

భోజరాజ్యము

అనంతమాత్య ప్రణీతము

సంగ్రహకర్త - సంపాదకుడు .

దర్శనాచార్య

శ్రీ కొంఠూరు వీరరాఘవాచార్యులు

ప్రచురణకర్తలు

ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి

కళాభవనము - వైఫాబాద్ - హైదరాబాదు - 4.

ప్రథమ ముద్రణము 1969

4000 ప్రతులు

వెల

రూ. 2 = 00

ముద్రాపకులు :

వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి అండ్ బ్రదర్స్,

వేదం ప్రెస్ బర్నూ,

మద్రాసు - 1.

తొలి పలుకు

మూడు సంవత్సరాల క్రింద ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వములో సాంస్కృతిక వ్యవహారాల మంత్రిగా ఉండిన శ్రీ ఎం. ఆర్. అప్పారావుగారు చేసిన సూచనల ననుసరించి తెలుగు భాషలోని సాహిత్యము అందరికి అందుబాటులో నుండునట్లుగా ముద్రించి ప్రకటింపవలెనని అకాడమి నిశ్చయించినది. తెలుగు భాషలోని పూర్వ గ్రంథసముదాయము యీనాడు పాఠకునికి సక్రమముగా సరసమైన ధరకు లభ్యమగుటలేదు. ఈ లోటును తీర్చి ప్రాచీన గ్రంథ సంచయమును విడివిడిగా ప్రకటించుటకు సాహిత్య అకాడమి, ఒక ప్రణాళికను సిద్ధము చేసినది. ఈ ప్రణాళిక ప్రకారము యీ కార్యక్రమము మూడు తరగతులుగా విభజింపవలెనని. మొదటిది ప్రాచీన ప్రబంధాల ప్రకటన, రెండవది మహాభారతము, భాగవతము, హరివంశము, భాస్కరరామాయణము, బసవపురాణము, భోజరాజీయములను సంగ్రహించి ప్రకటించుట, మూడవది భారత భాగవతాల నుండియు నాచన సోమన, కంకటి పాపరాజు, కూచిమంచి తిమ్మకవి రచనల నుండియు భాగాలను యేర్పికూర్చి ప్రకటించుట. మొదటి తరగతిలో 29 ప్రబంధాలను 29 సంపుటలుగా, రెండవ తరగతిలోని గ్రంథాలను 18 సంపుటలుగా మూడవ తరగతిలోని గ్రంథాలను 8 సంపుటలుగా, మొత్తము 50 సంపుటలను ప్రకటించు కార్యక్రమము స్వీకరింపవలెనని అకాడమి తీర్మానించినది.

ఈ ప్రణాళిక ప్రకారము ప్రతి సంపుటము 1/8 డెమ్మి పైజులో క్యాలిక్ బైండులో 200 పేజీల గ్రంథముగా నుండవలెనని నిర్ణయింపవలెనని. ప్రతి గ్రంథములో గ్రంథకర్తను గూర్చి, గ్రంథ ప్రాశస్త్యమును గూర్చి వివరించు సుమారు 40 పేజీల పీఠికను

చేర్పవలెనని నిశ్చయింపనైనది. చౌకగా పాఠకులకు అందజేయవలెనని ఉద్దేశముతో యీ సంపుటాల వెల తక్కువగా నిర్ణయింపనైనది. ఇప్పటివరకు మొదటి తరగతిలో 29 పుస్తకాలను ప్రకటించి ముద్రించుట జరిగినది. ప్రస్తుతము రెండవ తరగతిలోని పుస్తకాల ప్రకటన ప్రారంభమైనది. మేము కోరినంతనే యీ సంపుటము సిద్ధముచేయు బాధ్యతను స్వీకరించి నిర్ణయించిన గడువులోపల వ్రాతప్రతిని అందజేసిన శ్రీ కొండ్ూరు వీరరాఘవాచార్యులు గారికి అకాడమీ పతాన కృతజ్ఞతలు. ఈ తరగతిలోని మిగిలిన పుస్తకాలను యీ సంవత్సరాంతము వరకు ముద్రితము కాగలవని ఆశించుచున్నాను.

ఈ ప్రణాళికను అమలుచేసి వ్రాతప్రతులను సిద్ధముగావించి ముద్రించుటకు కావలసిన డబ్బు మొత్తము అకాడమీకి యిచ్చుటకు కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు వాగ్దానముగావించి యిప్పటివరకు కొంత డబ్బును గూడ విడుదల చేసినవి. ఇందులకు అకాడమీ పతాన కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలకు ధన్యవాదాలు. నిర్ణయించిన గడువు లోపల యీ సంపుటాలన్నీటిని ప్రకటించి ఆంధ్ర పాఠకులలోకానికి అందజేయగలమని విశ్వసించుచున్నాను.

హైదరాబాదు }
1-1-1969.

దేవులపల్లి రామానుజరావు.

భౌ జ రా జీ య ము

వి ష య సూ చి క

ప్రథమాశ్వాసము	పుటలు.
1. ఇష్ట దేవతాస్తుతి	1
2. పూర్వకవిస్తుతి	2
3. భాగవత సంకీర్తనము	„
4. గురుస్మరణము	3
5. కవివంశాభివర్ణనము	4
6. కావ్యప్రస్తావన	13
7. కథా ప్రారంభము	19
ద్వితీయాశ్వాసము	28
8. భోజచరిత్ర	„
తృతీయాశ్వాసము	57
9. పుష్పగంధి కథ	59
చతుర్థాశ్వాసము	77
10. గోవ్యాఘ్రముల కథ	86
11. మదన రేఖ కథ	89
పంచమాశ్వాసము	109
12. పావకలోముని కథ	„

షష్ఠాశ్వాసము	136
13. గోవ్యాఘ్రసంపాదము	137
14. రత్నమండనబ్రహ్మరాక్షసులు	147
15. మరల పుష్పగంధి	149
16. అన్నదానపరుడగు విప్రుని కథ	152
17. వ్యాధుని కథ	160
18. మాదిగవాని కథ,	164
వంజరుని కథ.	169
సప్తమాశ్వాసము	175
19. గ్రంథాంతము	203
సందర్భోచితములగు అర్థములు	208

సమీక్షలోని విషయములు

విషయము	పుట.
1. కథాకావ్యములు	1
2. కవి-కృతులు	2
3. వంశప్రశస్తి	,,
4. అనంతయ - అనంతామాత్యుడు	4
5. దేశము	5
6. కాలము	7
7. కృత్యాది	,,
8. కృతి భర్త	8
9. కృతిప్రస్తావన	10
10. వక్త - శ్రోత	12
11. భోజచరిత్ర	,,
12. ఈ సంగ్రహము	16
13. కథలసంగ్రహము	17
౧. పుష్పగంధి కథ	,,
౨. గోవ్యాఘ్రముల కథ	18
3. మదనరేఖ కథ	,,
౪. పావకలోముని కథ	19
౫. అన్నదానపరుడగు విప్రుని కథ	,,
౬. వ్యాధుని కథ	20
౭. మాదిగవాని కథ (వంజరుని కథ)	21

14. కవిత్వ ప్రశస్తి	...	22
15. సంవిధానాదులు	...	24
16. అనుకరణములు	...	33
17. వర్ణనలు	...	40
18. కవితాగుణములు	...	44
19. సామెతలు - జాతీయములు	...	45
20. ఛందోవ్యాకరణవిశేషములు	...	46
21. రసవాదము	...	49
22. సంగ్రహించినతీరు	...	50
23. పరిష్కారము	...	51
24. కర్తవ్యము	...	51
25. ఉపసంహారము	...	52

స మీక్ష

కథాకావ్యములు :

మనకు కథాకావ్యములకు కొంత లేదు. రెండువేల యేండ్లనాడే పైకాచీ ప్రాకృతములో గుణాభ్యుపండితుని బృహత్కథ వెలసినది దానిని ఆధారముగా చేసికొని సోమదేవుని కథాసరిత్సాగరము, త్నమేంద్రుని బృహత్కథామంజరి రచితములైనవి. సంస్కృతములో మన్న పంచతంత్ర హితోపదేశములుకూడ కథాప్రధానములే కదా! విక్రమార్కచరిత్రములోని కథలు, బుద్ధుని జాతకకథలు మనకు అపరిచితములు కావు. ఈ విధముగా సంస్కృత ప్రాకృత భాషలలో ఏ నాణ్డో పెక్కు కథా గ్రంథములు బయలు వెడలినవి.

తెలుగున వెలసిన మొట్ట మొదటి పద్యమయ కథాకావ్యము మూలఘటికకే తన అనువదించిన 'దశకుమారచరిత్రము' అనవచ్చును. ఇది అనువాదము కావున మొదటి దనుటకు వీలు కా దన్నచో, మంచనకవి రచించిన కేయూరబాహు చరిత్రమునకు ఆ స్థానము నీయవచ్చును. ఇతడు సంస్కృతములో రాజశేఖరుఁడు వ్రాసిన 'విధిసాలభంజిక' అను నాటకము నాధారముగా తీసికొని పెక్కు నీతి కథలకు కల్పించి చేర్చి ఈ కావ్యమును రచించినాఁడు. తరువాత పేర్కొనఁదగినది జక్కన విక్రమార్కచరిత్రము. ఇది సంస్కృతములోని విక్రమార్కచరిత్రమునకు కేవలనువాదము కాక, కేయూరబాహుచరిత్రమువలెనే చాలవఱకు స్వతంత్ర కథాకావ్యముగానే ఎన్నదగినదై యున్నది. సంస్కృతవిక్రమార్కచరిత్రమున కనువాద మని చెప్పఁదగినది కొఱవి గోపరాజు వ్రాసిన సింహాసనద్వాత్రింశిక. ఇది జక్కన విక్రమార్కచరిత్రకు పిమ్మటది. జక్కన కించమించు సమకాలికుఁడుగా నెన్నదగిన అనంతయ వ్రాసిన భోజరాజీయము తెలుగున వెలసిన మొదటి స్వతంత్ర కథాకావ్యముగా ఎన్నదగినది. ఇంకను కదిరీపతి శుకసప్తతి, దూబగుంటనారాయణ కవి వేంకటనాథుల పంచతంత్రములు, హంసవిశంతి మున్నగునవి చక్కని కథాకావ్యకోటి లోనివే.

కవి, కృతులు :

భోజరాజీయ కావ్యకర్త అనంతయ ఆజువేలనియోగి బ్రాహ్మణుడు కాండిన్యగోత్రోద్భవుడు. ఇంటిపేరుమాత్రము తెలియబడ లేదు. ఇతని కృతులు 1 భోజరాజీయము. 2 ఛందోదర్పణము. 3 రసాభరణము. వీనిలో భోజరాజీయము కావ్యము. ఛందోదర్పణము ఛందశ్శాస్త్రము. రసాభరణము అలంకారశాస్త్ర గ్రంథము. ఇందు రసమునుగూర్చియు, రససామగ్రినిగూర్చియు, నాయకా నాయకులనుగూర్చియు మాత్రమే నిరూపణము కలదు.

పంశ ప్రశస్తి :

అనంతయ ముత్తాత బయ్యనమంత్రి. (భైరవామాత్యుడు) ఇతఁడు తిక్కన సోమయాజిచేత 'భవ్యభారతి' అని బిరుదము నందిల్లు అనంతయ దిగువపద్యములో పేర్కొనినాడు—

చ. క్షీతిఁ గ్రతుకర్తృతామహిమ

చేకొని పంచమవేద మైన భా

రతముఁ దెనుంగుబాస నభి

రామముగా రచించినట్టి యు

న్నతచరితుండు తిక్కకవి

నాయకుఁ డాదట మెచ్చి భవ్యభా

రతియనఁ బేరు గన్న కవి

రత్నము బియ్యనమంత్రి యబ్బుండే.

గ. ఆ. ౨౪ ప.

ఈ కవిరత్నముగు బయ్యనమంత్రి యే గ్రంథములను వ్రాసి తిక్కనచేత భవ్యభారతి బిరుదము నందినాఁడో అనంతయ చెప్పలేదు. ఇతర మార్గములగూడ ఆతని కృతులసంగతి లోకమునకు తెలియ లేదు. అనంతయ తాత ముమ్మడి ప్రెగ్గడ ఈ ముమ్మడి గుణగణములను ప్రథమాశ్వాసములోని 34 వ పద్యములో కవి విస్తృతముగా వర్ణించినాడు. తండ్రి శ్రీకాకుళాంధ్రనల్లభ సేనానిరతు డైన తిక్కన, తల్లి గుణగౌరవశోభిని మల్లమాంబ, గురువు శ్రీ తిరుమలగోవిందచక్రవర్తి. అనంతయసోదరు లార్జును. వీరి యోగ్యుని కవి ఇట్లు కొండాడినాడు.—

ఉ. భూసుతకీర్తి ముమ్మడివి

భుండు మదగ్రజుఁ; డేను వైష్ణవ

ధ్యానసమాహితాత్ముఁడ న

నంత సమాఖ్యుఁడ; నాదుతమ్ము ల
జ్ఞానవిడూరు లక్కనయు

సత్కవి చిట్టనయ్యఁ; వివేచి
ధ్యానిధి రామచంద్రుఁడు; ను

దారుఁడు లక్ష్మణనామధేయుఁడుఁ.

౧ ఆ. ౪౭ ప.

తమ ఆటువేలనియోగివంశము ఈ యార్జురచేతనే వేయేసి యిండ్లుగలదిగా పెరుగు నని యెఱిగిన పెద్దలే దాని కా పేరిడినా రని దిగువ పద్యములో కవి యనుతక్కించి నాఁడు —

క. ఈ యార్జురు నొక్కొక్కఁడు

వేయిండ్లకు మొదలుగాఁగ వెలయుదు రని కా

దే యాటువేల పేరిడి

రీయన్వయమునకు నేష్య మెఱిగినపెద్దల్.

౪౮ ప.

ఈ కవి తన వంశప్రతిష్ఠనుగూర్చి 44 పద్యములలో విస్తరముగా వర్ణించుకొని నాఁడు. తన ముత్తాతయైన బయ్యనమంత్రిగారి పినతండ్రి త్రిపురాంతకుఁడు నిశ్చల ధ్యాన నిష్ఠా గరిష్ఠుఁడై ఆటువేలల పురశ్చరిణ చేసి తమ యింటిలోని పిల్లికిగూడ నరకము లేనట్లు వరము నందినాఁ డనియు, తనకు పునర్జన్మము కలుగకుండ ప్రతిన బూని బ్రహ్మపదము నందినాఁ డనియు చెప్పినాఁడు. (21 ప. ప.) తల్లివంశము వారి యాన్నత్యమునుగూర్చియు చెప్పికొని తన ఉభయవంశ పావిత్ర్యగౌరవమున నీ కవి స్పష్టపఱచినాఁడు తల్లి బంధువర్గమునుగూర్చి ఒక సీసపద్యములోను (42) ఆమె గుణములనుగూర్చి ఒక సీసములోను (43) తన తలిదండ్రుల యోగ్య దాంపత్యమునుగూర్చి ఒక సీసములోను (44) ప్రస్తుతించినాఁడు. ఛందోదర్పణ రసాధరణములలో స్వీయవంశమును వర్ణించుకొనని కొఱతను కవి యిందు తీర్పు కొనినా డనవచ్చును. పిమ్మట ఇట్టి మహావంశమున బుట్టిన తన్నుగూర్చి ఇట్లు చెప్పికొనినాడు.

క. ఏతద్వంశపయోనిధి

శీతాంకుఁడ, బుధవకోర చిత్తప్రియుఁడఁ,

వీతకళంకుండఁ, గళో

పేతుఁడ, నిర్దూతదురిత వృధుతిమిరుండఁ.

౧౨౫౬

క. నరహరి చరణసతోడ

స్మరణామృతపాన సతత సంతృప్తాంతః

కరణుడ, సంతత వాణీ

వరప్రసాదానులబ్ధి వాగ్విభవుండకా.

౧. ౫౩

క. శ్రీయువతీ కారుణ్య ర

సాయత్త కటాక్షవీక్షణాపాదిత సు

శ్రేయస్కుండ, గవినికరవి

ధేముండ ననంతనామధేముండ జగతికా.

౫౪

ఈపద్యములనుబట్టి చూచిన అనంతయ కవిపండితప్రియుఁడు - విధేయుఁడు ననియు, శ్రీ దేవతానుగ్రహ సంపాదిత శ్రేయస్కుండనియు, వాణీవరప్రసాదలబ్ధి వాగ్విభవుఁ డనియు, దోచురహితుఁ డనియు, నరసింహస్మరణసంతృప్తుఁ డనియు, కళా సముపేతుఁ డనియు తెలియుచున్నది. ఆశ్వాసాంతగద్యములలోగూడ ఈ కవి తన్ను “వాణీవరప్రసాదలబ్ధి వాగ్విభవుఁడ”ననియే చెప్పికొనినాఁడు.

అనంతయ - అనంతామాత్యుఁడు :

ఈ కావ్యమునం దెక్కడను కవి తనకు అమాత్య బిరుదమును వాడుకొన లేదు. అనంతయనామధేయుఁడ నని పై పద్యములలోను — “వినువైష్ణవధ్యాస సమాహితాత్ముఁడ ననంతసమాఖ్యుఁడ” నని 47 వ పద్యములోను చెప్పినాఁడు. ఆశ్వాసాంత గద్యములందుగూడ —

“ఇది వాణీవరప్రసాదలబ్ధి వాగ్విభవ తీక్కనామాత్యసంభవ ముకవివిధేయ అనంతయనామధేయ ప్రణీతంబైన భోజరాజీయంబను కావ్యంబునందు .”

అనియే చెప్పికొనినాఁడు. అట్లే ఛందోదర్పణము ఆశ్వాసాంత గద్యము లందుగూడ “అనంతయనామధేయ ప్రణీతం బైన .” అనియే వ్రాసికొనినాఁడు కాని, అమాత్యబిరుదము నుపయోగించుకొనలేదు. ఛందోదర్పణము చతుర్థాశ్వాసము చివర —

ఉ. శ్రీనిధి చక్రవ ౩ గురు

శేఖర పుణ్యకటాక్ష లబ్ధ సు

జ్ఞానుఁ డనంతధీమణి ల

సన్మణి భోజచరిత్ర చెప్పి, ల

క్ష్మీనరపింహః గూర్చిన ప్ర
సిద్ధుఁడు వేడుకతో నొనర్చె భం
దోనుతి యోగిహృద్విమల
తోయజవర్తి కనంతమూర్తికిఁ.

౧౩౨. ప.

అని తనను 'అనంతధీమణి' అనినాఁడు గాని అమాత్యబిరుదము నుపయోగించుకొన లేదు. తన మూఁడవకృతియగు రసాధరణములోగూడ—

కా జానొందఁ శకవర్షముల్ ఋతు శర
జ్వాలేందు లై యొప్పు న
య్యానందాబ్జమునందు మాఘమునఁ గృ
ష్ణైకాదశీభామయు
త్రానామామృతవేళ నీకృతి యనం
తాఘ్యండు సమ్యగ్రస
శ్రీ నిండఁ ధ్రువపట్టణాధిపున కి
చ్చెఁ ధర్మిపూర్వంబుగఁ.

అని తన్ను అనంతాఘ్యుఁ డనియే చెప్పికొనినాఁడు. అయినను లోకవ్యవహారమున నీతఁడు అనంతామాత్యుఁడుగా ప్రసిద్ధు డయినాఁడు. పూర్వము నియోగులు ఎక్కువగా మంత్రులుగా నుండుటవలన అమాత్యపదము వీరికి సాధారణబిరుదమై యుండును. శబ్దరత్నాకరకర్త మొదలుకొని అనంతయను ప్రస్తావించిన తరువాతివా రందఱు ఇతనిని అనంతామాత్యుఁ డనియే పేర్కొనినారు. కవికి మాత్రము ఆ అమాత్యబిరుదముపై మోజున్నట్లు లేదు. ఉన్నచో ఎక్కడనో వాడుకొని యుండెడివాఁడే.

దేశము .

అనంతామాత్యుని దేశ కాల కృతికవిత్వాదులనుగూర్చి ఇప్పటి కెందఱో ఖరిశోధనలు చేసి విషయములను బయలుపఱచినారు కాన ఈ నా డందుకై మన శ్రమ చాలవఱకు తగ్గిన దనవచ్చును. అనంతయ భోజరాజీయమున తన తండ్రియగు తిక్కనామాత్యునిగూర్చి యిట్లని నాఁడు —

సీ విలసితంబగు కృష్ణవేణి మలావహా
రిణి భీమరథినా ధరిత్రియందుఁ

వనరునదీత్రయాంతర్వేదియగు పావ

నక్షేత్రమున శోభనములకెల్ల

ధర నివాసంబగు పెరుమగూరు పురంబు

నందు విద్యజ్ఞానంద మైన

జీవనస్థితిచేతఁ జెన్నొంది వంశక

ర్తృత్వసంపత్తిఁ బ్రభుత్వ మొంది

తే. నెమ్మిఁ బ్రత్యక్షపరమపద మృనంగ

నొప్పు శ్రీకాకుళంబున కొడయఁ దైన

యంద్రవల్లభహరిసేవ నలరుదుండుఁ

బెక్కుభంగుల ముమ్మడితిక్కవిభుఁడు.

౧. ఆ ౪౦. ప.

ఈపద్యమునుబట్టి కృష్ణానదీతీరమునందలి శ్రీకాకుళమున కధిపతియగు ఆంధ్రవల్లభ హరిని సేవించుచు ఆలరారు తిక్కనామాత్యుఁడు 'పెరుమగూరు' నివాసి యని తేలుచున్నది. శ్రీచాగంటి శేషయ్యగారు ఆంధ్రకవితరంగిణిలో అనంతా మాత్యునిగూర్చి వ్రాయుచు పెరుమగూరు శ్రీకాకుళమునకు సమీపమున నుండి యుండు ననియు కవియు, కవి తండ్రియు నీ గ్రామమునందే వసించి యుండవచ్చు ననియు ఊహించినారు. "జానాండకా శకవర్షముల్" అను పద్యమునుబట్టి రసా భరణము ధ్రువపట్టణాధిపునకు అంకితము చేయబడినట్లు తెలియుచున్నది. ఈ ధ్రువ పట్టణాధీశుఁడు 'వ్రజవధూవరుడును, రుక్మిణీసుఁడు'ను అగు శ్రీకృష్ణుఁడు కావచ్చును. ధ్రువపట్టణమున గోపాలకృష్ణాలయ ముండి యుండవచ్చును. ఆ స్వామి కీ రసా భరణ మంకితమై యుండవచ్చును. అని ఒక ఊహ.

అట్లయినను ఈ ధ్రువపట్టణ మేది? గుంటూరుమండలములోని ధూళిపూడి యని కొందఱు తలంపు. కృష్ణామండలములోని దరువూ రని శ్రీనిధుడవోలు వెంకటరావుగారు ఛందోదర్పణ ద్వితీయముద్రణ శీర్షికలో వ్రాసియున్నారు. ధ్రువ శబ్దమునకు మట్టి, మోడు అను నర్థము లందుటచేత మట్టిపూడి, లేక మట్టివాడ అను పేరును కవి సంస్కృతీకరించినా డనియు, కృష్ణామండలమున గన్నవరము తాలూకాలో మట్టివాడయు, దివితాలూకాలో మోడుపూడియు నున్నవనియు, ఈ రెంటిలో ఏదో యొకటి ధ్రువపట్టణము కావచ్చుననియు, ఎట్లయినను ఈ కవి కృష్ణామండలమునాడే యనియు శ్రీ శేషయ్యగారు తలంచెరి. పెరుమగూరు

పెనమకూ రన్న వాదమును గూడ వీ రంగీకరింపలేదు. మొత్తముమీద సరియగు నాధారములు దొరకువలకు సత్యము తేలుట కష్టమే.

కాలము .

అనంతయ కాలమునుగూర్చి వివాదములు లేవు, “జానాందకా శకవర ముల్ ఋతుశరజ్వాలెందులై యొప్పు ..” అను పద్యమున తాను రసాభరణము నెప్పుడు ధ్రువపట్టణాధిపున కిచ్చినదియు కవి చెప్పినాడు. ఆ తిథి కాలివాహనశకము 1356 ఆనందసంవత్సర మాఘబహుళ ఏకాదశిమంగళవారము. దీనికి సరి యైన ఆంగ్లతిథి, క్రీ. శ. 1435 జనవరి 25 వ తేది. దీనినిబట్టి ఈ కవి పదునైదవశతాబ్ది మధ్య నున్నట్లు తెలియుచున్నది. ఇది రసాభరణము ముగించిన కాలము. అంతకుముందే ఛందోదర్పణరచనము జరిగినది. దానికి పూర్వము భోజరాజీయకావ్యరచన ఈనాటికి కవికి ఏబదిసంవత్సరముల వయస్సుండవచ్చును. ఇదే సత్యమయినచో ఈతడు శ్రీనాథునికన్న కొంచెము చిన్నవాడని చెప్పవచ్చును.

కృత్యాది :

ఈకవి ఇప్పడేవతలను స్తుతించినవిమ్మట వాల్మీకిని వ్యాసుని సంస్తుతించి కాళిదాసాదుల నిట్లు ప్రణుతించినాడు—

చ వివిధపదానుయోజనఁ బ్ర

వీణుఁడు దండి, సమంచితార్థ గౌ

రవమునఁ బెద్ద భారవి; ధు

రంధరుఁ డయ్యుపమాకవిత్వ స

త్రప్తవణతఁ గాళిదాసు : త్రివి

ధంబున మాఘుఁడు మేటి నాఁగ వి

ట్లవనిఁ బొగడ్త కెక్కిన మ

హాకవులం బ్రణుతించు నాథ్యులకా.

గ. ఆ, రా, వ.

సంస్కృతములోని దిగువ శ్లోకమునే యాంధ్రీకరించి కాళిదాసాదుల వీ పద్యము నందు కవి నుతించినాడు.

శ్లో॥ ఉపమా కాళిదాసస్య, భారవే రర్థగౌరవమ్,

దండినః పదలాలిత్యం, మామే నన్తి త్రయో గుణాః.

తెలుగు కవులలో కవిత్వయమును, రంగనాథ, భాస్కర, అమరేశ్వరులను మాత్రమే పేర్కొని తక్కిన సోమనాథాదులను “ఆదిగాఁ జన్నకపీంధ్రుల” నని సంగ్రహించినాడు. తరువాత భాగవత సంకీర్తనమును, గురుచరణస్మరణమును జేసి తన వంశప్రశంసకు పూనుకొనెను. కావ్యప్రశంస చేయుదు ముమ్మటభట్టుని కావ్య ప్రకాశములోని—

“కావ్యం యశశేఽర్థకృతే వ్యవహారవిదే శివేతరక్షతయే
సద్యః పరవిర్వృతయే కాంతాసమ్మితతయోపదేశయుజే.”

అను శ్లోకమును క్రిందిరీతిగా అనువదించి సంవర్ణోపయోగిగా చేసికొన్నాడు.

సీ. సకలవిద్యలయందుఁ జర్చింపఁ గవిత యు
త్కృష్టమం ; ద్రది విత్యక్తిర్తికొఱకు,
నర్థాప్తికొఱకును, వ్యవహారలక్షణం
బెఱిఁగెడికొఱకు, ననేకవిధము
లగునమంగళముల హరియించుకొఱకును, ను
చితవిత్యసౌఖ్యసంపిద్ధికొఱకు,
నొనరఁ గాంతాసమ్మితోపదేశంబునఁ
బ్రీతిమై హిత మాచరించుకొఱకు,

ఆ. నయ్యె గానఁ బెద్ద లాదరించెద రంచు
నేర్పుకొలదిఁ గృతియొనర్పఁ బూని
యస్మదీయకృతికి సధివతిఁ గావింప
నర్హుఁ డెవ్వఁ డొక్కొ యని తలంచి.

గ. ఆ. ౫౯. ప.

కృతి భర్త

తన కావ్యమునీయ నర్హు డెవ్వడా యని ఆలోచించుచు కనుమూయు నంతలో స్వప్నములో శ్రీ సరసింహస్వామి దరిసెన మిచ్చినా డట. ఆ దేవుని వెను వెంటనే కవిగారి గురుమూర్తియు వచ్చి కవిని చేర రా బిలిచి ఆదరించి ఆ స్వామి ఆదిన్యసింహు డని చెప్పి ఆయనకు కావ్యము సంకిత మిమ్మని యుపదేశించినా డట.

చ. అదె జగదేకవంద్యుఁ డగు నాదిన్యసింహుని దివ్యరూపనం
పద, గనుఁగొంటి ; పర్వసులభంబుగ నీకృతి లక్ష్మీకిఁ వరుం

దొదవె, ఫలిం చె నీతలఁపు, యోగ్యుడ వైతి యశోవిభూతి క
య్యుదధివరేణ్యువాడ్పున మహోన్నతజీవన వైభవంబునఁ.

౬౪

ఉ. కావున నిమ్మహాత్ము నవిఖండితజేజుఁ గృపావిధేయు భ

క్తావనశీలుఁ బావనతిరాంఘ్రిసరోరుహజాతదేవతా

శ్రైవలీనీకు నాకలితచక్ర నహోబలతీర్థనాయకుఁ

శ్రీవనితాధినాథుఁ బతిఁ జేయుము నీకృతికిఁ లసన్మతిఁ

౧ - ౬౫

అనంతయది ఎంత అద్భుతము! సర్వసులభముగ తన కృతికి జగన్నాయకుడే పతి యైనాడు. అనంతయకు కవిత్రయమునందును వారి కవితారీతులయందును మక్కువ యెక్కువ అందును తన ముత్తాతయగు బయ్యన్నను ‘భవ్యభారతి’ అని పొగడిన తిక్కనసోమయాజిమీద నీతనికి భక్తి ప్రపత్తు లెక్కువగా నుండుననుట వింతకాదు. కనుకనే తన కావ్యమును అహోబలనరసింహస్వామి కంకిత మిచ్చు పట్టున తిక్కనగారి కృతిసమర్పణమార్గమునే అనుసరించినాడు. తిక్కనకు కలలో తొండ్రెయగు కొమ్మనామాత్యు డగపడుట, ఆయన హరిహరనాథుని తిక్కనకు పరిచయము చేయుట మున్నగునది జరిగెను గదా. అట్లే అనంతుని విషయమునను గురు మూర్తితోచి ఆదినరసింహునికి కృతి యిమ్మని యుపదేశించినాడు.

ఒక్క భోజరాజీయమే కాక, అనంతామాత్యుని తక్కిన రెండు కృతులు గూడ భగవదంకితములే యగుట ఆతని ఈశ్వరభక్తికి చక్కని తార్కాణ. ఛందో దర్పణముగూడ అనంతమూర్తి యగు శ్రీకృష్ణునికే అంకితము చేయబడిన దని ఛందో దర్పణము చతుర్థాశ్వాసములోని “శ్రీనిధిచక్రవర్తి... వేడుకతో నొసర్చె ఛందో నుతి యోగిహృద్విమలతోయజవర్తి కనంతమూర్తికిఁ” అను పద్యముచే తెల్లమగు చున్నది గ్రంథారంభముగూడ ఆ అనంతుని ప్రార్థనముతోనే జరిగినది. గ్రంథ మధ్యస్థ పద్యాంతములందుగూడ “కృష్ణా!” అను సంబోధనములను కవి వాడి నందువలన ఇది శ్రీకృష్ణార్చిత మైనదనుటలో సందేహము లేదు. ఇక రసాభరణము పైతము ధ్రువపట్టణాధిపు (డగు వ్రజవఘావల్లభు) న కిచ్చినట్లు “జానొందఁ...” అను పద్యములో కవియే చెప్పికొనినాడు గదా! తిక్కనామాత్యుని ఆదర్శముగా పెట్టుకొన్న కవి ఇట్లు చేయుట యెంతయు సమంజసము.

కృతి ప్రస్తావన :

ఇట్లు ఆదిపరసింహదేవునకు తన కావ్యమును సమర్పింప దలచిన కవి తన కవిత్వము సహృదయులకు రుచించునో లేదో యని శంకించి సమాధానము చెప్పి కొనినాడు.

చ. వెలయఁగఁ దొంటిపెద్దల క

విత్వము వోలె రుచించు నొక్కొక్కయేఁ

బలికెడు నూత్నకావ్య రస

భావము లైనను భూమిఁ దల్లిదం

ద్రులకు నిజాగ్రసూనుల ప

టుప్రచురోక్తులకంటెఁ జిన్నబి

డ్డల వెడతొక్కుఁబల్కులు దృ

ఢంబుగ ముద్దుల నీన కుండునే.

౧. ఆ. ౬౯. ప.

ఈ పద్యము కవి వినయమును నూచించుచున్నది.

ఇంతకు తాను వ్రాయ దలంచిన కావ్యము నూతనము. ఇతఃపూర్వమే జక్కన కపింద్రుడు రచించిన విక్రమార్కచరిత్రము-అందలి కథలు అందఱ మన్ననలను చూఱగొన్నవి. తానుగూడ అట్టి లోకోత్తరనాయకుని గూర్చుకొని నూత్నకథా బహుళమగు కావ్యమును వ్రాయవలయును. అందుకే—

సీ. నూతనం బయ్యుఁ బూతవక్తృకు లల్ల

సంతతశ్రవ్యమై జరుగు ననియు

నాదిరాజసమానుఁ డగు భోజభూపతి

చరిత మీ కవితాప్రసంగ మనియు

విందుఁ జెప్పెడి కథ లిన్నియు వోలిఁ బ్ర

శస్త్ర ధర్మోపదేశంబు లనియు

నఖిలజగన్నాథుఁ డగు సహోబలనాథుఁ

డీపుణ్యకృతికి నధీశుఁ డనియు

ఆ. బృథివి నెల్ల జనులు ప్రియభక్తియుక్తిఁ బా

టింతు రనియు నూఱడిల్లి యేనుఁ

బరమసౌఖ్యమైన భవదాభిముఖ్యంబు

నెమ్మిఁ బడసి యచికనిష్ఠతోడ.

౧, ౭౭ ప.

అని తన కావ్యనాయకుని ఘనతను, తన కావ్యకథల నూతనత్వమును నూచించి, నూతన మైనను బురాతనకృతు లట్లు తనకృతి సంతతశ్రవ్యము కాగల దని ధైర్య పడినాడు. సప్తమాశ్వాసాంతమునగూడ తన కృతి “వివిధ కథా నూత్నరత్న భూషణాభిరామ” మని (179) చెప్పకొనినాడు.

జనసామాన్యమున ప్రచారమునం దున్న ఆ యా కథలను ఆధారముగా చేసి కొని పురాణకథల పోకి డలను పోహళించుకొని స్వప్రతిభావశమున సంవిధానముల నేర్పఱచుకొని స్వతంత్రముగా రచించినట్టిదే ఈ భోజరాజీయము. ఈ విషయమును కవి యిట్లు చెప్పినాడు—

క, సూత్రకథ భోజరాజ చ

రిత్రము యనడుమ ధర్మరీతులు నీతుర్

చిత్రకథలై తలిర్పఁగ

త్రోత్రసుఖముగా నొనర్పఁ జొప్పడి యుండుక.

౧౫. ప.

ఇందు సూత్రకథ భోజరాజచరిత్ర మని కవి చెప్పినాడు గాని ఆ భోజరాజ చరిత్ర మీ కావ్యమున కొంతవఱ కైనను వివరింపబడలేదు. భోజకాలిదాసకథలలో చెప్పకొనబడు పుక్కిటిపురాణములు భోజచరిత్రాంశములు కావు. భోజాడు ధారా నగరమున నుండి మౌళవదేశమును పాలించిన గుప్తసిద్ధ రాజకవి. 11 వ శతాబ్దని జీవించిన ఒక మహాకళాపోషకు డగు భూపాలుడు. తాను స్వయముగా సరస్వతీ కంఠాభరణము, చారుచర్య, రామాయణచంపువు మున్నగు సంస్కృతగ్రంథములను వ్రాసిన కవినిగ్గజము తన ఆస్థానశిల్పచార్యుడగు సమరాంగణనూత్రధారునిచేత సమరాంగణనూత్రధారును ప్రమాణభూత శిల్పవాస్తుగ్రంథమును వ్రాయించుటకు లోడ్చడిన మహనీయుడు. పలువురు కవులను, పండితులను, కళానిర్మాతలను పోషించి భారతసంస్కృతిని ప్రోదిచేసిన కళాతపస్వి భోజరాజునకు సంబంధించిన ఎట్టి చారిత్రక సత్యము లేవియు ఈ భోజచరిత్రములో ప్రస్తావింపబడ లేదు. ఇందలి భోజరాజకథ ఇది.

వక్త - శ్రోత :

మహాదను కాంభోజరాజోక్తుడు కృష్ణవాధిపీడితుడై గౌతమీనదిలో బడి ప్రాణములను వీడుటకు యత్నించును. ఆ గౌతమీయు ఈతని కృష్ణగంధమును సహింప జాలక ఒక మునిభామినిగా దరిసెన మిచ్చి “హేమకూటపర్వతమున శ్రీమన్నారాయణుడు దత్తాత్రేయుడై అవతరించి యున్నాడనియు, ఆతని నాశ్రయించిన రోగవిముక్తి చేకూరు ననియు” చెప్పి దత్తాత్రేయమంత్రము నుపదేశించి తనదారిన బోవును. పిమ్మట మహాదను దత్తాత్రేయుని దర్శించి ఆతని యనుగ్రహమున రోగ విముక్తుడగును. తరువాత మహాని ప్రార్థనమువలన దత్తాత్రేయుడు శ్రీరంగ, హేమకూట, ప్రయాగముల ప్రభావముల సుగ్గడించును. ఆ సందర్భమున ప్రయాగ యందు బడి మరణించినవారు ఇష్టకాచ్యుసిద్ధి నందుదు రని విన్న మహాదను ఆట్టివారి చరిత్ర చెప్పు మని వేడగా దత్తాత్రేయుడు భోజచరిత్రమును చెప్పును. కనుకనే ఈకథకు దత్తాత్రేయమనిర్మందుడు వక్తయు, మహాదను శ్రోతయు అయినారు.

భోజ చ రి త్ర

భోజుడు పూర్వజన్మమున ఒక దరిద్రబ్రాహ్మణుడు; అతీసంతానవంతుడు. అతని భార్యకూడ బుద్ధిహీనురాలే. ఈసంసారభారమును, దారిద్ర్యబాధను భరింప లేక విసిగి ఆతడు కాశికి బోయినాడు. అచ్చట గొన్నిదినంబులుండి “కాశిలో మరణమువఱకు పడియుండిన గాని సిద్ధి కలుగదనియు, అసిద్ధి గూడ శివస్వరూప ప్రాప్తి తక్కు పెఱవైభవము లేమియు కా” వనియు తలచి ప్రయాగ కేగి ప్రయాగమాధవుని సేవించుచుండెను. ఒకనా డాతడు గంగలో స్నాన మాడు చుండ నలుగురు స్త్రీలచ్చటకు వచ్చి తమకు రాబోవు జన్మలో సిద్ధింపవలసిన మగల లక్షణములను వర్ణించి సంకల్పము చెప్పుకొని ప్రయాగతీర్థమున మునిగి మరణించిరి. (అ. ఆ. ౨౯—౩౩) ఆ వీపుడు ఉపాయశూన్యవత్తుడయినను ఈ మగువలను గాంచగనే ఉపాయము తట్టినది గాబోలు పాపము! “ఈతరుణీమణులు నల్వరును రాబోవుజన్మమున నాకు భార్యలు గావలయు” నని సంకల్పించుకొని ప్రయాగలో ప్రాణములు విడిచినాడు. మఱుజన్మమున అతడు భోజుడై పుట్టి సుగంధి, పద్మగంధి, కనకవతి, చంద్రప్రభ—ఆను కేగ్లతో రాచకున్నెలుగా జన్మించిన ఆనలుగురు సుదతులను పెండ్లాడి, లాటదేశమునంగు ధారానగరాధీశ్వరుండై చెన్నారెను. ఇట్టిభోజు డొకనాడు అడవికి వెళ్లై యేగి ఒక పెద్దమట్టి పెట్టు కొమ్ముకు పాదముల దగిల్చి తలక్రిందుగా తప మొనరించుచున్న సర్పటినును

సిద్ధుని గాంచి వానిని ప్రసన్నుని జేసికొనినాడు. ఇరువురికి సంభాషణము సాగినది. సర్పటి రాజును పొగడి సపరివారముగా ఆతనికి ఆతిథ్య మిచ్చినాడు. ఈ ఆతిథ్య సంభారములు సర్పటికి కామధేనుసంస్కరణమువలన చేకూరినవట. కడకు సర్పటిని భోజుడు తన నగరమున కాహ్వానించుటయు, ఆతడు వచ్చుటయు జరిగినవి. అచ్చట భోజుడు సర్పటి కుచితసత్కారములు చేసి ఒక్కచో విడియించినాడు. ఆరాత్రి సర్పటి తన్ను వేడుకపడికొనితెచ్చిన రాజున కొక్క మేలు చేయదలంచి పంచలోహ మయమగు నాతని కొలువుచవికిను సువర్ణ మొనర్చుటకు ఒక్క యాషధమును దీపశిఖపై వైచి పోయినాడు. ఇక నేమి! తెల్లవారుసరికి పంచలోహమయమగు మేడ పసిడి యైపోయినది. రాజీ వృత్తాంతము నెఱిగి సర్పటిసిగ్గుడు ధూమవేధి విద్యచేత చేసిన పరమాద్భుతకృత్యముగా దెలిసినవాడై ఆతని వెదుక చారల నంపెను. సర్పటి యెచ్చటను నగపడ లేదు. అంత భోజు డొక కపటోపాయమును బన్నినా డట : భోజనగరిలో శబ్దభేదివిద్య గలదని చాటింప జేసెను. ఆవార్త దేశ దేశములందు వ్యాపించినది. పుడమిపై నున్న సిద్ధు లందఱు ఆవిద్యను బరికింప యొదలిడినారు. ఆ వచ్చినవారికి భోజు డా పసిడిమేడను విప్పించి కప్పెరలు, లాతములు, కమండలువులు చేయించి ఈ యసాగినాడు. ఈ సంగతి మాత్ర మెవ్వరికి తెలియనియ లేదట. ఈ వార్త విన్న సర్పటిసిద్ధు డాశ్చర్యపడి ధారానగరమునకు విచ్చేరి “తన ధూమవేధి నిత్తు ననియు, దానికి ప్రతిగా శబ్దభేదిని తన కీయవలసిన” దనియు భోజుని కోరెను. భోజు డంత ధూమవేధి నాతనినుండి గ్రహించి “శబ్దభేది తనకు తెలియదనియు, ధూమవేధిని పరిగ్రహించుట కీ యుపాయమును పన్నితి” ననియు సర్పటికి నివేదించెను. అందుకు సర్పటి కోపించి అనపత్యుడవు గమ్మని భోజునకు కాపమిచ్చెను. తుదకు రాజప్రార్థనముచేత సర్పటి కాపమును గ్రమ్మ తీచినాడు.

ఈ సందర్భమున మహాదాత్ర నాయకుడగు భోజరాజు సర్పటిని మోసగించి బిద్యాగ్రహణము చేసె నని చెప్పట సమంజసముగా లేదు కావ్య నాయకుని కిది యొక మాయని మచ్చ. సర్పటికూడ మోసముచేతనే ఈ ధూమవేధిని గ్రహించినాడని కవి ఈ క్రింది కారణమును జెప్పినాడు :

ఒక వారవనిత ఒక దేవాలయములో ఒకసిద్ధుని గాంచి ప్రతిదినము ఆతనిని సేవించుచుండెను. ఆమెసేవకు మెచ్చిన సిద్ధు డొకనాడు ఆ యా ఔషధములను జెప్పి, అవి నూరి దీపశిఖియిద వైచిన ధూమవేధవలన లోహములు హేమ మగు నని యుపదేశించినాడు. పిమ్మట వేళ్ళ కన్నులు లేనివా డొకడు దొరకినచో వాని

చేత మందులు నూరించి కార్యము సాధింపవచ్చునని తన చెల్లెలితో చెప్పుచుండుట సర్పటి విన్నాడు. మఱునా డాతడు గ్రుడ్డివానివలె నటించుచు జేశ్యయింటికి భిక్షార్థియై వచ్చెను. వేశ్యయు అతని గ్రుడ్డితనము కల్లయో నిజమో తెలియ గోరి పెంచిక లో అశుద్ధము వైచినది అతడు దానిని భోజ్యముగా నెంచి తినబోగా నిజముగా గ్రుడ్డియై యని తలచి వానిచే ఓషధులు నూరించినది. ఆ అట్లాత డా విద్య సంతయు నేర్చి తా నంధుడ గా నని యున్న సంగతిని తేటపఱచెను. అందు కా మె ఆగ్రహించి నీవును నావలెనే ఈ విద్యావిషయమున మోసపోదు వని శపించిన దట. అందుచేతనే సేద్యుడును భోజునిచే మోసగింపబడినా డట. ఇట్టి కారణ మున్న ను మోసముచేసినభోజు డుదాత్తు డని చెప్పుటకు కాస్త్ర ముప్పునా?

పిమ్మట భోజుడు సర్పటిని ఆతిథ్యము తీసికొని పొమ్మని కోరుటయు, సర్పటి తనకు పంచభిక్షానియను మున్నందున ఏకభిక్షు సేయ ననుటయు—అని కారణముగా భోజసర్పటుల సంవాదములలో పలు కథలు ప్రవచింపబడుటయు జరుగును. భోజరాజీయమునగల భోజచరిత్ర మీపాటియ. ఇందలి నూత్రకథకు నాయకుడైన భోజుని కవి యిట్లు వర్ణించినాడు—

క. భోజుడు ప్రసన్నవదనాం

భోజుడు నిఖిలార్థికల్పభూజుడు విలస

త్తేజుడు సంభృత సుకవి స

మాజుడు రూపాది జిత రమాజుడు జగతికా

అ. ఆ ౪౩ ప.

సీ. ఆమరమహిజంబు లైదును నైదుభూ

తములుగాఁ గూర్చి దేహము సృజించి

యతనుడై చరియిందు నంగజు ప్రాణంబు

నెమ్మిఁ బ్రాణంబుగా నిర్వహించి

అదితికి దేవేంద్రుఁ డావిర్భవించిన

పుణ్యంపుఁ బ్రొద్దునఁ బుట్టు వొసఁగి

భారతి వాది యై గారవం బారఁ బో

షించునట్లుగ నియమించెఁ గాక

ఆ, నలినభవుడు; కానినఁ డేటి వితరణం,

బిట్టి రూపమహిమ, మిట్టి విభవ,

మిట్టి విద్య- యితని కెట్లు గల్గె ననంగ

భూమిఁ బ్రణుతి కెక్కె భోజరాజు.

౨. ౬౦. ౪౮, ప.

భోజభూపాలుని సృష్టి యిట్టి వస్తువులతో జరిగినది కనుకనే ఆతడంతటి మహాగుణశాలి యైనాడు. ఇంకను రెండుమూడు పద్యములలో ఆతని రాజ్యలీలను బొన్నత్యమును ఘండరముగావర్ణించి సప్తమాశ్వాసాంతమునగూడ ఆతడు మను నిభుడనియు, ఆతనిమార్గము తక్కినరాజుల కబ్బుడనియు వర్ణించినాడు. సామాన్యపాఠ్యముల నాతడు ప్రయోగించునీతి నుగ్గడించి దిగువపద్యములో నాతని నిట్లు ప్రస్తుతించినాడు.

సీ. చర్చింప రెండవచంద్రుడు, మూడవ
యశ్విని, నావల యగ్నిదేవుఁ,
దైదవ లోకపాలాఖ్యుఁ, డాఱవ పాండు
సంతాన, మేడవ చక్రవర్తి,
యెనిమిద యగు సన్మునీకుఁడు, తొమ్మిద
యగు భోగిపతి, పదియవ విరించి
పదునొకొండవ చక్రపాణి, పంద్రెండవ
శూలి, పద్మాడవ సూర్యుఁ డనఁగఁ

ఆ దనరుఁ గాంతి, రూపమునఁ, బ్రతాపమున, న
త్యమున. ధర్మచరిత. నాజ్ఞ. శుచిని,
భూరిన త్త్వమునఁ, బ్రబుద్ధతఁ, గలిమిని.
భూతిఁ, దేజమునను భోజవిభుఁడు.

౩. ఆ. ౧౬౬, ప.

ద్వితీయాశ్వాసమున ౮5, ౮6 వ పద్యములలో భోజుని దినచర్యయు, 90 నుండి 95 వఱకు గల పద్యములలో ఆతని ప్రాతఃకృత్యములును వర్ణితము లయినవి. ఇట్టి మహనీయుడైన భోజునికీర్తిచేత జగ మిరీలిగా ప్రకాశించుచున్నదట.

తే. క్షీరపూరిత ఘటము, కర్పూరయుతక
రండ, ముద్యదిందుద్యుతిరమ్య మైన
కైరవాకర మనఁగ జగంబు మెఱయు
భోజవిభు నిత్యకీర్తి విస్ఫూర్తిజేసి

౪. ఆ. ౧౬౮, ప.

బేను. కావ్యమున వర్ణింపబడు నాయకుని గుణగౌరవముచేతనే కావ్యము జగన్మాన్య మగుచున్న దని అలంకారకాస్త్రము—

“ప్రబంధానాం ప్రబంధృణా మపి కీర్తిప్రతిష్ఠయోః
మూలం విషయభూతస్య నేతు ర్గుణనిరూపణమ్.

ప్రతాపరుద్రీయమ్,

కావ్యాంతమున భోజునికి ఆభినవభోజు డుదయించుట ఆతనినుండి గూడ సంతాన విచ్ఛేదము లేకుండ భోజవంశము కొనలు సాగె నని చెప్పటతో ఉపక్రమోప సంహారములకు ఐక్యము చేకూరి భోజరాజీయము ముగియుచున్నది.

క. ఈ భోజరాజచరితము

భూభువనమునందు నిఖిలపుణ్యాస్పదమై

శోభిల్లు, నదికతేజో

లాభంబుల నిచ్చు శ్రోతలకు వక్తలకు

౭ ఆ. ౧౭౪, ప.

ఈ సంగ్రహము

ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్యఅకాడమీవారు భోజరాజీయమును రెండువందల పుటలలోనికి సంగ్రహింపవలసిన దని నన్ను ఆదేశించిరి. వారి ఆదేశమును పురస్కరించుకొని ఈ కార్యమునకు నేను పూనవలసినచిన్నది. భోజరాజీయము ఏడాళ్వాసముల చంపూకావ్యము. ఇందు 2092 ఖద్యపద్యము లున్నవి. దాదాపు 17 కథలు గలవు. ఇంకను ఒండు రెండు శాపవృత్తాంతములవంటి కథలు నున్నవి. ఈ కథలలో ముఖ్యములైనవియు, పరిహరింప వీలు గానివియు నగు ఏడింటిని మాత్రమే నేను స్వీకరించి 1241 ఖద్యపద్యములలోనికి కావ్యమును కుదించితిని. అయినను ఇది రెండువందల పుటలకు మించక తప్ప లేదు అనేక కథలతో గూడిన కావ్యమును సంగ్రహించుకట్టుల ఇట్టి హెచ్చులొచ్చులు తప్పవని అనుభవముచేత తెలిసినది. ఇందు నేను సంగ్రహించిన కథల సంగ్రహస్వరూపము దిగువ సుదాహరింపబడుచున్నది. ఇందలి కథ లన్నియు ఇంచుమించుగా అతిథిపూజాప్రభావమును, అన్నదానమాహాత్మ్యమును వివరించునట్టివే. వానిని ప్రధానముగా జేసికొనియే సత్యవ్రతము, పాతివ్రత్యము— ఇత్యాది నీతి ధర్మవిశేషములును చాటబడినవి. భోజుడు సర్పటితో “గృహపతికి నతిథిం గడపుట యతినింద్యంబుగా విందు నిది యేమి చందం బానతిమ్మ”ని నవ్వుడు సర్పటి పుష్పగంధికథను చెప్పును.

౧. పుష్పగంధికథ

పుష్పగంధి కలింగదేశమున పుండరీకాధిపతియగు సంపాతికిని చంద్రరేఖ కును పరమేశ్వరవరప్రసాదమున బుట్టిన ఏకైకపుత్రిక. ఆమె జాతకమునుబట్టి ఆమెను పెండ్లాడినవాడు వివాహము జరిగిన యేడవనాడు బ్రహ్మరాక్షసువాత బడు నని దైవజ్ఞులు చెప్పిరి. రాజు చేయునదిలేక ఆమెకు సకల విద్యలు నేర్పియు పెండ్లి చేయ నిచ్చగింపకుండెను. పుష్పగంధి యావనవతి యైన పిమ్మట ఒకనాడు నెచ్చెలులతోగూడ పూదోటలో విహరించుచుండెను. మాళవనందభూపతి కుమారుడు రత్నమండను డనువాడు దేగవేటకై చెలికాండ్రతోగూడ నేగి సంపాతి నగరసమీపమునకు వచ్చుట సంభవించినది. అప్పుడు రత్నమండను డొక పక్షి కోసమై విడిచిన దేగను పుష్పగంధి పట్టుకొన్నది. దేగజాడ తెలిసికొనబూనిన రత్నమండనుడు పుష్పగంధిని చూచెను అంత నయ్యిరవురికిని పరస్పరము ప్రేమోదయమయినది. పిమ్మట రత్నమండనుడు పుష్పగంధిజన్మలగ్నదోష మెఱింగియు ఆమెను పెండ్లాడెను. జాతకఫలితము ననుసరించి ఆతడు పెండ్లి జరిగిన యేడవనాడు బ్రహ్మరాక్షసునకు చిక్కనే చిక్కినాడు. అప్పు డాతడు తలదండ్రుల కీ సంగతి చెప్పి వచ్చి బ్రహ్మరాక్షసున కాహార మయ్యెద నని ఆతని నమ్మింప జూచెను. అందుకు రాక్షసు డొప్పుకొనకపోగా సత్యవ్రతమును పాలించిన గోవు కథను రత్నమండనుడు చెప్పును. తుదకు రత్నమండనునిచేత ఒట్టు పెట్టించుకొని బ్రహ్మరాక్షసు డాతనిని వదలిపెట్టెను. ఆతడును గృహమున కేగి బంధువర్గమున కీ వృత్తాంతము నెఱింగించెను. పతివ్రతయు ఉపాయశాలినియు నగు పుష్పగంధి భర్త వెంబడి బ్రహ్మరాక్షసుని చెంగటకు వచ్చి వాడు మగనిని కబళింపబోవుతఱి పురుషభిక్షుము డెట్టుమని యడిగెను. బ్రహ్మరాక్షసు డామె తెలివికి సంతసించి రత్నమండనుని విడిచిపుచ్చెను కనుక ఆకొన్నయలిధికి ఆహారమిడుట పరమధర్మమని కథాంతమున గల యీ పద్యము చాటుచున్నది.

క. కుడుపుతఱి నతిధి గ్రాసం

బడిగినఁ దన కుడువఁదొడఁగు నశనం బైనఁ

వడి నొసగంగా వలయుట

యడర మహాపురుషచేత నభినుత మయ్యెఁ.

౬. ఆ. ౧౦౪.

౨ గోవ్యాఘ్రముల కథ

ఒక విప్రుని గో వాక నాడు అడవిలో మేయుచుండగా ఒక పెద్దపులి వచ్చి దానిని తినబోవును గోవు పులిసంరంభము నాపి “నా కొక కొడుకున్నాడు. వాడు పుట్టి కొలదికాలమే యైనది. నే నింటికి బోయి వానికి కడుపార పాలిచ్చి బుజ్జ గించి వచ్చి నీ కాహార మయ్యెదను. నన్ను పోయి రా నిమ్మ” ని వేడుకొనును. పులి యందు కంగీకరింపదు. గో వప్పుడు సత్యవాక్యమహిమను దెలుపు మదనరేఖకథను జెప్పి పులి నొప్పించి యింటికిబోయి కొడుకునకు చన్ను గుడిపి బుద్ధులు చెప్పి వాని నంగీకరింపజేసి పులివద్ద కేతెంచును పులి గోవు సత్యనిష్ఠకు సంతసించి దానిని తిన నొల్లదు. అంత విష్ణుమూర్తి ప్రత్యక్షమయి గోవ్యాఘ్రములకు పరమపద మొసంగును. ఈ కథగూడ సత్యవ్రతనిష్ఠ నే కాక ఆకొన్న యతిథి కోరినప్పుడు స్వీయ దేహమునైనను ఆహారముగా నొసంగవలయుననెడి యతిథి సంతర్పణావశ్యకతను గూడ బోధించుచున్నదనవచ్చును.

౩. మదనరేఖ కథ

మగధదేశమున అంభీరుడను రాజునకు పుత్రకామేష్ఠిచేయగా పావక లోముడు, మదనరేఖ అను కొడుకును కూతును కల్గుదురు. రాజు వారికి సకలవిద్యలు నేర్పించును. మదనరేఖ యౌవనవతి యైన పిమ్మట గురుపుత్రుడామెను కామించి బలాత్కరించును. కాని మదనరేఖ మెత్తినడదయ్యెను. చివరకు గురుపుత్రుడు మూర్ఛ నందగా మదనరేఖ తనకు బ్రహ్మహత్యాదోషము కలుగునని యెంచి తనకు పెండ్లియైన పిదప భర్త నంగీకరింపజేసి ఆతనివాంఛ నెఱవేర్తు నని మాట యిచ్చి తప్పించుకొని పోవును. కొంతకాలమున కామెను తంత్రి యను రాజపుత్రుడు పెండ్లాడును. నాటిరాత్రి ప్రథమసంగమజేళ ఆమె భర్తకు జరిగిన కథ నెఱిగించి గురుపుత్రుని వాంఛ దీర్చ ననుమతి గైకొని బయలుదేరును. దారిలో నొక రాక్షసు డామెను బట్టి భక్షింపబోవును. మదనరేఖ వింతయైన తన కథ వంతయు నాతనికి జెప్పి మఱల వత్తు నని యొట్టు వేసి గురుపుత్రునికడకు బోవును. అప్పటి కతనికి బుద్ధి కలిగి యామె నంటకయే మెచ్చుకొని పంపివేయును. మదనరేఖ రాక్షసు నొద్దకు రాగా వాడును ఆమె సత్యనిష్ఠకు వింతపడి తన ప్రాణిహింసాపరితకు సిగ్గొంది ఆమెచే ధర్మోపదేశము నంది ధన్యు డగును. తంత్రి భూపాలుడుగూడ తన ధర్మపత్ని నూన్పుతోక్తికి, పాతివ్రత్యప్రభావమునకు ముగ్ధు డగును అంత శ్రీహరి ఆ దంపతులకు ప్రత్యక్షమై వరము లొసంగును. ఈ మదనరేఖకథను గోవు

పులికి జేప్పె నన్న సంగతి మఱువ గూడదు. మదనరేఖ అన్నయగు పావకలోముని కథను గూడ పులి కోరగా నోవే చెప్పను.

౪. పావకలోముని కథ

పావకలోముని తండ్రికి ఒక సువర్ణకారకుడు మంత్రి యట. ఆతనికి కుంభి యనునొక కొడుకు గలడు. ఈ కుంభికిని పావకలోమునికిని స్నేహము. వీ రిరువురు ఒకనాడు నాట్యనగరాధిపుడగు అజవత్సుని మాతృరైన అనుమతి యను నామె స్వయంవరము జరుగుచుండగా అచ్చటకు పోయిరి. ఆ రాజు యంత్రమయహంసము నొకదానిని దెచ్చి ఆ హంస మెడలో రత్నహారము నుంచి, అంచమీద అనుమతిని గూర్చుండబెట్టి అంచ ఆకసును బాణునప్పడు దాని కంఠసీమ నున్న హారమును బాణముతో గొట్టి క్రిందబడకుండ చేతిలోనికి దీసికొనువాడు తన తనయకు భర్త కాగలడని ప్రకటించెను. ఆ పంచెములో పావకలోముడు గలిచినాడు. కుటీలబుద్ధి యగు కుంభి అనుమతిని హరింప దలచినవాడై యాతనిని అజవత్సుని ప్రోలికి బోనీక నిజనగరమున కేగు నెవమున అడవిదారి పట్టించెను. ఇంతలో అనుమతికి దప్పి కలిగినది. నీరు వెదుక మిత్రు లిరువురు బయలుదేరిరి. కుంభి అటు నిటు దిరిగి వచ్చి అనుమతిని అపహరింప జూచెను. ఇంతిలో రక్షసు డొకడు కుంభిని పాఱద్రోలి అనుమతిని హరించుకొని పోయి తన కొండగుహకు చేరెను. పావకలోముడు గుహలో బ్రవేశించి రాక్షసుని చంపి అనుమతిని దెచ్చుచుండ కుంభి మఱల మోస ముచే అనుమతిని దీసికొని అజవత్సుపురము చేరెను. అయినను అనుమతి అంగీకరింప నందున వారికి వివాహము జరుప లేదు. కొంతకాలమునకు ఒక యోగినివలన అను మతి తండ్రినగరముననే తనకై నిరీక్షించుచున్నదని వినిన పావకలోముడు నాట్య నగరమున కేగి కుంభిచేసిన మోసమును బెలిసికొని అనుమతిని పెండ్లాడెను. కుంభిని శిక్షింతురు. తరువాత భోజాడు అతిథిసపర్యాఫలమును బెల్లు మని ప్రార్థింపగా కుహాడు దిగువ కథ నుపన్యసించును.

౫. అన్నదానపరుఁ డగు విప్రుని కథ

ఒక బ్రాహ్మణునకు మువ్వురు కొడుకులు గలరు. వారిలో మూడవవాడు నిరతాన్నదాతయై తన సర్వస్వమును అతిథిపూజలకు వెచ్చించుచుండెను. ఇది సరిపడక వానివది నెలు తమ భర్తలకు కొండెములు చెప్పి వేలు కాపురములు పెట్టించినారు. ఆవిప్రు డొకనాడు తన యింటికి వచ్చిన యతిఘలను అన్నదాన ఫలము నెఱింగింపు డని కోరెను. వా రాసంగతి తమకు తెలియదనియు, కాకిలోని

అన్నపూర్ణాదేవికి మాత్రమే యిది తెలియు ననియు చెప్పి వెడలిపోయిరి. అంత నా విప్రుడు కాశికి పయనమై బోవుచు దారిలో చెప్పలనిమిత్త మొక చర్మకారుని యింటి కేగెను. అచిరకారుడును విప్రుని కాశీప్రయాణవృత్తాంతము నెఱింగి తాను గంగాదేవి నడిగిన ట్లామెకు చెప్పవలసినదనియు, ఆమె తన కేదైన ప్రత్యుత్తర మొసగినచో ఆసంగతి మఱి వచ్చునప్పుడు తన కెఱింగింపు మనియు ప్రార్థించెను. అంత విప్రుడు కాశి కేగి అన్నపూర్ణాదేవిని అన్నదానఫలము తెలుపు మని ప్రార్థింప ఆమె యిట్లనెను. హిమవద్గిరిదగ్గల వారణగంగయని యొక నది కలదు. దానిచెంగటి హేమవతి పురమును ఆంగీరుడు పాలించుచుండెను. ఆయనభార్య సుమతి నీవారాజదంపతులకడ కేగి వారి కొక కుమారుడుదయించుననియు, అబిడ్డ పుట్టగనే వానితో మాటాడుట కవకాశము గలిగింపు మనియు వేడి, ఆశిశువు నడిగినచో వాడు నీ కన్నదానమహిమ నుగ్గడించును. అంత నావిప్రుడు హేమవతిమునకు బోవుచు దారితప్పెను. అప్పటికి సాయంకాల మైనది.

౬. వ్యాధుని కథ

అట్లు త్రోవ తప్పిన విప్రు నొక వ్యాధుడు తన చేనివద్దకు గొంపోయి చాఱ బియ్యమును తేనెయు నొసగి వానిని తృప్తి పఱచెను. పిదప వ్యాధుడు తన భార్యను, బ్రాహ్మణుని మంచెపై నిద్రింప నేర్పాటు చేసి తాను మంచెక్రింద క్రూర మృగములు రాకుండ కావలి యుండెను. అట్లు ఆరుణోదయముదాక పెరిగినచో నున్న వ్యాధుడు తెల్లవారె నని కన్ను మాయగా నొక పెద్దపులి వచ్చి వానిని వధించెను. ఆతనిభార్య వానితో సహామనము చేసినది. విప్రు డంత హేమవతిమునకు బోయి పార్వతీ చెప్పినచొప్పును రాజున కెఱిగించి యటనే కొన్నిదినములుండెను. సుమతి ప్రసవించినపిదప విప్రు డాశిశువును అన్నదానప్రభావము దెల్పు మన ఆత డిట్లు చెప్పినాడు. నేనలనాడు దారి తప్పినమీమ్మ నా చేనికి దోడ్కొనిపోయిన వ్యాధుడను. ఆవేళ మీకు చాఱబియ్యమును, తేనియను దెట్టి అతిథిపూజ చేసినందుకు ఫలముగానే ఈరాజకుటుంబమున రాజకుమారుడైన జన్మించితిని. నీను చేసిన స్వల్పమగు నన్నదాన మిట్టిఫలము చేకూర్చినది. నిరంతరం నన్నదానశీలుడవగు నీ కేటిఫలము గల్గినో ఆ పరమేశ్వరుడే యెఱుంగును.

తరువాత విప్రుడు కాశికి మఱి వచ్చి భవాని యనుజ్ఞ నంది స్వగ్రామమునకు పయనించుచు అంత్యజానిమాట దలంచి గంగను గాంచి వానివృత్తాంతము నెఱింగింప ప్రార్థించెను. గంగాదేవి ఆమాదిగవానికథ నిట్లు చెప్పినది.

2. మా ది గ వా ని క థ

పూర్వ మొక యెండిలేమ గర్భవతియై పిల్లల గనెను. కర్కటి యీనగ నే
మరణించుట స్వభావము. కాని యీకర్కటిమాత్రము కథ సాగవలసియున్నందున
గాబోలు పాపము! చావలేదట. ఒకనాడు మాటలసందర్భమున దన కొడుకున కొకని
కాయెండి గంగామహిమ నుగ్గడించెను. అంత అతనికి గంగలో స్నానము చేయ
నిచ్చ వాడమ తల్లి యనుజ్ఞ వడసి గంగ కేగుచుండెను. దారిలో ఒకఖగ మా
యెండిని భక్షించెను. మణుజన్మమున సాకర్కట కుమారుడు ఒకరాజుగారి ఆల
మందలో ఒకగోవుకడుపున కోడెదూడయై జన్మించెను. తిరువాతి పుట్టువున నా
వృషభము కొంకణదేశమున సితదత్తనృపతికి వంజరుడను పుత్రుడై పుట్టెను. అతనికి
పూర్వజన్మవాసనావశమున గంగాస్నానము చేయబుద్ధి పాడమగా, తండియనుమతి
గైకొని గంగ కేగినాడు. సితదత్తుడు పుత్రవియోగదుఃఖముచే మరణించెను. మంత్రి
రీసంగతిని వంజరునకు దెల్పి తండ్రి కగ్నిసంస్కారాదు లొనర్పి దోడ్కొని
వచ్చిరి. వంజరుడు పితృక్రియలు నెఱవేర్చి పట్టము గట్టుకొని వివాహిత్తుడై సంతాన
మును గాంచెను. కొంతకాలమునకు రాజ్యభారమును తనయునిపై బూన్చి గంగా
దర్శనము చేసికొని తిపోవృత్తి నుండెను. అట్లు తపస్సు చేయుచున్న వంజరుపాలికి
ఒక్క వనితతోగూడ నల్వరు పురుషులు వచ్చి తమ తగవు దీర్పమని ప్రార్థించిరి.
ఆ కలహపరిష్కారము మువ్వరి కనుకూలము గానందున వారు ఈ రాజుని శపించి
నారు. ఆ శాపఫలముగా వంజరుడు ఒకేస్త్రీకి భర్తయు, తోబుట్టువును, శిశువును
అగుటయు, వనితానిమిత్తిమున వహ్నితప్తుడు గావలసివచ్చుటయు సంభవించినది.
పిమ్మట వంజరు డొక రాజపుత్రుని చెట్టవట్టి శాపఫల మనుభవించెను. ఆమెచేతనే
కారణాంతరమున మఱల శపింపబడి చండాలత్వము నందెను ఆమెకుకూడ వంజర
సంగర్భమున చండాలత దాపురించినది. ఆ వంజరదంపతులే ఈ చండాలదంపతులు.

ఉ. కావున వాడు క్షత్రియుడు

గాని, తలంపగ హీనజాతి గా

దోషసుధామరేంద్ర! యత

దున్నెడకుం జని చెప్పు మయ్య నా

జీవగౌరవం, బటులు

చెప్పిన నప్పుడు వాడు ముక్తుడై

పోవుఁ బ్రయాసమేతుఁడయి

పోమ్ము నమస్తము విస్తరించితికా.

2 ఆ. ౧౨౩. ప.

అని గంగాదేవి విప్రసఖ జెప్పినది. మిక్కిలి పెద్దదైన యీకథ గంగాస్నానమహిమను బొగడుచు విచిత్రముగా నున్నది. విప్ర డంత చండాలదంపతులవద్దకు వచ్చి గంగ చెప్పినచోప్పు దెలిపి వంజరుని ప్రశంసించినాడు ఇది వినుటతోడనే వారి చండాలత్వము నశింపగా ఆదంపతులు శివసారూప్యము నందిసారు.

క, సత్సంగతి గడుఁ బుణ్యము,

సత్సంగతి సేయవలయు సత్పురుషులకుకా;

సత్సంగతిఁ గని వంజరుఁ

డుత్సుకమతి నభవుపురికి నొప్పుగఁ జనఁడే!

2. ౧౩౯.

ఆ విప్రడును తన యింటి కేగి భార్యతో సుఖించుచు అన్నదానఫలజనిత పుణ్యములచే భిక్ష్యర్యకాలియై యొప్పినాడట. సర్పటి యిట్లన్నదానఫలమును గూర్చి

సీ. అన్నంబు బలకరం బన్న మాయుర్వృద్ధి

కర మన్న మత్యంత కౌంతికరము

తనుఁ జంప వచ్చిన ఘనశత్రునకు నైన

నన్నంబు బంధుత్వ మావహించు

నన్నంబులనన యమరులు ప్రీతులై

పరులకుఁ గోరినవరము లిట్లు

రన్నదానముఁ బోల వన్యదానంబులు

ధరణితోపల నెల్లదానములకు

ఆ, ఫలము సరిగఁ జెప్పఁబడుగాని యన్నదా

నంబుసేత కీఫలం బనంగ

నబ్బభవుఁడు నోపఁ డటు గాన నీవును

నన్నదానపరుఁడ నగుము భూప!

2. ౧౪౩.

అని భోజనకు జెప్పినాడు.

క వి త్వ ప్ర శ సీ .

అనంతామాత్యుని కవిత్వమునుగూర్చి అభిజ్ఞుల యభీప్రాయము లెల్లన్నవి? కబ్బరత్నాకరకర్త యగు శ్రీబహుజనపల్లి సీతారామచార్యులవారు నన్నయ

మున్నగు ఆంధ్రకవుల నందఱను ఆఱు తరగతులుగా విభజించినారు. మొదటి తరగతిలో కవిశ్రయమును నాచనసోమనాథుని, రెండవతరగతిలో పోతన శ్రీనాథాదులను, మూడవతరగతిలో రంగనాథుడు, భాస్కరుడు, జక్కన, వెన్నెలకంటిసూరన, అనంతాదులను జేర్చినారు. అనంతనిగూర్చి వ్రాయుచు “భోజరాజీయము మంచికావ్యము. అందు వింతవింత కథలు గలవు” అనినారు.

శ్రీ జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారు వావిళ్ల వారు మొదటిసారి ప్రకటించిన భోజరాజీయమునకు పీఠిక వ్రాయుచు “ఈ మహాకవి కవిత్వము రసికమహాజనులకుం గడుంగడు హృద్యము వైలి సలక్షణ మైనది కొతుకులు పడక సందర్భకుద్ధి తప్పక యతిప్రాసములకై వ్యర్థపదముల వెదకి పడరానిపాట్లు పడక సహజగాంభీర్యమున నలరారుచుఁ దన పావనతచే నొప్పుచున్నది. ఏ పద్యమును చదివినను శ్రవణముల కత్యంతానందము నిచ్చుచుండును” అనినారు.

శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతముగారు తెలుగు విజ్ఞానసర్వస్వములో తెలుగు వాఙ్మయము ప్రబంధపూర్వయుగమును బరిశీలించుచు ఇట్లనుచున్నారు. “అనంతామాత్యునిలో శిల్పప్రాధి ఎక్కువ. ఈతని వర్ణనలయందు భావనకంటె స్వాభావికత పై చేయిగా నుండును ప్రజ్ఞావిలసితమైన పాత్రనిర్మాణమున ఈతనికి దృష్టి మెండు. చిన్నచిన్న యుపాఖ్యానములను దీసికొని సుబోధముగు భాషలో ఇంత అర్థగాంభీర్యము, శిల్పవిన్యాసము, ప్రజ్ఞ ప్రకటింప గలిగిన కొద్దిమంది ఆంధ్రకవులలో అనంతామాత్యు డొకడు. గోవాఘ్రసంవాదఘట్టమున ఈ కవి చేసిన ధర్మప్రతిపాదన మీతని ధార్మికపరిజ్ఞానమును వ్యక్తము చేయుచున్నది. కావ్యరచనావసరమున ఒక కిక్కు నీతివైపునను ఒకకన్ను శిల్పమువైపునను నిల్పి వానిని సమ్మేళనము చేసి కావ్యమున శిల్పసౌందర్యము ధర్మసౌందర్యము వీడరానివను సిద్ధాంతమునకు ఇతడు తన కావ్యమును లక్ష్యముగా చేసి చూపెను.”

శ్రీ కాటూరి వెంకటేశ్వరరావుగారు తెలుగువిజ్ఞానసర్వస్వములో అనంతామాత్యునిగూర్చి వ్రాయుచు ఈఅభిప్రాయములను వెలిపుచ్చినారు. “జక్కన విక్రమార్కుని కథలవలె కాక, అనంతునివి స్వకపోల కల్పితములు, ఈ కథలలో భోజుడు నాయకుడు కానే కాదు. ఇవి యన్నియు అన్నదానసుకృతమునుగూర్చి చెప్పింవి. . . .భోజరాజీయమే ఆంధ్రమున ప్రథమస్వతంత్రకావ్య మని చెప్పవచ్చును నిజమునకు ఈగ్రంథము నన్నదానమాహాత్మ్య మనదగునే కాని, కావ్యమనరాదేమో! . . . .ఇంతకు కావ్యరచనము వేరు. కథాకథనమువేరు. కావ్యమందు వలె కథలో అడుగు డుగున కవి కన్పించగూడదు. కథ శ్రవ్యమైనను దృశ్యకావ్య

మునకు దగ్గరిచుట్టము. ఆకార చేష్టా స్వభావములు కనులకు గట్టునట్లు పాత్రలకు ప్రాణప్రతిష్ఠ చేయుచో నాటకమును కళయు రక్షి కట్టవు. ఈ నేర్పు తిక్కనకు, అనంతునకు, మారనకు అలవడినట్లుగా ఇతరుల కలవడినది కాదు.”

సంవిధానాలు :

ఒకకథను గద్యముగానో, పద్యముగానో కూర్చుట వేఱు, దానిని కావ్యముగా గ్రహించుట వేఱు. కావ్యమనగానే దానికి కొన్ని లక్షణములుండుటవసరము రసము, భౌచిత్ర్యము, వర్ణనలు, సంభాషణాచాతురి, సంవిధానము, పాత్రచిత్రణము మున్నగునవి తగుపాళ్ళలో అమరినగాని కావ్యకన్య శోభింపదు. ప్రధానమగు కథా శరీరమునకు వలసిన ఆయా అంగములకు హెచ్చులుచున్న వాటిల్లవండునట్లు దానిని కావ్యశిల్పసుందరములుగా మలచుకొనుప్రజ్ఞ కవికి ముఖ్యము అది లేనినాడు ఆకావ్యము సర్వాంగసుందరము కానేరదు కవిత్రియమువారి కిట్టి కావ్యనిర్మాణ శిల్పము బాగుగా తెలియును. తిక్కన “ఉభయకావ్యప్రాధిః బాటించు శిల్పమునం బారగుండ” నని చెప్పకొనుట కేవల ప్రగల్భాక్షి కాదు. ఆశిల్పపు లోతు పాతులను స్వానుభవముచే నెఱింగియే ఆత డట్లన్నాడు. కవిత్రియరచననే గాక కాలిదాసాది గీర్వాణకవీంద్రుల రచనలనుగూడ చదివి కావ్యశిల్పమార్గము నెఱింగిన అనంతుడు తత్కారమునే అనుసరించి తన కావ్యమును తీర్చిదిద్దుకొన్నాడు. కావ్యములో పీఠై నపట్టుల రసభంగముకానీయక అష్టాదశవర్ణనలను ఈతడు చేసినాడు. ఆయురారసములనుగూడ సాధించినాడు. ఇతడు శృంగారమున గెలుపొందినాడనుటకు పుష్పగంధికథ సుహృదాచార్యముగా గైకొనవచ్చును.

ఇది శృంగారప్రధానమైన కథ. నాయికానాయకులు ప్రథమదర్శనములోనే స్వసౌందర్య విలాసములచేత ఆకర్షింపబడినారు. వెనువెంటనే యిట్టికోరికలు వారి హృదయముల నూటాడించినవి.

క. కోరుదు రొందొరుఁ గదియఁగఁ

గోరుదు రితరేతరోపగూహన సుఖముం

గోరుదు రన్యోన్యార్ధర

సారసుధారుచులు దనివి సనఁ గ్రోలంగఁ.

౩. ఆ. ౬౪. ప.

అనంతయకు అనేకవిషయములలో తిక్కన గురువని నాయభిప్రాయము. ఆతనివలెనే కథను నడపుటలోను, వర్ణనలూనర్చుటలోను ఈతడును చతురుడు. పెక్కుఘట్ట

ముల సీతడు తిక్కనగారి ననుకరించుచునే యుండును. పుష్పగంధిసోయగమును గూర్చి రత్నమండనుడు నెచ్చెలియగు నింద్రదత్తుని కిట్లు చెప్పుచున్నాడు.—

సీ. చిగురుటాకులలోని జిగి గూర్చి యాబాల
యఱకాళ్ళ జేతుల నలఁది రొక్కొ
పసిఁడితీగెలమీఁది ప్రభ దెచ్చి యాకాంత
మెయిదీగ యంతట మేది రొక్కొ
చంద్రబింబముకాంతి నవరించి యాలేమ
మోమున నునువుగాఁ దోమి రొక్కొ
క్రొమ్మెఱుంగులమించు గొనివచ్చి యాయంతి
కలికికన్నులఁ గీలుకొలిపి రొక్కొ

ఆ. యనఁగ నవతులేని యభినవాకారంబు
తోడఁ జెలులఁ గూడి యాడుచుండె
జామ యోర్తు మరుని సామ్రాజ్యలక్ష్మీయు
పోలె దానిఁ జూచి బేలుపడితి.

౩, ౭౯. ప.

ఈ పద్యమునకు తిక్కనగారి విరాటపర్వములోని చిగునపద్యము మాతృక కావచ్చును.

సీ. నెత్తమ్మిరేకుల మెత్తఁదనము దెచ్చి
యచ్చునఁ బెట్టిన ట్లంద మొంది
చక్రవాకంబుల చందంబు గొని వచ్చి
కుప్పలు చేసిన ట్లాప్పు మెఱసి
చందురు నునుఁగాంతి కందేర్చి కూర్చి బా
గునకుఁ దెచ్చినయట్లు గొమరు మిగిలి
యళికులంబులకప్పు గలయంతయును దెచ్చి
నారువోసినభంగి నవక మెక్కి

తే. యంఘ్రితలములు, గుచములు, నాననంబు
గచభిరంబును విట్లున్న రుచిరమూర్తి
యనుసమానభోగములకు నాస్పదంబు
కాదె యీతిపంలేటికిఁ గమలవదన.

వి. రా. ౨. ఆ. ౫౨.

పుష్పగంధి ప్రథమసంగమోత్సవమును కవి సహజసుందరముగ వర్ణించిన తీరు తరువాతి కవులు చేసిన సంభోగవర్ణనమునకు మార్గదర్శక మున్న దనవచ్చును.

పీ. జలజాక్షి దమ్మ నచ్చెలులు పానుపుమీద
మనుచువో దెనఁగక పెనగుటయును,
పెజ్జకు వచ్చియుఁ జెలులు నవ్వెద రని
మో మెత్తగా నోడు ముగ్ధతయును,
నొక్కొకవనివెంట ముదిద లేఁగినఁ జిత్త
మూటాడుచుండంగ ముండుటయును,
జిట్టంబుచేతల పిగ్గుకీ రెడలించి
పలికింప నల్లనఁ బలుకుటయును,

తే. తనువు పులకింప నధరామృతంబు గ్రోలి
కొఁగిలించిన మర్మంబు కరఁగుటయును,
దనకు నత్యంతపౌఖ్యప్రదంబు లగుచు
నలర సురతోత్పవాద్ది వోలాడె విభుఁడు

౪, ౩౭. ప.

ఆ ప్రథమ రతమునందు బంచసాయకతంత్ర
మంతవట్టు దనకు ననగతముగ
నభ్యపించె ననఁగ నయ్యంతి భర్తచి
చిత్తంబు వట్టు బహువిధంబులందు.

౪. ౩౮.

అ. బాహ్యరతులఁ దొలుత బాలికఁ గరఁగించి
కూటమందు గెలుపు గొందు ననుముఁ
గదిసి విభుఁడు దాన కరఁగఁ జొచ్చుఁ, బరస్ప
రానురాగమహిమ యడుగ నేరి ?

౪. ౩౯.

ఇటీవలి కొన్ని ప్రబంధములలో ఈసురతవర్ణనము కొంత పచ్చిగా పరిణమించినది.

మదనరేఖ కథలోగూడ శృంగారము లేకపోలేదుగాని, అది గురుపుత్రవిషయమున రసాభాస మైనది. ఈరసాభాసమును గూడ కవి నేర్పుతోనే నిర్వహించినాడు. భారతములో గురుపుత్రికయగు దేవదాసి తండ్రి శిష్యుడగు కమని పరింపజూచినది. ఈకథలో అందుకు విపరీతముగా గురుపుత్రుడే తండ్రిగారి శిష్యురాలగు మదనరేఖను బలాత్కరించినాడు. ఈఘట్టమున కవి మదనరేఖగురుపుత్రుల

సంభోషణమున నాటకీయతను నెఱపి బౌ నని పించుకొన్నాడు. పెండ్లయినపిమ్మట పతి యనుమతి నంది నిన్ను బొంద వత్తు నన్న మదనరేఖతో గురుపుత్రుడు “లేమ! వనంబునఁ జూన్చు రేచి తియ్యని మధుపాన మొల్లక రయంబున నొండులపాలు సేయునే?” (4. 98) అని అన్నమాట సుమయోచితమై పాఠకహృదయముల చుమత్కారభరితముల నొనర్చుచున్నది.

మదనరేఖ గురుపుత్రుని కిచ్చిన మాట చెల్లించుకొనుటకు భర్త యనుమతిని గోరెడుఘట్టమును కవి అతిచాతుర్యముతో నిర్వహించినాడు. తనసంభోగముతోన మున్విశులూరుచున్న ప్రియుని ఇంకొకనివద్దకు పోవుట కనుమతింపు మని కోరుట ఎంతి సాహసము! పోనీ గురుపుత్రునికి నామములు పెట్టరాదా యన్న అసత్య దోషమునకు తాను పాత్రుఁగాలు కావలసివచ్చును. అసలీ కథ సత్యవ్రతమాహాత్మ్య మును దెలుపుటకే యుపక్రమింపబడినందున అట్లు సేయుట పాడి గాదు. ఇట్టి సందర్భమున కవి మదనరేఖ హృదయావస్థను చక్కగా చిత్రించినాడు.

సీ. విప్రుపాలికిఁ బోయి వేగ వచ్చెద నన్న
నృపదూతికల నాకు నిల్చి రామ.
మగనికోరికి దీర్చి మఱి వత్తు నని యేను
జనిన ననత్యదోషంబు నచ్చు,
సీపూట దప్పించి యెల్లి చూచెద నని
పతివేడ్క చెఱచుట పాడి గాదు,
పతితోన చెప్పి యీపని యొనర్చెద నన్న
నెఱుఁగరా దాతని హృదయరహి,

ఆ. ధర్మసూక్ష్మ మెవ్విధము? దుర్బలప్రతి
లంబు లెఱిఁగి నిశ్చయంబు సేయు
వార లెవ్వ రివట? వాక్రుచ్చి యొకరితోఁ
జెప్ప రాదు, త్రోపు సేయరాదు

క. ౧౦౧.

ఇప్పుట్టున మదనరేఖ సడ్డ బాధ, సంశయము ఇంతింత గాదు. కవి ఆమె నిట్లు సుమర్శించినాడు పాపము!

అ. అట్లు కాదె ముగ్ధయటె, క్రొత్తపెండిలి
కూతు రట్టె, మగఁడు లాతి యట్టె,

యదియుఁ బ్రథమసంగ మాసన్నవేశటె,

సిగ్గుపేర్మి వేట చెప్ప నేల ?

క. ౧౦౬.

చివర కెట్లో తెగించి ఉపాయముగా కలరూపుచెప్పి అన్నజ్జ వేడినది. కాని భర్త కిప్పుడు కర్తవ్య మేమి? పంపవలెనా? అక్కజలేదా? పాపము! అతిడుగూడే యోగ్యుడేకాదు, పరమయోగ్యుడు కూడ. కనుకనే అడువారి నెట్లు నమ్ముట యని మొదట శంకించినాడు-కాని తుదకు—

క. ఎఱిగి యెఱిగి యెరుపానికిఁ

దెలువఁ బనుచువనికి నమ్మతింపదు చిత్తం ;

బిఱిముఱి నసత్యదోషము

వటతెంచుట సిద్ధ మెట్లు వనువక యున్నకా ?

క. ౧౦౭.

అని సంశయించుచుండగా మదనరేఖ స్త్రీల శిష్టత్వ దుష్టత్వములనుగూర్చి చిన్న యుపన్యాసము చేసినది. ఆయుపన్యాసముతో నిజశలిని నమ్మి అతడు గురుపుత్రు నొద్దకు పంపినాడు. చేరవచ్చె గదా యని గురుపుత్రు డామె ననుభవించినాడా? లేదు అప్పటికి గురుపుత్రునికి తాను చేయబూనిన దధర్మమని తెలిసి మనసు మార్చుకొన్నాడు. అయినను మదనరేఖ అతనిని ఊపి చూచినది. అతడుచలింపక—

క. నీవంతము చెల్లించితి ;

నీవతికడ కేగు మింక ; నీసూన్మతని

ష్టాపారీణత జగమున

దీపించుం గాక ! సంస్తుతికిఁ బట్టగుచుకా.

క. ౧౦౮.

అని దీవించి పంపినాడు. త్రోవలో డన్ను బట్టి భక్షింప నుంకించిన రాక్షసునకు గురుపుత్రుని వాంఛ దీర్చి వత్తునని చెప్పివచ్చినది గదా. రాక్షసు డామెను గాంచునప్పటి కామె యీవిధముగా నున్న డట.

అ. తాది గొనని పుష్పదామంబువిధమునఁ

జిదుమఁ బడని మావిచిగురు భంగిఁ

ద్రావఁ బడని నవసుధాధారపగిదిని

జెలువఁ జూడ నురతచిహ్న రేదు.

క. ౧౦౯.

ఈ పద్యమునకు మార్మక కాళిదాసుని అభిజ్ఞానశాకుంతలములోని యీ స్లోకము.

“అనా ప్రూతం పుష్పం కిసలయ మలూనం కరరుమై
రసానిధ్యం రత్నం మధు నవ మచాస్వాదితరసం.”

పిమ్మట నారక్క సుడుగూడ మదనరేఖ సత్యవాక్యనిష్ఠకు పాత్రివ్రత్యమునకు వింత పడి ఆమెను దినుటకు మాటుగా ఆమె యుపదేశము నంది తరించినాడు.

మదనరేఖకథలోని ముచ్చటైన మూడుపాత్రలుగూడ మూడుకాలము లందును చెక్కుచెదరక నిలువగలవి. ఇంగు ఒకరిని మించిన శీలసౌభాగ్యమును, నిగ్రహమును, బోధార్యమును ఇంకొకరు ప్రదర్శించి ధన్యులైనారు. కవిగూడ వీలెక్కడానిక్కామున సంవిధాన పాత్రపోషణాదులలో బోచిత్యమును నిండించి గెలుపు గొన్నాడు. ఈ కథ సీతిధర్మప్రభోధకమైన ఒకమణిపూరి.

భోజరాజీయ నూత్నకథారుచిర రత్నహారములో గోవాగ్రముసంవాదకథ నాయకిమణివంటి దని అభిజ్ఞాన అభిప్రాయము. నిజమున కది అట్టి గుణభరితమైనదే. ఈ కథను నిర్మించుటలో గూడ కవి ప్రతిభాసముష్టేషము మిక్కిలిగా ప్రకాశించి నది. పరిమళాభువగు గోరత్నమును కవి యిట్లు చిత్రించినాడు.

నీ ఒక విప్రవర్యుని డోమదేనువు నిత్య
సత్యవర్తిని, సదాచారమూర్తి,
కలహంబునమఁ బోదు, కలిగినంతనె తుష్టి
నొందు, నందడికోర్పు, నుట్టు వేయ
వలనదు. పిదుకుచో వరవృష్టిహారల
చెలువునఁ జిన్నులు చేపి కురియుఁ,
దెవు రెఱుంగదు, తొమ్మిదండ్ర సాలగఁ గన్గి
కురుమట్టమై చాలఁ గూడి యుండు,

తే ఇట్టిగోరత్న మొక్కనాఁ దేకతంబ
పోకు మేయుచు నుండ బెబ్బలి యొకిండు
దానిఁ గన్గి పొంది యొడరెల్లఁ దాచి చాల
మవనిఁ దాటించుచు వ్రేయ నడరుండును.

౪. ౫౬.

ఇట్లు తనపై విజృంభించిన శార్దూలమును గాంచి ఆవు కళవళపడక నిలకడతో. కొని నిలు మను నస్పటిక అది చిత్తరువున వ్రాసినట్లు నిలబడిపోయిన దట. ఆవున

కంత నిబ్బరము ! ఇట్టి నిబ్బరము ఎవ్వరికిగాని కార్యసిద్ధిని చేకూర్చితీయదు. కలగక పలుకుమాటకు గల శక్తి అట్టి దట.

చ. పులి యటె, దీపనానలముపొంగున మ్రోగుచు నున్మి యటె, యి
ముల నొకపాటి గో వపుడు ముందటికిం జనుదెంచు నటె, హో
విలు మనినం బయింబడక నిల్చి కనుంగొనునటె, బాపురే !

కలగక యాడుమాట లయకాలుని నైన శమింపఁ జేయదే.

౪. ౫౯.

అవు దూడకు పాలిచ్చి వత్తు నని పలువిధముల దీనముగా పులిని వేడుకొన్నది. పులి మనసు కరగలేదు. గోవు మదనరేఖ కథను దెప్పి మనసు మార్పు జూచినది అయిన నేమి అది పులిగదా ! నమ్మ లేదు. కడకు జాలిగదురు మాటలతో ధర్మమును స్వార్థమునుగూర్చి యిట్లన్నది.

తే అతిథిసత్కారమునకంటె నధిక మైన
ఫలము లేదండ్రు పెద్ద లీపట్టునందు
నీవ యతిథివి నాకు నిన్నిచట డించి
పోయి తా కున్న భావంబు పొరయ కున్నె ?

౬. ౯౦.

ఆ. కన్నకడుపు గానఁ గడుఁ బిన్నగాన నే
నతనిఁ బాసి దూర మరుగునట్టి
వేళ గాన వాని వీక్షించి రాకున్న
వగవు మాన దనిన వదలవైతి.

౬. ౧౦.

ఈ మాటలకు పులి మెత్తవడి కొన్ని శపథములు పలికించి పోయిరా ననుమతి యిచ్చినది. ఈ సందర్భమున అవు పలికిన శపథములు సర్వాదరణీయములు. ఇందలి కథాసంవిధానచాతురి, సంభాషణలశైలి, గోవ్యాఘ్రముల పలుకుబడులు సహజ సుందరములు. అవు దూడనువర్ణించు నీపద్య మతిస్వభావరమణీయము.

సీ. పొట్టపొంగునఁ దల్లిపొది వాసి వీధికిఁ

బాటి క్రమ్మఱుఁ బెద్దపరువుతోడఁ

దల యెత్తి చూచుచుఁ బలుమాఱుఁ దను దల్లి

పిలువంగ నిట నటఁ బొలసి యాడు

విలమీద మో మిడి యేమేని మూర్కొనుఁ

బసి వెట్టుకొనుచుఁ ద్రాంతమందు

నంతంతఁ బిబిడ్డ లడ్డంబు సుడిసిన
జంకించి మిన్నంటఁ జొకళించు

తే. నిట్లు తై శవక్రీడల నెనఁగుచున్న
కొడుకుదెసఁ జూచి కన్నీరు గ్రుక్కుకొనుచుఁ
గటకటా యిట్టి నెత్తురుఁగందు నిచట
వై చిపోవంగ వలసెనే నీచగతికి.

౬. ౨౩.

ఈ సీసపాదములు చదువుచున్నంతసేపు కోడెదూడ మనకన్నులయెదుట ఆ యా
చేష్టలు చేయుచున్నట్లే ఎగురుచున్నట్లే యుండును. ఇది యెంత మధురమగు
స్వభావోక్తి! గీతిములో వర్ణితమైన గోవుస్థితి కరుణరసప్రచురము తరువాత దూడను
వీడి ఆవు పోవుపక్షమగు గల కథాభాగ మంతయు పారకులచే కన్నుల నీరు
పెట్టించును. ఇప్పుటైన గోవు కుమారునకు చేసిన నీతిబోధ ఆతనికి కాదు, సమస్త
మానవకోటికిని ఆచరణీయమే.

క. ఆడకు మనత్యభాషలు,
కూడకు గొఱగానివానిఁ, గొంకక యెరులె
గ్గాడిన నెదు రుత్తర మీఁ
జూడకు విని వినవివాని చొప్పునఁ జనుమీ.

— ౨౪ —

క. మమకారంబు నహంకా
రము సంసారానుబంధరజ్జువు లని చి
త్తముల విసర్జింతురు సం
యము లీవును నడుపుమా తదాచారంబుకా,

౬. ౨౫.

ఇంతటి నీతిబోధ చేసి తల్లిలేని పిల్ల లెట్లు లోకులకు చులుకన యగుదురో గుండె
కరగునట్లు దిగువపద్యములో బోధించుచున్నది.

క. చులుకన జలరుహతంతువు,
చులుకన తృణకణము, దూది చుల్కన సుమ్మీ,
యిల నెగయు ధూళి చుల్కన,
చులుకన మఱి తల్లిలేనిసుతుఁడు కుమారా!

౬. ౩౫.

ఈ కథయందలి గోవు ధర్మనిష్ఠ, లోకజ్ఞత, పుత్రప్రేమ, అధ్యాత్మజ్ఞానపరత, పరలోకవిశ్వాసము—ఇత్యాదులన్నియు మానవులకు ఆదర్శప్రాయములే. కొడుకు నూతిడించుటయున గోవన్నమాటలు వరాలమాటలు

చ. అరుదుగ సత్యవాక్యము సహాయముగాఁ బులిఁజేసి వక్త్రగ
హ్వర మను పెద్దత్రోవను రయంబున స్వర్గసుఖంబుఁ జూఱుకో
నరుగుచునున్నదాన; విది హర్షమునొందెడువెక గాక, దు
స్తరమగు శోకముం బొరయుదావికిఁ గారణ మేమి చెప్పుమా? ౬. ౪౪.

క. పుట్టినపిమ్మటఁ జావును
గట్టి; వృధామరణమొందుకంటె బుధులకుఁ
దట్ట మగు కీర్తి సుకృతము
లిట్టలముగఁ గల్గు చావు లింపులు గావే? ౬. ౪౫.

తరువాత గోవు సత్యనిష్ఠకు పులిమనసు మాటుట, గోవునది విడిచిపుచ్చుట మొదలుగా గల కథ యంతయు సర్వాంగసుందరము. పారకు లద్దానిని చదివి తృప్తిపడుదురు గాక.

ఇందలి పావక లోముని కథ పంచమాశ్వాసములోనిది. మదనరేఖకథను చెప్పిన పిమ్మట, ఆమెసోదరునికథనుగూడ చెప్పు మని పులి కోరిగా, గోవీకథ చెప్పినది. కాని ఈ కథకు ప్రధానకథలలోగాని, నీతిధర్మప్రబోధములో గాని సముచితస్థాన మగపడదు సత్యనిష్ఠ కుదాహరణముగా మదనరేఖ కథను జెప్పించుటకు పూనిన కవి అనవసరముగా ఈ కథకు ప్రసక్తిని గల్పించు కొన్నాడు. అన్నదాన మహిమముగాని సత్యవ్రత ప్రభావమును గాని యీకథ బోధింపదు. ఒక జాతిని నిందించుటకు, ఆ జాతివారు అమాత్యగృహ్యక్రమ పదవులకు, అర్హులు గారనుటకు కవి ఈ కథ నిందు జొనిపినట్లు నూత్యుద్వృష్టితోపక మానదు. ఇది ఆ జాతివారి కవమానాపాదిగా నున్నది. కవి తజ్జాతివారిని నిందించునభిప్రాయము లేనివాడగుచో. కుంభిని ఏ విప్రజాతివానినిగానో యేల చిత్రింపడు? ఒక జాతి మొత్తమును నిందించుకథలు వ్రాయుట ఎట్టి రచయితలకును భావ్యమైన పని గాదు. ఒకవ్యక్తిగాని చెడుగు జాతికంటటి కేల సంక్రమించును? మోసగించుటకుగాని, దుష్ప్రవర్తనకుగాని జాతి కారణము కాదు. అవి ప్రత్యేక ప్రత్యేక వ్యక్తినిషములైన గుణములు. ఇట్టి జాతినిందలు సాహిత్యములో నుండరాదనుటకే ఈ వాక్యములు వ్రాయబడినవి. సహృదయు లీ సత్యమును సరిగా నర్థము చేసికొందురుగాత మని ప్రార్థన.

అన్నదానపరుడగు విప్రునికథ సమష్టికలుంబమువారు కలసి మెలసి యుండ నందున గలుగు కష్టనష్టములను, కొందఱు తోడికోడండ్ర చూపోపమిని బోధించుచు స్వాభావికమై యున్నది. వ్యాధుని కథలో వ్యాధదంపతుల నడవడి ఎవ్వరికేని ఆదర్శప్రాయమే. ఈ కథలలో వంజరునిది అతివిచిత్రమైనకథ యని చెప్పి కొంటిమి ఇందు మూడుజన్మముల వృత్తాంతము వర్ణిత మగుట ఒక విశేషము. ఇది గంగాస్నానఫలము నుగ్గడించుచు విచిత్రముగా పరిణమించినది. ఈ కథలోనైతము శృంగారము సమచితముగా పోషింపబడినది. ఈ కథలయం దన్నింటను అనంతని కథాసంవిధానచాతురి కొట్టవచ్చినట్లు బొచితీయుతమై పొడకట్టుచునే యున్నది.

అనుకరణములు

కవి ఈ కావ్యకథలను కొంతవఱకు భారతరామాయణాదులలోని అంశములను గ్రహించియే తీర్చినాడు. అంభీరునికి పుత్రకామేష్టిసేయగా మదనరేఖాపావకలోములు పుట్టుట భారతములో ద్రుపదునకు యజ్ఞకుండమున ద్రౌపది ధృష్టద్యుమ్నులు పుట్టుటను బోలియున్నది. ఈ పుత్రకామేష్టియు దశరథుని పుత్రకామేష్టికి ప్రతిబింబమే. మదనరేఖను గురుపుత్రుడు వలచుట దేవయాని కచుని వలచుటను గాంచి సృష్టించుకొన్నదే యని చెప్పి కొంటిమి. పావకలోముడు యంత్రమయ హంసమును గొట్టి అనుమతిని వరించుట అర్జునుడు మత్స్య యంత్రము నేసి ద్రౌపదిని పరిగ్రహించుటను బోలియున్నది. తరువాత అనుమతిని రక్కసుడు హరించుకొని పోవుట రావణుని సీతాపహరణమును తలపించుచున్నది. సీతాదేవి నగలను గాంచి రాముడు ఆమె రావణహృత యైనదని నిశ్చయించినట్లే, అనుమతిభూషణములను జూచియే పావకలోముడును ఆమె రాక్షసాపహృత యని నిశ్చయించినాడు. కిరాతుడు తనకు దొరకిన అనుమతిచేతి రత్నమును పావకలోమున కిచ్చుట, ఆత డద్దానిని బహుమానించుట, హనుమంతుడు సీతనుండి తెచ్చిన మణిని గాంచి రాముడు సంతసించుటను బోలియున్నది. వంజరుడు రాజపుత్రికి ప్రతిజ్ఞ చేసి గాంధర్వవిధిచే నామెను పెండ్లాడుట శకుంతలాదువ్యంతు వివాహమును దలపించుచున్నది. ఇట్లు అనేక విషయములందు పూర్వచరిత్రోదంతము లీకవిచే ననుకరింపబడినవి. ఇతడు పూర్వకావ్యముల ననుకరించినట్లే, ఇతని తరువాతి కవులను ఈతని కథాంశములను అనుసరించినా రని అభిజ్ఞులు తలంచుచున్నారు. భోజరాజీయ దిత్వీయముద్రణకు విపులమగు పీఠికను వ్రాసిన శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వర్లుగారు ఇట్లు వ్రాసినారు. “ఆముక్తమాల్యదయందలి మాలదాసరికథ

భోజరాజీయమునందలి మ ద న రేఖ క థ క నుకరణము. అన్నదానపరుడగు విప్రునకు అన్నదాన మాహాత్మ్యమును అపుడే పుట్టిన బాలుడు చెప్పినకథకు కళాపూర్ణోదయమునందలి మధురలాలస బాల్యవృత్తాంతము ననుకరణమే యన వచ్చును” అన్నట్లు అప్పుడే పుట్టిన శిశువు మాటాడి కథ చెప్పట అనునది భోజరాజీయ కళాపూర్ణోదయముల రెంటును గనుపట్టుచున్న సత్యమే. భోజరాజీయ మున సర్వటి వేశ్యను మోసగించి ధూనువేధిని గ్రహించి శాప మందుటకును, మను చరిత్రమున ఇందీవరాక్షసుడు బ్రహ్మమిత్రుని వంచించి ఆయుర్వేదమును గ్రహించి శాప మందుటకును పోలిక యున్నది.

ఈ అనుకరణములమాట యెట్లున్నను మొత్తముమీద అనంతామాత్యుడీ కావ్యమున కొన్ని కమ్మని కథలను. కొన్ని లోలోత్తిరాదర్శచరిత్ర గల పాత్రము లను సృష్టించినా డనుటలో వింత లేదు. క్రూరస్వభావము గల వ్యాఘ్రరాక్షసులు నవనీతహృదయులైనా రన్నచో ఇది అసాధారణము కాదా! సత్యధర్మముల కున్న మహాప్రభావము అట్టి దన్న మాట.

అనంతామాత్యుడు కథానిర్మాణమున పూర్వకథల ననుకరించినట్లే, కవిత్వ ములో గూడ పూర్వకథల పోకడలను అనుకరించియున్నాడు. తనకు గురు స్థానీయులనదగు కవిత్రయమువారి కవితామార్గములు తనకు మెచ్చుగూర్చుటచే వారి పద్యములనుం బోలిన పద్యములను, పద్యభాగములను ఈతడు తన కావ్య ములో రచించుకొనినాడు. నన్నయ్య నిట్లునుకరించినాడు—

చ. మతజలపూరితంబులగు

మాతులు నూటిటికంటె సూన్యత

ప్రత యొక బావి మేలు; మఱి

బావులు నూటిటికంటె నొక్క స

త్క్రతు వది మేలు! తత్క్రతుశ

తంబునకంటె సుతుండు మేలు; త

త్పుతశతకంబుకంటె నొక

సూన్యతవాక్యము మేలు చూడఁగఁ.

భార. ఆది. ౪-౯౩

క. శతకూపాధిక దీర్ఘిక;

శతవాక్యచికంబు క్రతువు. శతయశ్శరము

న్నతుఁ డొక్క సుతుఁడు; దిత్తుత
శతకంబున కెక్కు డొక్క సత్యోక్తి నృపా !

ఓ. ౮౪.

ఇది నన్నయ్య పద్యమునకంటె చిన్నదై అంతయర్థము నొసంగుచు ధారణా
యోగ్యమై యుప్పుచున్నది.

చ విమలయశోనిధిః పురుష

వృత్త మెఱుంగుచు నుండుఁ జూపె వే
దములును బంచభూతములు

ధర్మపు సంధ్యలు సంతరాత్మయుకా
యముఁడును జంద్రసూర్యులు న

హంబును రాత్రియు న నృహాపదా
ర్థము తివి యుండఁగా నరుఁడు

దక్కొన నేర్చునె తన్ను మ్రుచ్చిలకా.

ఆది. ౪, ౮౦

చ. ఒక ఘటికాద్వయంబుపని

హారక యింత విచారమేలః యిం

చుక యిటు నిల్చి నానిజము

చూడు నిశాచరః భూమి, తోయ, పా

వక, పవనాంబరంబులు, ది

వంబులు రాత్రులు సాక్షి నాడు మా

టకు నిది గాక నీమన సా

దంబడ నే శపథంబు సేయుచుకా.

౪. ౧౪౬.

ఇది మదనరేఖ రాక్షసునితోనన్నమాట

ఉ గంగ నిజాంగదీప్తు లెనగం జనుదెంచి ..

ఆది. ౬. ౬౩.

మ. అనినం గంగ నిజాంగదీప్తి నివయం బివ్వహిసీమధ్య .

౬. ౧౮౭.

ఎఱ్ఱాప్రగడ సేవిధముగా అనుకరించినాడు.

అ. కీర్తి విడువఁ జాలఁ గీర్తితో మెలఁగంగఁ

జావు వచ్చె నేనిఁ జిత్తుఁ గాని

జగములోన నెల్ల సడీ కంటేఁ జావు మే
లనఁగఁ బరగుమాట యనఘ వినవె ;

అరణ్య. ౭. ౨౯౩.

క. పుడమి నపప్రథ యగునెడఁ
బడతికి దేహంబు విడువఁ బాడియ కాదే
సడీ కంటేఁ జావు మేలను
నొడువు పురాతనము గాక సూతనపదమే.

భోజ. ౭. ౮౭.

అనంతుడు తిక్కన నెక్కుడుగానే యనుకరించినాడని చెప్పుకొంటిమి.

ఆ. ఏను బుట్టి పేయు నిన్నూఱు మున్నూఱుఁ
గలవు వత్సరములు గాన నెందు
బాలు యౌవనస్థుఁ బ్రౌఢుని వృద్ధునిఁ
జచ్చిపోయి మగిడి వచ్చువాని.

కాంతి. ౩. ౩౭౫.

ఆ. అనినఁ దానితేగువ కద్దుతస్వాంతుఁడై
పుండరీక మేను బుట్టి పెరిగి
యింతపాఁడ నైతి నింత నిష్కపటుల
నిట్టిధీరమతుల నెఱుంగ నెందు.

భోజ. ౭. ఆ. ౬౦. ప.

ఉ. ఎవ్వరిదాన పీవు ? కుల మెయ్యది ? యెయ్యదీ నీదు పేరు ? నీ
కెవ్వఁడు భర్త ? యెంటి నిటు లేవ్వనియింటికి మధ్యరాత్ర మీ
వెవ్వరుఁ గానకుండ వెన నేఁగెదు ? నా కెఱిఁగింపు.

“భోజ” ౪. ౧౩౨.

ఉ. ఇయ్యరేవిందగంధి కుల

మేమి ? చరిత్రము చంద మెట్లు ? పే
రెయ్యది ? నాథుఁ డెవ్వఁ డిది
యెచ్చట నెప్పుడు నుండు ? నిష్ట దా
నియ్యెడ కేఁగుదేవలయు
శేపని సేయఁగఁ బూని డీనిపై
నెయ్యము కల్మి యేకొలది

నీమది ? కింతయు నాకుఁ జెప్పుమా ?

విరాట. ౨. ఆ. ౪౦. ప.

ఇట్టి యనుకరణములు పెక్కు లున్నవిగాని విస్తృతిభీతి యుదాహరింపనిచ్చుట లేదు. సంస్కృతశ్లోకములనుగూడ వలసినపట్టుల శ్రీనాథునివలె తెనిగించి యుపయోగించుకొనుటకు ఆనంతామాత్యుడు వెనుదీయడు. ఇదివఱకే కొన్నియుదాహరించియుంటిని.

శ్లో॥ గురుశుశ్రూషయా విద్యా పుష్కలేన ధనేనవా
అథవా విద్యయా విద్యా; చతుర్థా నోపలభ్యతే.

అన్నశ్లోకము నిట్లు ఆంధ్రీకరించి వాడుకొనినాడు.

చ గురునకు సేవ చేయుట తగుం దగువిద్యఁ బరిగ్రహింపఁగా;
నరుదుగ నర్థ మిచ్చి పడయందగు నొండె; సువిద్య యిచ్చి వి
స్తరముగ విద్యఁ గైకొనుట దా నొకపక్షము; మూఁడు రీతులం
బరగుట దక్క నాలవ యుపాయము లే దని చెప్పుకావ్రముల్. ౨. ౧౧౬.

ఇట్లే “స్త్రీరత్నం దుష్కలాదపి...” అన్నశ్లోకమును క్రిందిరీతి ననువదించుకొన్నాడు.

ఉ. తక్కువజాతియందు వని

తామణి యున్నను, సీవమర్తుత్యనం

దెక్కువ విద్య చొప్పడిన,

నెంగిలిచోట సువర్ణ మబ్బినఁ

దక్కక పెన్నిషంబున సు

ధారన ముండిన గ్రాహ్య మెంద్రు; వా

డొక్క మనుష్యమాత్రుడె మ

హోన్నతుఁ డున్నతరాజపూజ్యుఁడుఁ.

౩. ౧౧౭.

ఈ పద్యద్వయాము భోజునివద్దకు శబ్దభేదిని గ్రహింప భోవునప్పుడు సర్పటి యనుకొన్నట్టిది.

“రాజా రాష్ట్రకృతం పాపం, రాజ పాపం పురోహితః.” అన్న శ్లోకమును

తే. రాష్ట్రమున నైనపాపంబు రాజుఁ బొందు
 క్షితిపు పాపము మఱి పురోహితుని బొందు
 మగువ చేసినపాపంబు మగనిఁ బొందు
 శిష్యుపాపంబు గురుఁ బొందు నృప్తియందు.

భోజ, ౫, ౧౪౫.

అని తెనిగించుకొన్నాడు.

అనంతుడు పూర్వకపుల పద్యముల ననుసరించినట్లు అనంతుని పద్యములను
 గూడ తరువాతికపు లనుసరించినారు. గృహస్థుని గొప్పదనమునుగూర్చి సర్పిటి
 భోజునితో నిట్లన్నాడు.

తే. అధిప! పెఱయాశ్రమస్థుల కందఱకును
 విను గృహస్థాశ్రమమువాఁడె వెలయ నూత.

అ, ౬౪.

షష్ఠాశ్వాసమున భవాని విప్రుని యింటి కేగవలసినదని చెప్పించు ఇట్లన్నది.

క. మఱి యాశ్రమస్థు లెల్లను
 వఱలు గృహస్థాశ్రమంబువారి న కానం
 బఱతెంతురు తమదగు న
 క్కఱ దీర్చుకొనంగ నొండుగతి లే కునికిఁ.

౬, ౧౮౨.

ఈ యర్థమునే మనుచరిత్రములో పెద్దన “కొలఁకుల నున్న తండ్రిగిరిజున్న గృహ
 మేధి .. .. భూసురోత్తమ గార్హస్థ్యమునకు సరియె.” (మను. 1-66) అన్న పద్య
 ముల విస్తరించినాడు.

పుష్పగంధికథలో రత్నమండనుడు బ్రహ్మరాక్షసునితో బలికిన ఈ పద్యము —

సీ. ఏను బోయినజాడ యెఱుగక నా తల్లి
 దండ్రులు నెంతయుఁ దల్లడిలుచు
 నుండుదురో నన్ను నోరంతప్రొద్దును
 నెత్తి పెంచినదాది యెంత వగచు
 మండునో నాచేయు నుద్యోగముల కెల్ల
 ననుకూలుఁడై వచ్చు నావుఁ డింద్ర

దత్తుడు దా నెంత తలకునో నాకు దో
సిలి యెగ్గి యే సౌఖ్యములును లేక

ఆ. పుష్పగంధి యెంత పొగులునో యే బోయి
వారి కెల్ల సుచితవచనరచన
జేసి యూరడించి శీఘ్రుని వత్తు నీ
యాన నన్ను బనుపు మనిన నతడు.

౪. ఆ. ౪౭. వ.

పెద్దనగారి దిగువ పద్యమునకు మూలముగా నగపడుచున్నది.

సీ. నను నిముసంబు గానక యున్న నూరెల్ల
సరయు మజ్జనకు డెం తడలు నొక్కొక్క
యెప్పుడు సంధ్యలయందు నిలు వెళ్ళనీక న
న్నోమెడుతల్లి యెం తొఱలు నొక్కొక్క
యనుకూలవతి నాదు మనసులో వర్తించు
కులకాంత మది నెంత కుందు నొక్కొక్క
కెడఁ దోడునీడలై క్రీడించు సచ్చాత్రు
లింతకు నెంతఁ జింతింతు రొక్కొక్క.

మను. ౨. ౧౭.

భోజరాజీయములోని—

క. మగఁ డెఱుంగవలయుఁ గాదేక
మగువ యెఱుంగవలయుఁ గాక మనుగడతెఱుగ
మ్మగువయు మగఁడును వెలిగ
జగమున సంసార మెట్లు జరుగును జెప్పడి!

౬. ౧౧౪.

అను పద్యము ననుసరించియే నూరన కళాపూర్ణోదయములోని దిగువపద్యము వెలిసి యుండును.

క. కాంతుఁ డుచితజ్ఞుఁ డైనం
గాంతకు సిగువడఁ జెల్లుఁ గాక కటకటా

కాంతుఁడు పిబ్బితికాఁదై

కాంతయు నట్లై న నెట్లు కాపుర మింకఁకా.

కళా. ౪, ౪౬.

ఆ. కాముకునకుఁ, బాపకర్మున, కవివేకి,

కవనిపతికిఁ, గోపవివశమతికి,

మదవిజృంభితునకు, మద్యపాయికిఁ, గ్రూర

చేతసునకుఁ- దగవు చెప్ప రాదు.

భోజ. ౭. ౩౭.

ఆ. వారిజాక్షులందు, వైవాహికములందుఁ,

బ్రాణ విత్త మానభంగమందుఁ,

జకితగోకులాగ్రజన్మరక్షణమందు,

బొంకవచ్చు నఘము వొందఁదధిప !

భాగ. ౮ స్కం. ౫౮౫. ప.

మ. నరకం బైనను నాక మైన మది నా

నందంబు గావింపదే.

భోజ ౭. ౧౧౮

మ. నిరయం బైన నిబంధ మైన ధరణీ

నిర్మూలనం బైన

భాగ. ౮. స్కం. ౫౯౩. ప.

పైపద్యములలోని పోలిక లారయదగినవి. ఇట్టి సాదృశ్యములకు కారణము లనేకములు. ఒక్కొక్క కవి పూర్వకవులమీద గౌరవాదరములచేతను, ఇంకొక డసమర్థతచేతనుగూడ అనుకరణమునకు పాల్పడవచ్చును అసామర్థ్యజనితమగు ననుకరణము వెంటనే బయలు పడగలదు. ఇంకను వర్ణనవిషయ సాదృశ్యమునుబట్టియు నొకేరీతి భావములు దొరలుచుండుట కవుల కనుభవసిద్ధమే.

వర్ణనలు

కావ్యమున కుండవలసిన అంగములలో అష్టాదశవర్ణన లొకటి యని ఆలంకారికు లన్నారు. ఇవి శాస్త్రకారల లక్షణతానిదికొనము కాక, భావోచిత్యముల పరిపోషణ కుపయోగించుకొనుట ఉత్తమకవుల కర్తవ్యము. అనంతయు ఈయుత్తమ మార్గమునే యనుసరించి ఆవసరములగు నా యా పట్టుల తగువర్ణనములను జేసి

కృతార్థుడైనాడు. ఈత డేవర్ణనము చేసినను, అది అస్వాభావికము కాక, అతి పాంతి బోక సహజసుందరమై కావ్యమునకు సొంపు నింపుచుండును. ఇది సంగ్రహ గ్రంథ మైనందున పెక్కువర్ణనల తొలగింపవలసి వచ్చినది. ఆతొలగింపు సుమిక్కిల కావ్యశోభ కేపాటి లోటును కలిగింపకుండునట్లు ప్రయత్నము చేయబడినది. ఇట్లు చేయుటచేత ఒక విధముగా పారకుడు కథాగ్రహణమున మిక్కిలి కఠూహలీ యగుటకుగూడ మార్గ మేర్పడిన దని తలంచెద. అగు గాక. అనంతామాత్యుని వర్ణనలు అతిసుందరములును అప్రయత్నముగనే హృదయమున కాహ్లాదము గూర్చు నవియును. భోజుని ధారానగరము నిట్లు వర్ణించినాడు.

ఉ సారకపీండ్రచాతక విశాలహిరణ్మయవృష్టిధార, ని
స్సార దరిద్రభార తరుషండ విలాసకురారధార, నం
సార కృశానుతప్త జన శైత్యకరామృతధార గాక యా
ధార తలంప నన్యవసుధారమణీశపురోపమానమే. ఆ. ౨. ప. ౪౧

ఈ పద్య మంత్యానుప్రాసముతోను అర్థగాంభీర్యముతోను నొప్పుచు హాయిని గూర్చుచున్నది. ప్రయాగయందలి గంగాయమునల సంగమము నిట్లు అతిరచిర ముగా వర్ణించినాడు.

చ అవె దివిజాపగాజలము లల్లవె యా యమునాజలంబు లా
ధవళతయుఁ విసీలతయుఁ దార్కొని చూడ్కికి వేడ్క చేసె మా
ధవసదనాంగణం బగుటఁ దత్పరిచారిక లర్థిఁ జందన
ద్రవమునఁ గ్రొత్తకిస్తురిని దక్కక రేకలు పెట్టిరో యనఁ. ౨. ౧౮.

క. గంగాయమునల విమలత
రంగంబులు ధవళచామరంబులు, నసితో
త్తుంగబహుబర్హ వివహము
లంగజనకునకు వైచునట్లొప్పెఁగడుఁ. ౨. ౧౯.

ఈ ఉత్పేక్షలు నిరాడంబరములై పారకునకు హాయి గూర్చుచున్నవి. చతుర్థా శ్వాసమున చేసిన బ్రహ్మరాక్షసవర్ణనము స్వభావోక్తిసుందరమై ఆతని రూపును కన్నులకు గట్టుచున్నది.

ఉ. క్రూరపుఞ్జాపులు,న్నిడుద

కోటలు, నుగ్రపుమోము, నెత్తుటం

బేరిన కోరమీసములు,

బిట్టనవెండ్రుకలుం, గృశత్వముం

గూరినదేహము న్వెడద

కుక్షియు, ఘోరరవంబు గల్గి యే

పారిసబ్రహ్మరాక్షసుఁ డు

దగ్రబలుం దొకఁ డవ్వనంబులోక.

౪. ౪౨

పార్వతీపరమేశ్వరుల బొందులు ప్రాణములు ఏకమై యొప్పు దివ్యస్వరూపులని వర్ణించు నీ పద్యములోని చమత్కారముం గాంచునది.

ఉ. బొందులు వేలు గాని తల

పోయఁగఁ బ్రాణము లేకమం డ్రీలం

గొందఱు; లేతమాట లవి

కూరిమిపట్టన నంచుఁ బ్రాణముల్

బొందులు నేకమై రనఁగ

బొల్బగు శంకరుని నృవాని న

స్పందిత భక్తిమైఁ గదిసి

బ్రాహ్మణవుంగవుఁ డానతాంగుడై.

౬. ౧౪౬.

ఇట్టి చమత్కారార్థస్ఫూర్తితో మెలియునట్టిదే ఈ దిగువపద్యమును. ఇది సహజ వైరము గల గోవ్యాఘ్రములను మిత్రములుగా చేసిన అనంతుని మహిమను వర్ణించు నట్టిది.

చ. కలువలఁ దమ్ములకా సమవి

కాసము నొందఁగఁ జేయు క్రౌళుగ

న్నులు గలనీకుఁ, బాన్పును మ

నోజ్జరధంబునునాగ తద్విరో

యే లయిననీకు నారయఁ జ
తుర్బుజ! చేయఁగ రాదె గోవునుం
బులియును శత్రుభావములఁ
బోనిడి మైత్రి యొనర్చునట్లుగఁ.

౬. ౭౦.

సందర్శించితమగు సంధ్యావర్ణనము—

క. దంపతుల రాగరసముల
పెంపో, మన్మథతమంబు పెంపో యనఁగా
సొంపగు సంధ్యారాగ ప
రంపరయును జీకువాలుఁ బ్రబ్బెఁ బయిపయిఁ.

౪. ౩౩.

చంద్రవర్ణనము—

చ. జలజభవాండ మొప్పెఁ గల
శంబువిధంబున, నందులోన ను
జ్వలమగు చంద్రికాపటలి
నన్నుతి కెక్కెఁ బయఃప్రపూరమై,
లలితకలాకలాప సద
లంకృత చారుసుధామరీచి యితి
పుల గనియై తనర్చెఁ బయిఁ
బొంపిరి గట్టిన మీఁగడో యనఁ.

౪. ౩౫.

గురుపుత్రునికీ 'తరువాత రాగల' నని వాగ్దానము చేసి యింటి కేతెంచిన మదన
శేఖరు, గుఱి దూఱ నాటి తిరిగి గొనకేతెంచిన, మరుసాయకముతో పోల్చినాడు కవి.

ఆ. అరిగె రాజపుత్రి మరుసాయకము గుఱిఁ

దూఱ నాటి తిరిగి దొనకు నేఁగు
నట్లు నిర్వికారయానంబుతోఁ గీ రి
సదన మైన తండ్రీసదనమునకు.

౪. ౩౬.

అనంతయకు ఉపమా స్వభావోత్పలమీద నెక్కువ యాసక్తి. కాళిదాసువలె
సందర్శింపమల సీతడు సృష్టించగలడు. ఉత్పేక్షాదుల వాడినను అవి కృతకము

లుగా కన్పిస్తున్నావు. అతిశయోక్తినిగూడ నీకవి అట నట నుపయోగింపక పోలేడు. దృష్టాంతార్థాంతరన్యాసముల నీతడు చక్కగా నుపయోగించి తన కావ్యమునకు శోభ నొడగూర్చుకొన్నాడు.

‘తలఁగక యాడుమాట లయకాలుని నైన శమింపఁ జేయదే,’ ౪. ౫౯.

‘పురాణగోష్ఠి కెనయే సౌఖ్యంబు లొం డెవ్వయున్?’ ౬. ౨౦౯.

‘వనంబున జున్ను రేచి తియ్యవి మధుపాన మొల్లక రయంబున నొండుల పాలు చేయునే?’ ౪. ౯౩.

‘భూవలయంబునన్ బలికి బొంకుటయున్ శ్రుతుకే తలంపఁగన్?’ ౬. ౭.

‘నాతికిఁ జారుభర్తయ ధనంబులు సొమ్ములు వేయు నేటికిన్’ ౭. ౫౫.

‘తళియఁ బెట్టిన యశనంబు తలఁగఁ ద్రోచి
పిదపఁ గుడిచెద ననువాడు బేల కాఁడె?’ ౪. ౪౮.

‘మానము వెలియగు ప్రాణము
మానినులకు నేమి ప్రాతి మహి నూహింపన్?’ ౭. ౮౪.

ఇట్టి వీ కావ్యములో మఱపు రానివి.

క వి తా గుణ ము లు

అనంతామాత్యుని కవితాశైలి ప్రసన్నగంభీర మైనట్టిది. కవిశ్రయ కవితా మార్గము నొకవడిగా బెట్టుకొన్నవా డగుటచేత పురాణోచిత సాఘతర శయ్యా మార్గమునకే యీతడు ప్రాధాన్యము నిచ్చినాడు. ప్రబంధకవితామార్గమునకు లోబడినయెడల ఈ కావ్య మింతగా సర్వారాధ్య మయ్యేడిది కాదు. అట్లని ప్రాబంధికుల పోకడలను పూర్తిగా త్రోసిరా జన లేదు. మచ్చునకుమాత్ర మచ్చు టచ్చట వానిని గాంచగలము. సులభముగానర్థమగుగుణ మితనిశైలిలోని ప్రత్యేకత. కథను లోకసిద్ధమైన వృత్తము ననుసరించి సహజమనోహరముగా జిత్రించుటలోనే ఈతని కాసక్తి మెండు. ఈయంశము అన్నదానపరుడగు విశ్రుని వదినెలు వేలు కాపురము పెట్టించుటకు తమభర్తలకు చేసిన బోధల సందర్భమునను ఇతరఘట్టము లందును తెల్లము కాగలదు. మానవపాత్రల తనుమనశ్చిత్రణము చేయుపట్టాలనే కాక, తిర్యగ్గుల ఆకారచేష్టాస్వభావముల నిరూపించునప్పుడును ఈతడు వెనుకబడ

లేదు ఈ యంశముగూడ ఆ యా కథలందగ్భమున పారకు లారయగలరు. కవిత్వమునకు జీవగజ్జలని చెప్పదగిన సా మెతలను, దృష్టాంతములనుగూడ ఎక్కువగా వాడుకొనినా డీ కవి. కొన్నింటినిమాత్రము పరికింతము —

సా మె త లు - జా తీ య ము లు .

1. దుక్కెద్దు దేశాంతర మరిగినట్లు ౨ ౧౪.
2. వెదకం జనవలసిన సొమ్ము దానచనుదెంచిన చాడ్పున. ౩. ౯౭.
3. ముల్లు ముంటిఁ గొని పుచ్చక రోఁకటఁ బుచ్చ వచ్చునే? ౩. ౧౦౪.
4. చచ్చునంతటి కల గన్న నోలి మేలుకనియె యుండవలయు. ౪. ౧౦.
5. నడుము నడికి యున్న నడుకునె బడె పెట్టు? ౪. ౧౩.
6. చెప్పెడువారు చెప్పినకా, వినియెడివారికిందుక వివేకము పుట్టదె? ౪. ౬౮.
7. కడి పోయిన పువ్వులు మఱి
ముడుచునె రసికుడగువాఁ డమోఘవివేకా! ౪. ౭౭.
8. గతోదకసేతువులఁ బ్రయోజనంబు గలదె తండ్రి! ౫. ౬౦.
9. బుద్ధి చతుర్గుణ మనుట నడలయంపు నిశ్చితార్థం బగుటకా. ౬. ౯౧.
10. పులిమీసల నుయ్యెల లూగవచ్చునే? ౭. ౨౨.
11. ఎంత చెప్పిన నావగింజంత భూతి
వూయువానికి గుమ్మడికాయయంత
వెజ్జ గల దను నార్యోక్తి వినమె తొల్లి. ౭. ౩౧.
12. వేసరినవాఁడు వెలుఁగుమీఁద వేన్నీళ్ళు చల్లినట్లు. ౭. ౩౮.
13. కామాంధో హి న పశ్యతి. ౭. ౩౫.
14. నడికంటెఁ జాపు మేలు. ౭. ౮౭.
15. గ్రుడ్లు దినుటయె కాక గూడెక్కి కూసినట్లు. ౭. ౯౮.
16. పులికిఁ బుట్టినకూన పులు మేసెడినే? ౭. ౧౭౧.
17. ఆపదలు గాఁపు లుండవు. ౮. ౧౧౦.

ఇట్టి నానుడలతోపాటు చక్కని జాతీయములనుగూడ సందర్భోచితముగా కవి యిక్కావ్యమున వాడినాడు — మందున కడుగు, చిటికెన వట్టు, కాయో పంజో, కలయాపు, కాదు కూడదను, కన్నకడుపు, తలపువ్వులు వాడక యుండ, చెక్కెడి చిన పాలువడుచు, పని చేసి పాయవడు, గోళ్ళు మీటుకొను, అంటియ పనివేలు, ఇచ్చట నున్నట్లు వచ్చు, ఏయూరి కేత్రోవ, నోరికండ తెప్ప, ఇత్యాదులు.

ఛందో వ్యాకరణ విశేషములు

అనంతుని ఛందోవ్యాకరణవిశేషములనుగూర్చి ఛందోదర్పణ ద్వితీయ ముద్రణసీరిలో శ్రీనిడుదవోలు వెంకటరావుగారును శ్రీ గావూరి దొరసామిశర్మ గారు తాము వ్రాసిన సమీక్షలోను అనేకాంశములను పరిమార్చినారు. అందు శ్రీ వెంకటరావుగారు భోజరాజీయ సప్తమాశ్వాసములోని 48 వ పద్యమునందలి ప్రాసస్థాన పదములను 1. నవ్వుచు. 2. యవ్వన. 3. ఉవ్విళ్ళులూరు. 4. ఇవ్విధ మెల్ల-అనువానిని- నావుడు, యావన, ఊవిళ్ళులూరు, ఈ విధ మెల్ల - అని పండితులు దిద్దినారని వ్రాసినారు కాని అది దిద్దినట్లు తోచుటలేదు. ఆ పద్యమునకు ముందున్న పద్య మిది.

ఆ. ఏను బాల నగుట యెఱుంగరే నాయందుఁ

గడఁగి కొఱత లెన్నఁగలరె మీరు ?

నోలిఁ దప్పు లైన నొప్పులుగాఁ జూడుఁ

డిట్టు అవధరింప నేల యనఁఁ

2. 48.

ఇది వంజరుడు రాజపుత్రుని వలచుఘట్టము. పై పద్యము రాజకుమారి పలికి నట్టిది తరువాతి పద్యమే “నావుడుఁ జెక్కుమీటి .....” అనునది. రాజపుత్రు అనఁఁడు! అని తన వాక్యమును ముగించినది. దాని తరువాత “అనిన, నావుడు—” ఇత్యాది సంధానవాక్యము లుండవలయును గదా! అట్లు లేకయే “నవ్వుచు...” వంజరు డేదో యనుట పొసగదు గదా! కనుక నవ్వుచు, అనునదికాక “నావుడు” అనునదియే కవి కిష్టమగు పారమేషా యని నాకు దోచుచున్నది. ఆ పక్షమున యావనమే కాని యవ్వనము కావలసిన యవసర ముండదు. అట్లే 3 వ ఆశ్వాసము లోని డని శ్రీ వెంకటరావుగారు చూపిన “యవ్వనమునోన నిలఁ గల యవ్వనంబు తెలమిఁ బొంద” అనునదిగూడ “జవ్వనముతోన” అని యుండవచ్చును. ఇట్లని

“యవ్వన” శబ్దమును కవులు వాడలే దని నే ననుట లేదు శ్రీ దొరసామిశర్మగారు ఛందోదర్పణసమీక్ష 91 వ పుటలో—“ప్రాది నిత్యసమాసాద్యుభయ యతులందుఁ జేరని స్వరసంధిఘటిత శబ్దములందు సంధ్యక్షరమునకు హల్లుతో యతిమైత్రి పాటించుట యఖండయతి యందురు. కవిజనాశ్రయమం దఖండయతి చెప్పబడినది. అనంతఁ డీ యతిభేదమును బేర్కొనలేదు గాని యాతని పద్యములలో నఖండవశ్యుచూపట్టుచున్నవి

అ 1 క్షే శోదంచిత భుక్తిముక్తిఫలదుః*గీర్వాణనిర్వాహకుః. (భోజ. ౬. ఆ.)

జ్ఞానమునకు యోగ్యమగుట*ననుభావంబై. (రసా. ౨. ౯.)”

అని వ్రాసినారు ఇది నిజమే. ఇట్టి ప్రయోగములు భోజరాజీయమున అగపడినవి. మఱొక్కటి—

నీ అష్టాంగయోగప్రియా*సంగతుండు.

౭. ౧౭౬.

శ్రీ బులుసు వెంకటేశ్వర్లుగారు భోజరాజీయపీఠికలో “అలిఖలవర్ణ సున్నత రథాకృత చారుసుపర్ణ (2-25) లో యతిభంశము కానవచ్చుచున్నది. దీనికి వేఱు పార మేమియు లభింప లేదు.” అని వ్రాసినారు సరి యగు పారము—“అలిఖలవర్ణ సున్నతరథాకృతి చారుసుపర్ణ” కాని “రథాకృత” కాదు రథ+ఆకృతి యైన చారుసుపర్ణకు కలవాడని యర్థము. సంప్రసారణము హేతువుగా సంఖ్యార్థక‘త్రి’ వర్ణమునకు తీకారముతో వ్రాస చెప్పిన యీతడు (ఛందో. 1. ఆ. 45, 46, 47) భోజరాజీయము దిగువపద్యములో ‘క-క్ర’ లకు మైత్రి చెప్పినాడు.

క. ఆకర్కటి గర్భమున న

నేకంబులు పుచ్చైఁ బిల్ల లీనుచు మృతయై

పోక యది యేమికతమున

నో క్రమ్మఱ బితికియుండె నొగి గర్కటియుఁ.

౬. ౧౯౨

త్రి వర్ణమునకు, తీకారమునకు, మాత్రమే సంప్రసారణకారణమున మైత్రి చెప్పి తద్భిన్నమగు ‘క-క్ర’ లవిషయమున నిట్లు చేయుట విశేషము. ఇంతకు అనంతదు ఛందోవిషయమున తాను చెప్పిన లక్షణములకు లోబడని లక్ష్యములనుగూడ సృష్టించినాడనుట సారాంశము. చేయు, పోయు మున్నగు ధాతువులకు చేతురు

పోతురు - ఇత్యాది రూపములు ఈ కవి కష్టములే. నానిని పెక్కుచోట్ల ప్రయోగించి యున్నాడు. వృష్టివిభక్తియందు కుప్రత్యయము పరమగు చప్పుడు నగాగమునుగూడ ఈతడు పలుతావుల చేయలేదు అని నిశ్చయమగుట ఇతని కభిమతము కాబోలు. విను ధాతువునూది 'విందు' అను రూపము సీతడు విందుము, అని ప్రాసస్థానమున గూడ ప్రయోగించి యున్నాడు అనుదురు - అందురు - అండు, అనువానిని దృష్టిలో నుంచుకొని యీత డిట్లు చేసినాడా? అట్లునను 'విండుము' లక్ష్యము లలో మృగ్యము గదా! బాలికాశబ్దమును, 'బాలకి,' అని యీతడు వాడి యున్నాడు. పూట. తోకోను, బ్రాతి, ఎలనాగ - అనుపదములు సానుస్వారములా? అను విషయమున పండితులలో అభిప్రాయ భేదము లున్నవి. అనంతుడుమాత్రము 'పూట' 'బ్రాతి' 'ఎలనాగ' - అను పదములను నిరనుస్వారములుగాను, తోకోను, శబ్దమును సానుస్వారముగాను భావించినట్లు తోచుచున్నది. ఈ సానుస్వార నిరనుస్వారముల చర్చ అనేకాభిప్రాయ భేదములతో గూడియున్నందున విస్తరింపక విరమించుటయే మేలని తోచుచున్నది.

భోజరాజీయము ప్రథమాశ్వాసము 19 వ పద్యములో "క. అతనికి నయ్యతి వకు న ప్రతిమ మనోదారు లరియ .." అనియు, సప్తమాశ్వాసములో 129 వ పద్యములో - "అ. అట్లు ప్రస్తుతించి యతడు సేయంబున నున్నవాడె నా మనోన్నతియును .." అనియు రెండు ప్రయోగము లగుపడుచున్నవి. ఈ రెండును మొదటిది 'మహోదారు' అనియు, రెండవది 'మహోన్నతియు' నని కవి వ్రాసి యుండునేమో యని నాతిలంపు కానిచో, మనస్సుచేత ఉదాగులు - అనగా ఉదారమైన మనస్సుగలవారని యర్థము చెప్పుకొనవలయును. అప్పుడు మన ఉదారు అని రూపము కావలసి వచ్చును. అట్లే "మన+ఉన్నతి" కూడ 'మనోన్నతి' అగుటకు సంస్కృతవ్యాకరణ ముప్పును. దానిని ఒప్పించవలయు నన్నచో "కేచి త్సకారాంతా అకారాంతా అపి భవంతి" అను న్యాయమును ఆశ్రయింప వలయును. ఈ పక్షమున ప్రయోగము లుండవలయును గదా! "విచకర్త శిరాక్ ద్రోణి రథః పాదరజోపమాక్" "శ్వః శ్వః పాషీయదివసాః" (పాషీయశబ్దము సకారాంతమైనందున "పాషీయో దివసాః" అని యుండవలయును) అను ప్రయోగముల నూతగా గొనుటకు ఆవి ఆర్షప్రయోగము లైనవి. పై న్యాయముచేతనే జప

తపాదులు, మనోల్లాసము, దుర్వాసముని-ఇత్యాదులు కదురును. కాని భాసమహాకవి ప్రతిమానాటకము సప్తమాంకమున—

“హృత్వా రిపుప్రభవ మప్రతిమం తమాఘమ్

సూర్యోఽన్ధకార మివ శౌర్యమయై ర్మయూతైః.”

అని ప్రయోగించినాడు. తమశృద్ధము సకారాంతముగదా. దాని నిచ్చట అకారాంతము చేసికొనినగాని తమ+ఓఘము - తమాఘము కాదు. భాసునిది లౌకిక ప్రయోగముగదా! ఇట్టివానికి ముం దుదాహరించిన న్యాయమే శరణ్యము. ఇంతగా శ్రమపడి ‘మనోదారులు, ‘మనోన్నతి’ - అనువానికి సాధుత్వమును గూర్చినను, వచ్చిన అర్థవిశేషము లేదు. ఉదారత యనుగుణము మనోధర్మమే కావున ‘మనోదారులు’ అనుటలో విశేష మగపడుట లేదు. అట్లే ‘మనోన్నతి’ అన్నప్పుడు గూడ కనుక వానిని ‘మహాదారులు’ ‘మహాన్నతి’ గా భావించుటే సమంజస మని నాకు తోచుచున్నది.

ర స వా ద ము

మనదేశమున లోహములను బంగారుగా మార్చు విద్య అనాదిగా నున్నట్లున్నది. స్పర్శవేధివలన లోహములు బంగారు కాగల వని మనకు పెక్కు కథలవలన తెలియుచున్నది. పాదరసమును ముద్ద కట్టించి బంగారు చేయు యోగము గూడ ఒకటి కలదు. దానిని రసవాదవిద్య యందురు. వేమన, సింహాద్రివిశ్వనాథావధూత మొదలగు సిద్ధులీ రసవాదముతోస మిటీవలి కాలమున పరిశ్రమించినారనియు, కొంతవఱకు సిద్ధినిగూడ పొందినారనియు తెలియుచున్నది. ఈ కావ్యమున సర్పటి ధూమవేధిచేత బంగారు చేయుటను నేర్పినాడు కదా! అట్టివానికి శబ్దభేది యేల కావలసివచ్చినదో? శబ్దభేది ప్రభావముగూడ లోహములను బంగారుగా మార్చుటయే యని భోజరాజీయమునుబట్టియే తెలియుచున్నది. లేక ధూమవేధికంటెను శబ్దభేది లోహములను చులకనగా బంగారు చేయగలదా? ఏమో! ఎట్లయినను సర్పటి గాఢవిద్యావ్యసనము గలవాడని దీనిచే తెల్లము. ‘శబ్దభేది’ అనునది ధనుర్విద్యలో ఆగపడుచున్నది గాని బంగారు చేయు యోగములం దగపడుట లేదు.

లేదా, శబ్దభేది పదమునకు భోజాదు సర్వటికి చెప్పిన యర్థము (2-112) నైనను భావించి తృప్తిపడవలయును అట్లయినను ఇది 'శబ్దభేది' కాని 'శబ్దవేధి' కాదు.

సంగ్రహించిన తీరు

ఇందు మిక్కిలిపెద్దదైన వంజరపావకలోముల కథలను సంగ్రహించుటలో కొన్ని కథాభాగములనుగూడ తగ్గింపవలసినవచ్చినది. ఇట్లు కథాభాగములను వర్ణనలను తగ్గించుటలో కొన్ని పద్యములను గద్యములుగా మార్చుట, ఒకటి రెండు పద్యములలోని పదములను మార్చుట తప్ప లేదు. ఆమార్పు లిట్టివని నూచింపనైతి. పూర్ణగ్రంథమును దగ్గఱ నుంచుకొని చూచిననే గాని ఆ చిలుమార్పులు పాఠకులకు తెలియవు మొత్తముమీద కథల సర్వాంగసౌందర్యము చెడకుండునట్లు మెలకువ చూపబడినది ఈ సమీక్షలో నుదాహరించిన కథలు, పద్యములు, వ్యాకరణాది విశేషములు సంక్షిప్తగ్రంథమునకుమాత్రమే పరిమితములు. పూర్ణ గ్రంథమునకు ఈ సమీక్ష విస్తృతము కాదు.

పరిష్కరణము

భోజరాజీయమును తొలుదొల్త శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగము గారు ముద్రించినారట. తరువాత వావిళ్ళవారు రెండు ముద్రణము లొనర్చిరి. వీనిలో నాకు దొరకినట్టిది 1952 లో వావిళ్ళవారు ప్రకటించిన రెండవ కూర్పు ప్రతి. నాకు దొరకినప్రతి ఒక్కటే ఆయినందునను, పరిష్కరణమునకింటిను సంగ్రహము చేయుటయే నాకు ముఖ్యకార్యమయినందునను ఇందు నేను చేసిన పరిష్కరము కొలదిపాటియే యని మనవి చేయుచున్నాను. నేను చేపట్టిన ప్రతిలో సమంజసములు గావని నాకు తోచిన పాఠములను దిద్ది, సమంజసములని తోచిన వానిని చేర్చితిని. ఆ పూర్వ ముద్రణములోని పాఠములను పాదటీక (Foot Note) లో చూపితిని. నా కుచితములు గావని తోచి, మార్పు పీలుగాకున్న సందిగ్ధములకు బ్రాకెట్టులో (?) ప్రశ్నార్థకము వేసి చూపితిని. కొన్ని కఠినపదముల కర్థములు గ్రంథాంతమున చేర్చబడినవి.

కర్తవ్యము :

మన సంస్కృతాంధ్రకావ్యములకు విపులవిమర్శలు - సమీక్షలు వెలయవలసిన యవసర మెంతయో కలదని నా యభిప్రాయము. ఈ దృష్టితోనే నేను నిరంకుశోపాఖ్యానమునకు విపులమగు 'కావ్యమిమాంస' (ఆ సమీక్షపేరు)ను సంతరించియున్నాను ఈ కావ్యమునకు 40 పుటల ఉపోద్ఘాతమే వ్రాయవలసియున్నను ఇది అంతకు మించక తప్పలేదు ఇప్పటికిని అనేకాంశములను తడవడకుండ నిగ్రహముతో సంగ్రహముగానే ఈ సమీక్ష వ్రాయుట యైనది. విస్తృత సమీక్షయే యైనచో ఇది నూలు పుట అయ్యెడిది ఇట్టి సమగ్ర సమీక్షలు - విమర్శలు వ్రాయించుననిగూడ మన ఆ కా డే మీ చేపట్టుట కావ్యజగత్తునకు ఖేమము. ఆంగ్లాదిభాషలలో సాహితీవిమర్శలు ఎట్లు శాఖోపశాఖలుగా విస్తరించినవో సహృదయు లెఱుంగనిది కాదు.

ఉ ప న ం హా ర ము .

ఇట్టివిశేషములతో గూడిన భోజనాశీయము ఆంధ్రమున ఒక అసదృశకావ్యమనుటకు సందేహింప బనిలేదు కై కీకృత్తిరమ్యమైన యిక్కావ్యమును దాక్షాపాకశోభిరముగా రచించి ఆంధ్రుల కింగించి అనంతామాత్యుడు ధన్యుడయినాడు శబ్దరత్నాకరకారాదు లీ గ్రంథమును ప్రామాణికముగా గూడ స్వీకరించియున్నారు. ఇందలి కథ అనేకములు ముఖ్యముగా గోవాప్రభుములకథ వంటివి ఆంధ్రులకు చిరపరిచితులు ఈ కవి తన గ్రంథ మాచంద్రార్క ముండవలయునని తలంచి యిట్లన్నాడు.

సీ అఖిలజగత్సేవ్యమై భూమిపై నహో

బలము దా నెందాఁక వెలయుచుండు

నాతీర్థమందుఁ బ్రఖ్యాతమై భవనాశ

సీనది యెందాఁక నెగడుచుండు

నాచుహానదిపొంత నత్యంతపూజ్యమై

గరువాద్రి యెందాఁక గదల కుండు

నయ్యది శిఖరంబునందును నెందాఁక

శ్రీనృసింహస్వామి స్థిరత మందు

ఆ. నన్నదీయకృతియు నందాఁక సంతత

శ్రావ్యమై నమ స్తనభలయందు

విస్తరిల్లుఁ గాత వివిధకథా నూత్న

రత్నభూషణాభిరామ మగుచు.

౭

ఇట్టి యుత్తమ కావ్యమును సంగ్రహపఱచి ఆంధ్రుల కందించుచున్న ఆంధ్ర ప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీవారు అభినందనీయులు. ఈ కావ్యమును నా యందలి దయతో నా కప్పగించిన అకాడమీ కావ్యదర్శి శ్రీ దేవులపల్లి రామానుజరావు గారి కనేక కృతజ్ఞతాపూర్వక నమోనాకములు.

— — —

శ్రీ
బో జ రా జీ య ము
ప్రథమాశ్వాసము

ఇష్ట దే వ తా స్తు తి

శ్రీరమణీపయోధరప

రిస్సుటకుంకుమ ఫాలభాగక

స్తూరిక బిష్టకేశిగతిఁ

జోఁకినభంగి నురంబునందుఁ బ్ర

స్ఫారితరత్నలాంఛనవి

భాయుగళంబు దలిర్ప నొప్పు ల

క్షీరమణుం డహోబలన్

పింహాఁడు మాకుఁ బ్రసన్నుఁ డయ్యెడున్.

౧

చ. శ్రుతితతు బుద్ధవించిన విశుద్ధగృహంబు లనంగఁ జాలి వా
కృతికి నివాసభూములనఁగాఁ దగి యెవ్వని మోముఁదమ్ము లం
చితగతి నొప్పు నట్టి సరసీరుహసంభవుఁ డిచ్చుఁగాత మ
త్కృతికిఁ జిరాయువు విష్ణుమలకీ ర్తియు సజ్జనరంజకత్వమున్.

౨

చ. ఒకదెస మాతృభావమును నొక్కదెసం బితృభావమున్ సమాం
శకముగఁ దాల్చి యోగిజనసంతతి గన్గొను నంతరంగదృ
ష్టికి గుఱియై తపస్సులకుఁ జేరువచుట్టమనంగ భక్తరా
జికి నటచేతిసొమ్మగు శశిస్ఫుటమౌళిఁ దలంతు శంకరున్.

౩

ఉ విఘ్నము లెల్లఁ బాపి పృథివిన్ భవనీరధిపేర్చి గుల్ఫనం
దఘ్నము చేసి నిర్దు రుచితస్థితి నెవ్వనిభృత్యు లట్టి దుః

ఖమ్మిడు షమ్మఖప్రచమగర్బుడు ఛిద్రగజామ్యుడైన యా
విమ్మవిపండు మత్స్యజికి వేడుకతోడ సహాయుఁ డయ్యెడిన్.

౪

ఉ ఏసతిలావు లేక నరు లెవ్వరు నోరు మెదల్చలేరు ప
ద్మాసన వాసుదేవ విటలాటలు లోనుగ నా త్రివిష్టపా
వాసులు పుట్టు బేరు జెయవంబును నేరికి దాచ రట్టి వా
జీసతి మన్మథాబ్జమున విల్చి విశేషవరంబు నీవుకన్.

౫

పూ ర్వ క వి స్తు తి

ఉ శ్రీకరమైన రామకథఁ జెప్పి కృతార్థులఁగా నొనర్చె భూ
లోకమువారి నే ఋషి త్రిలోకములుం బొగడంగ వట్టి య
స్త్రికవచోభిరాముడు వికుద్ధతపోవిభవాధికుండు వా
శ్రీకిమునీంద్రుఁ డెప్పుడుఁ జలింపక నామదిలోన నుండెడున్

౬

ఉ. ఏకపుఁద్రోకయైన శ్రుతులెల్లను నేర్పున నేర్పరించి సూ
త్రాకృతు లొప్పఁ దీర్చి యితిహాసపురాణవయాదు లోలి ప
య్యైకరణిం బ్రదోధనుల ప్రార్థ్యములై వెలయఁ రచించె వ
వ్యాకులబుద్ధి నేపురుషుఁ డట్టి పరాకరసూనుఁ గొల్చెదన్.

౭

చ. వివిధపదానుయోజనఁ బ్రవీణుఁడు దండి, పమంచితార్థగో
రవమునఁ బెద్ద భారవి, ధురంధరుఁ డయ్యుపమాకవిత్వన
త్రవణతఁ గాఢిదాసు, త్రివిధంబున మాముఁడు మేటి నాఁగ, వి
ట్లవనిఁ బొగడ్డ కెక్కిన మహాకవులం బ్రణుతింతు నాధ్యులన్.

౮

ఉ నన్నయభట్టఁ దిక్కకవినాయకు భాస్కరు రంగనాధుఁ బే
రెన్నిక కెక్కినట్టి యమరేశ్వరు నెఱ్ఱయమంత్రి వాదిగాఁ
జన్నకవీంద్రులన్ పవరసస్ఫుటవాణు లనంగ ధాత్రిలో
మన్నకవీంద్రులం దలఁతు మల్ల మెలర్పఁగ వాగ్విభూతికిన్.

౯

భా గ వ త స ం కీ ర్త న ము

సీ. ఏమహాత్ములచేత వీజగత్త్రయము వా
ప్యాయితం బయ్యె వయ్యమృతకరువి

చేఁ బోలె, వైద్యులచేతఁ బోలె సురక్షి
 తం బయ్యె, నూత్న రత్నములచేతఁ
 బోలె నలంకృతిఁ బొరసెఁ, బాత్రిత మయ్యెఁ
 బుణ్యతీర్థముచేతఁ బోలె, నట్టి
 వైష్ణవప్రవరుల వై నతేయు గజేంద్రు
 శేషుఁ బావని నంబరీషు ధ్రువుని

తే బలి విభీషణుఁ బ్రహ్లాదుఁ బాండవేయుఁ
 బుండరీకు పేదవ్యాసుఁ బుత్రు భీష్ము
 నారిదునిఁ బరాశరుని శౌనకుని భృగుని
 విదురు నక్రూరు గోపాలవితతిఁ దలఁతు,

౧౦

గు రు స్మ రణ ము

సీ. భూనభోహరిదంత పూరితనుతిక్రి
 శాలి తిర్వెంగళచక్రవర్తి
 సరిసాత్వికకుకప్రకరసత్పులహర్ణ
 సహకార మశమరిచక్రవర్తి
 మనతరాజ్ఞానాంధకారవిఖండన
 చండాంకుఁ దౌబళచక్రవర్తి
 నానార్థిటనచాలకానూనధనవృష్టి
 జలదంబు శ్రీదేవచక్రవర్తి

తే యనఁగ శ్రుతిచతుష్టయముతో నెనయునట్టి
 యగ్రజులతోడఁ బుట్టిన యస్మదీయ
 గురునిఁ దిరుమల నల్లానువరతనూజుఁ
 దలఁతు గోవిందచక్రవర్తులఁ బ్రియమున.

౧౧

వ. అని యిష్ట దేవతానమస్కారంబును విద్యజ్ఞనాభివందనంబును భాగవతసంక్తిర్త
 నంబును జేసి వాణీవరప్రసాదలబ్ధి వాగ్విభవుండనై కృతి యొనర్చ నుద్యో
 గించి తత్కృతిలక్ష్మికి ముఖమండనంబుగా నస్మదీయ వంశ ప్రళంస యొన
 ర్చెద నది యెట్టి దనిన.

౧౨

క వి వ ం శా భి వ ర్ణ న ము

సీ. శ్రీరమ్మఁడగు నాదినారాయణునినాఁచి

బొలుపార విరిదమ్మిపువ్వు పొడమె

నాపువ్వులోఁ బుట్టె నఖిలలోకంబులు

పుట్టింపఁ జాలెడు ప్రోడపట్టి

యాపట్టిమోముల నామ్నాయవితతితో

నావిర్భవించె విప్రాన్వయంబు

నాయన్వయంబున నతిదృఢాచారస

మృద్దులు పెక్కండ్రు ఋషులు పుట్టి

ఆ రట్టిఋషులలోన నధికతపోవిశే

షుండు వేదశాస్త్రశోభితుండు

ఘనుఁడు సూన్యతై కథనుఁడు కౌండిన్యము

నీశ్వరుండు మెఱసె విశ్వనుతుఁడు.

౧౩

శా. ఆకౌండిన్యముసీంద్రవంశమున దుగ్ధాంబోదినంజాతుఁడై

రాకాచండ్రుఁ డెలర్చుమాడ్కి నువధారంబై కనంరంఘుఁ డ

స్తోకానందుఁడు నందనార్యుఁడు ప్రసిద్ధుం డయ్యె నార్యప్రియుం

డాకారన్మరుఁ డచ్యుతాంఘ్రికమలధ్యానానురక్తుం డిలకా.

౧౪

ఉ. నందితశిష్టలోకుఁడగు నందనమంత్రికి లక్ష్మమాంబుకా

నందను బుద్ధువించిరి జనార్దనశంకరనిర్విభేదు లా

నందమయాత్మలాదిమునినాయకసత్యుఁడు సత్యమంత్రియుకా

మందరశై లధీరుఁ డసమానుఁడు మాత్రిపురాంతకాచ్యుఁడుకా

౧౫

వ అం దగ్రసంభవుండు.

౧౬

ఉ. సత్యవచోవిలాసుఁడు ప్రళ స్తయశోవిభవాభిరాముఁ డా

దిత్యసమప్రకాకుఁడు సుచీజనచి త్తసరోజమిత్తుఁ డౌ

చిత్త్యపరుండు సర్వజనచి త్తవిదుం డన మంత్రికోటిలో

సత్యసమంత్రి యొప్పె నుడుసంఘములోపలఁ జంద్రుకై వడికా.

౧౭

ఉ సత్యముతో నహింస విలసద్గతిఁ గూడి చరించుచాడ్పునకా

సత్యసమంత్రిఁ గూడి గుణశాలిని తాతమ నిత్యనిర్మలా

పత్యసమేతయై నిఖిలబంధుజనంబులకుం బ్రమోదనం
పత్యదయైకహేకువయి ప్రస్తుతి కెక్కె ధరాతలంబునన్

౧౮

క. అతనికి నయ్యతివకు న

ప్రతిమ*మహోదారు లరయ భాసురకివితా

చతురుడు బయ్యనయును మతి

యుతుడగు నందనయు సత్ప్రియుడుతిక్కనయున్

౧౯

వ. ఆసత్యనామాత్య ననుసంభవుండు

౨౦

సీ మారాంబ కెనయైన మారాంబ పత్నిగాఁ

గనియె నార్వర వంశకరుల సుతుల

నిశ్చలధ్యానై కనిషా గరిష్ఠుడై

షణ్మాసములు పురశ్చరణ చేసి

మావంశజులయింటి మార్జాలమునకైన

నరకంబు లేకుండ వరము వడసెఁ

గడఁగి పునర్మాతృగర్భంబు పొరకుండఁ

బ్రతిన గైకొని బ్రహ్మపదముఁ బొందె

ఆ. ననిన నతనికిర్తి యఖిలది క్తటములఁ

గప్పకొనుట వేఱ చెప్ప నేల

విపులపుణ్యసదనుఁ ద్రిపురాంతకబ్రహ్మఁ

బోలఁ గలరె యితరపురుషు లెల్ల.

౨౧

ఉ నిత్యులు తత్తనూభవు లనిందులు దేవనయున్ సురేశ్వరా

మాత్యనముండు నందనయు మాన్యుడు కొమ్మనయున్ గుణాధ్యుఁ డా

దిత్యవిభుండు నాశ్రితవిధేయుడు మాచనయున్ బ్రశస్తసా

హిత్యుడు తిక్కధీమణియు నెన్నిక కెక్కిరి బంధుకోటిలోన్.

౨౨

సీ ఆసత్యనామాత్య నగ్రసూనుడు పయో

నిధిగభీరుడు గదానిపుణుఁ డధిక

తేజః దాత్రతకల్పభూజః దుత్కటకృపా
 రసపూర్ణహృదయుః డరాతిభయద
 బాహోధ్యుః డసహాయసాహసుం డంగనా
 జనభద్రుః డభినవమనసిజాతుః
 దాశాంతవిశ్రాంతయకుః డార్తరక్షితి
 దక్షః దున్నతవషః డక్షరాది

అ విద్యలందుః జతురుః దుద్యద్గుణశ్రేష్ఠః
 డనుపమానవిభవుః డమితపుణ్యుః
 డనఃగ నెగడె ధైరవామాత్యచంద్రుండు
 రాజనభలయందుః బూజ వడసి.

౨౩

చ షీతిః గ్రతుక ర్తృతామహిమ చేకొని పంచమవేదమైనభా
 రతముః దెనుంగుబాస నభిరామముగా రచించినట్టియు
 న్నతచరితుండు తిక్కకవినాయకుః డాదట మెచ్చ భవ్యభా
 రతి యనః బేరు గన్న కవిరత్నము బయ్యనమంత్రి యెప్పడే.

౨౪

చ. శరధిసుత స్వరించుజలజాతవిలోచనుమాడ్కి శీతధా
 ధరజః బరిగ్రహించుహిమవామకశాఫరుపోర్కి సద్గుణా
 భరణపవిత్రమూర్తిః గులపాలిక నాః దగు ప్రోలమాందికా
 బరిణయ మయ్యె నెయ్యమున బయ్యచమూపతి పైఁచి న్నతికా.

౨౫

క. పతిభక్తి నరుంధతి, సూ
 నృతమతి భారతి, జగదుజితసౌభాగ్య
 స్థితి రతి, శాశ్వతవిభవా
 యతి శ్రీనతి, యనఃగః ప్రోలమాందిక వెలసెకా.

౨౬

చ. గుణయుతు లవ్వదూవరులకుఁ జనియించిరి శ్రేత రామల
 క్ష్మణు లయి పుట్టి ద్వాపరయుగంబుతుదిం దగ రామకృష్ణులై
 గణనకు నెక్కి యీకలియుగంబున నిట్లుదలించె లోలన
 క్షణుః దగు విష్ణుదేవుః డన గంగనమంత్రియు ముద్ముడన్నయుకా.

౨౭

వ ఆ గంగనమాత్యు గుణవిశేషంబు లెట్టి వనిన,

౨౮

సీ. దుగ్ధాబ్ధిరోపలి తోయజాఙ్గల మేలు
కవిపి తీరంబున మనుపకున్న
హరుకంఠమున మన్న గరళానలము కప్పు
విరియ నౌషధము ద్రావింపకున్న
విందుబింబములోని యిట్టికి దీమంబు
చూపి వెల్వటిచి పోఁ జోఁపకున్న
సీరపాణికి వీలిచీరమీఁది ప్రియంబు
మాన్వి వెల్లెలు గట్ట మరపకున్న

తే నితనికీర్తికి సరి చెప్ప నెట్లు వచ్చు
ననఁగ బొగదొందు బియ్యదందాదినాధు
కూర్మిపుత్రుండు కౌండిర్యకులపవిత్రుఁ
డంగసంభవనిభుఁడైన గంగవిభుఁడు.

౨౯

కి పోముఁడు రోహిణి నధిక
ప్రేమమున వరించుక్రియ గభీరాదిగుణ
శ్రీమహిమకీర్తి శోభిలి
కామాంబ వరించె మంత్రిగంగన ప్రీతికా.

౩౦

కి. ఆదంపతులకు హృదయా
ప్లాదకరులు సుతులు పెద్దనార్యుఁడు సుగుణా
మోదిఘనుఁ డప్పలన్నయుఁ
బ్రాదుర్భావంబు నొంది పరగిరి పేర్పికా.

౩౧

వ. ఇట్టి సంతానంబువలన వెలయు గంగనామాత్య నమసంభవుండు

౩౨

చ. కడిమిఁ గిరీటీ, దానమునఁ గర్ణుఁడు, భోగమున మృరేంద్రుఁ, డె
క్కుడువిధవంబునకా హరి, యకుంతబుద్ధిఁ బురందరేభ్యుఁ, డు
గ్గడువగుదీరతకా సురవగప్రవరుం డనఁ బ్రోలమాంబము
మృడి బెడఁగొందె రూపమహిమ నృరుముమ్మడియై బగంబునకా.

౩౩

సీ. పితృబుద్ధి వదలక పేర్చి యమృతపేవ
యనిశంబు చేయు ప్రహ్లాదుఁడనఁగ

నగ్రజన్మువితోడ విగ్రహింపక శౌరి
 శరణు చొచ్చిన విభీషణుఁ డనంగ
 ప్రభుత యెన్నఁడుఁ గోలుపడక సద్భక్తి ను
 పేంద్రుఁ బూజించు బింద్రుఁ డనఁగ
 వైవాహికక్రియాపై భవం బుడుగక
 బిసరుహోక్షునిఁ గొల్పు భీష్ముఁ డనఁగ

ఆ. వితరమతములందు హృదయంబు చొనుపక
 యొగిఁ దడకవిష్ట యుల్లపిల్లఁ
 పరమభాగవత విభాపితుండై యొప్పెఁ
 బ్రోలమాంబసుతుఁడు ముమ్మవిభుఁడు,

౩౪

క. ఆముమ్మడిప్రెగ్గడ శ్రీ
 రాముఁడు సీతను వరించు క్రమమున సుగుణ
 స్తోమాభిరామ నమితక్య
 పామండిత నెఱ్ఱమాంబఁ బరిణయ మయ్యెన్.

౩౫

సీ. పతిభక్తినిరతిని సతి యరుంధతిఁ బోల్చిఁ
 దగు ననుమాట వ్యర్థంబు గాదు
 సత్యవాక్రౌఢిని సతి సరస్వతికంటె
 నెఱవాది యనుమాట కుఱువ గాదు
 సౌభాగ్యగరిమను సతి రతిదేవితోఁ
 బురుణించు ననుమాట బొంకు గాదు
 సంపదపేర్చిని సతి శ్రీసతికి సదృ
 ఙ్గం బను మాట సంశయము గాదు

ఆ. అనిన వితరసతుల కలవియె సతతవి
 శ్రాణనక్రియాధురీణహస్తుఁ
 డైన ముమ్మడింద్రు నర్థాంగలక్ష్మి నా
 నతిశయిల్లా నెఱ్ఱమాంబఁ బోల.

౩౬

క. ఆరమణీరమణులకుఁ బ్ర
 భారమ్ముఁడు తిక్కవిభుఁడు ప్రకటితశాంతి

స్ఫూరుడు సింగనయును నను
వారలు పుట్టి రిలఁ బుష్పవంతుల మాడ్కిన్.

౩౭

వ అయ్యిరువురయందు నగ్రసంభవుండు.

౩౮

సీ. సత్యభాషణమును సాధుపోషణమును
నహజభూషణముగా జరగువాఁడు
ఆ ర్తరక్షణము దయార్ద్రశిక్షణము ను
దా త్తలక్షణముగాఁ దనరువాఁడు
సుకృతభావనమును సుకవిసేవనమును
నిత్యజీవనముగా నెగడువాఁడు
విష్ణుకీర్తనమును విమలవర్తనమును
విహితవర్తనముగా వెలయువాఁడు

ఆ వాఁడె చూడుఁ డనుచు వసుధాజనంబులు
ప్రస్తుతింప నొప్పు ఛవ్యచరితుఁ
దుఃఖయకులపవిక్రమ దురుక్తిధవళిత
దిక్కుఁ డెట్లమాంబ తిక్కవిభుఁడు.

౩౯

సీ విలసితంబగు కృష్ణవేణి మలావహా
రిణి ఫిమరథినా ధరిత్రియందుఁ
దనరునదీత్రయాంతర్వేది యగు పావ
నక్షేత్రమున శోభనమున కెల్ల
ధర నివాసంబగు పెరుమగూరుపురంబు
నందు విద్యజ్ఞానంద మైన
జీవనస్థితిచేతఁ జెన్నొంది వంశక
ర్తృత్వసంపత్తిఁ బ్రభుత్వ మొంది

తే. నెమ్మి ప్రత్యక్షపరమపద మృనంగ
నొప్పు శ్రీకాకుళంబున కొడయఁ డైన
యంద్రవల్లభహరిసేవ నలరుచుండుఁ
బెక్కుభంగుల ముమ్మడితిక్కవిభుఁడు.

౪౦

చ చిరతరశోభనుం డగుపిష్టమునీశ్వరుఁ డయ్యుండునతిం
బరిణయ మై గృహస్థగుణభాసితుడై వెలుఁగొందుమాడ్కిఁ గా
తరపరిరక్షణానవరతవ్రతశీలుఁడు తిక్కమంత్రిశే
ఖరుఁడు వివాహ మయ్యె గుణగౌరవశోభిని మల్లమాంబికా.

౪౧

సీ శ్రీవత్సగోత్రాబ్ధి శీతాంకుఁ డగునక్క
దండాదినాదుఁ దీతరుణీ తండ్రి
లావణ్యగుణపుణ్యలక్షణాన్విత యైన
యక్కమాంబిక యీలతాంగి తల్లి
చిరక్తి రివిరతులు చిట్టనమంత్రియు
వయ్యలార్యుఁడు నాతి కగ్రజమ్మ
లయ్యతాంఘ్రిసరోదుహార్యనారతుఁడు ద
మ్మనమంత్రి యాయంతి యనుఁగుఁడమ్ముఁ

తే డనఘుఁ డగుకోటకరుణాకరార్యుఁ డను ఘ
నుండు ముదునూరిపెద్దవిభుండు వివ్వ
ధూమణికిఁ గూర్మిగల మేనమామ లనిన
మగువ లెనయె తిక్కనమంత్రిమల్ల మకును.

౪౨

సీ. ఈయింతిప్రియభాష లెల్ల పెద్దలకును
బరమానురాగ సంపాదకములు
నీయింతిహస్తాబ్జ మెల్లబిందువులకు
లలితకల్పద్రుమ ఫలితశాఖ
యాయింతివర్తనం బెల్ల యింతులకుఁ బ
తివ్రతాచారోపదేశకర్త
యాయింతిమందిరం బిందిరాదేవికి
సతతమనోజ్ఞ విశ్రామభూమి

ఆ. యనఁగ సకలశోభనావాసదేశమై
యభిలకులవధూజనావతంస
మగుచు వెలసెఁ దిక్కనమాత్యవిభుదేవి
మల్లమాంబి లోక మెల్లఁ బొగడ.

౪౩

పీ ఈగృహస్థుని కిట్టి యిల్లాలు గలుగుట
 ప్రాగృవాజిత పుణ్యఫలము గాదె
 యీవతివ్రత కిట్టి హృదయేశుఁ డబ్బుట
 పరికింప ఘనతపఃఫలము గాదె
 యీమహావ్రభువున కిట్టి సజ్జనురాలు
 గలుగుట సంసారఫలము గాదె
 యీపుణ్యకాంతకు నిట్టి ధర్మక్రియా
 పరుఁడు గల్గుట దానఫలము గాదె

ఆ. యనఁగ మహిఁ బరస్పరానుకూలత్వంబు
 మిక్కుటముగ మంత్రితక్కువిభుఁడు
 మల్లమాంబికయును మహనీయజీవన
 సౌఖ్యవాద్రిఁ గేళి నలుపుచుండ

౪౪

మ అరిషడ్వర్గముఁ చూలఁ దోలి ధరలో నైశ్వర్యషడ్వర్గ మీ
 వరుసఁ బ్రాగృవ మొందె నాఁగ సుతషడ్వర్గంబు జన్మించెఁ ద
 త్పురుషస్త్రీతిలకంబులందు ఘనసంతోషంబు తద్బాంధవో
 త్కరముల్ పొంద సమగ్రనంపద నిజాగారంబునం జెందఁగఁ.

౪౫

వ. వా రెవ్వ రంచేని.

౪౬

ఉ భూనుతరీర్తి ముమ్మడివిభుండు మదగ్రజుఁ, దేను వైష్ణవ
 ధ్యానసమాహితాత్ముఁడ ననంతసమాఖ్యుఁడ, నాదు తమ్ము ల
 జ్ఞానవిదూరు లక్కనయు, సత్కవి చిట్టనయుఁ, వివేకవి
 ద్యానిధి రామచంద్రుఁడు, నుదారుఁడు లక్ష్మణనామధేయుఁడుఁ.

౪౭

క ఈయార్వురు నొక్కొక్కఁడు
 వేయిండ్లకు మొదలుగాఁగ వెలయుదు రని కా
 దే యాఱువేల పే రిడి
 రీయన్వయమునకు నేష్య మెఱిఁగినపెద్దల్.

౪౮

వ. ఇట్టి సంతానలతావితానంబునకు మూలకందం బనందగు తిక్కనామాత్యు
 ననుసంభవుండు

౪౯

చ బలమున నాహలాయుధుఁ డపారపరాక్రమశీలయందుఁ గే
వలమ్మగరాజు, రూపవిషవంబున వాసవసూతి, సీతకౌ
శలమున నయ్యుగంధరుఁడు, సత్యచిరూఢిని ధర్మజుండు నా
నిల నుతి కెక్కె ముమ్మరధిసీశ్వరుసింగన బంధుకోటిలోకా.

౫౦

వ అతని యతివ యెట్టి దనిన,

౫౧

సీ. రమణీయమైన భారద్వాజవంశవ

ర్థనుఁడు సింగనమంత్రి తనకుఁ దండ్రి
యఖిలసంపదలకు నావాసభూమి నాఁ

దగునన్నమాంబిక తనకుఁ దల్లి
ఘనుఁడు నారనమంత్రియును గదాకుశలుండు

మారనార్యుండును మహితమూర్తి
సింగధీమణియు ననంగనన్నిఘండు మా
చనమంత్రియును సర్వసన్నతుండు

తే. వల్ల భన్నయు ననంగలవారు తనకు
ననుఁగుఁడమ్ములు దా నౌబళాంబ యనంగ
నలరునయ్యింతి తనకు నిల్లాలు గాఁగ
మహితగుణకాలి సింగనమంత్రి వెలసె,

౫౨

ఉ. అతనినందనుర్ హరిపదాబ్జరతుండగు సింగమంత్రి, ని
ర్భీతుఁడు చిట్టయన్నయు, గభీరగుణార్ధుఁడు ముమ్మడన్న, ప్ర
ఖ్యాతుఁడు పింగళౌరి, ఘనుఁడౌ తిరువేంగళసింగరన్న నా
నాతతనచ్చరిత్రముల నన్వయపావను చైరి మేదినికా

౫౩

వ ఇట్టిపుత్రరత్నంబులచేత నలంకృతుండగు సింగనమంత్రి సౌమిత్రియు
బోరె దనసు ననవరరక్షితి గావింప నన్నదీయ జనమిం డగు తిక్కనా
మిత్యచంద్రుఁడు రామచంద్రుండును దోరె ఛీదాదత్తగుణోర్తయునై
మెలయుదుండు

౫౪

అ. దేవతాన్వయంబు దేవేంద్రుచే దోరె
మహితశుక్యతైన మనుపుత్ర

క్షత్రకులము వోలెఁ గొండిన్యగోత్రంబు
వెలసెఁ దిక్కమంత్రివిభునిచేత.

౫౫

క ఏతద్వంశపయోనిధి
శీతాంశుఁడ బుధచకోరచి త్తప్రియుఁడ౯
వీతకళంకుండఁ గళో
పేతుఁడ నిర్హతదురితవృధుతిమిరుండ౯.

౫౬

క. నరహరిచరణసరోజ
స్మరణామృతపానసతతసంతుష్టాంతః
కరణుఁడ సంతత వాణీ
వరప్రసాదానులబ్ధి వాగ్విభవుండ౯.

౫౭

క శ్రీయువతీకారుణ్యర
సాయ త్తకటాక్షవీక్షణాపాదితసు
శ్రీయస్కుఁడఁ గవినికరవి
దేయుండ ననంతనామదేయుఁడ జగతి౯.

౫౮

కావ్య ప్రస్తావన

సీ. సకలవిద్యలయందుఁ జర్చింపఁ గవిత యు
త్కృష్ట మం ద్రది నిత్యకీర్తికొఱకు,
నర్ధాప్తి¹కొఱకును, వ్యవహారలక్షణం
దెఱిఁగెడికొఱకు, ననేకవిధము
లగునమంగళముల హరియించుకొఱకు, ను
చితనిత్యసౌఖ్యసంసిద్ధికొఱకు,
నొనరఁ గొంతాసమ్మితోపదేశంబునఁ
బ్రీతిపై హిత మాచరించుకొఱకు,

అ. నమ్మెఁ గానఁ దేవ్ద²లాదరించెద కంఠ
నేర్చుకొలఁదిఁ గృతి యెనర్పఁ బూని
యస్మదీయకృతికి నభివృద్ధిఁ గావింప
నర్హిఁ దెవ్వఁ దొక్కొయని తలంచి

౫౯

క మనమునఁ దలపోయుచు నటు
గను మోడ్చినవేళ యొక్క ఘనతరతేజో
ధనుఁ డస్మ త్స్విష్ణుంబున
ననుకంపాయ త్తచిత్తుఁ డై పొడచూపెన్

౬౦

పీ. ఆభవ్యుఁ డఖిలచరాచరాంతర్గతుం
డైనయాదిమవిష్ణుఁ డని యెఱింగి
యాదేవు దివ్యభవ్యావతారంబుల
నిట్టి యద్భుతమూర్తి యెట్టి యొక్కొ
యని చూచుచో మందహాసచంద్రిక గల్గు
సింహవక్త్రంబునఁ జెలువమైన
మనుజదేహంబును మహితాంకతలమున
నక్షీణసంపత్కటాక్షరుచులఁ

అ దనరుకాంతయును, సువాహమరుగ్ధామ
సమము లైన శంఖచక్రములును,
దివ్యమాల్యములును, దివ్యాంబరంబులు
దివ్యభూషణములు దేజరిల్ల.

౬౧

క. ఆమూర్తికి నీమూర్తికి
నేమి విభేదం బనంగ నింపగు రూప
శ్రీమహిమఁ దనరి ముగ్ధుఁడ
డామూర్తిన కదిపి యుండి యాదర మెసఁగెన్,

౬౨

ఆ. 'ఇందు రమ్ము వత్స' యేను వీమీడి కృ
పాతిశయముపెట్టి నరుగుదెంచి
వాడ' ననుచుఁ బిలిచి నన్నాదరించి ప్ర
హర్షవార్ధి నోలలార్చి యపుడు.

౬౩

చ అదె జగదేకవందు్యుఁ డగు నాదిన్నసంహుని దివ్యరూపనల
పదఁ గనుఁగొంటి సర్వసులభంబుగ; వీక్యతిలక్ష్మి న్స్వరూ
ఢొదివె, ఫలించె నీతలఁపు, యోగ్యుఁడవైతి, యశోవిభూతి వ
య్యుదధివరేణ్యువాడున మహోన్నతజీవనవై భవంబునన్.

౬౪

ఉ. కావున నిమ్మహాత్ము నవిఖండితతేజః, గృపావిధేయు, భ

క్తావనశీలుః, జావనతరాంఘ్రసరోరుహజాతదేవతా
శైవలిసీకు, నాకలితచక్ర, నహోబలతీర్థనాయకుః,
శ్రీవనితాధినాథుః బతిః జేయుము నీకృతికిఁ లసన్మతిక.

౬౫

వ అని యుపదేశించె, నంత నమ్మహామూర్తియుం దదనురూపంబులగు మధు
రాలాపంబుల నన్ను గారవించె; నంతన మేలుకవి మేను బెద్దయుం బ్రొద్దు
తదీయధ్యానానందనిష్పందంబగు దెందంబుతో ననన్యసులభం బగు నప్ప
రమ పౌఖ్యంబు ననుభవించి “నృసింహా! యిది యంతయు నీకృపావిశే
షంబుగా నిశ్చయించి నీమహానుభావంబు భావించి.

౬౬

సీ. వేదంబు లేదేవు పాదాబ్జములయందు

నవిశంబు మ్రోయు నయ్యలులభంగి

నలువయేదేవుని నాభిసరోవరం

బున సంబువక్షలపోల్కిఁ జదువు

శేషుఁ డేదేవుని చెవిఁ జేరి యాత్తవ

ర్గమువోలెఁ బరమార్థసమితిఁ బల్కు

నింద్రాదిదేవత లేదేవుఁ గైవార

మొనరింతు రవ్వందిజనులభంగి

ఆ. నట్టి దేవదేవు నఖిలాంధనాయకు

నాదివిభు నహోబలాధినాథు

వరదుఁ బరమపురుష శరణాగతత్రాణ

పరునిఁ బ్రస్తుతింప నొరులవశమె.

౬౭

వ అట్లు గావున.

౬౮

చ వెలయుఁగఁ దొంటిపెద్దల కవిత్వమువోలె రుచించునొక్కొ యే

బలికెదునూత్నకావ్యరసభావము లైనను భూమిఁ దల్లిదం

ద్రులకు విజాగ్రసూనుల పట్టవచురోక్తులకంటెఁ జిన్నబి

డ్డల వెడతొక్కుపల్కులు దృఢంబగుముద్దల సీనకుండువే

౬౯

వ. ¹అని నీదగు జగద్గురుత్వం బుపలక్షించి” మఱియును.

౭౦

- చ. సదయుఁ డహోబలేకుఁడు ప్రసన్నగుణాధ్యుఁ డనాధనాభుఁడై
చదువులకుం గరంగఁడు చిజంబగుభక్తిరసోక్తిఁ బోలె ముఁ
జిదివినభాగ్గవాదులకు నన్నిది చేసెనె దైత్యజాతుఁ డ
య్యదన సమస్తమందుఁ గల డంటకు దృష్టము చూపిన ట్లాగిఁ. ౭౧
- కి ఇది సార మిది యసారం
బిది యల్పము మన మిదనక యెందును దానై
వొదలుటఁ దెలుపఁడె దితిసుత
సదన స్తంభమున నెల్ల జగముల నెఱుంగఁ. ౭౨
- డి పోడిగ నెందునుం గలఁడు పొమ్మనుదాసుని జిహ్వనుండియో
వేడి రమావిభుం డనెడివీటిఁడి దైత్యవిదృష్టినుండియో
వాఁ డది ప్రేయ వింక నని వావిరిఁ గంబమునందునుండియో
నాఁ డటు లుద్యవించుట యనం దగు సర్వగతాత్ముఁ డల్పుఁడే. ౭౩
- సీ. మళక పిపీలికా మక్షికా ప్రభృతులై
చరియించు నజ్ఞాన జంతువులకుఁ
దృణగుల్మభూరుహ దృషదాదికంబులై
చను జడసావర శాతములకు
నవవర్గసుఖార్థి యుచిరిధన మన్నఁ
దెలివియు భక్తియుఁ గలుగునట్టి
జనులకు గమనాగమన శూన్య మగు¹ సౌఖ్య
గతి బ్రాతె యిది యాయగణ్యపుణ్య
- ఆ తీర్థివేదన వినుతింపఁ బెంపారున
త్యుత్తమమయి మహా నహోబలాఖ్య
తీర్థ మిట్టిమేటి తీర్థమునకుఁ గర్త
యగున్పింహమహిమ యడుగనేల. ౭౪
- క. కనుఁగొనిన నధికసుకృతము,
నిననం గల్గిషహరంబు వెలయఁగఁ జిత్తం

జునఁ దలఁప మేలుసేకుఱుఁ,

జనదే హరినాశ్రయింప సత్పురుషులకుఁ.

౭౫

వ. అని పురాణవేదు లగు నాదిపురుషులు చెప్పనప్పుణ్యవచనంబులు మున్ను కని
యునికింజేసి నిశ్చితుండనై.

౭౬

పీ. నూతనం బయ్యుఁ బురాతనకృతులట్ల
సంతతశ్రవ్యమై జరుగు ననియు
నాదిరాజసమానుఁ డగుభోజభూపతి
చరిత యీకవితాప్రసంగ మనియు
నిందుఁ జెప్పెడికథ లిన్నియు నోలిఁ బ్ర
శస్తధర్మోపదేశంబు లనియు
నఖిలజగన్నాథుఁ డగునహోబలనాథుఁ
డీపుణ్యకృతికి నదీకుఁ డనియుఁ

ఆ 1 బృధివి నెల్లజనులు ప్రియభక్తి యుక్తిఁ బా
టింతు రనియు నూఱడిల్లి యేను
బరమసౌఖ్యమైన భవదాభిముఖ్యంబు
నెమ్మిఁ బడసి యధికనిష్ఠతోడ.

౭౭

సీ. వర్ణితప్రహ్లాదవాక్యజయ స్తంభ
మగుమహాస్తంభంబునందు వెడలి
సురసిద్ధభేదరసరయోగిహృద్యేయ
మగుమహోజ్జ్వలకాయ మమరఁ దాల్చి
భూరిదానవవంశపూర్ణతటాకంబు
కట్ట నాఁ దగు దైత్యుపొట్ట వ్రచ్చి
శిష్టజనవ్రజాభీష్టదానసమర్థ
మగునహోబలతీర్థమందు నిలిచి

తే. యవని నాబాలగోపాల మగునమస్త
జీవులకు నందుబడి యైనదేవభూజ

మయ్యే నేదేవుఁ డట్టిమహానుభావు
నాదిరససింహదేవుని నాశ్రయించి

౭౨

చు స్వయం త ము లు

క. అనితరసదృశమహాత్మున

కరిమిషవంశ్యునకు బుధజనారాఘ్యునకుఁ

వినమితసుత్రమునకును

మనతరకరిదోషతిమిరికిమలాఘ్నినకుఁ

౭౩

క. వినతాసుతగిడునునకును

మనవిజజనకునకు వర్ధిమందిరునకుఁ బా

వనతరమూర్తికి సమ్మని

మనస్సరోజాంబితభ్రమరపర్యునకుఁ.

౭౪

క. తా మరసోదరునకు ను

ద్దామభుజావీర్యవిర్జితప్రతిభటపూ

ర్వామరునకు నజరామర

తా మహిమాస్పదునకును బుధప్రతిమునకుఁ.

౭౫

క. భవనాశనీనదీతీ

రవివాహోత్సవకు నిందిరావనకేళి

ప్రవణునకును యోగానం

దవినిర్మలమూర్తికిని సుధామయమతికిఁ.

౭౬

క. శ్రీదేవీవరునకుఁ బ్ర

హ్లాదవచనపాలమోదితాత్మునకు జగ

న్మోదాపహారణునకు

నాదిన్మసింహున కహోదిలాభీకుచకుఁ.

౭౭

ప. అఖిలజగద్భితావతాయుండ వగు నీకు విన్నవంబు పేము విధుంబు నే నొర్పు
బూనిన కథాప్రసంగం బవధరింపుము.

౭౮

కథా ప్రారంభము

క. సూత్రకథ భోజరాజుచ

రిత్రమ, యానడుమ ధర్మరీతులు నీతుల్

చిత్రకథ లై తలిర్పఁగ

శ్రోత్రసుఖముగా నొనర్పఁ జొప్పడి యుండున్

౮౫

వ. అదియును దత్తాత్రేయమునీంద్రుండు వక్తయు, మహాం డను కాంభోజ మహీశుండు శ్రోతయుంగా నధిగతవిద్యాసమాజుండగు భోజుండు పూర్వజన్మం బున బ్రాహ్మణుండై యుండి దారిద్ర్యభారంబు తోరంబగుటవలన సంభవించిన విరక్తి కారణంబుగాఁ దీర్థయాత్రచేయుచుఁ బ్రయాగయందు నిష్క్రమ్యసిద్ధి పొంది శరీరవిసర్జనంబు చేసి సజ్జనప్రియుండై పుట్టి లాటదేశంబునందు ధారా నగరంబున కధీశ్వరుండై రాజ్యంబు సేయుచు నొకనాఁడు మృగయావినో దార్థంబు వనంబునకుం జని యందు సర్పటి యను నొక్కపిద్ధపుంగవుం గని తన పట్టణంబునకుఁ దోడ్కొని వచ్చుటయు వాడట్లు చనుదెంచి యొక్క రాత్రి రహస్యవృత్తిం దన ప్రభావంబు నెఱపం దలంచి పంచలోహమయందై యొప్పు సప్పుడమిత్రేని కొలువుచవికెం దనవేతి ధూమవేధి యను నౌషధంబుచేత శుద్ధసువర్ణంబుఁ గావించి యెందేనియుం బోవుటయు మఱునాఁ డవ్విధంబు చూచియా యద్భుతకర్మంబు సర్పటికృతం బని యతని నెదకించి కానక యొక్క కృతకమతంబున నాకర్షించి భోజుండు ధూమవేధిఁ దా నపహరించు టయు నతండు కోపించి శాపంబిచ్చుటయుఁ దదీయప్రార్థనంబున శాపంబుఁ గ్రమ్మఱింపఁటయుఁ దదనంతరంబు భోజననిమిత్తంబున భోజసర్పటలకు సందాదవశంబున వివిధపుణ్యకథాప్రసంగంబులు పుట్టుటయు నను వృత్తాంతంబులంగలిగి యిక్కావ్యంబు సర్వజనాకర్షనీయం పై భోజరాజీయం బను పేరంబరగుఁ దత్ప్రారంభం బెట్టి దనిన.

౮౬

క. మహిత సముజ్జ్వల తేజుఁడు

విహితాచారై కిరతుఁడు వీరవినోద

స్పృహుఁడు బహుకార్యదక్షుఁడు

మహాఁ డను కాంభోజరాజు మహిఁ గడునొప్పెన్,

౮౭

క. ఆనరపతిరాజ్యంబున

మానవు లందఱును ధర్మమార్గప్రవణుల్

బాసత్యాగవరాయణు

లానందరసార్ధచిత్తు లధికధనాఢ్యుల్,

౧౮

క. నరు లడిగినట్ల వానలు

1 గురియును, సస్యములు పండుఁ గొలఁదికి మిగులకా,

సురభులు ఘనముగఁ బిడుకును,

ధరణీ బ్రజావృద్ధి తనరుఁ డద్రాజ్యమునకా.

౧౯

వ. ఇట్లు సకలజనానురాగం బగురాజ్యంబు నిరంతరపూజ్యంబై చెల్లుచుండఁ దెచ్చ
కాలంబు సనుటయుఁ బురాకృతకర్మంబు కారణంబుగా నప్పడమిఱచిమీన
నతినికృష్టంబగు కృష్ణరోగంబు ప్రవేశించిన నతండు

౨౦

ఉ 'అక్కట! యేమి చేయుదు, మహాషధసేవల దేవసేవలకా

దక్కక యీమహారుజ వృధా పఠితాపముఁ బొంద నేల నే

నిక్కడనుండి చేయుపని యెయ్యది? గౌతమి కేఁగి యందులో

స్రొక్కక మేను వైతు మతిరోగము గిగము మాను నంతటకా.'

౨౧

క. అని తలఁచి తనదు తలఁ పె

వ్వనికిఁ బ్రకాశింపకుండ వసుధాపరిపా

లనమునకుం దనతనుజ

న్ముని నునిచి నిగూఢమాధమున వెలువడియెకా.

౨౨

వ. ఇట్లు కృతనిశ్చయుండై యరుగుదెంచునారాజురాకఁ దన దీవ్యజ్ఞానంబున
నెఱింగి యమ్మహానది యాత్మగతంబున.

౨౩

ఉ ఈతఁడు నన్నుఁ జొచ్చి తనహేయపుదేహము నుజ్జగించి ప్ర

ఖ్యాతిగ నూర్ధ్వరోకములు గాంచుటకుం జనుదెంచుచున్నవాఁ,

దీతనికృష్ణగంధము నహించుట దుష్కర మేమిభంగిఁ బోఁ

ద్రోతునొకో యితండు కడుదూరమునంద తొలంగునట్లుగకా.

౨౪

క. అని తలఁచి తగునుపాయము

గని మునిభామినివిధంబు గై కొని శీఘ్రం

బున నతఁడు వచ్చుమార్గం

బున కెదురుగ నొక్కఁద్రానిపొంత వనించెఁ.

౯౫

జ. అయ్యవనరంబున.

౯౬

క. స్రుక్కినయంగుళములు, దళ

మెక్కినదేహమును, గాంతి యెడలినమొగముఁ,

మక్కినచెవులును, ముడిగిన

ముక్కును నై వచ్చి మహాఁడు ముద్దయఁ గనియెఁ.

౯౭

చ. కని మునిభామఁగాఁ దలఁచి గ్రక్కునఁ జేరి నమస్కరించి మో

డ్చినకరయుగ్మము న్నుదటఁ జేర్చిన నావనితాలలామ దీ

వన లొకకొన్ని యిచ్చి 'బుధవత్సల' యెచ్చటనుండి వచ్చి తే

వని కెట పోయె దీవు? పరిపాటిగఁ జెప్పుము నాకు' నావుడుఁ.

౯౮

వ. 'ఏను గాంభోజదేశంబునుండి వచ్చితి, నాపోయెడివని యే మని చెప్పుదుఁ దల్లి! తొల్లి మహామహీభారధారేయుండనై యుండునప్పుడు సకలజనంబులకు దృష్టి ప్రియంబై యుండునట్టి నాగట్టి యెడలి కిట్టి కట్టిడిరోగంబు దైవకృతం బున సంభవించిన,

౯౯

చ. కడుకొని కామిసీజనుల కొఁగిట నేమని యుండు వాడ, నా కొడుకులఁ బొత్తునం గుడువఁ గొంకిక యేమని పిల్చువాడ, నా యెడ కరుదెంచుసేవకుల కేమని యే గొలు విచ్చువాడ, నే కడ చనువాడ, నేది కడగా నిటు వేగెడువాడ ధీరతఁ,

౧౦౦

చ. అని మది రోత వుట్టుడు రయంబున గౌతమి కేఁగి యందులోఁ దనువు తొటంగువాడ నయి తత్పరతం జనుచున్నవాడ నే, ననవుడు 'నమ్మచెల్ల తను వాఱడిఁ బుచ్చుట ధర్మమార్గమే జనహితంబై నరాజు లిటు చచ్చిన మెత్తురె కాత్తకోవిదుల్ ?

౧౦౧

చ. అదియును గాక పూర్వకృత మైన యఘంబులు వ్యాధిరూపమై పొదివినఁ దాను గై కొనక పోవునె చచ్చినఁ, గర్మశేషమై వదలక క్రమ్మఱం దగిలి వచ్చుట సిద్ధ ముపాయయుక్తి మై మెదలినఁ గీడు తప్పుఁ, దుది మే లొదవుఁ విను నిక్క మెంతయుఁ. ౧౦౨

వ. కావున నీ కొక్కయుసాయంబు చెప్పెదఁ నకలజనవిధేయుం డగు నారాయణు
దేవుండు దత్తాత్రేయుం డను నామధేయంబుతో హేమరూపియై లంబున నున్న
వాఁ డందుఁ జనిన నీ కొర్కి నఫలం బగు, నయ్యోగీశ్వరేశ్వరుండును మనుష్యు
లను దృష్టిగోచరుండు గాఁ డతనిఁ గనుటకై యొక్కమంత్రంబు చెప్పెద నది
యనుష్ఠించునప్పుడు గౌతమియందు చర్యనస్పర్శనాదుల వర్జింపవలయు నెల్లు
చేయనినాఁ డీమంత్రంబు పని చేయ దని చెప్పి యెప్పుడు నతండు తన్నుఁ
దడవకుండునట్టి వైరాగ్యంబు పుట్టించి యొకమంత్రం బుండేయింప యతని
మరలించి గౌతమి యచేర్చిం జనియె నది యట్ల కాదె ౧౦౩

క. ఉత్తము లాగ్రులఁ గృపా
యత్తతఁ జేపట్టి ప్రోతు, రటు గాచున్నా
రిత్త చనఁ జేయ రొండు ని
మి ర్తంబున నైన ద్రతుట మెయిచొనిఁ జేర్తుర్ ౧౦౪

వ. అట్లు గౌతమిచేత నివర్తితుం డయి పోయి హేమరూపియై గాంచి చోగ
వేదనం డిగ్గద్రాపుచు ౧౦౫

అ. అట్లు చేరి యాతఁ డార్జ్వలాగ్రులు
నందు నొక్కి రమ్య మైనచోట
విపులనిష్ఠతోడఁ దప మాచరింపంగ
మెచ్చి దివ్యవేష మచ్చుపడఁగ. ౧౦౬

వ. దత్తాత్రేయుండు దరిసెనం బిచ్చిన మహుండు ౧౦౭

ఉ. అత్రిమహామునీశ్వరు రపోవనిజాత లనత్ఫలంబుఁ దే
వక్రయమాతగాఁగఁ జెలురం బగు న య్యనసూయనెయ్యలం
బుత్రుండు రోయజాతిభవభూతగణేశులరోదఁబట్టు దాఁ
డిక్రవడితుఁ డందు నినుఁ జెప్పుదు రార్కులు మోగిపుంగవా! ౧౦౮

వ. అని ఓహోప్రకారంబులఁ బ్రస్తుతించునతని వాగ్దా లంబుననుఁ జాల రింగిల్లు
యమ్మోహిత్వంబుండు 'హీ' సీపు నా కందును యె డ్లాటింగి' తనను నతండు
ఛయఁజెక్కినంత్రుడంబులు ముప్పిరిగొనుచుండఁ బ్రణామంబులు చేసి 'లేదా'
యనఁబరింపు' మని యు ట్లనియె ౧౦౯

క. “రోగమున కోడి ప్రాణ

త్యాగము సేయుటకుఁ దెంపు దలకొనుమదితో

నాగౌతమి కరుగుచు నెల

నాగను బొడగంటి నొక వనస్పతి పొంతఁ.

౧౧౦

క కని ప్రణమిచ్చిన నయ్యం

గన నావృత్తాంత మడగి కడు వగచి తపో

ధనవంద్యు నిన్నుఁ జెప్పినఁ

బనివిని నీకృపకు నేఁడు పాత్రుఁడ నైతిఁ.

౧౧౧

వ. ఆయవ్వ యెవ్వ రగుటయు నెఱుంగ ” ననవుడు దత్తాత్రేయుఁడు తన యోగ దృష్టివలన నది గౌతమి యగుటయు నితనిపాపంబులు ఖరియింప నోపక యిట్లు చేసె ననియు నెఱింగి యాతని నూఱడించి “యేను బ్రతిదివసంబును బ్రాతరుచితకృత్యంబులు ప్రయాగయందుఁ జేయుదు, మాఘాహ్నికాసుష్ఠానుం బులు హేమకూటపర్వతంబున ననుష్ఠింతు, విశాసమయకృత్యంబులు శ్రీరంగ ధామంబున నొనరింతు, నిది నాకు నియమం బై చెల్లు, నీత్రిస్థానంబులు నాకు నతిప్రీతికరంబు లయి యుండు, నట్లు గావున వింతప్రొద్దు శ్రీరంగంబునకుం జని రేపకడ వచ్చి నిన్ను రోగవిముక్తుం జేయుదు. నావచ్చునంతకు నివోటన యుండు” మని విజయం చేసిన.

౧౧౨

ర. ఆరాత్రి మహుఁడు తన దు

ర్వారదురితలతలు తే పవశ్యము దెగునం

చారూఢిఁ గౌతుకము మదిఁ

గూరఁగ నిద్రించె నచటఁ గుశలత్వమునఁ.

౧౧౩

వ. మఱియుఁ బ్రభాతసమయం బగుటయు నమ్మహీపతికి నద్దివసంబున సంభవించు శరీరనైర్మల్యంబు సూచించుచందంబున నంధకారంబు విరిసె, నతని యంతర్గతానురాగంబు దీపించురూపం బెఱింగించు తెఱంగున బ్రాగ్దిశాభాగం బునఁ గెంజాయ బొడమెఁ దదనంతరంబ.

౧౧౪

క. జక్కివ లలరఁ, జకోరము

ఎక్కివఁ, గమలములు విరియ, నొగిఁ గైరవముల్

- స్రక్క, సమస్తజనంబులు
మ్రొక్క, దిశలు వెలుగ భాస్కరుడు పొడతెంచెఁ, ౧౧౫
- వ. అప్పు డప్పుడమితేడు యధోచితకృత ప్రాతరనుష్ఠానుండై యమ్మునిశ్రేష్ఠు
నకు నెదురు సూచుచుండె నంత. ౧౧౬
- క. తొలునాఁ డవ్విభు నచ్చో
నిలిపి చనినయోగిరూప సీరజనాథుం
డెలమి దశకొత్త లక్ష్మీ
లలనాసహశయనకేళిలాంసగతులఁ. ౧౧౭
- చ. చెలఁగుచు రంగధామమును జెంది విభావరి పుచ్చి, వేఁకువఁ
వెడలి ప్రయాగ కేఁగి సురనిమ్నగయందుఁ బ్రభాతకృత్యముల్
సలిపి, నృపాలుపాలికిఁ దలంచినమాత్రన వచ్చెఁ గ్రేపుపై
నొలపినమక్కువఁ సురభి యుద్ధవడిం బఱతెంచువాడ్పునఁ. ౧౧౮
- వ. ఇట్లు చనుదెంచి యతని యనయసంబులయందుఁ దన పాదరేణువు చమరి
యరోగదేహుండవు గమ్మని యనుగ్రహించిన. ౧౧౯
- క. తొడిగినకుప్పన మూక్చిన
వడువున నా రాజు మేన వపియించినయా
కడిఁదిరుఁజ లెల్లఁ బాపిన
నొడ లొప్పె సువర్ణభాతి నుక్షిప్తల మగుచుఁ. ౧౨౦
- చ. కమలము నాచు వెల్వడి వికాసము నొందినయట్లు, మించుట
ద్దము తెర పుచ్చినట్టులు. సువాకరబింబము కందు వాసిన
ట్లమరినకాంతి నొప్పె విగతామయభావ మెలర్ప; నమ్మహీ
రమణుని నెమ్మొగంబు రుచిరం బగు నేత్రమరీచు లొప్పఁగఁ. ౧౨౧
- క. తనమేను తాఁ గనుంగొవి
మనమున నాశ్చర్యరసవిమగ్నుం డగుచుఁ
జనపతిప్రహృష్టమతి న
మ్మునిపతికి బహుప్రణామములు దగఁ జేపెఁ. ౧౨౨
- వ. అప్పు డమ్మునీంద్రుండు. ౧౨౩

- అ. 'అడుగు మింక నెట్టి యభిలాష?' యనిన 'నా
కింతకంటెఁ గోర్కె యేమి గలదు?
స్వామి! యీకథాప్రసంగంబు వినువారు
నిరయరహితు లగుచు నెగడ నిమ్ము.'
- ౧౨౪
- వ. అని జగద్ధితలబ్ధవరుండై యా భూవరుండు.
- ౧౨౫
- ఉ. 'ఓమునినాధపంధ్ర కరుణోర్జితచిత్త! త్వదీయదర్శనం
బేమి యొనర్ప లేదు? కడ యెవ్వరు గానఁగ లేరు పీమహా
త్వామృతవార్ధి, కే ననఁగ నల్పుఁడ, నెంతటివాఁడ, నార్తర
జైమణి పీపు; నీకు సరి గల్గునె యెన్నఁడు నేజగంబులఁ'
- ౧౨౬
- ఉ. నీవు జగన్నివాసుఁడవు, నీకు సమస్తము నొక్కరూప; యి
ట్టై విలసిల్లుచుండియుఁ బ్రియంబు ప్రయాగము, హేమకూటముఁ,
రా వగు రంగధామము ననంగలరావుల మూఁడు నంటి, ల
క్ష్మీవర! యందుఁ జొప్పడు విశేషము నాకు నుపన్యసింపవే!
- ౧౨౭
- వ. అనిన దత్తాత్రేయుం డిట్లనియె.
- ౧౨౮
- క. యాగంబుల నగుఫలమును
యోగంబులవలన నగు సమున్నతియును నా
నాగమవిహితార్చల నగు
భోగము శ్రీరంగసేవఁ బొలుపుగ నెగడుఁ,
- ౧౨౯
- అ. అభిలతీర్థఫలము సంతసంతం బగుఁ
గాని, రంగధామగామి యైన
యతని కొదవు నపునరావృత్తిసౌఖ్యంబు;
దీనిఁ బోల వితరతీర్థతతులు.
- ౧౩౦
- వ. మఱియు హేమకూటమహత్త్వంబు చెప్పెద దత్తావధానుండవై
ర్జింపుము.
- ౧౩౧
- చ. అజునకుఁ బై డికొండయు, సుధాంశుకళాకమసీయమౌళికిఁ
రజతనగంబుఁ బోలె, ననురాగ మొనర్ప మదీయబుద్ధికిఁ
సుజననవరేణ్య! వెండియును జూతుము విందుము గాని యిట్టి య
క్కజ మగు పర్వతంబు మఱి గల్గదు సుమ్ము ధరాతలంబునఁ.
- ౧౩౨

- క. తక్కటి నెలపులకంచెను
నొక్కటి లక్షయును గోటియును గుణితమురై
యొక్కడు ఫల మొసఁగుట నీ
చక్కటి కెచ్చోటివారు, జనుదెంతు రొగిన్. ౧౩౩
- క. హరి హర విరించు లేకో
దరులయి పుట్టుటకుఁ దాన తానక మగువి
ర్భరవై చిత్రి కలదె పెఱ
గిరులకు నీ హేమహుటగిరికిం దక్కన్. ౧౩౪
- క. కాపున నీ పర్వతము ప్ర
భావము వర్ణింప వశమె బ్రహ్మాదులకున్
నీ వింక వినుము చెప్పెద
భూవల్లభ! యీ ప్రయాగభూరిగుణంబుల్. ౧౩౫
- చ. అతులితభక్తి యొప్పుఁగఁ బ్రయాగజలంబులఁ గ్రుంకునట్టిసు
వ్రతుఁడు పురాకృతాఘనికరంబులు సర్వముఁ బాఱఁ ద్రోలు ట
దృఢమె ప్రయాగ యంచుఁ బెఱతోయమలందు మునింగేనేనియున్
క్షీతి నతినిర్మలం డగుట సిద్ధ మతండు ధరాతలేశ్వరా! ౧౩౬
- చ. వెలయఁ బ్రయాగమంచు నొక విప్రున కన్నములఁ బెట్టిరేని న
య్యలఘుఫలంబు కోటిగుణ మై యొదవుం; గ్రతు వాచరించినన్
దలకొని యాగభాగములు తార భుజించు కుతూహలంబునం
దొలఁగక దివ్యతేజములతోఁ జనుదెంతురు నేచ్చు లందఱున్. ౧౩౭
- చ. పరగఁ బ్రయాగ మాఘము ద్విపక్షములందుఁ బ్రహృష్టచిత్తుఁడై
పరువడిఁ దీర్థమాడుఘనపావనమూర్తి పునర్భవంబులం
బొరయఁడు, వాని వంశమునఁ బూర్వుల కెల్లను సంభవించు న
చెరువుగ నాకలోకసుఖసిద్ధి యనేక సహస్రవర్షముల్. ౧౩౮
- క. అచ్చుగఁ బ్రయాగలోపల
విచ్చిలవిడిఁ దనదు మేను విడిచినమనుజుం
దొచ్చెల్ల! యేమి చెప్పుదుఁ
జెచ్చెరఁ గను నిష్ఠకామ్యపిఠ్ఠి ధరిత్రిన్. ౧౩౯

- చ. అనవుడు నా సరేంద్రుడు ప్రియంబున నిట్లను నమ్మునీంద్రుతో
 'నొనరఁ బ్రయాగయందు మృతి నొందినమానవుఁ డిష్టకామ్యముఁ
 గను నని యాన తిచ్చి తనఘా' యట మున్న ప్రయాగయందు నీ
 యనువునఁ గన్నవారు గల రయ్య' జగంబున నెవ్వ రేనియుఁ. ౧౪౦
- చ. అని తదీయనిదర్శనాకర్ణన కౌతుకాయ త్తచిత్తందై యడిగిన ౧౪౧

ఆ శ్వా సాం త ము

- చ. మృగనరవక్త్రవిగ్రహవిమిశ్రసముజ్జ్వల' విస్ఫురత్రయా
 నగళిరాధిరూఢ' భువనత్రయ పాలనతత్పరోల్లస
 త్సుగుణగరిష్ఠ' దానవనిషాదన' శిష్టజనాభిసందనా
 నుగనుతివాక్యపూజితమనోజ్ఞవదద్వయ' వైష్ణవప్రియా' ౧౪౨
- క. యోగీంద్రహృదయమందిర'
 భోగీశ్వరభోగశయన! భూగగనదిశా
 భోగపరిపూర్ణతేజ! ద
 యాగుణమణిభూష' నిర్జితాశ్రితదోషా. ౧౪౩

మా లి ని

- నజలజలదవర్ణా' సంతతానందపూర్ణా!
 త్రిజగదభయకర్తా! దిత్వవత్తై కహర్తా!
 వృజినవనకుఠారా! వీరశృంగారసారా!
 శుజనగణహృదీశా! సూర్యకోటిప్రకాశా! ౧౪౪

గ ద్య ము

ఇది వాణీవరప్రసాదలబ్ధి వాగ్విభవ తిక్కనామాత్యసంభవ
 సుకవిజనవిధేయ అనంతయనామధేయ ప్రణీతం బైన
 భోజరాజీయం బను కావ్యంబునందు
 బ్రధమాశ్వాసము

—: ౦ :—

శ్రీ

భో జ రా జీ య ము

ద్వి తీ యా శ్వా స ము

(శ్రీ)నారీనయన చక్రో
రానంద సుధాంకుభింబ! హరిదశ్వ సహ
స్రానూనతేజ! నిర్జర
సేనా సంసేవ్యమాన! శ్రీనర పింహా!

౧

ఆ. అవధరింపు దేవ! భవదీయ దివ్యాంశ
జనితుఁడైన యత్రినంభవుండు
నిజపదాబ్జరేణు నిర్మలదేహుఁడై
తనరు మహాని కిట్టు లనియెఁ బ్రీతి.

౨

భో జ చ రి త్ర

తే. ‘అధిప! చెప్పెద వినుము ప్రయాగమరణ
మీష్టకామ్యసిద్ధిద మగు తెల్లఁ. దొల్లి
వేదవేదాంగతత్త్వసంవేది యొక్క
విప్రవర్యుఁడు గలఁడు పవిత్రయుతుఁడు.

౩

౪. ధనరహితుండు, పుత్రసముదాయసమేతుఁ, డుపాయశూన్యవ
ర్తనుఁ డరయంగ నా ద్విజుఁడు, తత్త్రియభాషయు బుద్ధిహీన, జీ
వన మొనరింప నేర, దిలువాడ నెఱుంగదు, భాండశుద్ధి లే
దనికముఁ బోరుదుండుఁ దదుపాత్త పురాకృతకర్మమో యనఁ.

౪

తే. అతఁడు దీరుగనియును, నతనిచేత
నడుగఁబడనిమానవుఁడును, నతని చొరని

తోటయును జూడలేదు మందునకు నైన
నగవు గా దిది నిక్క మా నట్టునందు.

౫

క. ఆలిని బిడ్డలఁ బ్రోచుట
కై లాఘవవృత్తి కగ్గ మై నిర్దనతా
భీలపయోధి మునుంగుచుఁ
దేలుచు దరి దాపు లేక తిరుగుచునుండెన్

౬

వ. ఇట్లు సర్వశూన్యం బగు దారిద్ర్యదైన్యంబు పైరింపం జాలక సంసారంబు
వలన విసివి, పంకనిర్మగ్నం బగు గోవునుంబోలె నమ్మహీదేవుండు తన్ను
నముద్దరింప దిక్కెవ్వరు లేక దుఃఖంబునఁ గృశశరీరుండై యుండఁ గొండొక
కాలంబు సనుటయు నొక్కనాఁడు తన మనంబున నిట్లని చింతించె.

౭

ఉ ఓలి గృహస్థధర్మముల నుండెడువానికి గ్రాసవాసమున్
చాలఁగఁ గల్గి పుత్రులుఁ గళత్రము సౌఖ్యము నొంద, బంధువుల్
మేలన నార్యకోటి మది మెచ్చఁగ నుండుట యుక్తి గాక యే
చాలును లేక యీ చెనఁటిజాలిఁ బడం బని యేమి చెప్పమా.

౮

తే. కుడిచి కట్టినయునికి గా కిడుమఁ బడుచు
నింట నిల్లున్నఁ బురుషార్థ మేమి కలదు?
కడఁగి యిహ మైనఁ బర మైనఁ గాక తాన
యూరకుండుట నరునకుఁ బొరుషంబె?

౯

ఉ. లావు గలంతకాలముఁ దొలంగక తాల్చితిఁ బెక్కుభంగులన్
జీవనభార, మిష్ట ముదినెం దల' యంచుఁ బరోక్షసాధనా
భావము నెమ్మదిం దలఁచి భవ్యపథంబున నిశ్చితాత్ముడై
యా వసుధామరుం డరిగె నయ్యఘనాశిని యైన కాశిక.

౧౦

వ. ఇ ఘోగి.

౧౧

ఉ. నిచ్చలు గంగకుం జని వినిర్మలవారిఁ బవిత్రగాత్రుడై
వచ్చి శివాలయంబులును వైష్ణవధామములుం గ్రమంబునన్
జొచ్చి నమస్కరించుచును సువ్రతశీలుఁ డనంగఁ గాశిలో
మచ్చిక యుల్లసిల్లఁ బలుమాటును బెదలయిండ్ల కేగుచున్.

౧౨

వ. *ఇ ధ్లాపుణ్యతీర్థంబునఁ గొన్నిదీనంబు లుండి మొక్కనాఁడు

౧౩

సీ. ప్రాణాంతికావస్థఁ బడినయప్పుడు గాని
కలుగదు వీధి యీ కాలియందు
నంత చేయఁగఁ గల్గునవి తోట వీరలుఁ,
బునుకపేరును, జటాభూతిధార
ఁబులు, భిక్షుటనముఁ, గపాలపుఁగోర.
భూతసంగతి, ప్రేతభూమియనికిఁ
యివి యేల నాకు, దుక్కెద్దు దేశాంతర
మరిగినట్లగును నిశ్చైతి నేని.

ఆ హీనదశకు నోడి యిలు దించి పరదేశ
మునకు నిట్లు వచ్చియును నపార
విభవ మొందకున్న వృధగాఁ జె యనుబుద్ధి
నాతఁ డచట వాని యరిగె ననఘ !

౧౪

ఉ. వేగమ యేఁగి కాంచెఁ బృథివీసురముఖ్యుఁ డశేషయోగినఁ
యోగము, తోకకల్మషవియోగముఁ జారుతరంగమాలితా
భోగసముత్థితాంబుకణపూర్ణసమీరణపాలితాష్టదీ
గ్భాగము, సన్మనీంద్రపరికిల్పితయాగము నాప్రయాగమునా.

౧౫

వ. కని కరంబులు మొగిచి యిట్లని స్తుతించె.

౧౬

తే. ఉర్విపై నశ్వజేధి యక గర్వ ముడిపి,
బ్రహ్మహత్యాపరుం డను భయము వాపి,
యొసఁగు సుకృతికిఁ బాపి నొక్కగతియ
యన్యతీర్థము లేనయె ప్రయాగమునకు.

౧౭

వ అపె దివిజాపగాజలము. ల ల్లపె యో యమిసోఽలంబు లో
ధవళతయునా విసీలతయుఁ దార్కొని చూర్చికి వేడక చేసె చూ
ధవనదనాంగణం బగుటఁ దత్పరిచారిక లర్థిఁ జందన
ద్రవమునఁ గ్రొత్తకస్తురిని దక్కక రేకలు పెట్టిరో యనకా.

౧౮

* ఇట్లు పుణ్య.

- క. గంగాయమునల విమల త
రంగంబులు ధవళచామరంబులు నసితో
త్తుంగబహుబర్హ నివహము
నంగజనకునకు వైచు నట్లాప్పెఁ గడుక. ౧౯
- వ. అని గంగాయమునల సాంగత్యవిశేషంబులు గొనియాడుచు నందుఁ గృత
స్నానుండై యా ద్విజాండు. ౨౦
- చ. అలికులవర్ణు, నున్నతరధాకృతిచారుసువర్ణు. నిందిరా
లలితకుచోపగూహనసులక్ష్మీతవక్షుఁ, బయోరుహాక్షు, నా
కలితఘనప్రతాపుఁ, ద్రిజగన్నుతయాపు, నిజాంఘ్రిజాపగా
మలనలిలోద్వహస్పరదుమాధపుఁ గొల్చెఁ బ్రియాగమాధపుక. ౨౧
- ఉ. చూపులు విష్ణుమూర్తులకు సౌమ్ముగ, జిహ్వలు విష్ణుమూర్తియా
లాపసుఖంబుఁ జెందఁగఁ, దలంపులు విష్ణుమహత్త్వచింతకుం
బై పడుచుండ, నిట్లు లగు భాగవతోత్తమకోటిచే జగ
ద్దీపిత మైన యద్విమలతీర్థమునం దతఁ డుండె పేడుకక. ౨౨
- వ. ఇట్లుండి యద్విప్రం దొక్కనఁ, డెప్పటియట్ల గంగాస్నానంబు సేయు
నప్పు దొక్క వనితాచతుష్టయం బచ్చటికి వచ్చి మరణోద్యోగంబున సంక
ల్పంబు చెప్పుకొనుచుండిన నతం డద్భుతాయత్తచిత్తుండై కనుంగొనుచుండె
నంత. ౨౩
- చ. కనకపుఁగుప్పలు, నృణీనికాయములుక, ధనధాన్యరాసులుక,
వినుతగజాశ్వసంఘములు, విశ్రుతగోమహిషాదికంబులుక
దన కధికంబుగాఁ గలిగి దాతయు భోక్తయు నై నవాఁడు నా
కనయము భర్త గావలయు నం చొకభామిని కోరె పేడుకక. ౨౪
- చ. తనవదనంబు వాక్పతికిఁ దానకమై చెలువొందఁ, దన్నుఁ జూ
చినజను లందఱుం గవిత చెప్ప, నమస్తకళాకలాపముల్
దనవళమై తలిర్పు, నుచితజ్ఞఁ డనంగఁ బొగడ్త కెక్కువాఁ
డనయము భర్త గావలయు నం చొకభామిని కోరె పేడుకక. ౨౫
- చ. అనుపమసంపదాధ్యుఁడును, నంచితనిర్మలకోమలాంగుడుక
ఘనకవితారసోదయవికాసితచిత్తుఁడునై నమస్తభూ

- జనపరిరక్షణక్షమతఁ జాలఁగ నొప్పి ధరిత్రి నేలువాఁ
డనయము భర్త గావలయు నం చొకభామిని కోరె వేడుకఁ. ౨౬
- చ. కనకశలాకవోని తనుకాంతియుఁ బున్నమచంద్రుఁ బోలు నా
ననవిభవంబుఁ బద్మముల నవ్వు పరిస్ఫుట నేత్రరోచులుకా
దన కమరంగ భావభవతంత్రములందుఁ బ్రవీణుఁ డైనవాఁ
డనయము భర్త గావలయు నం చొకభామిని కోరె వేడుకఁ. ౨౭
- వ. ఇవ్విధంబునఁ బునర్భవానుభవంబు గోరి. ౨౮
- చ. తలకొని నాగకన్యకలు తత్తటినీతటి కేఁగుదెంచి వి
చ్చలవిడిఁ గేలి సల్పి నిజసద్మముఁ గ్రమ్మఱఁ జొచ్చుభంగిఁ బే
రెలమి దలిర్ప నా నలుపు రిందునిభాస్యలు నాస్యమండలం
బులు వికపింప నయ్యుదధిపూరమునందు మునింగి రిమ్ములకా. ౨౯
- ఉ. అంతయుఁ జూచి విప్రుఁడు ప్రియంబున నేనును నిట్లు చేసి యీ
కాంతలు నాకశత్రములుగాఁగ నభీష్టసుఖోపభోగముకా
గాంతు ధరిత్రిలో నని యకంపితచి త్తనరోజుఁడై యనా
ద్యంతఁడుఁ బ్రయాగమాధవుఁ గృపాబ్ధిఁ దలంచి నమస్కరించుచుకా. ౩౦
- సీ దారిద్ర్యభూతంబు తనుఁ బాసి పోవు నీ
యుదకపూరము చొచ్చి యున్న ననియుఁ
బెద్దకాలము మేనఁ బెరిగిన పాపపం
కము లిందు మునుఁగక కరఁగ వనియు
విది శుద్ధజలరాశి యిందులో వెదకినఁ
గోర్కిముత్యములు చేకూరు ననియు
నిందు డిందిన నల్పు రింతుల వెడలించి
గుఱిలేనికోర్కిఁ గైకొందు ననియు
- ఆ విట్లు తెగువ చేసె నీవిప్రుఁ డని కొని
యాడునట్లు గాఁగ నతఁడు మునిఁగెఁ
జటులదురితతిమిరపటలప్రచండమా
ర్తాండ మగుప్రయాగ¹కుండమందు. ౩౧

ఉ. అంతః బ్రయాగమాధవుః డనంతదయావిధి పద్మవాసిసీ
కాంతుఁడు వారిక్కోర్కి యొనఁగంగఁ దదీయవరోపల్బి య
త్యంతనిరూఢమై నెగడునట్లుగ విప్రుఁడు సూర్యకాంతభూ
కాంతునియందుఁ బద్మవతి గాదిలితల్లిగఁ బుట్టె మేదినికా. 32

క. ఆవనితలు నొక్కొక వసు
ధావల్లభునందు సముచితంబగు ప్రాదు
ర్భావము నొందిరి భాగ్య
శ్రీవిలపితరూపములు ప్రసిద్ధికి నెక్కా. 33

వ. ఇట్లు పుట్టి యాద్విజుండు భోజుం డనుపేరఁ బ్రసిద్ధుం డయ్యె, 1 నయ్యంగనా
రత్నంబులు నలుపురును సుగంధి పద్మగంధి కనకవతి చంద్రప్రభ లను
నన్వర్తనామంబులతో నతనికి భార్య లైరి; యివ్వధంబున నతండు వివిధవిభవ
విలసితుండును, నత్యంతరూపసంపన్నుండును. సకలకళాప్రపీణుండునునై
లాటదేశంబునందు ధారానగరంబున కధీశ్వరుండై యనేకవర్షంబులు రాజ్యంబు
చేసె నట్లు గావునఁ బ్రయాగతీర్థం బిష్టకామ్యసిద్ధిప్రదం బని పలికితి' నని
చెప్పిన. 34

చ 'ఏమలవిచార! నీవలన వింటిఁ బ్రయాగమహాత్మ్యమెల్లఁ ద
త్సముదితః పూర్వపుణ్యఫలజన్ముఁడు భోజవిభుండు భూమియే
క్రమమున నేతి 2 వాఁ డటులు రాజ్యము సేయుదినంబులకా విశే
ష మొకటి యెద్ది యేనియును సన్మునినాయక రూఢి కెక్కేనే' 35

చ. అనవుడు నాన్మపాలునకు నామహానీయవివేకశీలుఁ డి
ట్లను; 'మును భోజుఁ డాదిన్మపులట్టుల రాజ్యము చేసె, వాని వ
త్తనము నుతింప నల్పుల తరంబె? మహిం జతురుత్తరంబుగాఁ
దనరిన షష్టివిద్యలు నతం డెఱిఁగింపక కల్గ వేరికికా. 36

చ తనుఁ గనుఁగొన్నవారు కవితామను లొదురు; తద్విశేష మెం
తని గుఱి పెట్టవచ్చు మనుజాధిప! యిన్నిటికంటె నెక్కు డిం
క నొకటి చెప్పెద న్విను మఖండితయై యొకవిద్య చేరె నా
తనికి సమ స్తభూజనకదంబము ప్రస్తుతి చేయునట్లుగకా. 37

వ. అది యెయ్యది యంచేరి.

30

అ. మనుజు లెల్లవిద్యలను జొచ్చి సాధింపఁ
గలరు గాని లోహకులము నెల్లఁ
బిడిఁ జేయువిద్య పడయ లే రెవ్వరు;
నట్టివిద్య భోజుఁ డధ్యసించె.

31

వ. కావున నశేష విశేషంబులను నతం చాశ్రయం బగుట వేఱ చెప్ప నేర!
యతని చరిత్రంబు రామచరిత్రంబునుం బోరెఁ బరిమళవిత్రంపై యొప్పు,
నతని కీర్తి లతాశాలంబునకు నాలవాలం బగు ధరానగుంబు చుహీను. ౪౦

ఉ. సారకపీండ్రవాతకవిశాలహరణ్మయవృష్టిహరి, ని
స్సారదరిద్రహర తరుషండ విలాస కుహరహర, సం
సారకృశానుత ప్రజనశైత్యకరామృతహర గాక యా
ధార తలంప నన్యవసువారమణిశ పురోపమానమే.

౪౧

సీ. ఆవారమున బ్రహ్మ నై నను నోడించి
పఱపంగఁ జాలు సద్రాహ్మణులును
బరకురాముని నై నఁ బ్రవనపై ముఖ్యంబు
నొందింపఁ జాలు రాజోత్తములును
నలకాధిపతితోడ నై న మచ్చరికించి
కొన నమ్మఁగల మేటిరోమటలును
జట్టుపై నై న రాజనమును జెఱుగును
గావింపఁ గలమహాకర్షణులును

తే. మదపుచేనుంగుతో నై న మాఱుపెఁగి
విఱుఁగఁ దోలంగ నోపెడువీరవరులుఁ
గడఁగి విజితేంద్రియుల నై నఁ గరఁగఁ జేయు
జారసతులును నప్పురిఁ జాలఁ గలరు.

౪౨

చ. సురపతిదంతిసంతతియొ, సూర్యునివాజుల పాఁగెమో, బొరిం
బొరి నల కామచేనువునఁ బుట్టిన క్రేపుల తోయమో యనం

బరువడి నొప్పు నప్పురము భద్రగజంబులపెల్లు, నుల్లన
త్తురగచయంబుమెప్పు, నవిదూషితగోనికరంబు పేర్మియున్.

౪౩

క. మొగి నాటును దొమ్మిదియును
నగురసములఁ గలుగుబహుపదార్థంబులు బ్రా
తిగఁ జవి గొననినరుం డా
నగరంబున మందు కడిగినం జొప్పడునే.

౪౪

ఉ. కై పద మిచ్చువారలును, గ్రక్కునఁ బద్యము చెప్పువారలున్
రూపితసంస్కృతాదిపదరూఢి యెలర్ప మహాప్రబంధముల్
వే పొనఁగంగఁ బిల్కి పృథివిం బ్రథితంబుగఁ జేయువారు ధా
రాపురమందె కాకి కలరా మఱి తక్కినపట్టణంబులన్!

౪౫

వ. యిట్లొప్పు నప్పురంబున కధీశ్వరుండు.

౪౬

క. భోజుఁడు ప్రసన్నపదనాం
భోజుఁడు నిఖిలార్థికల్పభూజుఁడు విలస
త్తేజుఁడు సంభృతసుకవిన
మాజుఁడు రూపాదిజితరమాజుఁడు జగతిన్.

౪౭

సీ. అమరమహీజంబు లై దును నై దుభూ
తములుగాఁ గూర్చి దేహము నృజించి
యతనుఁడై చరియించు నంగజాప్రాణంబు
నెమ్మిఁ బ్రాణంబుగా నిర్వహించి
యదితికి దేవేంద్రుఁ డావిర్భవించిన
పుణ్యంపుఁబ్రొద్దునఁ బుట్టు వొసఁగి
భారతి దాదియై గారవం బారఁ బో
షించునట్లుగ నియమించెఁ గాక

అ. నలినభవుఁడు కానినఁ డిట్టివితరణం,
బిట్టిరూపమహీమ, మిట్టివిభవ,
మిట్టివిద్య యితని కెట్లు గల్గె ననంగ
భూమిఁ బ్రణతి కెక్కె భోజరాజు

౪౮

- క బలిరాజ్యము, రామమహీ
తలపతిరాజ్యంబు, ధర్మతనయునిరాజ్యం
చిల నెట్టి దట్ల భోజుని
సలలితరాజ్యంబు సర్వసౌఖ్యములందున్. ౪౬
- క. భ్రాతృమణిభూషాంబర
రాజివలన సమవిభావిరాజితు లగుటన్
భోజునియోలగమునఁ గవి
రాజుల రాజులను దెలియరా దెవ్వరికిన్. ౪౭
- క. ఆపృథివీపతిధర్మం
జేపాటియె కాని యాతఁ డేలెడుధరలో
నేపట్టునఁ బొడగానము
యూప స్తంభములు లేని యూ రొకచోటన్. ౪౮
- క. చతురత, సీతిపెంపునఁ, బ్రసన్నత, నున్నతవిద్యలందు, ధీ
రత, సుకుమారతన్, సుకవిరాజనమాజనమాశ్రయక్రమా
ద్యుతరతిఁ, గాంతిఁ, దేజమున, ధూతకళంకత, నెన్ని చూడఁగన్
నితఁ చొకరుండ పో నృపుల కెక్కుడు నాఁ దగుభోజుఁ డెప్పుడున్. ౪౯
- క. జనవర! భోజుఁ డట్లఘ్రిల సమ్మతుఁడై ధర యెల్ల నేలుచున్
విను మొకినాఁడు జ్ఞానగుణవిభ్రతుఁడాధర ధీతలెశ్వరుం
డనుపమసత్త్వశాలి మృగయారతిఁ గాననభూమి కేఁగి కౌం
చనరసలిప్తపుంఖశరసంహతిఁ గ్రూరమృగాళిఁ గూల్చుచున్. ౫౦
- క తురగజవంబున మృగములఁ
బొరిగొని తమకమున నలపు పుట్టినయంతః
కరణముతో నతిదూఁము
నరుగ నరుగ నెదుర నొక మహాటవిలోనన్. ౫౧
- తే అఖిలవిపినంబులకుఁ దన్న యాధిపత్య
మునకుఁ బట్టంబుగట్టినయనువు దోపఁ

దరువితానంబురో నెల్లఁ దాన యతిని
గూడమై యొప్పు నొక్క న్యగ్రోధతరువు

౫౫

క. ఆయుర్వీరుహశిఖర

చ్చాయ పథశ్రాంతి దీర్పు, సరభసమున భూ
నాయకుఁడు సుఖాసీనుం

డై యుండి తదీయవిభవ మిటు గనుఁగొనుచున్.

౫౬

చ బలితపుశాఖయందుఁ బదపద్మయుగంబుఁ బెనంచి పార్శ్వశా
ఖలఁ గరకాండముల్ చొనిపి కన్నులుమోడ్చి యధోముఖాబ్జుడై
తలకొని వ్రేలుచున్న యొక తాపసిఁ గాంచె విభూతిభూషణో
జ్జ్వలుఁ డగువాని భోజనృపన త్తముఁ దావటభూరుహంబుపైన్.

౫౭

చ కని యితఁ డెవ్వఁ డొక్కొ యిటుగాఁ గతమెయ్యది యొక్కొ పిల్చినం
గినియక పల్కు నొక్కొ పరికించెదఁ గా కనుమాన మేల యి
మ్ములివరు నంచు హస్తములు మోడ్చి శిరంబునఁ జేర్చి భోజుఁ డా
నన మొకయింత యెత్తి నయనద్యుతి సంపద యొప్పు నిట్లనున్.

౫౮

క. పటతరుశాఖాలంబిత

పటుతరచరణ మగు మీ తపశ్చరణము దు
ర్ఘటనము మీ రెవ్వరు మీ
కటాక్షలాభంబు నాకుఁ గానఁగ వలయున్,

౫౯

చ, అనిన నతందు వినియు విననియ ట్లుండిన.

౬౦

ఉ. భోజుఁ డదేమి యొక్కొ మునిపుంగవుఁ డేబిలువంగఁ బల్కుఁ డీ
భూజవహోన్నతిం బలుకు పొందదొ వీనుల నిట్లు గాక తా
నేజగడంబు నొల్లక తదేకమతిం దప మాచరించువాఁ
డై జనభాష లేమి విన నంచు గణింపఁడొ యంచునిట్లనున్.

౬౧

క, అన్యుఁడ గాను భవాదృశ

మాన్యుఁడ భోజుఁ డనుపేర మహిఁ బరగినరా
జన్యుఁడ ననుఁ జూడగదే
ధన్యుఁడ నయ్యెద ననిన నతఁడు ప్రీతుండై.

౬౨

చ, కను పచ్చి చూచి యిట్లనియె.

౬౩

తే. అధిప ! పెరియశ్రమస్తుల కందఱకును
విను గృహస్థాశ్రమమువాడె వెలయ నూత
యట్టి గృహమేధులకుఁ గిడు పుట్టకుండఁ
గాచక ర్తులు రాజులు గారె యరయ.

౬౪

క. ఏతన్మాత్రమహీపతి
వే తగవును ధర్మమును నహింసారతియున్
నీతియు ననంగల యీగుణ
జాతము నీయంద కాదె శాశ్వత మయ్యెన్.

౬౫

క. ఏకచ్ఛత్రముగా భూ
లోకము పాలింపు బంధులోకముఁ గరుణం
జేకొని ప్రోవుము సజ్జన
లోకము మన్నింపు శత్రులోకవిదారీ.

౬౬

శా. నీ బాహుపరిక్షణంబున గదా నిర్విఘ్నమైమా తపం
జేబాధం బడ కిట్లు చెల్లుట ధరాధీశా ! గిరీశం ద్రిలో
కీబంధుం గరుడారసార్ద్రహృదియుం గీర్వాణవంద్యున్ దృఢ
ప్రాబల్యంబునఁ బట్టి యే దప మొనర్పం గంటి నిశ్శంకతన్.

౬౭

క. నీవును నీ మంత్రిలు నా
నావిధసుభటులును నేడు నా యింటికి ని
ట్లేవేళ నతిధు లయితిరి
గావున నాతిథ్య మివటఁ గయికొన వలయున్.

౬౮

చ. అని తరుశాఖ డిగ్గి యతఁ డాతని నల్లనఁ జేరవచ్చినన్
గనుఁగొని భక్తిపూర్వకము గాగఁ బ్రణామ మొనర్చి మోడ్చుఁగే
లొనరఁగ నో ముసింద్ర ! భవదుజ్జ్వలనామ మెఱుంగఁ జెప్పవే
యనవుడుఁ బిన్ననపువ్వు వదనాబ్జమునం బొడమంగ ని ట్లనున్.

౬౯

క. ఒక పేరును నొక యూరును
నొక కులమును ననంగఁ గలదె యోగీశ్వరజా
తికి ? నయినను దాపగ నే
టికి సర్పటి యండ్రు నన్నొడికముగఁ బెద్దల్.

౭౦

- చ. అని యుచితప్రసంగముల నానరనాధునిఁ బ్రీతుఁజేసి యా
తనిమది కిచ్చుతం బొదవ దాచినచోటి పదార్థసంఘముల్
గొని చనుదెంచునట్లు మునికుంజరుఁ డాక్షణమందె తెచ్చె న
య్యనిమిషధేనుసంస్కరణమం దొడఁగూడిన యట్టిభోజ్యముల్. 20
- క. అట్టిది కాదె తపస్సుల
కెట్టిపదార్థములు బ్రాతియే నిస్సృహులై
యిట్టుండుదు రట్టుండుదు
రెట్టుండిన వారి నొరుల కేమన వచ్చుకా. 21
- వ. ఇట్లు సద్యస్సంకల్పితంబు లగు నభిమతాహారంబులు దెచ్చి యారాజునకు
సమాత్యభృత్య సమస్తసైన్యంబునకుఁ దృప్తి గావించిన నారాత్రి యంద
యుండి మఱునాఁడు 22
- క. తెలతెలవాఱఁగ భూపతి
వల నొప్పఁగఁ బ్రాతరుచితవర్తనములు వే
సలుపుచు సర్పటి కిట్లను
వలయును మత్పురికి రా నవశ్యము మీరల్. 23
- వ. అని ప్రార్థించి పలికిన నానరేంద్రునకు నమ్మునీంద్రుం డిట్లనియె. 24
- తే. అధిప ! మాబోటితపసుల కడవి నుండి
కూరగాయలు సమలుచు మీరఘోర
తపము పేయుచు నునికి యుక్తంబు గాక
చెలగి నగరప్రవేశంబు పేయ నగునె ? 25
- క. నావుడు సర్పటితో నతఁ
డీవిధమున నాన తిత్తురే మీరు మడి
యావాసం బిది వే తొక
రావే యిట్లవధరింపుఁడా తెలియంగకా. 26
- క. ఏ మీ శిష్యుఁడఁ గానే
నామీఁది కృపాతిశయమునం జనుదేరం
గా మీకుఁ జనదె సందియ
మేమిటి కని పలుక నాతఁ డెంతయుఁ బ్రీతికా. 27

ఆ. మేలు గాక పొదఁడు మీమాట లేవిటఁ
ద్రోపు చేయఁ జాల మీపురమున
కరుగుదెంతు ననిస నోఁ గాక యని గంధ
పింధురాధిరూఢుఁ జేసె నతని.

౭౯

క. దివిజగజంబులు గొలువఁగ
ధవశాశ్వము నెక్కి చనుశతక్రతుగతి న
య్యవనీశ్వరుండు చివిచా
హవవీరులు గొలువ నుత్తమాశ్వము నెక్కి

౮౦

వ. ఇట్లు సర్పటిం దోక్కొని చని త్ర్యంబకసఖుండగు పుడేరుందునుం బోలే
నావీరుండు వివిధవిభవోదారుం డగుచు విరంతరాలంకారసారం బగు భారా
నగరంబు ప్రవేశించునప్పుడు.

౮౧

పీ. భూచక్రమునఁ గల రాచబిడ్డల కెల్లఁ
దిలక మై పుట్టినచెలుపుఁ డితఁడె
కర్ణాదిదాతల కథ లెల్ల మఱపించి
పేరు గాంచిన దానకూరుఁ డితఁడె
సారంబులగు చతుష్షష్టివిద్యలకును
దాన తానక మగు ధన్యుఁ డితఁడె
దనమోముఁ జూచిన జనుల కెల్లఁ గవిత్య
సరణిఁ జేకులఁ జేయు చతురుఁ డితఁడె

తే. నిఖిలరాజన్యమకుటమణిప్రభావి
భూషితాంఘ్రిపక్కుం డగుభోజుఁ డితఁడె
యనుచుఁ గొవియాడుపౌరుల హర్షభాష
లంబునిధిమోషమునకంటె నతిశయిల్లె.

౮౨

వ. ఇటు సమస్తజనంబులకు నయనపర్వంబు విర్వహించుచుండం జని యేనుంగు
మొగసాల చొచ్చి యానరేంద్రుం డభిలషరినారంబు నుచితప్రకారంబున వీడు
కొల్చి సర్పటి నొక్కి వీడువట్టున విడియింపను, నతనికి నర్హసత్కారంబు
లాచరింపను నాస్తజనంబుల నియమించి యశ్వావతరణంబు చేపి యంతః
పురంబున కిరిగి మజ్జనభోజనాదులు నల్పి యథార్హవిహారంబుల దినశేషంబు
గడపి రాత్రి యగుడు.

౮౩

శా ఆవేళన్ వివిధాశ్రితవ్రజచకోరానందుడై విస్ఫుర
ద్భావుండై విలసత్కలాకలితుడై భగ్గీకృతారాతిభూ
పావప్టంభతమస్కుడై కువలయాహ్లాదప్రదుండై యశ
శ్రీవిభాజితచంద్రికుం డయి తనరృక్ భోజరా జున్నతిఁ.

౮౪

సీ. సంగీతవిద్యాప్రళ స్తమానసులతోఁ
గూడి వినోదించుఁ గొంత దడవు
సాహిత్యవిద్యావిశారదాత్మకులతోఁ
గూడి వినోదించుఁ గొంత దడవు
నృ త్తవిద్యాకళాయ త్తచిత్తులతోడఁ
గూడి వినోదించుఁ గొంత తడవు
వాద్యవిద్యానిరవద్యభావకులతోఁ
గూడి వినోదించుఁ గొంత తడవు

ఆ. శబ్దశాస్త్ర మంత్రశాస్త్ర ధనుశ్శాస్త్ర
తురగశాస్త్రవిదులతోడిగోష్ఠి
నడువుఁ గొంతతడవు నయశాస్త్రవేదులఁ
గూడి మాటలాడుఁ గొంతతడవు

౮౫

చ. దళ మగు హంసతూలనిజతల్పమునందు నిజప్రియాంగనా
లలితకుచోపగూహనములకా మధురాధరపానలీలలం
దలకొని యంగముల్ పులకితంబులుగా సుఖియించు నవ్వీభుం
డెలమి దలిర్పఁ గొంతతడ విక్షళరాసనుఁ గ్రేణీసేయుచుఁ.

౮౬

వ. మఱియు నెవ్వేశ నెయ్యది క ర్తవ్యం బట్టి కృత్యం బప్రమత్తుం డై యొనర్చు
నప్పుడమితేనికి విమిషార్థంబును నిరర్థకం బయి పోవ దిట్లు విశాసమయ
ధర్మంబులు చెల్లుచుండ నక్కడ సర్పటి సిద్ధండు.

౮౭

క. నను సీతఁడు వేడుకపడి
కొనివచ్చెను, పీవితోడి గోష్ఠికిఁ దగులై
యునికి తగ; చితని కొక మే
లొనరించి యధేచ్ఛఁ జనుట యుక్తము నాకుఁ.

౮౮

వ. అని తలంచి పంచలోహకల్పితంబగు నతని కొలువు చవికె సువర్ణంబు
గావించుటకు నం దున్నదీపశిఖవయి నొక్క యౌషధం బెవ్వరు నెఱుంగ
కుండునట్లుగా వైచి యధేచ్ఛం జనియె నంత సూర్యోదయంబగుడు ౯౯

ఉ. మంగళపారకధ్వనులు మాగధగీతులు వందిబృందము
పొంగి యొనర్చునం స్తుతులుఁ బూర్ణి పయోధిరవంబుచాడ్చునన్
సంగత మై శ్రుతిద్వితయసౌఖ్య మొనర్పఁగఁ జేర్చి టూమిభృ
త్పంగవుఁ డార్యసమ్మతుఁడు భోజుఁడు మేల్కవియెం బ్రియంబునన్. ౯౦

క. అతఁ డట్లు మేలుఁచి య
చ్యుతుసంస్మృతియందుఁ దగిలి శుభలక్షణల
క్షీతము లగు నిజకరాంధో
జితలంబులు చూచుచుండు సమయమునందున్. ౯౧

చ. వనదికిఁ బుట్టె నొండె హిమవద్గిరికిం బ్రభవించెఁ గాని యీ
మనకుచ యన్యసంజనిత కా దనఁగఁ దగుకాంత యోర్తుకాం
చనిమయపాత్రికన్ సురభిచందనపుష్పఫలాదివస్త్రపుల్
గొని చనుదెంచి చూపుమెఱుఁగుల్ వెదచల్లుచుఁమోలనిల్చినన్ ౯౨

వ. భాగ్యదేవతాయత్తంబు లగునర్థంబు లాశ్మాయత్తంబులు గావించునట్లు
భక్ష్యంబు లగు తదీయద్రవ్యంబు లంగీకరించి యారాజశేఖరుండు. ౯౩

సీ. పాదపద్మంబులఁ బిండిపావలు మెట్టి
సముచిత మందయానమున వెడలి
శౌచి యై వార్చి సుస్థలమునఁ బ్రాజ్ఞాఖం
బుగ సుఖాసీనుడై పుణ్యకాష్ఠ
మున దంతదావనం బొనర మౌనస్థుడై
చేపి సుస్నాతుడై శిఖయు ధౌత
వస్త్రంబు ను త్తరావాసంబు గోపికా
చందనంబును దన కంద మొంద

ఆ. నాచరించె వైదికాచారవిధు లెల్ల
దాన మొసఁగె విప్రతతులఁ బిలిచి

భూమిధాన్యరత్న హేమగోమహిషాశ్వ

వస్త్రభూషణాది వస్తువయము.

౯౪

ఉ అంతః బ్రహ్మసగంధవివిధాభరణాదులు దాల్చి యమ్మహీ
కాంతుఁడు రాజచిహ్నాలఁ బొగడ్త వహించి సమస్త మంత్రీసా
మంతపురోహితాస్తభభమండలి గొల్వఁగ వేత్రహస్త లం
తంతన చూచి పాయుఁ డనునట్టి యెలుంగులునింగి ముట్టఁగన్.

౯౫

వ. భూలోకపాలనలాలసుం డగు త్రిదశపాలుండునుం బోలె సమ్మహీపాలుండు
వివిధవిభవశీలుం డగుచుఁ గక్ష్మీతరంబులు గడచి కొలువుకూటంబునకు
నరుగునవసరంబున నిర్దలు భృత్యు లెదుర వచ్చి భయభక్తియు క్తంబు లగు
చిత్తంబు లుత్తలవడుచుండఁ బ్రణామంబు లాచరించి యిట్లని విన్నవించిరి

క. దేవర పెట్టిన చోటం
గావలి యుందును మొకించుకయు నాలస్యం
బేవంకను లేదు ధరి
త్రీవర! కడు మోసపోయితిమి విను నిన్నకా.

౯౬

ఆ. “ఏమి దై వికంబో యెఱుఁగ, మెవ్వారును
జొచ్చి వెళ్ళినట్టిచొప్పు లేదు;
పంచలోహమయవిభాసితం బగు మన
యనుఁగుమేడ పసిడి యయ్యె” ననిన.

౯౭

క. “వింటిమి మీచేఁ గ్రొత్తలు,
కంటిమె లోహంబు లెందుఁ గనక మగుట య
య్యింటికి నిట్టిమహిమ యెటు
వంటిమహాత్మకునిచేత వర్తిలై నొకో!”

౯౮

వ. అని వలుకుచుం దన మేనును బరిజనంబుల మేనులును గలయ నవలోకించి.

క. పసుపున నానినదీరలు
మునుఁగు పడినయట్లు దేహమునఁ బీతరుదుల్
పొసఁగినయవి కనకగృహము
పపిమియె కాకున్నె యని నృపతి వెఱఁ గందెకా.

౧౦౦

వ. ఇట్లు వెఱఁ గందుచుఁ బోయి సౌవర్ణగేహంబుఁ జూచి చోద్య మంది.

౧౦౨

- చ. ఇది కడు నద్భుతం బివట నెవ్వఁ డొకో యిటు చేసి పోయె, స
మృదమున నొక్కదివ్వుఁడు విమానగతుం డయి వచ్చి యిచ్చమై
నది యిట దించి, ' యాచవికె యాదటఁ దాగొనిపోయె నొక్కొ యె
య్యది కత మొక్కొ హేమమయమై యిటు బుండుట యొక్కొరాల్రిలోఁ.
- చ. అని తలపోసి యాచవికెయందు వెలుంగు ప్రదీపవహ్నియుం
గనుఁగొని సర్పటిం దలఁచి కంటి నతం డిటు ధూమవేధిచే
ననువుగఁ జేసినట్టి పరమాద్భుతకృత్యముగాఁగ నోపు, నా
యన యెటు పోయెనో వెదకుఁదా యని భోజుఁడు సంప్రమంబుతోఁ ౧౦౪
- క. తన పరమాప్తులఁ బించినఁ
జని పుర మంతయును వెదకి సర్పటి నెచ్చో
టను గానక క్రమ్మటి వ
చ్చినఁ బశ్చాత్తాపత ప్తచిత్తం డగుచుఁ. ౧౦౫
- చ. సర్పటి యున్న వటశాఖియెద్దకు ఖటులం బంచిన వారును నట కేగి నెమకి
వచ్చి యాతనిం గాన మని విన్నవించి యరిగిన. ౧౦౬
- ఉ. ఆతఁడు దాను నిచ్చటికి నాదటతోఁ జనుదెంచునట్టి ప్ర
ఖ్యాతపుమార్గ మేమిగతిఁ గల్గు నొకో యని వింత చేసి యా
భూతలనాయకుండు తన బుద్ధి నుపాయ మొకండు గాంచి య
జ్ఞాతవిధంబునందు నది సాధ్యము చేయఁ దలంచి నేర్పునఁ. ౧౦౭
- ఆ. 'శబ్దభేది గలదు చర్చింప భోజుఁ
పాలునగర' ననుచుఁ బట్టజమునఁ
జాటఁ బంచె నంత సకలదేశముల స
వ్వార్త మించె నెల్లవారలకును. ౧౦౮
- సీ అట్లు కల్లాకర్ణి నర్వా ర్తవిని ధూమిఁ
గలసిద్ధు లెల్ల నయ్యలఘువిద్యఁ
బరికిందువేడుక నరుదెంచుచుండంగ
నవనీశ్వరుండు రహస్యవృత్తి

నస్పైఁడిమేడ దా విప్పించి యొక్కొక
ప్రతికి నూలును వేయి ప్రతులు గాఁగఁ
గప్పెర లాతంబు ఘనకమండలువులు
మొదలుగా నన్నియు మున్న వేసి

ఆ. యితరు లెఱుఁగకుండ నిది యెవ్వ రేమి దె
చ్చినను వానిఁ బుచ్చుకొని తొలంగ
వైచి యిచ్చుఁ దన సువర్ణకల్పితములు
బొంకు నిక్క మయ్యె భోజుమతము

౧౦౯

క వారును దమ తెచ్చినయవి
బోరనఁ దనవిద్యవలన భోజుం డిచ్చే
గారవముఁ జేసి మా కిం
పారఁగ నిచ్చె నని సుముఖులై చనుచుండఁ.

౧౧౦

తే తీర్థముల కేఁగున జైల్లదేశముల జ
నంబులును భోజవిభునిఁ బ్రియంబుతోడఁ
జూడ నరుగంగ సర్పటి చోద్య మంది
నెమ్మి నిట్లని తలఁచుఁ జిత్తమ్మునందు.

౧౧౧

చ. వెలయఁగ శబ్దభేది యనువిద్య జగంబున భోజరాజుచేఁ
గల దఁట, వాఁడెపో నృపనికాయముకెల్లను మేటి, వానిచేఁ
గలుగుట యేను ము న్నెఱుఁగఁ గాని, యెఱింగినఁ బుచ్చుకొందు నాఁ
డెలమి దలిర్ప నప్పురికి నేఁగినయప్పుడ మిత్రభావనఁ.

౧౧౨

ఆ ఇంక నైన నచటి కేఁగి యానరనాథ
చంద్రుచేత నున్న శబ్దభేదిఁ
బుచ్చుకొనఁగవలయుఁ బొలుపార నాచేత
నున్నఘామవేధి యొసఁగి యైన.

౧౧౩

ఉ. లక్ష్మవశాతియందు వనితామణియున్నను, సీచమర్త్యునం
దెక్కువవిద్య వొప్పడిన, నెంగిలిచోట సువర్ణ మబ్బినఁ
చక్కిక పెఁపిషంబున సుధారస ముండిన గ్రాహ్య మంద్రు; వాఁ
డొక్కమనుష్యమత్రుఁడె మహోన్నతుఁ డున్నతరాజపూజ్యుఁడు.

౧౧౪

వ. అదియునుం గాక.

౧౧౫

చ గురునకు సేవ చేయుట దగుం దగువిద్యఁ బరిగ్రహింపఁగా;
నరుదుగ నర్థ మిచ్చి పడయందగు నొందె, నువిద్య యిచ్చి వి
స్తరముగ విద్య గైకొనుట చా నొక పక్షము, మూఁదురీతులం
బరగుట దక్కి నాలవయుపాయము లే దని వెప్పు శాస్త్రముల్.

౧౧౬

క. కావున నావనిచే గొన

గా వచ్చును నిట్లు నాదు ఘనవిద్యయు నా
ఘావరున కొనఁగ వచ్చును
భో వలయును భోజరాజపురమున కనుచుకా.

౧౧౭

వ ధారానగరంబున కేరెంచి భోజరాజుచే నత్కృతుం దై యిట్లనియె.

౧౧౮

తే. 'అది వేఱయై వచ్చి మీ రల్లనాఁడు
మట్టికడ నన్నుఁ బొడగని మాటలాడి
పరఁగఁ దోకొని రారె మీపట్టణమున
కేను సర్పటి యనువాఁడ నెఱుంగవయ్య'

౧౧౯

వ. మీకుఁ జెప్పకపోవుటంజేసి నాఁటికొంత వాపికొన వచ్చితి.' ననిన న
న్నరేంద్రుండు పెన్నిధిఁ గన్న పేదయుం దోరె నర్యంతసంయద్రాంఠరంగుండై
పునఃపునః * ప్రణామంబులు చేసి యిట్లను, 'నీశ్వరేచ్ఛ గదా' దీని కేడి
కొంటంఠి నాఁడి పారుజ్యంబునఁ గ్రహ్మలు నిట్లు వచ్చుటండేసి నాఁచినో
రథంబు నఫలం బయ్యె' నని యనేదిధంబుల నూఱడించిన నానందయు
నతనిగుణవిశేషంబులు గొనియాడి యిట్లనియె.

౧౨౦

చ. తిరిగితిఁ దెక్కు దేశములు దేవ! భవత్సముఁ దైన యేదిసి
శ్వరుఁ బొడఁగాన, నీకు వశవర్తిని యై విలసిల్లు నట్టివా
సుర మగు శబ్దభేది యను చోద్యపువిద్య తపీయలక్షణం
బరయఁగ వేడి యేను బ్రియ మారఁగ వచ్చితి నిందు ఘాదరా!

౧౨౧

క. ఆల నాఁడును నీవిద్యా

జలనిధి లోఁ రెఱుంగలేక చవలాత్ముఁడనై

- తొలఁగితి నే; నటు బుండఁగ
వలదే రాజ ననువాఁడు వసుమతిలోన॥. ౧౨౨
- క. పిఠులలోపల నెల్లఁ బ్ర
సిద్ధుఁడు సర్పటి యనంగఁ జేయుదు నను స
ద్బుద్ధి గల దేని, నాకుఁ బ్ర
వృద్ధం బగు శబ్దభేదివిద్య యొసఁగుమా! ౧౨౩
- క. ఏనును నిచ్చెద నీకు న
నూనం బగు ధూమవేషి యొప్పుగ' ననిన॥
'గానిండు మీరు పెద్దలు
గానఁ దొలుత నాకు నొసఁగఁ గావలయుఁ జూడీ! ౧౨౪
- క మఱి నా కన్నతెఱంగున
నెఱిఁగించెద నాదువిద్య యేర్పడ' ననిన॥
దెబఁ గేది భోజభూపతి
కఱిముఱిఁ దనవిద్య చెప్పి యతఁ డి ట్లతియె॥. ౧౨౫
- ఉ 'వెప్పితి నాదువిద్య ¹యఱ చేయక నీదగువిద్య యేర్పడం
జెప్పుము నాకు' నావుడును జెన్నగుమోమునఁ గొంత వింత న
వ్యాప్తుఁగ భోజుఁ డిట్టు లను 'నొచ్చెల నే నొక విద్యవాఁడనే
²తప్పుఁగఁ జి త్తగింపకుఁడు, తద్విధ మే నెఱుఁగ న్మునీశ్వరా! ౧౨౬
- క. అనిన విని యేటిమాటలు
ఘనతర మగు శబ్దభేది గలుగుట లేదే
జననాథ! మున్ను సీచే'
ననవుడు విని భోజుఁ డిట్టు లను నాతనితో॥. ౧౨౭
- ఉ మించగువిద్య భోజునకు మేదినిపైఁ గల దన్నశబ్ద మొ
క్కించుక నీదు వీనుల వహించినమాత్రన ఇసి మనంబు వే
ధించుటఁజేసి యిందుఁ జనుదెంచితి గావున శబ్దభేదినా
నంచిత మైనవార్త గల దంతియ కాని యెఱుంగ నెద్దియు॥. ౧౨౮

- ఉ. నావుడు నిట్లు పల్కఁ దగునా ధరిజీకులు మీరు, పిదపం
శావళివార మేము, నిజ మాడుము చాలును, విద్య లేనివా
రీవిధి నెల్లవారలకు నిత్తురె కాంచినకల్పితంబు లే
లా వెడమాట వీ చెనఁటిలాగున మాకును గోప మయ్యెడికా. ౧౨౯
- వ. అని ధట్టించి పలుకునప్పు డక్కఱకుందపసి కడకన్నులం బొడముకెంపు గని
కంపించుచు నమ్మహీనాథుండు చేతులు మొగిచి 'నాకు మీచేతి ధూమవేది
సిద్ధించుటకు నిట్టి కవటోపాయంబు చేసితి, నాతప్పు మన్నింపవలయు' ననుచు
మదకుంభి కుంభస్థల పుర్కన కర్కశంబు లగు తనహస్తంబుల నతనిపాదం
బులు పట్టుకొనఁ బోవుటయు నతండు కోపంబు డింప నోపక యడిచిపడుచుఁ
దొలంగి యంతంత నిలిచి యిట్లనియె. ౧౩౦
- క 'రాజ వని నిన్ను నమ్మితి
భోజుఁడు ధర్మాత్ముఁ డనుట బొం కయ్యెఁ గదే
యోజ చెడ నిట్లుచేత ప్ర
యోజనమే వలయు ననిన నొనఁగనె నీకుకా. ౧౩౧
- ఉ. న న్నడకించి యొడ్డరితనంబున నాదగువిద్య నీవు గై
కొన్న నహింప నేర్తునె, తగుం దగు లెన్న విచార మయ్యెఁ బో
ము న్నటు మేలుమే లనఁగ మూర్ఖుఁడవై ధనకాంక్షఁ గాదె యీ
పిన్నతనంబు చేసి తిది పెద్దలు మొత్తురె రాజధర్మమే? ౧౩౨
- వ. కావున నీవు చేపిన యపరాధంబునంజేసి నీ వనపత్కుండవు గమ్మ' ని
శపియించె ౧౩౩
- చ. అనవుడు నమ్మహాండు వినయానతుఁడై మునినాథుతోడ ని
ట్లను 'మును సిద్ధు లెవ్వరును నారయ సర్పటిభంగి మోసపో
యినవిధ మెన్నడుకా విన మరేమి నిమి త్తమొకో యతండు చే
పిన కపటప్రసంగమునఁ జిక్కుట' నావుడు నాతఁ డిట్లనుకా. ౧౩౪
- వ. 'దీని కొక్క కారణంబు గల దాకర్ణింపుము' 'దొల్లిరంభవోలె మిక్కిలి
చక్కనిదిగు నొక్క వారవనిత గలదు. ౧౩౫
- క. ఆవనిత యొక్కనాఁ డొక
దేవాలయమునకు నరిగి దేవుఁడు తనకా

భావంబునఁ బొడచూపిన

తై వడి నొకసిద్ధుఁ డుండఁగాఁ బొడగనియెఁ.

౧౩౬

క. కని ప్రణమిల్లిన నాతఁడు

తనతో భాషింపకున్నఁ దాఁ దొలఁగక శం

ఘనిఁ బురుషభిక్ష మడుగం

జనుదెంచిన రతియపోలె నన్నిధి నుండెఁ.

౧౩౭

క. ధ్యానానంతరమునఁ బర

మానందవిజృంభితాక్షుఁ డై సిద్ధుఁడు 'బా

లా! నీ వెవ్వరి దానవు?

నీ నాథుం డెవ్వఁ డేల నిలిచితి విచటఁ?

౧౩౮

వ. నావుడు నాసిద్ధునకు నమ్మగువ యిట్లను 'నేను వేశ్యాధర్మంబున జరించుదాన, నిమ్మహాదేవునకు నమస్కరింప వచ్చి యిచ్చట మిమ్ముఁ గని దండప్రణామంబు చేసి మీకటాక్షం బపేక్షించి యున్నదాన' ననవుడు నతండు ప్రీతుండై చేరం బిలిచి నొనలు నిండ విభూతి పెట్టి దీవించిన 'నయ్యా! మదీయావాసంబు నకు విచ్చేయ వలయు' నని యచ్చెలువ ప్రార్థించిన.

౧౩౯

క. 'హీరు చొర నొల్ల నేను, శి

వారాధనతత్పరుండనై నెలఁ బడినా

శ్రీరమ్యం బగు దేవా

గారంబున నుండువేడ్క గదిరెడు నాకుఁ.

౧౪౦

ఉ. బాలకి పొమ్ము' నావుడుఁ దపస్విపదాబ్జయుగంబుమీఁద నీ

లాలకజాలము ల్పైరయ నాయలికుంతల సాఁగి మ్రొక్కి క్రొ

వ్వాలినకన్యెలుంగుల నివాళి యొనర్చి రతీశమత్తకుం

దాలము నోజ బింకపునడల్ బెడఁగొందఁగ నేఁగి భక్తితోఁ.

౧౪౧

క. నాఁడుమొదలుకొని యాహూఁ

బోఁడి యనారతముఁ దెచ్చి భోజన మిడఁగా

నేఁదొక్కటి చనునంతకు

వాఁ డక్కడ నుండు నుచితవర్తనలమెయిఁ.

౧౪౨

వ. అంత నతం డక్కాంతతో నొక్కనాఁ డేకాంతంబున విట్లను 'నేను సీతాత్ప
ర్యంబునకు మెచ్చితి, నీ కొక్క చోద్యంబగు విద్య యిచ్చెదం గొను' మని
యనుగ్రహించి. ౧౪౩

ఆ. బొషధములు చెప్పి, యని గూర్చువిధమును
జెప్పి దీపవహ్ని శిఖలమీద
వైవ ధూమవేధ వలన లోహంబులు
హేమ మగుతెఱంగు లెఱుంగఁ జెప్పి. ౧౪౪

క. సిద్ధుఁడు చనుటయు నింత ప్ర
బుద్ధవరిత్ర యగు తోడఁబుట్టిననతి కా
శుద్ధి యెఱిగించి యౌషధ
సిద్ధి పడయుపనికిఁ జింత చేయుచు మదిలోఁ, ౧౪౫

ఉ. కన్నులు లేనివాఁ డొకడు గల్గినఁ జాలు, నతండు సూరఁగా
నన్నియు మార్పవచ్చు నొరు లెవ్వరు దీని నెఱుంగకుండఁ బ్ర
చ్ఛన్నపుజ్జేతభంగి సువిచారము సు మ్మని యొక్కరాత్రి యా
సన్నముఖాబ్జ లై మిగులఁ జప్పుడుగాని రహస్యభాషలఁ, ౧౪౬

క. ఆలోచింపఁగ సర్పటి
యాలో భిక్షమున కరిగి యాపలుకులు దా
నాలించి దానికిం దగు
కీలు విచారించి మగిడెఁ గృత్రిమభంగిఁ, ౧౪౭

క మఱునాఁడు విగతచక్షుని
తెఱుగున నొక పంపఁ జేరి దీనత దోఁపం
గొఱ మాలిన యొకపెంచిక
యఱచేతం బట్టికొని నతాననుఁ డగుచుఁ, ౧౪౮

తే. 'కపటి (?) జం డన్న యిటు నటు గదలలేవి
వాఁడఁ జం డన్న యో భాగ్యవంతులార!
పుణ్యసతులార! నన్నుఁ గారుణ్యబుద్ధి
నరసి యుదరాగ్ని యార్చుఁడీ' యనుచు మండ. ౧౪౯

క. అప్పొలఁతి చూచి నయనము

1 లొప్పెడుకిమలములు వోలె నున్నవి, యిది యే

చొప్పొ కానం డట యితఁ

డప్పా! యట వచ్చి చూడు మని చూపుటయున్.

౧౫౦

క చూచి యితం డగుఁ బో మన

చూచినపని కనుదు వానిచూపుల సత్వం

బేచందమొ యని తెలియం

జూచుటకయి పెంచిలో నశుద్ధము కలియన్.

౧౫౧

ఉ. వైచినఁ బ్రత్యయార్థముగ శివాఁ డదిప్రీతి ఖజింపఁ బోయినం

జూచి కరంబు పట్టుకొని శుద్ధము కన్నులు చెడ్డవాఁడకాఁ

జూచుచుఁ జెట్ట పట్టుకొని స్రుక్కక యింటికిఁ దెచ్చి నవ్వుచున్

వాచవు లైన భోజ్యములు వానికిఁ బెట్టుచు నే ర్పెల్లరగన్.

౧౫౨

ఆ. వలయుమందు లెల్ల వానిచే నూరింప

నతఁడు తోడుతోన యన్నిక్రియలు

నెఱిగి యొక్కనాఁడు తెఱవనమ్ముఖమున

నిలిచి నేత్రరుచులు నివ్వటిలఁగ

౧౫౩

ఉ. 'సింధురయాన' యేను నినుఁ జెంది కృతార్థుఁడ నైతి. నన్ను నీ

నంధునిఁగాఁ దలంచి యిటు లన్నియుఁ జూపఁగ, నీప్రసాదనం

బంధము పేర్మిఁజేసి పరిపాటి నెఱింగితి ధూమవేధి యే

నంధుఁడఁ గాను సిద్ధుఁడఁ జు మమ్మ! వధూమణి! పోయి వచ్చెదన్

౧౫౪

క. అనవుడు సిగ్గును గోపం

బును మదిఁ బెనఁగొనఁగ 'మోసపోయితి న కదా!

నను నితఁ డిట్లు ప్రమోషిం

చినదానికి మాటు చేయఁ జెల్లదె' యనుచున్.

౧౫౫

ఉ చేతులు మోడ్చి నిల్చి తనచిత్తము నైక్యము చేసి 'మద్గురం

డాతతనత్యశాలి యగు టారయ విక్కమ యయ్యె నేని నే

రీతి నితండు న న్మోఁగి రిత్తకు రిత్త గ్రహించె విద్య; యీ
రీతినె మోసపోయెడు ధరిత్రి నితం' డని పల్కె నల్కతోక.

౧౫౬

క. అది కారణముగ సర్పటి

విదితంబుగ మోసపోయె విను, మని సతతా

మృదయుఁడు దత్తాత్రేయుఁడు

మొదలిటికారణము తెల్లముగఁ జెప్పఁబయుక.

౧౫౭

చ. విని మహాఁ డమ్మునీంద్రునకు వేడుక నంజలి చేసి 'యో కృపా
వననిధి! నీముఖంబున నవారణమై వినఁ గంటి శ్రోత్రం
జన మొనరింపఁజాలెడు ప్రసంగము; లప్పుడు సిద్ధుఁ డల్లి భో
జనృపతిఁ దా శపించి మఱి శాపవిముక్తి యొనర్చెనే తుదికే?'

౧౫౮

చ. అనవుడు శాంతి నొందుటకు నారయ నెట్టిఫలంబు మీరు న
జ్ఞులు గదయ్య! కోపము ప్రసాదము గల్గుట యొప్పుఁ గాక కా
దన నితరుండు చాలఁడె మహాపురుషా! యనవత్కుఁ డైవాఁ
దొనరఁగ నూర్ధ్వలోకముల యుక్తుఁడు గాఁ డని చెప్పు శాస్త్రముల్.

౧౫౯

ఉ. పాండువిభుండు సన్మునులపజ్జఁ జనం జన నమ్మునీంద్రు లిం
దుండి యపుత్రవంతులకు నొందఁగ రా, దివి దివ్యభూము, లీ
వుండుము, నావుదుక మగిడి యుల్లము డిల్లము చెంద నవ్విభుం
దొందొక ధర్మమార్గమున నొప్పుగ సంతతి నిర్వహింపఁడే!

౧౬౦

ఉ. కాన మనుష్య లూర్ధ్వగతి గాంచుటకుం దగుసాధనంబు సం
తానమ, యట్టి సంతతి య తప్పునయేని ధనంబు లేల? నా
కీనిఖిలావసీభరము నేల; శరీరసుఖంబు లేల; నీ
తోన చరింప వత్తు ననుఁ దోఁకొని పొమ్మని వెచ్చ నూర్చుచుక.

౧౬౧

చ. ఉండె నప్పుడు సర్పటి.

౧౬౨

చ. 'వలవనిమఃఖ మేల! జనవల్లభ! మర్త్యుఁడు దానధర్మముల్
సలుపఁగ నూర్ధ్వలోకములు సాధ్యము గా వెటు; కన్నబిడ్డలే
బొలుపుగఁ దన్ను సద్గతికిఁ బుత్తురె; యీ వెడబుద్ధు లేల; నా
పలుకు దృఢంబుగా వినుము పార్థివశేఖర! లేమ్ము నెమ్మితోక

౧౬౩

- క. అనవుడు 'మీయట్టిమహా
త్మన కెవ్వరు వలదు గాక, మునుకొని గృహధ
ర్మనిరూఢుడ నగు నాకుం
దనయులు వల దయ్య? రిత్త తర్కము లేలా? (౧౬౪
- క. ఆరయ సంసారమునకు
దారాపత్యములు గావె తగునంగము లిం
పార నవి లేనిపురుషుని
పే రెవ్వఁ డెఱుంగు? వాని పెం పేమిటికి? (౧౬౫
- ఆ, దీనియ లేనిగృహము తెఱఁగున సంతాన
రహితుఁ డైనవాని బ్రతుకు చూడఁ
గదు నిరర్థకంబు గాదె? నావుడు నతఁ
డతనితోడ నిట్లు లనియె నధిప! (౧౬౬
- ఆ, 'సుతుఁడు, నిధియు, వనముఁ, గృతియు, నల్లిల్లును.
గుడియుఁ, జెఱుపు ననఁగఁ బుడమియందు
సంస్తుతింపఁ బరగు సప్తసంతానముల్
గలవు కీర్తిసుకృతకారణములు. (౧౬౭
- తే. తొలుత నిందులోఁ బుత్రుండు తొలఁగె నేని
నున్నయాఱును నేలోక మొసఁగఁ జాల
వధిప! యిన్నింటిలోపల నధిక మరయఁ
గృతియ చూ నిత్యకీర్తికి గతియుఁ గాన. (౧౬౮
- క. తొల్లిటిపెద్దల చరితలు
తెల్లంబుగ నేఁడు మనకుఁ దెలియుట ధరణీ
వల్లభ! యిటు వినుమా! విల
సిల్లుకృతులవలన నగుట సిద్ధము గాదే (౧౬౯
- ఉ. ఆర్వురు చక్రవర్తులుఁ బదార్వురు రాజులు నేటివారలే?
యర్వి బహుప్రకారముల నొప్పుగఁ బాలన చేయరే? గుణా
ఖర్వులు వారలుం జనిరి కాదె? తదీయయశంబు లెల్లెడం
బర్వుట సత్కవీంద్రునభాషితసత్కృతిమూలమే కదా. (౧౭౦

క. కావునఁ గృతు లొనరింపం

గా విద్యజ్ఞనులఁ బంపు గారవ మెనఁగఁకా ;

దేవాలయములుఁ జెలుపులుఁ

గావింపుము, ధనము లిమ్ము ! కదు పేదలకుఁకా '

౧౭౧

చ. అనవుడు భోజుఁ డీట్లు లను నక్కట ' భూజను లెల్లవారలుఁ

దనయులముద్దుఁజేతల సుధారసపానము చేసినట్లు నె

మ్మన మలరంగ సౌఖ్యరసమగ్నులుగాఁ గనుఁగొంచు ముచ్చటల్

దనుకగ నెవ్విధంబున నలందురుచుండెడువాఁడఁ? జెప్పమా !'

౧౭౨

ఉ. నావుడుఁ 'బుత్రమోహము ఘనంబుగ నున్నది రాజుడెందమం

దేవిధిఁ దేర్చువాఁడ? నతఁ డేమని తేర్చినఁ దేరఁ డక్కటా

నావచనం బమోఘమయినం దగ నొక్కతెటంగు చేసి యీ

భూవిభుకాంక్షఁ దీర్తు నని బుద్ధిఁ దలంచుచు సిద్ధుఁ డిట్లనుకా.

౧౭౩

క. 'ఓ రాజ ! నాదువాక్యం

బేరూపున బొంకుఁ బొరయ దీవును సంతా

నారూఢి బుద్ధి వదలఁగ

నేరవు విను మొకవిధంబు నీ కొనరింతుకా.

౧౭౪

క. నీవు గదా యిప్పుడు నా

చే విద్యాసంగ్రహంబు చేసితి కపట

ప్రావీణ్యంబున ; నిది నీ

చే వినువారలకుఁ బంపు చేయక యుండుకా,

౧౭౫

పీ. ఉర్వీశ ! వినుము విద్యోపదేశము చేయు

వాఁడు తండ్రియుఁ గొనువాఁడు సుతుఁడు

నని చెప్పుదురు పెద్ద లటు గాన వీకు నే

తన్నూలమైనసంతానకరణి

లేకుండు, నది నెపంబై కాని శాపంబు

తుది డిందుపడఁగ నేదదు, తదీయ

దోషంబువలన ముక్తుఁడవుగా నొండుపా

యము లేదు గాన, వీయనువు నెనయఁ

తే. దగ విచారించి చేసితి, దానఁజేసి
పుత్రవంతుఁడ వగుము పవిత్రచరిత '
యోడకుండుము నీ' వని యూఁగించి
మనుజువిభుతోడ సర్పటి యనియె మఱియు.

౧౧౬

సీ. బొంకెడుపురుషునిఁ బొంద నొల్లదు లక్ష్మి
తొల్లింటి పిరియును దొలఁగి పోవు ;
బ్రహ్మహత్యాదిపాపము లెన్ని యైనను
నిల నసత్యంబుతో నెత్తు రావు ,
మద్యపానము చేయ మరగినాతనికంటెఁ
గీడు సు మృన్మతంబు లాడువాడె ;
యూర్ధ్వలోకముత్రోవ యుడిగించి యథమలో
కప్రాప్తి గావించుఁ గల్గితనము .

ఆ. కాన నింతనుండి మానవేశ్వర ! నీవు
నిత్యసత్యనిష్ఠ నెఱపు మయ్య '
సత్యమందె నిలుచు సర్వలోకములు, స
త్యవ్రతంబుకంటెఁ దపము లేదు.

౧౧౭

క. ఇప్పుడు నీకును నాకును
తొప్పడిన వివాదమునకు శోకింపకు, నీ
తప్పున నై నది గా దిది
యప్పరమేశ్వరుఁడు మూల ముఖిలంబునకుఁ.

౧౧౮

క. అని బోధింప నతఁడు దన
మనము శరత్కాలసరసిమాడ్కిఁ బ్రసన్న
త్వవిరూఢంబుగ నాతనిఁ
గనుఁగొని యి ట్లనియె వినయగౌరవ మెసఁగఁ.

౧౧౯

క, 'మీకరుణఁజేసి వంధ్యత
లేక మదీయోదరము ఫలించినఁ జాలుఁ
నా కంతియ పదివేలు, ని
రాకులమతి నైతి' ననియె నని చెప్పటయుఁ.

౧౨౦

క ఆకర్ణించి మహుండు 'ప్ర
భాకరసమతేజ ! నీకృపం బుణ్యకధల్
నాకు విన నయ్యె ఛోజం
డేకరణిఁ జరించె సిద్ధుఁ డే మైఁ జనియెన్.' ౧౮౧

వ అని తదనంతరకథాకర్ణనోత్సుకుం డయి యడిగిన. ౧౮౨

చ. సరసిజనాభ ! భ క్తజనసంచితపుణ్యఫలప్రదాన ! వా
గ్వరసుతపాదపంకజ ! జగన్నివహాభయదానభూమ ! మం
దరగిరిమూలమండిత ! రథాయితచారుఖగాన్వయేశ ! శం
కరరమణీనదాస్మరణ కారణ నిర్మల నామశోభితా ! ౧౮౩

క గర్వితహిరణ్యకళిపు వ
పుర్విదళనకరణఘననిపుణనఖనికరా
పూర్వాయుధ ! కరసంభృత
సర్వాయుధ ! దురితతిమిర చండమయూఖా ! ౧౮౪

మ త్త కో కి ల

సీలసీరదచారుకోమలనిర్మలాంగ ! విజృంభితా
భీలదానవమానమర్దన ! భీమనక్రగృహీతశుం
దాలభీతినిరాస ! ఘోరకురారలూనసమస్తభూ
పాలకానన ! సమ్మనీశ్వరపాలనా ! నరకేసరీ !

గ ద్య ము

ఇది వాణీవరప్రసాదలబ్ధవాగ్విభవ తిక్కనామాత్యసంభవ
సుకవిజనవిధేయ అనంతయ నామధేయ ప్రణీతంబైన
భోజరాజీయంబును కావ్యంబునందు
ద్వితీయా శ్వాసము

—: ౦ :—

శ్రీ

భో జ రా జీ య ము

తృ తీ యా శ్వా స ము

శ్రీరమణీకుచకుంకుమ

సారారుణవిపులవక్ష జలజదిశాజ్ఞ !

మారశతకోటిసుభగళ

రీర ! నిగమగిరివిహార ! శ్రీనరసింహ !

౧

వ అవధరింపుము దత్తాత్రేయ మునీంద్రుం డన్నరేంద్రున కి ట్లనియె.

౨

అ. అట్లు నిష్కళంకుఁ దై భోజాఁ డనఘ ! యాఁ

కొంటి రీ నిరర్థగోషిఁ దగిలి

యారగింపకుండ లే రింత తడవు బా

లురును యోగివరులు సరియ కాన.

౩

క ' ఇంతకు మీ కోడం ద్రొన

రింతురు భోజనము నాకుఁ బ్రియ మయ్యెడు మీ

బంతిఁ బ్రసాదము గొనఁగా

సంతాపరమునకుఁ బోద మరుదెం డనియెన్,'

౪

క. అతఁ డట్లు తన్నుఁ బిల్చుడు

నతఁ డిట్లను నతనితోడ 'నయ్యా' సీయా

నతి యిది యిట్టిద యగు; మ

ద్రవ్యతపద్దతి వినుము చెప్పెదం దెలియంగన్.

౫

ఉ. చేయుదుఁ బంచభిక్ష, యిటు చేయుట నానియమంబు, మీరు వి

చ్చేయుఁడు వేళ యయ్యెను భుజింపఁగ' నావుడు భోజాఁ డి ట్లనున్

‘జాయక దీన మీకు వ్రతధంగము గా దిది యేకభిక్షగాఁ
జేయుఁడు నేఁడు మాచనవుఁ జేకొని మద్గ్రహమందు’ నావుడుకా. ౬

తే. ‘పంచభిక్షయు నాహారపరత లేక
యునికియును నొక్కరూప కావున నరేంద్ర!
వ్రతము పూనితి గురునాజ్ఞ వదలి రాదు
వలదు పొం’ డని సిద్ధుండు పలుకుటయును ౭

తే. ‘ఎచట మీరెఱుంగనిధర్మ మేమి గలదు
వినుఁడు మీతోడ మా తాడ వెఱుతుఁ గాని
పూనియొండులప్రార్థన భోజనంబు
నదుపవాసంబుగాఁ జెప్ప శాస్త్రచయము.’ ౮

వ అనిన సర్పటి యి ట్లనియె. ౯

క. ‘అది యట్టిద యగు నై వను
విదితంబుగఁ బంచభిక్ష విడువక కొనువా
రది యుడిగి యొక్కభిక్షకు
మది చొనుపుదు రయ్య! యెంత మచ్చిక యైనకా. ౧౦

క. అనవుడు నవ్విభుఁ డి ట్లను
‘ననఘా! భిక్షాశనంబి యత్యంతముగాఁ
గొనియాడెద రం దయ్యెడు
వినుతవిశేషంబు నాకు వినిపింపుఁ దొగికా.’ ౧౧

సీ. అనిన నిట్లను పిద్దుఁ ‘డధిప! భిక్షాశి ని
రాహారఁ డవి చెప్పు నాగమంబు
అది యప్రతిగ్రహం బై చెల్లు నె ట్లన్న
దృష్టంబు చెప్పెదఁ దెలియ వినుము
నయమునఁ బుష్ప మేమియుఁ గందకుండంగ
మధుసంగ్రహము చేయుమధుకరంబు
కరణి గృహస్థు లెవ్వరును వేసరకుండ
సపరాష్ట్రసమయంబునందుఁ జేయు

తే. భిక్ష మాధుకరం బనుపేరఁ బరగుఁ
గాన నది భూమి నప్రతిగ్రహము నయ్యె
నది నిరాహారసంకోశ మదియుఁ గాక
యొకవిశేషంబు చెప్పెద నొనర వినుము.

౧౨

క. ఈ నియమంబున భిక్షయ
మానుగఁ గొను పరమయోగిమహిమలు చెప్పం
గా నేల యతని కిడునది
దా నొక్కటి కోటిఫలము తప్పదు గృహికిఁ.

౧౩

వ. అని సర్పటిసిద్ధండు చెప్పిన విని భోజనరేంద్రుండు ముకుళీకృతకరారవిందుం
డగుచు నిట్లనియె, 'గృహపతికి నతిథిం గడపుట యతినింద్యంబుగా విందు,
నిది యేమి చందం బానతి' మృనిన నతం డతని కిట్లనియె 'మనుష్యుండు
పుట్టినగోలె నిడుమలం బడి గడియించిన యొడమి పుడమితేఁ డలిగి గడియ
దడవులోన నొడగోలు గొన శక్తుం డగునట్లు గృహగతుం డగు నతిథి
తిరస్కృతుండై యతని పూర్వార్జితసుకృతంబు లన్నియు నపహరింపఁ
జాలు, నట్లు గావున.

౧౪

క. మానుగ గృహి మధ్యాహ్న
స్నానముఁ జేసినది మొదలు సద్ధర్మరతిం
దా నశనము గొనునదితుద
గా నతిథికిఁ బెట్టవలయుఁ ; గాదు గుడువఁగఁ.

౧౫

క. వినుము విశేషించియుఁ బురు
పుని భోజనవేళ నతిథి క్షుత్పిడితుండై
చనుదెంచి గ్రాస మడిగినఁ
దనముందటి యశన మైనఁ దగు నొసఁగంగఁ.

౧౬

పుష్ప గంధికధ

క. ఈ సదృశార్థమునకు నితి
హాస మొకటి గలదు విను నృపాగ్రేసర' పృ
ద్వీనతి ముఖతిలకంబు న
దీనంయుత మగు కళింగదేశమునందుఁ.

౧౭

సీ. పుండరీకం బను పుర మొప్పు నప్పురం
 బున కధీశ్వరుడు ప్రభూతయశుడు
 సంపాతి యనురాజు సద్గుణశీలుఁ డా
 చారవంతుడు నిత్యసత్యధనుడు
 చర్చింప శ్రీరామచంద్రుతో నెనవచ్చు,
 నితరులతరముగా దతనిఁ బోలఁ ;
 నట్టి భూతలనాధు నర్ధాంగశోభిని
 వర్ణితరూపలావణ్యనదన

ఆ. చంద్రరేఖ యనఁగ జానకిఁ బోలు న
 పృథతి వంధ్యయగుడుఁ బ్రాణివేంద్రుఁ
 డధికనిష్ఠ నభవు నర్చించి సంతాన
 మడిగె నవ్విభుండు నట్ల యొనఁగె.

౧౮

క. పరమేశ్వరుఁ డ ట్లొనఁగిన
 వరప్రసాదమునఁ జేసి వసుధాధిపశే
 ఖరుఁడగు సంపాతివలనఁ
 గర మొప్పుఁగఁ జంద్రరేఖ గర్భిణీ యయ్యెన్.

౧౯

వ. అంత నవమాసంబులుఁ బరిపూర్ణం బగుటయు నొక్క పుణ్యదీపసంఘనందు

క. విమలపయోనిధివీధీ
 నముదిత యగు లక్ష్మివోలే సొందర్యాద్యు
 త్తమలక్షణలక్షిత యై
 కుమారి యుదయించె రాచకోమలి కెలమిన్.

౨౦

క. సుతయుదయవేళ నయ్యెడు
 వితతశుభాశుభము లెఱుంగ వేడి ధరిత్రీ
 పతి యడిగినఁ జెప్పెఁ బురో
 హితుఁడు గ్రహస్థానములు నిరీక్షించి తగన్

౨౧

ఉ. 'ఇప్పటివేళ చూడ మనుజేశ్వర ' తక్కిన గండదోషముల్
 చెప్పఁగ లేవు , భావిఫలచిహ్ను మొకం డటు చిత్తగింపుఁదా'

యిప్పుడతిం గరగ్రహణ మెవ్వఁడు చేసె నతండు లే డగుం
దప్పుదు బ్రహ్మరాక్షసుకతంబునఁ దొమ్మిది నాళ్ళనాఁటికిఁ.

౨౩

క. అని చెప్పినఁ గర్ణద్వయ
మును జూడినచంద మైన మూర్చాగతుఁడై
జనవిభుఁడు కొంతతడవున
కు నొకిందుక తెలిసి యెలుఁగు కుత్తుక దగులఁ,

౨౪

సీ. కొడుకు పుట్టెడు నని కొండంత యాసలో
నుండంగఁ దుదిఁ గూఁతు రుద్భవించె,
నది యైనఁ గన్నులయెదుర నెమ్మది నున్న
నుల్లంబు గొండొక యూరడిల్లుఁ,
బరమేళుఁ దిదియును బట్టక పోఁ జేసె
నట్టినందన యీఁగి యరయ నెద్ది
సంతతి లేనినాఁ డింత యెఱుంగము
కడపట దుఃఖంబు గట్టెఁ దెచ్చి

ఆ. యేమి చేయువాఁడ, నిమ్మహాదురవస్థ
నెట్టి భంగి నపనయించువాఁడ'
ననుచు వగవఁ దొడఁగె నారాజపుంగవుఁ
డరుల కైన నాత్మ నడలు వొడమ.

౨౫

క. అంతయుఁ గనుఁగొని విప్రలు
'వితలె భూజనుల కరయ విధికృతములు, మీ
రింతటి పనికై యే లొకొ
చింతించెద రయ్య ధీరచిత్తుల రయ్యుఁ

౨౬

క. తనయోత్సవసమయం బిది
జననాయక ' నీకు శోకసమయమె వగవం
బని లేదు లెమ్ము శ్రీఘం
బున నడుపుము జాతకర్మములు సకలంబుఁ.

౨౭

ఉ. ఇం కొకనాఁడు వచ్చుపని కిప్పుడు యింత దలంక నేల ? మీ
వంకఁ గృపావిధేయుఁ డగువాఁ డొకపుణ్యుఁడు గల్గె నేని న

య్యంకిలి దీర్ప కున్నె' యని యందఱుఁ జెప్పినఁ జింత దక్కి యా
పంకజపట్టణాధిపుఁడు బాలకిఁ జూచి కృతార్థకృత్యుడై

౨౮

ప. పట్టణం బలంకృతంబు సేయించి భూసురాశీర్వాదంబులతోఁ బుజ్యాహంబు
చేసి పుష్పగంధి యను * నామంబిడి సుఖం బుండునంత దాదులు పెనుప
శైశవవినోదంబుల ముద్దు సూపుచు నాపుష్పగంధి రూపవిలాసవిభ్రమంబుల
జిగి దళుకొత్తఁ జెరిగి చెలికత్తియలం గూడి బొమ్మపెండ్లిండ్లు సేయుచు
భాగ్యవ్రదంబు లగు నోములు నోముచు మతీయు వివిధవిహారంబులు సలుపు
చుండ నిజపుత్రీలాలనలాలసుం డగు నమ్మహీనాథుండు తద్వయోరూపంబు
లకు ననురూపంబులగు విద్యావిలాసంబు లభ్యసంప నియోగించిన.

౨౯

ఉ. భారతి యొండె నొండె నల పార్వతిగాని తలించి చూడ నీ
నీరజనేత్ర యొక్క ధరణీవతిపుత్రికమాత్ర గాదు వో
ధారుణీ నంచు సజ్జనకదంబము మెచ్చఁగ, సాక్షిభూత యై
చేరి గురుండు చెప్ప నతిశీఘ్ర మెలర్ప గ్రహించె నేర్పునకా,

౩౦

క. పాటయు, జదువును, వ్రాతయు,
నాటయు, వాద్యంబు నాదియగు విద్యలకుకా
మేటి యని పొగడఁ దగియెడు
పాటిగఁ దా నభ్యసించె బాలిక పేర్కికా,

౩౧

ప. అంత నొక్కనాఁడు దనకూఁతు విద్యావిశేషంబులకు సంతోషంబు నొంది
గాఢాలింగనంబు చేసి మస్తకంబు మూర్ఛొనుచుం దొడపై బెట్టుకొని తన
మనంబును.

౩౨

ఉ. పెంపు దలిర్ప నీతరుణి పెండిలి చేసితిమేని నల్లునిం
జంపును బ్రహ్మరాక్షసుఁడు, చాలము తద్దురవస్త యేము వీ
క్షింపఁగ; నింక మాకుఁ బరికింపఁ దనూభవయుం దనూజుఁడుకా
సొం పెసలారఁగానిదియ చు మ్మని నిశ్చితవృత్తి నుండఁగకా

౩౩

సీ బాలికజఘనంబు ప్రబలఁ దోరంబుగ
వెడవిల్లు నేకాంతవేది యనఁగ

నెలనాగ నూగారు నేర్పడి కడు నొప్పెఁ
బంచబాణుని మీనుపడగ యనఁగ
ముదితలేజిన్నులు మొన లెత్తి బలసె నం
గజుఁ దేలు మేటిదుర్గము లనంగఁ
గన్నియవిడువారుఁగన్నులు మెఱుఁ గెక్కి
నతనుని క్రొవ్వాడి యమ్ము లనఁగ

ఆ. నతివనదపు మెఱసె రతిరాజుసాధన
గతు లనంగ, విమలకమలనేత్ర
పలుకు లమరె భావభవు మంత్రసారంబు
లనఁగ నాఁడునాఁటి కంద మగుచు.

34

క. ఆ నయనము లా నునుఁగురు
లా నగుమొగ మా మృదూక్తు లా గాంభీర్యం
బానడుపు లా విలాసము
లా నెలఁతకె యొప్పు నొరుల కలవడ వెందుఁ.

35

ఆ. అంత నత్యంతరూపసత్కాంతులందుఁ
బువ్వవిల్కానిఁ బ్రోచు నా పుష్పగంధి
జవ్వనముతోన నిలఁ గల యవ్వనంబు
లెలమిఁ బొంద వసంత మి స్లేగుదెంచె.

36

ఉ. అట్టి వసంతవేళఁ గుసుమావచయోత్సుకబుద్ధి నెమ్మదిం
బుట్టఁగఁ బుష్పగంధి తనబోఁటులు దానును బూర్ణచంద్రు తోఁ
బుట్టినయట్టి కాంతిగల ముద్దుమొగంబు నెలర్ప నందెలుఁ
మట్టెలు దట్టమై చెలఁగ మందగతిం జని యవ్వనంబునఁ.

37

ఉ కంతుని పూజ సేయుదము కాంచనపుష్పచయంబు లీవు, సే
వంతులు నీవు, నీవు విరవాదులు, పొన్నలు నీవు, నీవు వా
సంతిక, లీవు గొజ్జఁగులు, చంపకమంజరు లీవు దెమ్ము, మా
వంతు సరోరుహంబు లని వావిరిఁ గోయఁదొఱంగి రందఱుఁ.

38

- వ. ఇట్లు పుష్పాపవయాపదేశంబున నా రామలారామం బంతయుఁ దమమయంబు
కా విహరించి నరసాలాపంబులు నెఱయ మెఱయుమండఁ గ్రమక్రమంబున.
- ఉ. వీరధిఁ గాలకూటము జనించినయ ట్లరుదెంచె గ్రీష్మ మి
ద్ధారుణిఁ, గృత్తివాసుఁ డది దాఁ గబళింపఁ గడంగుభంగి నే
పారెఁ బయోదవేశ, సుర లంతట సంతన మందినట్టు లం
భోరుహజృంభణం బమరఁ బొల్పె శరత్సమయంబు పెంపునకా. ౪౦
- క. మడుఁగులు, బావులు, కొలఁకులు
వడి వెట్టిన యమృతరసము వడుపున విండా
రెడునిర్మలజలములచేఁ
గడు రమ్యంబు లయి జగతిఁ గడుఁ బొగ డొందెకా. ౪౧
- వ అ య్యవసరంబున ౪౨
- క. సరిల విహారక్రియలకుఁ
దలకొనుమదితోడ నృపసుతారత్నము నె
చ్చెలిపిండుతోడ నా పు
ష్పిలుతుని 1 దీమంబు వోలె వెలువడి యొకచోకా. ౪౩
- చ. చిగురులపెంపుఁ, 2 గ్రొన్ననలచెన్నును, బువ్వలసొంపునై కడుం
బొగడఁగ నొప్పుశాఖల నభోవలయంబు నతిక్రమించి, మిం
చగు తరువాటికాతటమునందు మహాత్ములచి త్రవృత్తియ
ల్లోగిఁ గడు స్వచ్ఛమైన కొల నొక్కటి చేరి మహాముదంబునకా. ౪౪
- సీ. తొలిఁదొలిఁ జొర నోడు చెలువలచి త్రముఁ
దెలిపి యాటలకు మైకొలిపి కొలిపి
యోలోల యని వీల నో ర్తోర్తుఁ దేర్కొని
పరువడి చెయ్యక పాటి పాటి
యాదట నితరేతరాస్యపద్యములపైఁ
గరయంత్రధారలు పఱపి పఱపి
వికచపద్యపరాగవిసరంబు పుచ్చి చే
సాఁచి యొండొరులపైఁ జల్లి చల్లి

ఆ. జలజసక్త మధువములఁ జోఁపి చోఁపి రా
యంచవదుపుఁ బట్టఁ బొంచి పొంచి
దరులఁ డెంది చెంది ధవళాయతాక్షు ల
క్కొలన నట్లు కేలి నలిపి రంత.

౪౫

డి. మాళవ నందభూపతి కుమారుఁడు సద్గుణమండనుఁడునాఁ
జాలినరత్నమండనుఁడు సత్యసమన్వితఁ డేఁగుదెంచె వా
తూలసమానయానమునఁ దోడికుమారులు దాను సింహశా
ర్థూలభయంకరాటపులఁ దూఱుచు నేర్పున దేగవేటకుఁ.

౪౬

ఆ. అరుగుదేరఁ దేర నారాజనందనుఁ
గూడి పాట లేక తోడిసఖలు
నిలిచి రంబరమున నిగుడుభానునిఁ గూడి
యరుగ లేని గ్రహచయంబు నట్ల.

౪౭

క. ఇవ్వీధమున నందఱు దవు
దవ్వులఁ దిగఁబడఁగ నింద్రదత్తుం డనువాఁ
డవ్వీఘనిఁ గూడి నెయ్యము
నివ్వటిలఁగ నడచెఁ దోడునీడయ పోలేఁ.

౪౮

వ. అప్పుడు

౪౯

ఆ. దేగవేటయందు డెందంబు నిలిపి గో
పాలవేష ముడిగి తాలకేతు
సహితుఁడై ధరిత్రి విహరింపఁ జొచ్చిన
నందసుతునిఁ బోలే నందసుతుఁడు

౫౦

క. అనుచరుఁడుఁ దాను నేత్రయ
విన విన్నయ మైనయట్టి వేటలతమకం
బున నిది సమ మిది విషమం
బనక చనుచుఁ గనియె నమ్మహాపుర మెదురఁ.

౫౧

వ. కని 'యిది యేపురంబు చెలికాఁడ' మహోన్నతవప్రశాభియై
ఘననదనాభిశోభి యయి కంధరబంధురహర్మ్యమ్యమై

యొనరెడుఁ గంచియో, మధురయో మిథిలాపురమో విదర్భయో
తనరు నయోధ్యయో శ్రుతిహితంబుగఁ జెప్పుము నాకు' నావుడుకా. ౫౨

ఉ ఆతఁడు రత్నమండనున కాదట నిట్లని చెప్పె నప్పు 'ప్ర
ఖ్యాతిగ నీవు పేర్కొనిన యట్టివి యెద్దియుఁ గాదు సుమ్ము. సం
పాతి యనంగ నొక్కనరపాలకు ప్రో లిది, దీనిపేరు వి
న్మా తగఁ బుండరీకము రమాసదనం బిది శబ్దతుల్యతకా. ౫౩

క ఈ రాజు ధర్మవర్తనుఁ,
దీరాజ్యములోని ప్రజలు నిందలు విహితా
చారైకరతులు దురితవి
దూరు లనుచు నెపుడుఁ జెప్పుదురు సత్పురుషుల్ ౫౪

వ అని యింద్రదత్తుండు చెప్పువలుకులు విని రాజసుతుండు ప్రీతిచేతస్కుం
డగుచుఁ జని చని తనచేతి డేగ నొక్కమహీరుహంబుపై నున్న విహంగంబు
నకు వైచిన. ౫౫

ఉ. ఋవ్వనుమ్రోతతో నెదు రెఱుంగనివీరకఁ బరాక్రమించుచో
నవ్విహంగంబు తద్ధనతరారుడదారుణనేత్రరోచులకా
నివ్వెఱఁ గంది కార్కొనఁగ నేరక మేదినిఁ గూలెఁ గూలినం
జివ్వనఁ దేలిపోయి యొకిచెట్టున వ్రాలెఁ గరంబు దవ్వలకా. ౫౬

క. ఆ డేగ యట్లు వ్రాలిన
వేడుక నవ్వనమునందు విలపితరీలం
గ్రీడించుబాలికాజన
చూడామణి పుష్పగంధి చూచి కండంకకా. ౫౭

క. పచ్చెదను డేగ ననుచును
నిట్టలమునఁ జెలుల మొఱఁగి యీక్షణరోచుల్
దట్టము లై ముందట వెద
వెట్టినటులు గలయఁ బోలయఁ బెద్దయుఁ బ్రీతికా. ౫౮

క, అడుగులఁ జప్పుడు కాకుం
డెడునట్లుగఁ గదియఁ బోయి డేగా! యిదె నం

జుడు గొమ్మని యొక యెలమా
మిడిచిగు రటు చూపుచుండె మెలఁతుక యంతఁ.

౫౯

క. అచ్చపుఁదమకంబునఁ దన
నెచ్చెలి నచ్చోన డించి నృపతితనూజుం
డచ్చెలువ యన్నతోఁటకు
వచ్చెం దన దేగ యెందు వ్రాలెనొ యనుచుఁ

౬౦

ఉ. వచ్చి యతండు చూచెఁ జెలువంబులఁబ్రోఁక, విలాసలక్ష్మికిం
జొచ్చినయిల్లు, సౌఖ్యములచోటు, వికాసమతానకంబు, క
న్నిచ్చల యున్నివట్టు, కుసుమేషునికారము జన్మభూమి నా
నచ్చగుపుష్పగంధిఁ జవలాయతనేత్రఁ బయోరుహాననఁ

౬౧

క. ఆతరుణిమణియును నృప
సూతి తనూవిలననాతిశోభానక్తం
వై తన చూడ్కి నిగుడఁ బ్ర
స్థితగతిం దోచెఁ గుడ్యచిత్రము భంగిఁ.

౬౨

చ. ఇరువురచూపులుం దనకు నింపగుతూపులు గాఁగఁ జేర్చి యొం
దొరువుల మర్కము ల్గలఁగ నూటటఁ జెందని హస్తలాఘవ
స్ఫురణ మెలర్ప శంఖరనిషాదనుఁ దార్చుచుఁ బింజపింజతో
నొరయ నిరంతరంబుగ మహోద్ధతుడై తెగి యేసె నత్తఱిఁ.

౬౩

క. కోరుదు రొందొరుఁ గదియఁగఁ
గోరుదు రితరేతరోఁగూహనసుఖముం
గోరుదు రన్యోన్య్యాధర
సారసుధారుమలు దనివి ననఁ గ్రోలంగఁ,

౬౪

క. ఇట్ల య్యిరువురుఁ దమరో
జట్లు వడనికోర్కు లక్కజంబుగ నఖి రీ
చి ట్లెటిగినఁ గార్యము తుది
నెట్లగునో యనుచు నుండ నింతటిరోనఁ,

౬౫

చ. కనుఁగొని పుష్పగంధి చెలికత్తియ మాలిని నాఁగ నొక్కయం
గన చనుదెంచి యిద్దఱ ముఖంబులఁ దోచుమనోవికారముల్

తన మది నిశ్చయించి క్రియ దప్పదె యిం కిట యే నుపేక్ష చే
సిన నని యాసరోజమునిఁ జేరి ప్రియోక్తుల గారవించుచున్.

౬౬

అ. తరుణి ! మనము వచ్చి తడ వయ్యె నాటలు
చాల వమ్మ ! బ్రోద్దు వ్రాలె మిగుల
నీకు నెదురు చూచు నృపనతీతిలకంబు
పాలి కరుగ నింకఁ జాడి గాదె.'

౬౭

తే. అనీన నయ్యంతి సిగ్గున నవనతాస్య
యయ్యె, నేమి నేయుదు నల్ల యవనినాద
తనయుఁ డిందుఁ బ్రవేశించె ననుచుఁ దనదు
హృదయ మావయస్యకుఁ జూపునదియ పోలే.

౬౮

వ. మఱియు నల్లెటవ తత్సమయసముచితోక్తులు పలుకుచుఁ గైదండ యిచ్చి
యమ్మచ్చెకంటి నచ్చోటు గదల్చి తెచ్చునప్పు డచ్చెలుపుందు పచ్చవిల్లు
నచ్చవిరితూపులచే నొచ్చి వెచ్చ నూర్చుచుం గూర్చుండం బది పై పై
నివ్వటిల్లునెవ్వగల నొగిలి మూర్ఖిలై; నాపుష్పగంధియుం గొంతద వ్వరిగి
యరిగి మనోజాతశరసూతయై సోలి వ్రాలె నంత.

౬౯

క. అక్కట మనోజవేదనఁ
జిక్కె భవత్సఖాఁడు, వానిఁ జేకొను మనున
ట్లొక్కటఁ బలికెడు కుకములఁ
దక్కక కనుఁగొనుచు నింద్రదత్తుఁడు వచ్చెన్.

౭౦

అ. వచ్చి యతనియునికిఁ గ్రచ్చఱఁ జూచి డెం
దమునఁ గొందలంబు దలకొనంగ
'హా కుమారతిలక ! హా రత్నమండన !
యెట్లు సంభవించె నిట్టియెడరు ?'

౭౧

వ. అని పలికి మఱియును.

౭౨

క. పాము గలదొ, కాదెఁ బెను
గాము గలదొ యదియుఁ గాక క్షత్రియకులజాతి

దీమేయి : బొలసిన గయిరొని

యే మేనియుఁ జేయుభూత మిచ్చటఁ గలదో!

౭౩

ఉ. ఇయ్యవనీశనందనున కిప్పుడ యీదురవస్థరఁ గతం

దెయ్యది యొక్కొ * యే నిశని నేర్చియఁ జేకొని తేర్తు నొక్కొ² నా

కియ్యెడ నిష్టకృత్యమున కెవ్వఁడు దోడ్పడఁ గల్గువాఁ డొక్కో²

దయ్యమ! యేమి చేతు, నని తల్లడ మందుమఁ జేరి యిట్లనుకొ.

౭౪

క. ధీరోదాత్తగుణోత్తర!

యో రాజకుమార! నీకు నుదితమె యిట్టి

దారుణతామసభావముఁ

గూరి వృధాభేదమునకుఁ గుదురై యుండక³

౭౫

చ. అనుచు నఖిందు పల్కుటయు నంకిలి దేటించి తవృత్తితోఁ

గను దెటవం దలంచి యధికంబుగఁ గ్రమ్మెడువాష్పవారితో

నెనసినచెప్ప లేత్తుటయు, నెత్తి సుఖాసనుఁ జేసి కన్నుల

ల్లన నటచేత నొత్తి వికలంబగుహారము వక్కఁ ద్రోయుదుక⁴

౭౬

వ. తత్సమీప పుష్పితలతాలవాలంబున మకరందవిందు సంవాసితంబు లగు నంబు

పులు కరపుటంబులం దెచ్చి యందిచ్చి ముఖప్రక్షేపనంబు చేయించి యాతని

నవలోకించి

౭౭

క. నీ కిట్టి కడిఁది దుర్దశ

రాకకుఁ గత మేమి యనిన రాజతనూజుం

‘డాకర్ణింపు మిచట నొక

కోకిలకుకవాణిఁ బుష్పకోమలఁ గంటికొ.

౭౮

సీ. చిగురువాకులలోని జిగిఁ గూర్చి యాటాల

యటకాళ్ళఁ జేతుల నలఁది రొక్కొ

పసిడితీగెలమీది ప్రభ దెచ్చి యాకాంత

మెయిదీగె యంతట మేది రొక్కొ

చంద్రబింబముకాంతి నవరించి యాశేమ

మోమున నునుపుగాఁ దోమిరొక్కొ

క్రోమ్యైఋంగులమిందు గొనివచ్చి యాయంతి
కలికికన్నులఁ గీలుకొలిపి రొక్కొ

ఆ. యనఁగ నవతు లేని యభినవాకారంబు
తోడఁ జెలులఁ గూడి యాడుచుండెఁ
జామ యోర్తు మరునిసామ్రాజ్యలక్ష్మీయ
పోలె; దానిఁ జూచి బేలు పడితి.

శిశో

ఉ. ఆ మదిరాక్షి నేత్రరుచు, లా వనజాననముద్దునవ్వు, లా
భామిని మందమంద మృదుభాషితరీతులు దెందమందుఁ బే
రామలి యై తనర్చుటయు నంగజుచేతి నిశానసాయక
స్తోమముభంగిఁ గెందలిరు జొంపము నా కొదవించెఁ గంపమున్.

౮౮

ఉ. తోఁకొనిపోయె నంత నొకతొయ్యలి యయ్యెలనాగ నప్ప పే
రాకలి గొన్నబెబ్బులి రయంబునఁ గృష్ణమృగార్చకంబుపై
వీక యెలర్చు బెల్లడరివేయుగతిన్ మరుఁ డుగ్రుఁడై ననుం
దాకిన మూర్ఖ నొందితిని దద్దయు సీవల నిప్పు తేలితిన్.

౮౯

క. అని యి శ్లేర్పడఁ జెప్పిన
విని యతఁ డిట్లనియె 'నొక్కవెలఁదికిఁగా నె
మ్మన మింత నెగులు పలువఁగఁ
జనునే సీయట్టి దైర్యసంపన్నునకున్ !'

౯౦

చ. అనవుడు 'నేమి చెప్పుదు వయస్కుఁడ ! భానుఁడు తూర్పుఁగోంద యే
క్కిన మఱి యేటి వీకటులు ! కేశవనామము జిహ్వా నుచ్చరిం
చినతుది నేటి పాపములు ! చిత్తజుపు త్తడి గ్రేణి సేయున
వ్వనితకటాక్షదీధితులు వ్రాలినమీఁదట నేటి దైర్యమున్ !'

౯౧

చ. విను మటు లుండె నా హృదయవేదన మానుప నోపు దేని నా
కనుఁగవ గెం పొనర్చు పితకంజనిభేక్షణ నాలతాంగి, దో
డ్కొని చనుదెమ్ము ! తే ననువుగూడని పక్షమునందు నన్ను ర
మ్మనినను వచ్చెదం బిలువు మక్కడికార్య మెఱింగి చయ్యనన్.

౯౨

చ. ౮నుటయు నింద్రదత్తుఁడు నరాధిపనందను నంద యుంచి 'యేఁ
జని యిటు వచ్చునంతకు విచారము సీమదిఁ జేరనీకు, మ

వ్వనితకు నీకు నిప్పుడ యవశ్యముఁ బొం దొనరింతు' నంచుఁ జ
య్యనఁ జనుదెంచె నాసరసిజానన లేఁగినచొప్పు వెంటడికా.

౮౫

సీ ఈరీతిఁ జనుదెంచి యెదురుకట్లను నొక్క

మాధవీపనలతావంటవంబు

క్రింద నందఱుఁ గూడి కిసలయశయ్యవైఁ

బూఁబోడి నునిచి కప్పురపుధూళి

యఱకాళ్ళఁ దోముచు నభిలాంగకములందుఁ

బాటించి చందనపంక మలఁది

పదను డించినచోటఁ బన్నీరు చల్లుచుఁ

గదళీదళంబులఁ గదిసి వినరి

ఆ తరుణిమేన విరహతాప మగ్గల మైనఁ

గాము, సోముఁ, గమ్మగాలి, నెళులఁ,

దికిము, శుకముఁ బేరుపేరఁ బ్రార్థింపుచు

సంభ్రమించుచున్నసఖులఁ గనియె

౮౬

బ కని 'మీ రెవ్వరు? మీలతాంగి కిచట? గామజ్వరం బేమిట?

జనియించె? శిశిరోపచారములచే శాంతంబు గాదో కదే?

వచితారత్నములార! చెప్పు' డనిన? వామాక్ష లా రాజనం

దనమిత్రు న్వెసఁ జేర వచ్చి విగళద్బాష్పేక్షణాంభోజలై.

౮౭

క. 'అన్నా' యే మని చెప్పుదు

మిన్నగరమురాజుకూతు రీవిరహిణి యు

ద్భిన్నసంజానన యీ

కన్నియ పే రమరుఁ బుష్పగంధి యనంగ?.

౮౮

ఉ. ఈ సతి కేము నెచ్చెలుల, మీ యెలదోటకు వచ్చి నిశ్చలో

ల్లాసవిలాసహాసము లెల్లర్పఁగ వేడ్కలు సల్పుచుండఁగా

నాసమయంబునందు నొకఁ డయ్యలరమ్ములు నిజ్జడందఁబా

ణాసనముం దొలంగ నిడి యంగజుఁ డొంటియ వచ్చుచాడ్పున?.

౮౯

మ మిగులం జక్కనివాఁడు కాంచనరుచి? మేదించిన ట్లంగకాం

తి గడుం బొల్పుగువాఁడు యౌనసమదోద్రేకంబునం దద్దయుం

జిగి సొంపారెడువాడు మూడట వచ్చెన్ దేగవేటాడుచున్
జిగురుంటోడియు వాని జూచి తగిలెన్ జెప్పంగ నిం కేటికిన్.

౯౦

క. ఆ కన్నెటింగి యచ్చట

నీ కన్నియ నుండనిక యిట తెచ్చితి మా
రాకొమరుఁ డెంగుఁ బోయెనొ
వీకున నిది మూర్చి వోయె విరహోతురతన్.

౯౧

ఉ. అప్పుడు తల్లడిల్లి గురాకులసెజ్జకుఁ దెచ్చి బాలకుం
బుప్పొడి రక్షగా నొసల బొట్టిడుచు నృకరందబిందువుల్
చిప్పిలు పుష్పమంజరులు చెక్కుల నొత్తుచు ధౌరవస్త్రముల్
గప్పుచుఁ జందనంపుబుడకింబు పయిం జిలికించుచుండఁగన్.

౯౨

క. మిక్కుటమై విరహోగల

మిక్కున్నీయదేహ మెల్ల నెరియింపఁగఁ బూ
బక్కిర గల శుకితురగము
నెక్కిన వెడవింటిరౌతు కెరఁగితి మార్తిన్.

౯౩

క. తక్కటి మరుబలములకును

మ్రొక్కితిమే మిటను నెన్వగును సుముఖులు గా
రెక్కడఁ జొత్తు మనఘ , నీ
వెక్కిడివాడ , విట యెవటి కేఁగెది ?' వనినన్.

౯౪

క. 'మీ పుష్పగంధినెయ్యపుఁ

జూపులకును లెప్ప మైన సుకుమారవపు
శ్రీపెంపునఁ దనరినవసు
ధాపతిసుతునఖుండ నింద్రదత్తాహ్వయుడన్.

౯౫

చ. అతిఁడును బుష్పగంధి లలితాకృతిజాలమునందుఁ దద్దయున్
ధృతి యెడలంగ మత్స్యముగతిన్ గడు లోఁబడి వంచబాణబా
ధితుఁ డగు చేను జూచి తగఁ దేలుచు మీ కెఱిగింప నేఁగుదెం
చితి నిట మీఁది కృత్య మది వెప్పఁగ నేటికి మీ రేఱుంగరే.'

౯౬

క. అనవుడుఁ బనివడి వెదకం

జనవలసిన పొమ్ము దాన చనుదెంచిన చా

ద్రున విన నబ్బె నితనిముఖ

మున నిక్కార్యంబు మూలముట్టుగ ననుచున్.

౯౭

చ. రయమున నేగి యాసతులు రాజతనూజకు నత్తైఱంగు ని
శ్చయముగఁ జెప్ప, ము న్నసమసాయకసాయకపంక్తిచేత నొ
చ్చియు నొకకొంత యూఱడిలుచి త్తముతో నటు లేచి తా నతి
ప్రియమున నింద్రదత్తుఁ బిలిపించి తదానన దర్శనంబునన్.

౯౮

క రోగికి సుహృదులఁ గన్గొనఁ

గా గుణ మెట్టి దగు నట్టికైవడిఁ జేతో

రాగ మెల్లర్పఁగ నునికికి

నాగోతులు ప్రీతి నొంది యాతనితోడన్.

౯౯

ఉ. 'తమ్ముఁడ ! నీవు వచ్చినకతమ్మున మాహృయమ్ములోనితా
ప మొక్కికొంత డిందుపడి ప్రాణము నిల్చె; భవత్పళుండు సే
మమ్మున నున్నవాడె ? యొకమా టయిన నృముఁ జిత్తగించునో
నెమ్మది దేగవేటకును నెక్కొనుచి త్తముతోఁ జరించునో ?'

౧౦౦

క. అనవుడు 'నాతనివేటల

పని యిట యిం తెమి చెప్ప భావజుఁ డీ భా

మిచి దీమంబుగఁ జూపి య

తనిఁ గైకొని వేట లాడెఁ దద్దయుఁ గడిమిన్.

౧౦౧

క. అంతటఁ బోవక మరుఁ డీ

కాంతారత్నంబు నతఁడు కారణముగ ని

ట్లీంతకుఁ దెచ్చె * నెఱుంగరె

కొంత విచారంబు వలదొకో మీ కై నన్.

౧౦౨

క. తొలిఁదొలి రోగ నిదానము

దెలియక యౌషధము వేయఁ దివిరెడు వెడవె

జ్జులు వోలెఁ దొడఁగి యీ తో

య్యలి నేమిటి కమ్మ యింత యలజడిపలుపన్ ?'

౧౦౩

నెఱుంగ వె.

- ఉ, నావుడు నింద్రదత్తునచనంబుల నయ్యెలనాగ లట్లకా
దే విరహజ్వరంబు కడతేలునె యీచలిమందులందు నిం
దీనరనేత్రచందములు దేవికి ము న్నెఱిగింపకుండినం
బోవునె ముల్లు ముంటిఁ గొని పుచ్చక రోకటఁ బుచ్చవచ్చునే! ౧౦౪
- వ అని తలంచి ౧౦౫
- క. 'విసవలయు నతనిరాష్ట్ర ము
తనిపట్టణ మతనిత్లదంద్రులపేర్ల
తనిఛామ మతనిప్రియభా
మిని యభిధానంబు మాకు మేలుగఁ జెపుమా'. ౧౦౬
- చ అనిన నతండు 'మాశవసమాహ్వయదేశము వానిదేశ, మా
తనినగరంబు రత్నపురి, దాని కధీశ్వరుఁ డైననందుఁ డా
తనిజనకుండు, తత్ప్రియనితంబిని యంబిక వానితల్లి, వాఁ
డనఘుండు రత్నమండనసమాఖ్యుండు పెండిలి లేదు' నావుడుకా. ౧౦౭
- క. ఒండొరులఁ జూచి యానన
మండలములఁ దెలివి యొలయ మాకన్నియ కా
తండు వరుం డగుఁ బరుపడి
రం డని కార్యోక్తిమై మరల్చిరి వానికా. ౧౦౮
- ఆ. అంతఁ దనదుకోర్కి యబ్బినయట్లకా
నెమ్మి నుల్లసిల్లు నృపతనూజఁ
గొంచుఁ బురికి నరుగుదెంచి రయ్యింతులు;
ననియె నతఁడు నధిపతనయుకడకు. ౧౦౯
- వ. ఇటు వచ్చినయింద్రదత్తుం గాంచి రత్నమండనుండు. ౧౧౦
- క. 'వచ్చెం బో నా నెయ్యుండు
తెచ్చె నొకో మంచివార్త తే కున్నట్లే
వచ్చిఁజుతనగవు మొగమున
వచ్చుపడుట కెద్దిహేతు వనవచ్చు నొకో.' ౧౧౧
- క. అని మది నూహించుచు భూ
తనయాస్వేషణము చేసి తన యెదిరికి వ

చ్చినకపివరునిఁ గాంచిన

యినకులజుఁడ పోలేఁ దలఁపు లీరిక లెత్తెన్.

౧౧౨

క. మెలపున నెదురుగఁ జని ప్ర

స్థితవచనరచన యెసఁగఁ 'గాయో పండో'

కలరూపు చెప్పు' మనవుడు

ఫలియించుచు గోర్కి పాఠఁబట్టుము వగలన్.

౧౧౩

క. సంపాతిన్పవతి సత్తియై

పెంపారెడుచంద్రరేఖప్రియసుత దనపే

రింపారఁ బుష్పగంధి ను

తింపన తగుఁ జుమ్ము మహిఁ దదీయగుణంబుల్.

౧౧౪

సీ ఆ యింతి నీకు నిల్లాలు గాఁ దగుఁ జిత్త

గింపు నామాట లంగీకరించి

యబల నీవార్త విన్నప్పుడ నిజదేహ

జనితవియోగాగ్నిఁ బొనుఁగు పఱిచెఁ

దదనురూపంబుగాఁ దత్సఖీజనములు

నీయూరుఁ బేరును నెమ్మి నడిగి

రడిగి యాతఁ డొడయఁ దగు మాన్మపాత్మజ

కని కార్యగతి దేర నాడి నన్ను

ఆ. మరలఁ బనిచి రేను నరుగుదెంచితి నింకఁ

జింత దక్కి యాలతాంతగంధి

నఖిలబంధుచయము ననుమతింపఁగఁ బెండ్లి

యగుదుఁ గాక వేడ్క లగ్గలింప.

౧౧౫

క. అని యాతనిచిత్తము బో

రన నూల్కొనఁ బల్కి నిజపురంబునకుందో

దొంగి చనియె నింద్రదత్తుం

డని సర్పటి చెప్పె ననిన నత్యుత్సకుఁడై.

౧౧౬

క 'భో'జుఁడు మఱి యే మనియె ? మ

హాజననుతచరణ ! సిద్ధుఁ డతనికి మఱి యే

యోజ వినిపించె నవిరళ

మై జరిగెనె తత్కథామహాలత ?' యనినఁ.

౧౧౬

బ. అనుపమదివ్యతేజ ! దివిజార్చితపాదనరోజు : దైత్యభం
జన : భువనైకరంజన ! కృశానుశశాంకకుశేళయాస్త్రో
చన , ఘనదుఃఖమోచన ! ప్రసన్ననృపింహవపుర్విలాస , వే
ద నగనివాస , భక్తజనతాపరితోషణ : దోషభీషణ !

౧౧౭

క. భవనీరధిబడబానల :

భవగహనానహ్యదావపావక , దృవ్య

ద్భవసామజకంఠీరవ !

భవనిబిడతమోనిరాస భాస్కరమూర్తి :

౧౧౮

వ న మ యూ ర ము

సీలజలదాసిత వినిర్మలశరీరా !

తాళతరునస్తక విదారణవిచారా :

కాళియ మహాభుజగ గర్వపరిహారా :

కాలసద్భిశోగ్ర మదుక్తైటభ విదారా :

౧౧౯

గ ద్య ము

ఇది వాణివరప్రసాదలబ్ధవాగ్విభ తిక్కనామాత్యసంభవ

సుకవిజనవిధేయ అనంతయ నామధేయ ప్రణీతందైన

భోజరాజీయంబును కావ్యంబునందుఁ

దృ తీ యా శ్వా న ము

• • •

శ్రీ
భో జ రా జీ య ము
చ తు ధా శ్వా స ము

శ్రీనాథ, సురక్షితనిఖి

లానాథ! దయామయాంతరంగ! వివా పో
జీనాథసంగ! వీర
శ్రీనిర్జితదైత్యరంహ! శ్రీనరసింహ!

౧

వ. అవధరింపుము,

క. ఆమహానకు నాత్రేయమ

హాముని యిట్లనియె 'భోజాఁ డట్టులు సిద్ధ
స్వామి తగఁ జెప్పకధలు మ
నోమోదము గాఢముగ పినుచు నీ ట్లనియె॥'

౨

ఆ. 'ఇంద్రదత్తుఁ డానరేంద్రపుత్రునిఁ గొంచుఁ

బురికి నరుగఁ దెల్పితిరి తదుత్త
రప్రసంగ మేమి క్రమమున వర్తిలై
సంతపట్టు దెలియ నాన తిమ్ము.'

౩

వ. అనిన సర్పటి యిట్లనియె నట్టింద్రదత్తుండు రత్నమండను మనోరథంబు
నందనృపతికిం జెప్పిన సతండు సంతసించి నిజపురోహితుం డగు చంద్ర
శర్మను గార్యం బడుగుడు నాతండు సంపాతియొద్దకుం దగువారి సంపి
క్రియాసిద్ధికిం గడంగుట కర్తవ్యం బనియె

చ. అనవుడు సంతసించి విభుఁ దార్యులఁ బంపుడు, వార లేఁగి యి
ట్లనిరి 'ఘనుండు మాశవనృపాగ్రణి నందుఁడు మద్విమండు; ద
త్తనయుఁడు రత్నమండనుఁ డుదారుఁడు, వానికి నీదు కూర్మినం
దన నడుగంగ వచ్చితిముదాత్తచరిత్ర! కళింగభూపరా!'

౪

- చ. అనిన నతండు నెమ్మనమునం దొగి మోదము ఖేదముం జెనల
గొనఁగఁ బురోహితుం బిలిచి 'కోమలిజన్మఫలంబు మీకుఁ దోఁ
చినతెఱఁ గంతయుం దెలియఁ జెప్పుఁడు వీరికి, వీరు నమ్మతిం
చినయటు లైన లెన్న, యెఱ చేసిన దోషము వచ్చు' నావుడుకా. ౬
- వ. అతం డక్కన్నియ జన్మించిననాఁ డప్పుడమితేఁడు వినంగ నెట్లు చెప్పె నట్ల
పెండ్లిదొరలతోడనుం జెప్పి ప్రియోక్తిగా నిల్లను. ౭
- ఉ. నందనరేంద్రనందనుఁడు నాయకుఁ డొటకుఁ బుష్పగంధి త
త్సందరి యొటకుం బరమ శోభనసంపద మద్గృహంబునం
బొందుటకుం బ్రమోదరససింధుతరంగల నోలలాడమే
యిందఱుఁ, బాపజాతివిధి యిట్టియరిష్ట మొనర్చకుండినకా.' ౮
- క. అని పల్కిన 'నిది యల్పపుఁ
బనియె విచారించి చూడఁ బాడియ కాదే
యనువుఁ డిదె పోయి వచ్చెద'
మని జనపతితోడఁ జెప్పి రప్పెండ్లిదొరల్ ౯
- ఆ. మరలి పోయి నందధరణీశుతోడఁ జె
ప్పినఁ దలంకి యిట్లు లనియె నాతఁ
'డద్ది రన్న చచ్చినంతటి కల గన్న
నోలి మేలుకనియె యుండవలయు. ౧౦
- ఉ. ఎక్కడి పుష్పగంధి, మఱి 1 యెక్కడి మత్సుఁతు డేమి గాఁగ నీ
మక్కువ బుల్లసిల్లెఁ గొఱమాలినదై వము త్రిప్పి త్రిప్పి పె
జిక్కులఁ బెట్టె నే నెటులు చేయుదు, దుఃఖము చూచి చూచి యా
దీ క్కటు లుండ నిండు సుగతిం బెఱచోటుల లేరె కన్నియల్.' ౧౧
- చ. అనువుడు రత్నమండనుఁ డనంగశ్రీముఖపాతభీతుఁడై
జనకునిఁ జూచి 'తక్కటి విచారము లేటికిఁ బుష్పగంధికై
తను వెటు లైన నేమి వసుధం బెఱ రాజతనూజ లేల య
య్యనిమిషనాధువుత్రిదెస నైనను నాహృదయంబు నిల్చునే. ౧౨

సీ. ఆపద్మముఖిఁ బాసి యేపోడిమియు లేక
 పచ్చవిల్లునిచేతఁ జచ్చుకంటె
 నిగ్రహం 1 బేద పాణిగ్రహాత్సవసౌఖ్య
 మాపోవఁ దొలి తొలి ననుభవించు
 నటమీఁద బ్రతుకు దై వాధీన మెట్లయ్యె
 నయ్యె గా కేమి సేయంగ వచ్చుఁ
 జావు లేకుండ నాజముచేత నాకుఁ దె
 చ్చినవారు గలరె యీశ్వస్తియందు

ఆ. 2 నడుము నడికి యున్న నడుకునె బడె పెట్టు
 వీర లెల్ల నీతివిదులు గారె
 దూరభీతిఁజేసి చేరువ నగుకీడు
 తప్పఁద్రోచు వెరవు వెప్పుఁ గలరె.

౧౩

చ అని కడుఁ దెంపు చేసి సుతుఁ డాడినమాటకు మాటు పల్క నే
 రనిమొగమోట నానృపతిరత్నము కొండొక వెచ్చనూర్చి నె
 మ్మన మెరియగ భూసురసమాజముఁ గన్నొని దీనభావ మా
 ననమునఁ దోవ మేనఁ జలనంబు గడుం బొదలంగ నిట్లను॥.

౧౪

క. 'ఓవిప్రవర్యులార' మ
 దావాసమునందుఁ జెందునకుభంబులఁ బోఁ
 ద్రోవను, సంతతకుభములు
 గావింపను మీర కారె కర్తలు మాకు॥.

౧౫

ఉ. కావున మాకు సేమ మగు కార్యము నేర్పడఁ జెప్పు' డన్న నా
 భూమిబుభాగ్రగణ్యులు ప్రభూతమతిం దలపోసి చూచి దే
 వా' వెఱఁ గంద నేటికి భవ త్తనయుండు గుణాధికుండు మా
 దీవనఁ బెక్కువర్ష ములు తేజ మెల్లర్పఁగ జీవితుం డగు॥.

౧౬

ఆ. విప్రభక్తి గలఁడు వినుము నీతనయుఁ డా
 తనికి ధర్మదేవతయ సహాయ

మొనరఁ గలదు గాని యొందు గానెరదీ

సంశయంబు విడువు జనవరేణ్య!'

౧౭

వ అనిన నవ్విప్రో త్తములమాట తనకొడుకు బ్రతుకు వృద్ధికిం బూటగా మైకొని
రత్నపురాధీశుం డాపుండరీకపురాధీశునితో వియ్య మంద వియ్యకొని సపరి
వారంబుగా సంపాదినగరంబున కేతెంచె నయ్యవసరంబున,

౧౮

సీ, పుణ్యనిర్మలజలంబులను సుస్నాతుడై

తడి యొత్తి విమలవస్త్రములు దాల్చి

కస్తూరికామిశ్రగంధంబు మై నిండ

నలది మాణిక్యమయంబులైన

కంకణాంగదహారకర్ణావతంసాది

కిలితభూషణముల నలరఁ దొడిగి

యంచితసౌరభోదంచితకించిదు

త్పల్లనానావిధపుష్పదామ

ఆ. కములు దనరఁ బూని కల్యాణచిహ్నాలు

గొమరు మిగుల మంమఁ గొండయింటఁ

బరిణయముగ నరుగు పరమేశ్వరుండును

బోలె నొప్పె నానృపాలసుతుడు.

౧౯

క. ముందరఁ బురోహితుండు, పి

ఱుంద సచివుఁ, దాయుధపుమెఱుంగులు మెఱయఁ

గొందఱు భటు లిరుగెలఁకుల

దందడి నడతేర వందితతి సుతియింపఁ.

౨౦

క, భేరీజయఘంటాది మ

హారావములును వసుంధరామరవిజయా

శీరుక్త సుశబ్దములును

గౌరీకల్యాణవిభవ గానధ్వనులుఁ.

౨౧

ఉ. పౌరుల సాధువాదములు బాంధవకోటి ప్రమోదభాషలుఁ

వారవధూవిదూషకజనంబుల నాగరికంపుమాటలుఁ

జేరణి యై దిగంతములఁ బిక్కటిలంగ నపారవైభవో
దారత యుల్లసిల్లఁగ నతం డరుదెంచె వివాహవేదికిఁ, ౨౨

ఉ. అప్పుడు విట్టుబిస్సు విభుఁ డాతరుణిం గనుఁగొన్నఁ బువ్వుదే
రుప్పరవీధిఁ దోలుకొని యుగ్రగతిం బఱతెంచి కాముఁడే
చొప్పునఁ జూపునో తన ప్రసూనశరంబులవాడి యంచు వా
తప్పక చాటు వెట్టిన విధంబున నత్తైర యెత్తి రత్తఱిఁ, ౨౩

వ. మంగళాశీర్వాదపురస్సరంబుగా సుముహూర్తం బనుచు మౌహూర్తికుండు
జయఘంటపై నక్షతలు చల్లిన ౨౪

ఉ. కింగున ఘంటపైఁ గొడుపు గ్రక్కున వైచుడుఁ దూర్యనాదముల్
నింగియు దిక్తటంబులును నిండఁగ విప్రలవేదనాద ము
ప్పొంగి చెలంగుచుండఁ దెర పుచ్చిన ముచ్చట వోవఁ జూచి ర
య్యంగజుఁ డార్వ నొండొరుల యాననపద్మము లావధూవరుల్, ౨౫

ఉ. అంతఁ బురోహితానుమతి నక్షతపాత్రలు సేరఁ దేర న
క్యాంతయుఁ గాంతుఁడుఁ ముఖవికాసము లొప్పుఁగ దోయిలించి య
త్యంతపుఁబ్రీతి నొండొరుల యౌఁదలలం దలఁబ్రాలు వోసి రం
తంతకు మేనులందుఁ బులకాంకురజాలము బుల్లసిల్లఁగఁ, ౨౬

తే. పొలఁతి ప్రాణేశుతలఁ బ్రాలు పోయునపుడు
సిగ్గునెపమునఁ దనదు దోసిలి యొకింత
తడవునకుఁ గాని వదలదు తచ్చిరోజు
కరసరోజసంస్పర్శసౌఖ్యంబు మరగి ౨౭

క. తలఁబ్రాలు వోయుచో నవి
తలవెండ్రుక లింత సోకి తన దగు బాహిం
గుళములు దక్కటియంగం
బుల కెక్కటి సేయ రాజపుత్రుఁడు మెఱసెఁ, ౨౮

క. గుణమణియుత యగుసతిల
క్షణ మది ప్రాణేశ్వరునకు శాశ్వతసుఖకా
రణ మనియిటు చేసె ననఁగ
గుణమణియుతఁ జేసె విభుఁడు కోమలి నంతఁ, ౨౯

చ. అతనునిఁ గెల్తు నీసతి సహస్థితి గల్గిన నంచునో, పురా
కృతసుకృతోపభోగతతికిం గుదు రీసతి యంచునో, యనా
గతఘనదుర్దశందలఁగఁగా వెర వీసతి గాంచు నంచునో,
యతఁ డిటు చేసె నాఁగఁ దరిశేక్షణహస్తముఁ బిట్టెఁ బ్రీతితోన్. ౩౦

వ. ఇ వివిధంబున నప్పల్లవపాణిం బాణిగ్రహణంబు చేసి శవీసమన్వితం డగు
శతక్రతుండునుం బోలె ననుపమతేజోవిశేషవిరాజితం డగు నయ్యవన
రంబున, ౩౧

తే. నేటిపట్టునఁ బగ లింత నిడివి యైన
నంగనాలింగనోత్సవాభ్యర్థి యైన
యాన్మపాత్యజుఁ డెట్లోర్పు ననుచు నర్కుఁ
డతని కవకాశ మిచ్చినయట్లు గ్రుంకె ౩౨

క. దంపతుల రాగరసముల
పెంపో, మన్మథతమంబుపెంపో యనఁగా
సౌంపగుసంభాసరాగవ
రంపరయును జీకువాలుఁ బ్రబ్బెఁ బయిపయిన్ ౩౩

వ. తదనంతరసమయంబున ౩౪

చ. జలజభవాండ మొప్పెఁ గలశంబువిధంబున, నందులోన ను
జ్జ్వల మగు చంద్రికాపటలి సన్నుతి కెక్కిఁ బయఃప్రపూరమై,
లలితకలాకలాపనదలంకృతచారుసుధామరీచి యిం
పుల గని యై తనరౌఁ బయిఁ బొంపిరి గట్టిన మీఁగడోయనన్. ౩౫

క. ఆరాత్రి పుష్పగంధికి
గారవమున జలక మార్చి కై పేసి సఖుల్
కోరి నృపాత్మజశయ్యా
గారమునకుఁ దెచ్చి యతనిఁ గదియించుటయున్, ౩౬

సీ. జలజాక్షి దన్ను నెచ్చెలులు పానుపుమీఁద
నునుచుచోఁ బెనఁగక పెనఁగుటయును

సెజ్జకు వచ్చియుఁ జెలులు నవ్వెద రని
మో మెత్తఁగానోడు - ముగ్ధతయును
నొక్కొకపనివెంట నువిద లేఁగినఁ జిత్త
మూటాడుమండంగ నుందుటయును
జిట్టంటువేతల సిగ్గు కీ లెడలించి
పలికింప నల్లనఁ బలుకుటయును

తీ దనువు పులకింప నధరామృతంబు గ్రోలి
కొఁగిలించిన మర్మంబు కరఁగుటయును
దనకు నత్యంతసౌఖ్యప్రదంబు లగుచు
నలర సురతోత్సవాల్లి నోలాడె విఘఁడు

౩౭

ఆ. ప్రథమరతమునందుఁ బంచసాయకతంత్ర
మంతవట్టు దనకు నవగతముగ
నభ్యసించె ననఁగ నయ్యింతి భర్తచి
త్తంబు వట్టు బహువిధంబులందు

౩౮

అ బాహ్యరతులఁ దొలుత బాలకి గరఁగించి
కూటమందు గెలుపు గొందు ననుచుఁ
గదిసి విఘఁడు దాన కరఁగఁ జొచ్చుఁ బరస్ప
రానురాగమహిమ యడుగనేల.

౩౯

వ. ఇట్లు లబ్ధమనోరథుండై యా రత్నమండనుండు కతిపయదీనంబులకు సంపాతి
నృపతిచేత సత్కృతుండై యపారవిభవంబారఁ బుష్పగంధిని దోడ్కొని
తన పట్టణంబున కరిగి నందమహారాజునకు సంచికాదేవికి నమస్కరించి యథా
సుఖవిహారంబుల నుండి యుండి యొక్కనాడు,

౪౦

క మారుఁడు రమ్యారామవి
హారంబున మెఱయుమాడ్కి నప్పరిసరకౌ
తారమున కేఁగి ధీరో
దారుఁడు రాకొమరుఁ డేకతమున మెలంగఁ.

౪౧

ఉ. క్రూరపుజూపులు నిడుదకోటలు నుగ్రపుమోము నేత్తుటం
బేరినకోరమీసములు బిట్టనవేండ్రుకలుం గృతత్వముం
గూరినదేహము న్వెడదకుక్షియు ఘోరరవంబు గల్గి యే
పారిసబ్రహ్మరాక్షసుఁ డుదగ్రులుం దొకఁ డవ్వనంబులోకా.

౪౨

చ. ఉరుధరణీజశాఖవయి నుండి ఘనధ్వనిఁ దన్నుఁ బిల్వ సుం
దరతరవక్త్ర మెత్తి వెనఁ దప్పక చూచి కుమారుఁ డాత్మన
చ్చెరువడి పుష్పగంధికయి చెప్పిన యప్పలుకు ల్దలించి 'యే
వ్వరికిని మీఱ రా దజుఁడు వ్రాసినవ్రా' లనుమాట దప్పనే

౪౩

ఆ. అలతాంగిఁ బెండ్లియాడి తొమ్మిదిప్రొద్దు
లయ్యె నేఁటితోడ నదినిమిత్త
మై కదా భయంకరాకృతితోఁ బోడ
చూపె బ్రహ్మరాక్షసుండు నేఁడు.

౪౪

క. అని కొందొక చింతింపఁగ
ననుమానం బేల నాకు నాహారముగా
నిను నియమించె నజుఁడు ర
మ్మని వెండియుఁ బిల్చె నాతఁ డాగ్రహ మెసఁగఁ.

౪౫

చ. ఇట్లు నెట్టుకొని పిల్చుచున్న బ్రహ్మరాక్షసునకు దైర్యగుణమండనుం డగు
రత్నమండనుండు సవినయంబుగా నిట్లనియె 'నయ్యా' నీ యానతి నేను
జేసెద నా కొక్క విన్నపంబుగల దది యాకర్షింపుము.

౪౬

సీ. 'ఏను బోయినజాడ యెఱుంగక నాతల్లి
దండ్రులు నెంతయుఁ దల్లడిలుచు
నుండుదురో నన్ను నోరంతప్రొద్దును
నెత్తి పెంచినదాది యెంత వగచు
చుండునో నాచేయు నుద్యోగముల కెల్ల
ననుకూలుఁ డైవచ్చు నాప్తుఁ డింద్ర
దత్తుఁడు దానెంత తలఁకునో నాకు దో
సిలి యొగ్గి యే సౌఖ్యములును లేక

అ, పుష్పగంధి యెంత పొగులునో యే బోయి
వారి కెల్ల సుచితవచనరచన
జేసి యూటడించి శీఘ్రంబ వత్తు నీ
యాన నన్ను బనుపు ' మనిన నతఁడు

౪౭

తే. ' అవుర పులిచేతఁ జిక్కిన యతఁడు విడిచి
పోయి క్రమ్మట వచ్చుట బొంకు గాదె
తళియఁ బెట్టినయశనంబు తలఁగఁద్రోచి
పిదపఁ గుడివెద ననువాఁడు బేలకాడె

౪౮

క అది గాక నీవు చని వ
చ్చెద ననుటయు, బిదప నీవు చేరెదవని నే
వదలుటయు నయుక్తంబులు ;
చదురుఁడ వగు దేని రమ్మ చయ్యనఁగదియన్.

౪౯

చ. అనవుడు ' నోమహాత్మ ' యిటు లాడఁగనేటికి నీదు సమ్ముఖం
బున నిటు పల్కి నాకు మఱి బొంకఁగ వచ్చునె సర్వజీవులం
దును మనుజత్వసిద్ధిగడు దుర్లభ మట్టిమనుష్యదేహమె
త్తిన తుదిఁ గల్ల లాడి సుగతిద్యుతి నొందునె యెట్టిసీమఁడున్

౫౦

ఉ. కావున నాకు బొంకు పలుకం బని లేదు, వృథా వినాశమై
పోవఁగ నున్న యీచెనఁటి బొంది ఖవాదృకు లైనపెద్ద లా
పోవఁగ నారగించుటకుఁ బూని సమర్పణ చేయరా దొకో '
నావుడు నాతఁ డుగ్రముగ నవ్వి ' యి వేటికి నిన్ని మాటలున్

౫౧

క, ప్రత్యయపరిపాలకుఁ డగు
నత్యుత్తముఁ డెచటఁ గల్గు? నప్పటి పనికై
సత్యోక్తులు పచరింపఁగ
నత్యాచారంబు మది ననాచార మగున్.

౫౨

చ. అనిన నతం డతని కిట్లనియె

౫౩

క ' మనుజుఁడ, సత్సంగతి గల
మనుజేంద్రసుతుండఁ గల్ల మాటాడెదనే

మును తిర్యగ్జాతి యనం
జనుధేనువు సత్యనిష్ఠ సబ్బుట వినవే '

౫౪

క. అనవుడు 'నాకథ యెట్టిది
వినవలయుం జెప్పు' మగున 'విప్రవరేణ్యా'
విను' మనుచు రత్నమండనుఁ
డెనయంగా నతనితోడ నిల్లని చెప్పెన్.

౫౫

గో వ్యా ఘ్రు ము ల క థ

సీ. ఒకవిప్రవర్యుని హోమధేనువు నిత్య
సత్యవర్తిని, సదాచారమూర్తి,
కలహంబునకుఁ బోదు, కలిగినంతనె తుష్టి
నొందు, నందడి కోర్చు, నుజ్జు వేయ
వలవదు, పిదుకుచో వరవృష్టిధారల
చెలుపునఁ జిన్నులు చేపి కురియుఁ,
దెవు లెఱుంగదు, తొమ్ము తీంద్ర సాలఁగఁ గల్గి
కురుమట్టమై చాలఁ గూడియుండు ,

తే. నిట్టిగోరత్న మొక్కనఁ డేకతంబు
పోకు మేయుచునుండ బెబ్బులి యొకండు
దానిఁ గనిపొంచి యొడ లెల్ల దాచి వాల
మవనిఁ దాటించుచును వ్రేయ నడరుటయును.

౫౬

క కళవళము లేక 'యోహో'
నిలు నిలు ' మని సురభి యి ట్లనియేఁ జయ్యన న
ప్పులితో 'నాకాక చన వీ
వలయు వివేకించి నాడు వాక్యము వినుమా.'

౫౭

క. అనినఁ బులి గోవుపై నె
త్తినకేలును భీషణాకృతియుఁ బటమున వ్రా
సినని త్తరురూపువిధం
బున ఖవరుల కద్భుతంబు పొదలఁగ నుండెన్.

౫౮

- చ. పులి యటె, దీవనానలము పొంగున మ్రోగుచు నున్ని యట్టె, యి
ముల నొకిపాడిగో వపుడు ముందటికిం జనుదెంచు నట్టె, హో
నిలు మనినం బయిం బడక నిల్చికనుంగొను నట్టె బాపురే
కలఁగక యాడుమాట లయకాలుని నైన శమింపఁ జేయదే. ౫౯
- వ. ఇట్లు నిల్చి యప్పుండరికం బాధేనువున కిట్లను 'నామిషార్థినై వచ్చు న న్నిట్లు
వారింపఁ గారణం బేమి? నీ వేమి చెప్పెదు? చెప్పు' మనిన నది దాని
కిట్లనియె ౬౦
- చ. మును మునుఁ బుట్టె నాకు నొక ముద్దులపట్టి, యతండు పుట్టి యే
దెనిమిదినాళ్ళపాటి గలఁ డింతియ, పూరియు మేయ నేరఁ డే
జని కడుపారఁ జన్గడిపి చయ్యన వచ్చెద, నన్నుఁ బోయి ర
మ్మని సుకృతంబు గట్టికొనవన్న దయాగుణ ముల్లసిల్లఁగఁ. ౬౧
- వ. అని పల్కుచుఁ దనలో నిట్లని విచారించు ౬౨
- క. 'రేపు వను గుడిపి వచ్చితి
నేపున నం దంద పరువు లిడి యంతటిలో
నాపుడిసెడు నటగినఁ గొడు
కేపాటులఁ బడునొ వాని కెయ్యది గతియో ౬౩
- క ఏ నట్లు నాకుమండఁగఁ
దా నను నండ గొని చెవులు దాల వయిచుచుఁ
మే నెఱుఁగక యుండెడు నా
కూనకు నెవ్వారు దిక్కుకో యిట మీఁదఁ. ౬౪
- సీ. నన్నుఁ గానక పోయి నాపుత్రుఁ డేయావు
పొదు గైనఁ దొడుకంగఁ గుదిలి కొనుచుఁ
గొమ్మున నదరంటఁ జిమ్మునో సుడిసిన
నడ్డంబు దాఁకునో గొడ్డుటావు
లుగ్రమహోక్షంబు లొండొంటిఁ దొడరుచోఁ
ద్రొక్కునో జరరాగ్నిఁ బొక్కివడుచుఁ
బొరుగిండులకు నొంటిఁ బోవఁ గుక్కలు దోతి
కటమనో గతిమాలి యటచుకొనుచు

అ. దిరిగి తిరిగి యధికదీనవ క్త్రముతోడఁ

దోట దొడ్డి చొరఁగఁ దోలఁ బోయి

పడుచు పైద వెంటఁ బడి నొవ్వ నడుచునో

యేమి సేతు* నంచుఁ బ్రేముడించు.

౬౫

వ. అంతఁ దన యంతరంగం బంత యెఱింగిన నప్పలి సంశయించునో యను

తత్తటంబునం జిత్తం బొక్కింత చేసికొని వైవర్ణ్యంబు దోఁపనీక క్రమ్మట

నమ్మెద వి ట్లనియె.

౬౬

ఉ. గుమ్మెడుపాల నానుతునకుం బరితృప్తిజనించుఁ గాని మాం

సమ్ము సమ స్తముంగొనక చాలదు నీ యుదరాగ్నికై న, ని

క్కమ్ముగ నిందులోఁ బ్రథమకార్యవినిర్గతి నీవెఱుంగవే,

పొమ్మనవన్న ! వ్యాఘ్రకులభూషణ ! చయ్యనఁ బోయి వచ్చెదఁ

౬౭

చ. అనవుడుఁ బుండరీక మపహాస్యము చేసి 'యి దేమి గోవ ! యి

ట్లనియెదు, నన్ను బేల్చుటచి యాత్మజుఁ దున్నెద కేఁగి నత్వరం

బునఁ జనుదెంతు నంటి, విది పోలునె, చెప్పెడువారు చెప్పినఁ

వినియెడువారి కించుకవివేకము పుట్టదె యింత యేటికిఁ

౬౮

అ. గుండె నిమురుకొనుచుఁ గొడుకుపాలికి నేఁగి

కడుపు నిండఁ జన్ను గుడిపి సీపు

నెమరు వెట్టుకొనుచు నెమ్మది నుందుగా

కివటి కేల వచ్చె దెఱిఁగి యెఱిఁగి.

౬౯

వ. అనిన నప్పుండరీకంబునకు వివేకంబు లేదు గదే యని శోకంబు నొందుచు

నా గోకులరత్నంబు వ్యాఘ్రంబునకు నిట్లను 'నే నిన్ను నొకకొన్ని వేష

భాషలం బ్రమోషించి యట పోయి క్రమ్మట రాకుండుదు నని నను నమ్మనేర

విది సాధులక్షణంబె ? యే ననత్యవచనురాలనె ?

౭౦

క. ఒక యితిహాసము చెప్పెద

నకలంకత వినుము, సూన్యతాత్ముల చరితల్

నకలాఘక్షయకరములు

సుకృతనిధానములు కర్ణశోభితరీలల్

౭౧

మ ద న రే ఖ క థ

వ. అయ్యితిహాసం బెట్టి దనిన మగధదేశంబునందు * సంభీరుం డనునొక్క
మహిపాలుండు పెద్దకాలంబు తనకు సంతానంబు లేక భూదేవతల రప్పించి
పుత్రకామేష్టి సేయింప నయ్యగ్నికుండంబువలన నొక్క తేజోమూర్తి యగు
కొడుకును, నొక్క యధికస్వరూపిణి యగు కూతురుం బుట్టిన నయ్యిద్దఱకుం
గ్రమంబునఁ బావకలోముండును మదనరేఖయు నను నభిధానంబు లొనరించి
పెనుపుచుండునంత నయ్యిరువురు తండ్రినియోగంబున విద్యాభ్యాసంబు
సేయుచు.

౨౨

చ. నదమలయు క్రిజేసి గురుసన్నిధిఁ బావకలోముఁ దోలిఁ బ్రాఁ
జదువులు ధర్మసంహితయు సామజశిక్షయు నశ్వశాస్త్రముం
బొదలెడు నస్త్రసాధనయు భూపతిసీతియు గానవిద్యయుఁ
మొదలగు విద్య లెల్లఁ దుదిముట్ట నెఱింగెఁ బరిస్ఫుటంబుగఁ.

౨౩

క. అతనిసహోదరి యగు న
య్యతివయుఁ దగఁ గావ్యనాటకాలంకార
ప్రతతు లొగి నభ్యసించుచుఁ
జతురతమై నుండె నొక్కనమయమునందుఁ.

౨౪

సీ నూఁగారుఁదీగెకు నూతనావాలమై
తనరారు నాభిరంద్రంబుఁ జూచి
సుభగత్వలక్ష్మికి సోపానమార్గమై
రమణీయమగు వశిత్రయముఁ జూచి
యౌవనశబరు చే నమరుమారెడుపండ్ల
క్రియ నందమగు కుచద్వయముఁ జూచి
ముఖచంద్రమండలంబునఁ దోచునమృతపూ
రము భంగి మధురాధరంబుఁ జూచి

తే. గురుతనూజుండు మనమునఁ గోర్కి నిగుడఁ
దోడిశిష్యుల నందఱ వీడుకొలిపి

* శంబరుండను. ఈ రాజు అంభీరుండని తరువాత పేర్కొనఁబడును.

వనిత నేకాంతమందిరంబునకుఁ దెచ్చి

కదియవచ్చిన నది వానికళ లెఱంగి

౨౫

చ ఇటు తగు నయ్య విప్రుఁడ వహీనగుణాధ్యుఁడ నీవు, నీకు నే
మిటి కీటువంటి దౌష్ట్యము శమించునె మజ్జనకుండు విన్ను^౨ ద
క్కటిజను లేమి యుండు మదిఁ గాంక్షయె కల్గిన నగ్నిసాక్షిగాఁ
జిటికెన వట్టి కాక వృధ సేయుట ధర్మమె కన్యకాత్వము^౩ ?

౨౬

క. పడతికిఁ గన్యాధర్మం

బెడలినఁ గొఱ యగునె వెండి యెవ్వరి కైనం

గడివోయినపువ్వులు మఱి

ముడుచునె రచికుఁ డగువాఁ డమోఘవివేకా !

౨౭

ఉ కావున నీవు న న్నదియఁ గారణ మేమి తొలంగు' మన్న నా
ఘావిబుధుండు 'నీవు నను బొందక పోయెద నన్న మైమెయిం
బోవఁగ నేల నిత్తు' నని పూని నృపాత్మజ నంటఁబట్టి వ
స్త్రావరణంబుఁ బుచ్చుటయు హస్తము చాచి విదల్చి వైచుచు^౪.

౨౮

చ. 'తలతల మంచినాఁడవు గదా గురుపుత్రుఁడ వంచు విన్ను నోఁ
బలుకక యున్న నీగతిని బాడి తొఱంగెదు చాలుఁ జాలు మా
టలపని యేల? వేగిరపడం బనిలే దబలుండ' యంటివా
రల కెఱిగించి నీవెనఁటిరంతులు సర్వముఁ జక్కఁ జేసెద^౫.

౨౯

చ. అని కడుఁ దూలపోఁ బలుక నగ్గురుపుత్రుఁడు మూర్ఖ నొంది మే
దిచి కొఱగంగ నవ్వనిత దిగ్గనఁ బట్టి నిజాంకపీఠ మా
తని కుపధానమై వెలయఁ దా నొనరించి మొగంబు చూచి ము
క్కునఁ బవనంబు లేమికి దిగుల్పడి కుత్తుక యంటి చూచుచు^౬.

౩౦

క. 'అక్కట నాగురుపుత్రం

డెక్కలిఁ గోల్పడితి, నెద్ది తెఱఁగో, విప్రుం

డెక్కడి కెక్కడఁ దలఁచెను

దృక్కరణోన్మాద మింత తీవ్రం బగునే.

౩౧

క. గురుపత్నిఁ జంద్రుఁ డమ్ముని

వరపత్నిఁ ద్రివిష్టవైకవల్లభుఁడు పరా

ళరుఁ డోడరేవుపడఁతిని

మరుగుటఁ గనువేదు టేతరమర్త్యుల వశమే !

౮౨

తే. నాకుఁగా నీతఁ డిటు మరణంబు నొందె

నేని నా కెంత పాపమో, యిప్పు డితని

కోర్కి దీర్చితినేని నా కులములోన

నెంత హీనత వచ్చునో యేమి సేతు.

౮౩

వ. నని చింతించి యొక్కయుపాయంబు గాంచి,

౮౪

క. తొడ చఱచి పేరఁ బిల్చుచు

నొడికంబుగఁ గరసరోజ మురమున నిడుచు

వెడఁ గదలుతెప్ప పొడ గని

పడఁతుక యొకకొంత డిందుపడియెడు వగతో.

౮౫

క. 'అనఘా !' యిది యెంతటి పని,

విను నాదెస నీకు నింత వేడుక గలదే,

గను దెఱచి చక్కఁ జూడుము

మనలో మన కింత గలదె మతిహీనుడవై.

౮౬

క. నవ్వితి వైనను గాకే

నివ్విధ మి ట్లెఱుఁగుదును మహీసుర ! నిను నే

నొవ్వం బిలికితిఁ గరుణకు

దవ్వగుపని సేయ నేను ధర్మేతరనే.'

౮౭

చ. అనిన నతండు "నావలన నాదరణంబు తలంచియిట్లు జేపే

క్కొనియెడుఁ ; గంటి మంటి" నని గొబ్బునఁ గన్నులు విచ్చిచూచి పై

కొనఁగఁ దలంచినం గుసుమకోమల త త్తటపాటు లేని నె

మ్మనమున విప్రఁ జూచియిటు మానుము నీ కింక వేగ మేటికి.

౮౮

క. ఏ నొక్కటి నిను వేడెద

దానిం గాదనక నీవు దలకొని చేయం

గా నోపిన విద్యద్విను

తా ! నీచి త్తంబుఁ బట్టుదానఁ బ్రియమున.

౮౯

వ. అనిన నవ్విప్రుండు దమకించి.

౯౦

క. 'ధన మైనఁ బ్రాణమైనను
వనజానన ! యేను నీకు వంచింతునె యే
పని యైన నడుగు మిప్పుడ
యొనరించెడ' ననిన నప్పయోరుహముఖయుక్త,

౯౧

క. ధన మడుగఁ బ్రాణ మడుగఁ
విను పరిణయ మైనపిదప నే నీయెడకుం
జనుదెంచి కాని మత్ప్రియు
నెనయఁగ నేఁ బొంద నాకు నీవర మీవే '

౯౨

వ. అనుటయు 'బాపు బాపు నను నానలపా లొనరించి నెమ్మదీం
జనువెర వె ప్లేటింగితి, విచారవిమూఢున కై న నీవు ప
ల్కినపలు కియ్యకో లగునె ? లేమ , వనంబున జున్ను రేచి తి
య్యని మధుపాన మొల్లక రయంబున నొండులపాలు సేయునే

౯౩

వ. అది యటులుండె నీ విచటి కప్పుడు వచ్చెద నంటి వో, నినుం
గదలఁగ నిచ్చునే విభుఁడు ? కాని ప్రసంగము లేల ? నీవు నా
తుది నట లేక వచ్చుటకుఁ దొయ్యలి ! యెవ్వరు పూఁట ? యంతకుం
బదిలము నిల్వ లేను, మరుబారికిఁ ద్రోవక నన్నుఁ గావవే

౯౪

క. యాదృచ్చికసురతంబును,
జూదంబున గెల్వఁబడిన సొమ్మును. నుత్తోక్త
శాదుల నప్పటి కప్పుడు
కాదే మఱి దుస్సిపోవుఁ గాక నిలుచునే.

౯౫

క ఈవేళఁ దప్పిపోయిన
నావల నొకనాఁడు వత్తుననునది నిజమే
నీ వెంత చెప్పినను మ
ద్యావము నమ్మ' దనియతఁడు దాఁ బల్కుటయుక్త

౯౬

సీ. 'నా రాక సిద్ధమ్ము నమ్మునీ,' పని పెక్కు
భంగుల శపథముల్ పలికి యబల

“ విను మిదె యాహ్నాయవిదుఁ డైనవిప్రుఁడు
 ధర్మప్రజార్థమై తగినకన్య
 నరసి పెండిలియాడ నరుగుచో విఘ్నంబుఁ
 గావించుపాపానఁ బోవుదాన
 నప్పుడు రాకున్న నని పల్కుఁ ‘బోఁబోలు’
 ననియె నాగురుపుత్రుఁ, డట్ల పలికి

ఆ యరిగె రాజపుత్రి మరుసాయకిము గుఱిఁ
 దూఱ నాఁటి తిరిగి దొనకు నేఁగు
 నట్లు నిర్వికారయానంబుతోఁ గీర్తి
 సదన మైన తండ్రిసదనమునకు

౯౩

వ అంత నయ్యంతికిం దంత్రి యను రాజకుమారుండు వరుండై ప్రథమసంగ
 మోత్సవసముత్సుకం బగు మనంబున దూతికాజనంబులం బనుప వార లచ్చె
 లువం బిలువం బోయిన.

౯౪

ఆ, ఆన్మపాలపుత్రి యాదటఁ గై సేసి
 యతనుపాలి కరుగు రతియ పోలె
 నరిగి యరిగి మున్ను గురుతనూజునితోడఁ
 బల్కినట్టి కడిఁదిబాసఁ దలఁచి.

౯౫

చ. మదిఁ దలపోసి ‘యాగురుకుమారునితో నలనాఁడు మత్పతిం
 గదియుటకంటె మున్ను నినుఁ గానఁగ వచ్చెద నమ్ము మంటి, నీ
 యదన నితండు నన్ను గవయఁ గుతుకంబునఁ బిల్వఁ బంచె నా
 కదియు నవశ్య, మిప్పనియు నర్హమ, యెయ్యది యాచరింతునో.

౯౬

సీ. విప్రుపాలికిఁ బోయి వేగ వచ్చెద నన్న
 నృపదూతికల నాకు నిల్ప రాదు
 మగనికోరికి దీర్చి మఱి వత్తు నని యేను
 జనిన నసత్యదోషంబు వచ్చు
 నీపూట దప్పించి యెల్లి చూచెద * నని
 పతివేద్యఁ జెలుచుట పాడి గాదు

* నన్న.

పతితోన చెప్పి యీపని యొనర్చెద నన్న
నెఱుంగ రా దాతని హృదయసరణి

- అ. ధర్మనూక్త మె వివిధము దుర్బలప్రబ
లంబు లెఱిగి నిశ్చయంబు సేయు
వార లెవ్వ రిదట వాక్రుచ్చి యొకరితోఁ
జెప్ప రాదు త్రోపు సేయ రాదు ' ౧౦౧
- వ అని డోలాయమానమానన యగుచు నమ్మానవతి ధర్మస్థితికిం బతియనుమతియ
ముఖ్యగతిగాఁ దనమతి నిశ్చయింప దూతిక లచ్చెలావం బతితల్పంబున నిడి
తొలఁగి చనిరి ౧౦౨
- తే. అంత నయ్యింతి తన యంతరంగమందు
నతఁడు తనుఁ బొందఁ దైపడునంతంటె
మున్న యీ మాట వినిపింపకున్నఁ గార్య
మనువు పఱచుట దుస్తర మని తలంచి. ౧౦౩
- ఉ. చెప్పఁగజూచి సిగ్గువడుఁ జెప్పఁగఁ, జెప్పకయున్నఁ దీర, దేఁ
జెప్పెదఁ గాక యంచుఁ దెగి చెప్పఁ దలంచు, ని దేమి మాటగాఁ
జెప్పుదుఁ, జెప్పినం బతియుఁ జిత్తమునం గలుషించునో, పరుల్
చెప్పెదువార్త కా దనుచుఁ జెప్పఁగఁ బూనునుఁ, జెప్పఁ గా దనుకా. ౧౦౪
- క. అప్పడఁతి యివివిధంబున
ముప్పురి గొను సంశయంపుముంపునఁ బతికే
జెప్పక యిది మఱి యెవ్వరు
చెప్పెద రని చెప్పఁ జూచుఁ జెప్పఁగ వెఱచుకా. ౧౦౫
- అ. అట్ల కాదె ముగ్ధ యటె, క్రొత్తపెండిలి
వూతు రట్టె, మగఁడు లాఁతి యట్టె,
యదియుఁ బ్రథమసంగ మానన్నవేళటె,
పిగ్గుపేర్మి వేఱ చెప్ప నేల ౧౦౬
- క. అవి యన్నింటిని మిగులదే
భావి నెందును లేని యితరపురుషప్రారం

భవిచారము పతియెదురన

యవమానపుఁబనిని నాలు కాడునె తడవక.

౧౦౭

ప. ఇట్లు విచారించి యెట్టకేలకుఁ దెంపుచేసి యజ్ఞనపతికి సాష్టాంగనమస్కారంబు చేసి ముకుళితకరాంబుజయై యున్న నాతఁ డత్రైతవ త్తెఱంగక వెఱుగుపడి తన కెంగేలం బట్టి లేవనెత్తి యాలింగనంబు సేయుచుఁ దల్పంబు మీఁదికి రాఁ దిగిచి 'మృగాక్షీ: యేను భవదీయలక్షణపరతంత్రుండనకదా నీ వాంఛితం బెద్దియో వెఱవక యెఱింగింపుమనవుడు నమ్మగువ 'దేవా' యే నొక్క విన్నపంబు చెసెద నది యుక్తం బైన నయుక్తంబైన నీ కనుగ్రహిం పక పోరా దవధరింపు' మని యతనిచిత్తంబునకుఁ గినుక వొడమకుండునట్లుగా నల్లనల్లనం జెవికిఁ జల్ల నగునట్లు మృదుభాషావిశేషంబుల నగ్గురుపుత్రు నభిలాషయుం, దన వగు సరోషప్రతిభాషలకు నోడియతండు వాతాహతభూజంబు నోజ నేలం గూలుటయు, నక్కారణంబున బ్రహ్మహత్య సిద్ధించె నే నేమి సేయుదు నని తల్లడించి యతని బోధించుటకై తత్సమయసముచితవచనంబుల నుపవరింపం బెద్దయుం బ్రొద్దునకు నతండు దైవాధీనంబునఁ జైతన్యంబు నొంది క్రమ్ముఁ దనతోఁ బరిచర్య సేయం దలంచినప్పు డహ్వాపు దప్పింప నొందువెరవు దొరకొనమఁ దా న ట్లోడంబడి యెడ పల్కిన విధంబునుం జెప్పి యప్పొలంతి మఱియు నిట్లనియె.

౧౦౮

సీ. సుదతి కన్యాత్వవిచ్యుతి పొందు టపకీర్తి

గాని పత్యనుమతి నైనకర్మ

మెత్తైన మెలని యే నప్పు డతనికిఁ

బరిభాష చేసితిఁ, బార్థివేంద్ర'

యప్పు డాపరిభాష దప్పిన దోషంబు

ప్రాపించు, సతి కైన పాతకంబు

పతిఁ బొందు నని చెప్పఁబడు నట్లుగావున

వినిపింప వలసె నీ వివర మెల్ల

తే. నింక నిటమీద నీచిత్త మెట్టులాండె

నటుల చేసెద నానతి' మ్మనిన నాతఁ

డుల్ల మత్యంతచింతాపయోధి మునుఁగ

ళిరము గంపింపఁ జేసి యచ్చెరువు నొంది.

౧౦౯

- క. అతివలు సాహసకర్మణు,
 లతిమాత్రము వారిబుద్ధి. య పై యునికిం
 జతురానునకు నైనను
 సతుల గెలువరాదు సహజసామర్థ్యమునన్ ౧౧౦
- క. ఎఱిగి యెఱిగి యెరుపాలికిఁ
 దెఱవఁ బనుచుపనికి సమ్మతింపదు చిత్తం
 బఱిముఱి నసత్యదోషము
 పఱియెదుట సిద్ధ మెట్లు పనుపక యున్నన్. ౧౧౧
- క. ఎయ్యది కర్తవ్య మొకో
 యియ్యెడ నాలోచనమున కెవ్వఁ డొకో తో
 డయ్యెడు వాఁ డీ కార్యము
 నయ్యము గాకుండఁ జేయవలయు వెరవుతోన్ ౧౧౨
- చ. అని తలపోయుభర్తకుఁ బ్రియంబున నిట్లను 'నింత నీమనం
 బున ననుమాన మేమిటికిఁ బుచ్చుఁ దలంచిన నన్నుఁ బోయి ర
 మ్మను, మటు కాక నీవు వల దన్నను మానెద' సత్యనిష్ఠతో
 నెనయఁగ రావుసుమ్ము మఱి యెన్నితపంబులు నీజగంబునన్ ౧౧౩
- క ధన మెల్లఁ బొలియునంతటి
 పని పుట్టిన నాలి బిడ్డఁ బాసి నిరాశన్
 జనునట్టియెడరు పుట్టిన
 జనుఁ దేమఱకుండవలయు సత్యవ్రతమున్. ౧౧౪
- క. తొల్లి హరిశ్చంద్రమహీ
 వల్లభవల్లభుఁడు సత్యవాక్యము ధరణిం
 జెల్లించె నతనివర్తన
 మెల్లజగంబుఁ బ్రివిధ మెఱుంగమె కథలన్. ౧౧౫
- వ. అది యట్లుండె నింక నొక్క విశేషంబు. ౧౧౬
- క. అతివలమాయలు పెక్కులు
 పతుల మొఱుగఁ దలచి రేని పట్టఁగ వశమే

పతిభిక్తివిరతలగు న

య్యతివలు గైకొనరు గాక యాదుర్గుణముల్.

౧౧౭

క. పతి దన కేడుగడయ గాఁ

బతియానతి మౌళిఁ బూని పతిచిత్తం బే

గతి నుండు నట్ల మెలఁగెడు

సతి గల్గినఁ బుణ్యగతి సుసాధ్యము పతికిన్.

౧౧౮

వ. ఇట్లు నడవక

౧౧౯

చ పెరిమిటిఁ దిట్టుచున్ సతులఁ బ్రేల్పుచుఁ బండులు గీటుకొంచు న

జ్జనుల నిరాకరించుచు ననత్యము లాడుచుఁ గన్నవారితో

డన కలహించుచున్ జొరనిరావులు చొచ్చుచు విందు వీడు వ

చ్చినఁ దల యంటఁ గట్టుకొని జిట్టునఁ జీదుచు బిట్టు మూల్గుచున్,

౧౨౦

చ. తన కడుపార ము న్నుడిచి తా నొకనాఁడును గూటిపొంతఁబో

వనియది వోలె మోము దిగవైచుచు నూరకె కాశు లీడ్చుచున్

వనరుచు వింటివాకిటికి వచ్చినవారలముందటం దగం

బనివడి లేమి చెప్పుచు నభాగ్యుఁడు వీఁ డని భర్త దూఱుచున్.

౧౨౧

ఆ. భాండశుద్ధి లేక పరగ దేవాతిధి

పూజనములపొంతఁ బోక నీచ

వర్తనమున మెలఁగు వనిత ప్రాణేశున

కుభయలోకహాని యొనరఁ జేయు.

౧౨౨

క. కావునఁ బురుషుల కెందును

భూవల్లభ! మేలుఁ గీడుఁ బొందించుటకున్

భావింప ముఖ్యహేతువు

లాపనితాజనుల కాక యన్యులు గలరే.

౧౨౩

ఆ. అధిప నానిమిత్తమై నీకుఁ బాపంబు

పంభవించుపనికిఁ జాలఁ గాన

నింత చెప్ప వలపె నింక నీ తలఁ పెట్టి

దల్ల చేయుదాన నాన తిమ్ము.

౧౨౪

- చ. అనవుడుఁ బావచీతుఁ డగు నానరనాథుఁడు నాతిఁ జూచి 'నీ
కనితరసాధ్య మైన పరమార్థవివేకము కల్మిఁజేపి యె
ట్లనిననుఁ జెల్లు, నీ పనికిన్బుల పంతము దీర్చి రమ్ము పొ'
మ్మనుడు నమస్కరించి గృహ మల్లన వెల్వడి నిర్వికారతఁ. ౧౨౫
- చ అనిమిషకన్యయో దితిసుతాన్వయకన్యయొ పీడు చూడవ
చ్చినవనకన్యయో యనఁగఁ జెన్నెసలారుచు విండి సాంద్రమై
ఘన మగు చీకటిం గునుమగంధి విజాభరణప్రభావభల్
దన కటు త్రోవ చూసఁగ ముదంబున నొంటియె యేగుమండగఁ. ౧౨౬
- వ భయంకరాకారుఁ డగు నొక్క రాక్షసుండు రావచీధి నన్నాతికిఁ బొడసూపిన,
క ఆరాక్షసుఁ గన్గొనియును
నారాజీవాక్షి యంతరంగమునఁ బతిం
గోరి తలంచుచు వెఱవక
బోరనఁ జనుచుండ దనుజపుంగవుఁడు మదిఁ. ౧౨౮
- క వెఱుగు పడి యెట్లాకో యిటు
వెఱవనివందంబు దీచివిధ మేర్పడఁగా
నెఱుంగవలయు నని వెస డ
గ్గఱఁ జని వస్త్రాంచలంబు కరిమునఁ బట్టెఁ. ౧౨౯
- ఉ. పట్టిన నేమియుం దిగులుపాటు మదిం బొరయంగ నీక యా
కట్టిఁడిదైత్యుఁ జూచి 'యనఘా' తగువాఁడవు కావె నీవు, నఁ
బట్టుట ధర్మ మయ్య! పరభామఁ బతివ్రత నేను; నన్ను తోఁ
బుట్టువుగాఁ దలంచి వెసఁ బో విడు మంకిలి పేయ నేటికిఁ. ౧౩౦
- ఆ. అనిన నాతఁ డప్పు డమ్ముగ్ధపలుకు వి
దగ్ధభాష లద్భుతంబుఁ జేయు
నర్ధరాత్ర మెచటి కరుగుచున్నది దీచి
వ రసంబు దెలియ వలయు ననుచు. ౧౩౧
- ఉ. ఎవ్వరిదాన వీవు? కుల మెయ్యది? యెయ్యది నీడు పేరు? నీ
కెవ్వఁడు భర్త? యెంటి నిటు లెవ్వనియింటికి మధ్యరాత్ర మీ

వెవ్వరుఁ గానకుండ వెన నేఁగెదు? నా కెఱిగింపు' మన్నఁ దా
నవ్వుచు నిర్వికారవదనంబున వానిమొగంబు చూచుచుఁ.

౧౩౨

సీ. మాతండ్రి యంభీరుఁ, దాతని సతియైన
కుంభిని మాతల్లి. గుణగరిష్ఠఁ
డైనపావకలోముఁ డన్న, రాచకొలంబు
మాయది, నాపేరు మదనరేఖ,
నాభర్త తంత్రిభూనాథుండు, నేఁ జను
పనియును జెప్పెద వినుము తెలియ'
నని తన్ను గురువుత్రుఁ దాసింపుచుటయు వాని
కవుడు దాఁ బల్కిన శవదగతియు

ఆ. భర్తచే ననుజ్ఞ వడపి యిప్పుడు వానిఁ
గానఁ బోవుచున్నదాన ననియు
విచ్చి చెప్పె వెలఁది విని దైత్యుఁ డిట్లని
పలికె సతికరోరభాష లెనఁగ.

౧౩౩

ఉ. ఎక్కడి పేదపాటుఁ డిల, నెక్కడి నీ పరిభాష. నేఁడు ని
న్నక్కడి కేఁగు మంచు వెలయాలినిఁ బోలె వివేకహీనుఁడైన
తక్కక యేమిగాఁ బనిచెఁ తంత్రివిభుం. డిది యట్టు లుండె, నేఁ
జిక్కినవాఁడ నాఁకట. భుజింపఁగనిమ్ము భవచ్ఛరీరముఁ.

౧౩౪

వ. అనిన విని బెదరు గదురని మదితో నమ్ముదిత యాయదయహృదయున కి
ట్లనియె.

౧౩౫

తే. 'కడఁగి యుదరాగ్ని యార్చుటకంటె నెక్కు-
డైనసుకృతంబు గల దయ్య! యసురవర్య!'
యోర్చి యుండు నీయాఁకిలి దీర్చు దాన
యరిగి యిచ్చట నున్నట్ల తిరిగి వచ్చి.'

౧౩౬

ఉ. నావుడు 'మేలు మే లబల న న్నిట వెఱ్ఱులఁ బెట్టి నెమ్మదిం
బోవఁగఁ జూచె దీ వగునె, బుద్ధివిహీనుఁడఁ గాను, మోసపోఁ
బో, విబుధు ల్సహాయ మయి పూని కడంగిన సంగరంబునఁ
జేవ యడంచి పుట్టు, నిను జెంది భుజింతును మాంసఖండముల్.

౧౩౭

- క. అని దనుజుఁడు ధట్టించిన
వనజానన పల్కు 'నంతవాడవు గాదే
నిను నిప్పుడు గాదంటినె
నిను 'యొక్కయు క్తపదవివేకము వలదే. ౧౩౮
- క. ఆరయఁ బెద్దలు దుష్టా
హారము గొన రెట్టిదోట నవ్విపునితో
నారీతిఁ బల్కి బొంకిన
నీరోతశరీర మెట్లు లిం పగుఁ జెవుమా ౧౩౯
- ఉ. ఆతనిపాలి కేఁగి యన్యతాహ్వయదోషముఁ బొందకుండ సఁ
ప్రీతునిఁగా నొనర్చి సుచరిత్రత యొప్పఁగ నిందు వచ్చి ని
ష్పాతక మైన మే నొనఁగఁ బంచిన వేడ్క బుజింతు గాక ధ
ర్మేతరు నట్లు నీ కివట నేటికి నిట్టి వృథా వివాదముల్ ౧౪౦
- బ. అనవుడు దైత్యుఁ డిట్లనియె 'నాడినయట్టుల చేయువారలం,
బనివడి మున్ను గొన్నటుల పైకొని యప్పులు దీర్చువారలం,
బొనరినమేలుగీడులకుఁ బొంగక క్రుంగక యుండువారలకా
మనుజులచోన నుత్తము; లమర్త్యులు మెత్తురు తచ్చరిత్రముల్. ౧౪౧
- ఆ. అట్టిమనుజు లుర్విఁ బుట్టరు, పుట్టిర
యేని నెందుఁ దఱచు గానఁబడరు,
వెల యెఱుంగరాని విపులార్థరత్నము
లుదధియందు నొదిగి యున్నయట్లు. ౧౪౨
- వ. కావున సూన్యతవ్రతనిరతు లగుట దుర్లభం బదియును గాక ౧౪౩
- క. బొంకుల కెల్ల ను మూలము
పంకజముఖు , లట్టినిన్నుఁ బాటిగఁ గొనినకా
గ్రుం కిడి యరుగుదు : గా కీ
పంక మరలి చూచిచేర వాలాయంజే ' ౧౪౪
- వ. అనినం జిఱునప్పు నప్పుచు నవ్వనిత యిట్లనియె. ౧౪౫

- బ. ఒక ఘటికాద్వయంబు పని కూరక యింత విచార మేలఁ యిం
మక యిటు నిల్చి నా నిజము చూడు నిశాచర ! భూమి తోయ పా
వక పవనాంబరంబులు దివంబులు రాత్రులు సాక్షి నాదుమా
టకు నిదిగాక నీ మన సౌడంబడ నే శపథంబు సేయుదున్,' ౧౪౬
- వ. అనిన నమ్మగువకు రిక్కసుండు వెక్కసపడి యిట్లనియె. ౧౪౭
- క. 'నడిరేయి నిరురముంపున
నొడ లెఱుగక యున్నయతని నుగ్రగతిం బై
పడి పొడుచుకూరనరుఁ దే
గెదుగతి కేఁగెదు సుమీ మగిడి రా కున్నన్ ' ౧౪౮
- చ. అనవుడు నట్ల కాక యని యాసతి విప్రనియింటి కేఁగి య
ల్లన నతఁ డొంటి యస్కఁ బదిలంబుగఁ జూచి సమీపమందు ని
ల్చినఁ గని బిట్టబిట్టఁ దన చిత్తము జల్లన మోము దేఱుకోఁ
గనుఁగొని యింత ప్రొద్దిటకుఁ గామిని ! రాఁ గత మేమి' నావుదున్. ౧౪౯
- క. 'విను మెఱిఁగి యెఱిఁగి నీ వి
ట్లనఘా ! న న్నడుగ నేల యలనాటం గో
లెను నీకోర్కికి మీ దె
త్తిన నాయౌవనము నుద్ధృతిం గనుఁగొనవే ౧౫౦
- చ. అనవుడు నద్దిరన్న మగనాలపు రాజతనూజ పీష్టము,
జ్జనకుని శిష్యురాలపు పొసంగునె యెంతకు నెత్తికొంట్లోయో
వనిత ! నమశ్శివాయ, తగువారలబిడ్డలు నిట్టి నీచవ
ర్తనముల కియ్యకొందురు గదా యిటువంటివ పో ప్రమాదముల్. ౧౫౧
- క. కులహానియుఁ గులవృద్ధియుఁ
గులవనితలు మెలఁగునట్టి కుచరిత్రములం
బొలు పగుసుచరిత్రములం
దలకొనుఁ గాక మఱి యే వివధంబునఁ గల్గున్,' ౧౫౨
- చ. అనవుడు నవ్వధూటి హృదయంబునఁ గొండొక లఙ్ఘ నొంది యీ
యన యొక శిష్ట వోరె నిటు లాడెడు, వీనికి మాటు పల్కకుం

డినఁ దగ దంచు ని ట్లనియే 'డెందము చందము నీకు నెబోకో
కనుఁగొన వల్లనాఁడు తమి గాంచి ప్రబుద్ధుఁడ వై తె యింతలోకా.

౧౫౩

క. ఎఱుఁగనివారి యెదురఁ బఠె
నఱిముఱి మెఱమెచ్చుమాట లాడఁగ నేలా
నెఱవాది వగుదు నీ లా
గెఱుఁగమె ముని ముచ్చుదనము తేమిటి కింకకా.

౧౫౪

సీ సన్న్యస్తచిత్తుల సంసర్గ గరకకా
యలు కొన్ని నమలితో, యంత కంత
కళనంబు దఱిగి దేహము కొప్పు చెఱచితో,
యిల్లాలికన్నుల కింత వెఱతో,
యిటు నటుఁ బో నని యే యింతి కై నను
బాసలు చేసితో, బలిమిగాను
పీఠులఁ దిరుగంగ వేనఁ దలారులు పట్టి
కొఱ్ఱాను జేసిరో నజ్జవారి,

అ. యూర కేల నన్నుఁ జేర వింతవిర క్తి
పరుఁడ వేట్లు నన్నుఁ బట్టి పెనఁగి
తల్లనాఁడు? నాటి యుల్లంబుపొగరు నేఁ
డెందుఁ బోయె మదనుఁ దేమి యయ్యె?

౧౫౫

క. అటు గాక దుష్టనిగ్రహ
పటుబాహుబలుఁడు నాదుభర్త యగుట న
న్నిట నీవు గదయ నోడెదో
కటకట! మగతనము లేదుగా నీయందుకా.

౧౫౬

క. వెఱవకు మత్రియునకు ని
త్తైఱు గెఱిఁగించి మఱి యరుగుదెంచితి; నీ పీ
పిఱికితన ముడిగి నను డ
గ్గఱుమా పోవలయు నాకుఁ గడుఁ దడ వయ్యెకా.

౧౫౭

ఉ నావుడు నాద్విజుండు 'మును నా కటు చేసినబాస దప్ప కి
ట్లీసనజాక్షి వచ్చి తగ నిప్పుడు నెట్టుకొనం దొడంగె నే

నేవిధిఁ ద్రోచువాడఁ బరమేశ్వర ! మారవికార మెత్తి యా
త్రోవకుఁ జొచ్చితి న్మోదలఁ దోషముగాఁ గొని యిప్పు డోడెదన్.' ౧౫౮

చ. అనుచు నృపాలపుత్రి వదనాబ్జము గారవ మొప్పుఁ జూచి 'మ
జ్జనకుఁడు సీగురుండగుటఁ జామః సహోదరి వీవు నాకు , నే
రవివని చేసి నాఁ డబులు రాగ మెలర్చఁగ నిన్నుఁ గొంగు వ
ట్టినదురితంబు వాయుటయె డెప్పర మైనది యంత చాలదే. ౧౫౯

క. సీపంతము చెల్లించితి
సీపతికడ కేఁగు మింక నీ సూన్యతని
ష్టాపారీణత జగమున
దీపించుం గాక సంస్తుతికిఁ బట్టగుచున్. ౧౬౦

క. అని దీవించిన నవ్వుచు
వినయంబున మ్రొక్కి యతని వీడ్కొని వేడ్కన్
జనుదెంచె బాల యే లొకా
చని రా దని దనుజుఁ డాత్మ సంశయవడఁగన్. ౧౬౧

వ. ఆట్లు చనుదెంచిన యారాజపుత్రి నిర్వికారభావంబు నిరీక్షించి యారాక్షసుం
డి ట్లనియె ౧౬౨

ఆ. 'తావి గొనని పుష్పదామంబువిధమునఁ
జిదుమఁ బడని మావిచిగురు భంగిఁ
ద్రావఁ బడని నవసుధాధార పగిదిని
జెలువఁ జూడ సురతచిహ్న లేదు. ౧౬౩

క. ఇతరు లెఱింగినఁ దిరిగితో,
యతఁ డచ్చట లేఁదో, నీకు నతనికి మాటల్
గతి గూడక యుండిన వ
చ్చితో, యంతయు నున్నరూపు చెపుమా నాకున్.' ౧౬౪

వ. అనిన నయ్యసురకు నబ్బిసరుహనేత్ర యి ట్లను 'నీ విప్పుడు చెప్పినయంత
రాయంబు లెవ్వియు లేవు. మద్భాగ్యనిమిత్తంబున నతనిచిత్తంబు ధర్మా
యత్తం బగుటయు నా వెట్టి దిరిగి సహోదరింగా నన్ను మన్నించి మర
లించిన సీయాకలి తీర్చుటకు నతిత్వరితంబున నిట కేతెంచితి. ౧౬౫

తే ఇంకఁ దడవు నేయ నేటికి నసురేంద్ర :

జిహ్వా తృప్తితో భుజింకుఁ గార
నాశరీర మనుచు నాతి యాతవిసమ్ము
ఖమున నిల్చె ముఖవికాస మెరుంగ.

౧౬౬

క. నిలిచినఁ గని వెఱి గందుచుఁ

దల యూచి కరాంగుళంబు దనముక్కువయిం
జెలువుగ నిడుకొని 'దానవ
కులమన నేఁ బుట్టి చెనఁటికుక్షికిఁ గాఁగఁ.

౧౬౭

ఉ. చంపీతిఁ దెక్కుజంతువులఁ జాన' భవత్పము లైన సత్యవా
క్పంపద గల్గువారిఁ బొడగాన; దురాత్ముడ నైననాకు సి
ద్ధింపక యున్నె దుర్గతి? మిదృష్టి యెలర్పఁగ శుద్ధదేహిఁ గా
వింపఁ గడమ్మ' నన్ను' నని వేగమ వ్రాలె బిదద్వయంబునఁ.

౧౬౮

వ ఇట్లు వ్రాలిన.

౧౬౯

క. 'అన్నన్న! యేల యిటువలె

నన్న! మిగులఁ బ్రౌఢు వోయె నాకొని కృశమై
యున్నాడ' వనుచు నెత్తెఁ బ్ర
సన్నపదన యగుచు హస్తజలజాగ్రమునఁ.

౧౭౦

క. ఎత్తిన లేచి కిరద్యయ

మెత్తి లలిలాటమున మోపి 'యిందుముఖీ! య
త్యుక్తమధర్మపథమునకు
నుత్తునిఁ గావించి కార్యయుక్తిఁ దెలుపవే.

౧౭౧

క. విను నీ సూన్యతవిషయ.

ఘనుడగు నీ మగనిపెంపుఁ గడవకు న విష
ప్రసన్నై రాగ్యంబును నా
మనమునకుఁ బ్రమోదరసవిమగ్నతఁ జేసెఁ.

౧౭౨

వ. కావున నాకు ధర్మోపదేశంబు చేసి పురాకృతదుష్కృతంబులకు విష్కృతి
గావింపు మనిన నవ్వనిత యిట్లను 'నీ విష్ణుడు తిత్పిడితుండవై యున్న
వాడ వన్మదీయదేహం బాహారంబుగాఁ గొని తృప్తుండవై మఱి నీ వెవ్వరి

చేత నైనను నుపదేశంబు గొనుము “శరీర మాద్యం ఖలు ధర్మసాధనం”
 బనుట వినవే’ యనినఁ జెవులు మూసికొని యతండు ‘తల్లీ ! నీ విట్లాన
 తిచ్చుట యుచితంబె, భవత్సాన్నిధ్యంబు నాభాగ్యవిశేషంబునం బొడమె, నా
 యెఱుకతీఁగె సుడివడకుండ నీవిమలవాక్యజాలం బను ప్రాఁకువెట్టి ప్రోది
 సేయుదు గాక, యుపేక్షించుట రక్షకుల లక్షణంబె?’ యనిన నాదనుజేంద్రు
 నకు మనుజేంద్రనందన యి ట్లనియె

౧౭౩

క. రక్కసు లెక్కడ ధర్మం
 బెక్కడ యేయారి కరయ నేత్రోప మనం
 బెక్కడికి నీడె నీడిన
 యక్కడి కరుగంగనైన య ట్లయ్యెఁ దుదిఁ.

౧౭౪

క. అది గాక ధర్మమార్గము
 వదలక చనుబుద్ధి నీకు వాలాయంబై
 యొదవిన నెట్టనఁ దగఁ జె
 ‘పైద విను’ మని చెప్పఁ దొడఁగె బింబోష్ఠి యొగిఁ.

౧౭౫

ఉ. పొంకికు మెన్నఁడుఁ దనుజపుంగవః శాంతివహించి యుండు, మే
 వంకను జీనబాధ లగువాని నొనర్చుకు, శౌచివై గతా
 హంకరణుండవై ఘనదయామతివై విజితేంద్రియుండవై
 పంకజనాభిదవ్యపదపంకజభక్తివరాయణుండవై.

౧౭౬

ఉ. నెమ్మది నుండు, నీకు నిది నేమ, మిహంబుఁబరంబుఁ గోరువా
 రిమ్మహి నెవ్వరేనిఁ బరమేళు రమారమణీళు యోగిహృ
 త్సమ్మతు సర్వలోకహితు సచ్చరితు స్మదిఁ గొల్ప రట్టివా
 రెమ్మొయి నై నఁ గానఁగలరే కలదే మఱి దిక్కు వారికిఁ?

౧౭౭

క. హరిభక్తి విరహితుం డగు
 నరుఁ డసురాంశంబువాఁ డనంగను విందుఁ
 హరిభక్తి గల్గె నేని న
 సుర యైనను దేవతాంశజుం డనఁ బరగుఁ.

౧౭౮

ప. తొల్లి ప్రహ్లాద విభీషణులు లగు నసురపుంగవులు హరిభక్తినిరతు లగుటంజేసి
 యెం తెంత వా రైరి, వారి నిప్పుడు రాక్షసు లనవచ్చునె, వైష్ణవధర్మంబునకు

సాత్త్వికగుణంబు ప్రధానం బగుఁ గాని కులంబు ప్రధానంబు గా దిది పరమ
రహస్యం' బని యుపదేశించి, 'నా యొడఁబాటు చెల్లెఁ బొ' మ్మని మరలించి
యతని వీడ్కొని చూడ్కులు దళకొత్త వత్తన్ని విజేకుపాలికిం జవియె,
నయ్యసురయు నదిమొదలుగాఁ గ్రూరకర్మంబులు విడిచి హరిచరణస్మరణంబు
శరణంబుగాఁ దపంబు చేసి వైకుంఠప్రాప్తం డయ్యె, నయ్యింతి యిట్లు సవి
తంత్రిభూనాథునకుఁ దన పోయి వచ్చిన వృత్తాంతం బంతయుం జెప్పిన విని
యతండు దన యతివసూస్యతోక్తియు బ్రాహ్మణునివిరక్తియు నసురవరుని
భక్తియుం దలపోసి సంతోషించుచుండె; సంత నయ్యరువుర యంతఃకరణ
కుద్ధికి మెచ్చి శ్రీవిధుండు ప్రత్యక్షమయిన నవ్వధూవరు లిట్లని స్తుతించిరి.

క. వీకంఠెఁ బరము లేదు వి

వేకింప ముకుందః వేదవేద్యులు నీ ది

వ్యాప్తితి ప్రతిదినము నా

లోకింపుదు రంతరంగలోచనశక్తి.

౧౦౦

క నినుఁ దిలఁప నెల్లదురితము

లును బొలియు దవానలంబులో వైచినమె

త్తనిదూది వోలె నిన్నుం

గనుఁగొన్నఫలంబు చెప్పఁగా నేల హఠీ!

౧౦౧

క. కోరికల కెల్ల వెక్కుడు

కోరిక యగుమోక్షలక్ష్మిఁ గోరక యైనం

జేరును భవదీయవదాం

భోరుహములు నమ్మియున్నబుధులకుఁ గృష్ణా'

౧౦౨

చ. అని కొనియాడుదంపతుల కాజగదేకగురుండు ప్రీతి వి

ట్లను 'మహా నేరికిం బడయ నబ్బని సూన్యతనిష్ఠ మీమనం

బునఁ జలియింప కున్కిఁ గృప పుట్టి వరం బొక బీత్తు వేడుఁ దీ'

రనిన మహాప్రసాద మని యచ్యుతలోకము వేడి రిమ్ములఁ.

౧౦౩

ఉ. వేడిన నట్ల కాక వృధివిం జిరకాల మభీష్టపౌఢ్యముల్

పోడిఁగ మీరు గాంచి మఱి పొందెద * రున్నతి' నంచుఁ జెప్పి యా

పేడివెలుంగు లోలిఁ బదివేలసహస్రము లున్నభంగి నె
వ్వఁడు వెలుంగు నట్టిబుధవత్పలుఁ డేగె నదృశ్యమూర్తియై.

౧౮౪

క. ఆరమణీరమణులు నిం

పారఁగ బహువత్సరంబు లై హికసుఖముల్

గోరి యనుభవించి తుదిఁ

జేరి హరియందు సుప్రసిద్ధము గాఁగఁ.

౧౮౫

ఉ. కావున సత్యవాక్యము జగంబున నెక్కువ యండు సర్వధ
ర్మావళియందు, నిట్టిసుమహత్త్వమునం గల సూక్ష్మధర్మ మే
బోవఁగఁ ద్రోతు నయ్య చెడఁ బొందికిగాఁ గ్రియ మాలి' యంచు న
గ్గోవు ప్రియంబునం బులికిఁ గొంకక చెప్పినచంద మంతయుఁ.

౧౮౬

చ. గొనకొని బ్రహ్మరాక్షసునకుఁ మనుజేశ్వరనందనుండు చె
ప్పె ననుచు సిద్ధపుంగవుఁడు ప్రీతి జనింప నుపన్యసించె బో
జున కని యత్రిపుత్రుఁడు విశుద్ధవర్తితుఁడు విస్తరించినఁ.
విని మహుఁ డంతరంగమున పేఁడుక తీగె లెలర్చ నిట్లనుఁ.

౧౮౭

ఆ. 'ఇంత యొప్పు నయ్యః యతిహాసచాతురి
శ్రుతిసుఖంబు నాత్మహితము నగుచు
జాదులును హరిప్రసాదంబు నైన నే
చంద మిదియు నట్టిచంద మయ్యె '

౧౮౮

వ. అని కొనియాడి 'తదనంతర కథాప్రసంగం బెట్టి' దని యడిగిన.

౧౮౯

ఉ. కారణసింహవక్త్ర! యలికస్థితచారునిమీలితాక్ష! శృం
గారరసాధినాయక! యఘస్రకలాంధతమోనిరాస పీ
రేరుహమిత్ర! దానవసరీరృపభంగవిహంగరాజ! వృ
త్రామిముఖాష్టదిక్పతినదార్చితపాదసరోరుహద్వయా!

౧౯౦

క. అద్వంద్వ! యప్రతర్క్యః జ
గద్వంద్వ! యనాదినిధన! గర్వితదితిపు
త్రద్విపసింహకిశోర! వి
షద్వరజదళాయతాక్ష! సన్మణివజ్ఞ!

౧౯౧

తో ట క వృ త్త ము

భరణీధర ! నిర్జితదైత్యవరా !
 శరణాగతరక్షణ ! చారుగుణా :
 సురయాధ సమర్పిత , సూరియుతా :
 పురుషోత్తమ : శాశ్వతపుణ్యతమా !

౧౯౨

గ ద్య ము

ఇది వాణీవరప్రసాదలబ్ధవాగ్విభవ తిక్కనామాత్యసంధవ
 సుకవిజనవిధేయ అనంతయ నామధేయ ప్రణితంబైన
 భోజరాజీయంబను కావ్యంబునందుఁ
 జ తు ర్ధా శ్వా స ము

— ౦ —

౨

భో జ రా జీ య ము

పంచమాశ్వాసము

శ్రీదేవీ హృత్సరసిరు

హాదిత్య! నమస్త దేవ తార్చిత విలస

త్పాదాంబుజ! శ్రీమత్తుల

సీదళ దామాభిరామ! శ్రీనరసింహ!

౧

వ. అనధరింపుము దత్తాత్రేయ మునీశ్వరుం డా నరేశ్వరున కిట్లనియె నట్లా భోజ రాజునకు సర్పటి సిద్ధండు వినిపింప రత్నమండన కదాలతకుం బాయుగొన యగు గోవ్యాఘ సంవాదంబునందు మచనరేఖ చరిత్రం బిప్పుడు చెప్పం బడియె దదనంతర ప్రసంగం బాకర్ణింపు మయ్యితిహాసంబు చెప్పి యప్పు శు రత్నం బా పులివక్త్రంబు చూచి సీవు నన్ను నమ్మకునికింజేసి యిట్లు సత్య ప్రతోదాహరణంబు చేసితి నింక నేమి సేయుదుఁ జెప్పమనిన.

౨

చ. అనితర సాధ్య సత్త్వమగు నవ్వనసత్త్వము గోవుఁ జూచి యిట్లను 'నిపు డీవు చెప్పిన మహా మహిమంగల పుణ్యురాలికిఁ దనరఁగ నగ్రజన్ముఁడగు ధన్యుఁడు పావకలోముఁ డెట్టి వర్తనములవాఁడు? వాని సతి దా నది యెట్టిది? నాకు జెప్పెమా!'

౩

చ. అనవుడుఁ జెప్పెద న్విను మృగాధిప! పావకలోము తండ్రికిం జనవరియైన మంత్రి జనసన్నుతుఁ డొక్క సువర్ణకారకుం ; డనయము వానికిం దనయుఁడై గుణహీనుడొకఁడు కుంభినాఁ జను, నతఁ డగ్నిలోమునకు జానగు నిష్టసఖుండు మేదినిక.

౪

క. ఒకనాఁ డయ్యిరువురు నుది

త కుతూహల వృత్తిఁజేసి ధనువులు నత్త

ప్రకరములు దాల్చి నగరాం

తిక వనవాటికలఁ గేలిఁ దేలుచు నుండఁ

౫

క. హయములు గరులును రథ సం

చయమును వివిధాతపత్ర చామరములు నై

పయనపుసిరి యుజ్జ్వలముగఁ

బయితెరువున నరుగు భూమిపాల శ్రేణిఁ.

౬

వ. కని తద్వన ప్రాచీనోపాంతంబున నిల్చి సమీపవర్తులగు జనంబులం బించి
‘వీర లెవ్వఁ రేపని కెట పోయెదఁ రెఱింగింపుఁ’ డనిన వార లిట్లనిరి. ౭

చ. ‘వనధిగభీరుఁ డొక్కఁ డజవక్షఁడు నాఁగలఁ, డాతఁ డున్కి నా
ట్యనగర, మా నరాధిపు ప్రియాంగన మేఖల, దానికూఁతు పే
రనుమతి, తత్సవ్యయంవర మహత్త్వ నిరీక్షణ కౌతుకంబునఁ
జనియెద రిమ్మహీపతులు పై న్య సమన్వితులై రయంబునఁ.

౮

చ. అరయఁగ నెల్లి సూర్య నుదయంబుపయిఁ ఘటికాద్వయంబునం
బరిణయలగ్ను మే తడవుఁ బట్టదు తద్విభవంబు చూచి వే
మరలఁగవచ్చు మీరును గుమారవయస్కుల రివ్వనంబుతోఁ
దిరుగఁగ నేమి సిద్ధి, యరుదెం డిది యుక్తము గాదె’ నాపుడుఁ.

౯

క. రాకొమరుడు గుంభియు నా

భూకాంతలతోడ నాట్యపురి కేఁగిరి భూ

లోక విహారముఁ గోరి ది

వాకర శశధరులు గూడి వచ్చి రనంగఁ.

౧౦

వ. అప్పు డప్పురంబునందు.

౧౧

పీ. వజ్ర దీధితులు భాస్వ ద్వారి పూరంబు.

భూషణోత్థిత రజఃపుంజ మిసుత,

ధవళ వీలారుణాతప వారణములు పి

తాబ్జ వీరోత్పల హల్లకములు,

ఓండ్రనీలపుఁ చేరు లిందిందిరశ్రేణి,

శస్త్రాస్త్ర రుచులు మత్స్య వ్రజంబుఁ,

జరిత చామరములు కలహంసములు, మణి

ద్యుతులు రక్తాబ్జ సంతతులు గాఁగ,

తే. నెలమిఁ దత్స్వయంవరమున కేఁగుదెంచి
యున్న రాజన్య సమితిచే నొప్పు మిగిలి
యుండె నా రాజమార్గంబు విండుఁగొలని
భంగిఁ గలమంజులాలాప బహుల మగుచు.

౧౨

వ. ఆ య్యవసరంబున.

౧౩

పీ. అజవక్షః దౌక యంత్ర హంసంబుఁ దెప్పించి

యా హంస యుతు ననర్ఘ్య రత్న

మయమైన పదకంబు నయమునఁ గీలించి

యొక సౌధవేదిపై మనిచి తనదు

తనయ కృంగారించి కొని వచ్చి యా పక్షి

మీఁద నెక్కింప నా మృదులహస్త

హస్తాబ్జమునఁ దార హారంబు శోభిల్ల

నఖిల మర్చ్యులకుఁ బ్రత్యక్ష మైన

ఆ. వాణి వోని కీరవాణిఁ బీనశ్రోణి

నలి విసీల వేణి నలరుఁబోణి

నఱ్ఱు లెత్తి చూచి రందఱుఁ దమ తమ

నయన విస్తృతు లొగి బయలు పడఁగ.

౧౪

క. ఆ వేళ నమ్మహిపతు

శ్రీ వనజదళాయతాక్షి యొక నెవని కగుఁ

భావింప నతఁడ తగుఁ బో

భావజ సామ్రాజ్య పట్టభద్రుఁడు గాఁగఁ.

౧౫

క. అనువారు, నవ్యధూమణి

తనక తనక యబ్బు ననుచుఁ దత్పరులై క

న్గొనువారు, మనుజులోకం

బున కిచ్చెలువంబు క్రొత్త పొమ్మను వారుఁ.

౧౬

వ. ఇత్యైత్యంగునం దమ తమ చిత్తంబుల కెట్లు దోచె నట్ల పలుకుచున్న య స్మర
నాధలోకంబు నాలోకించి సారాసారవివేకదక్షం డగు నజవక్షండు సకల
మహాభార భరణ సమర్థంబగు తన హస్తం బెత్తి కలకలంబు వారించి వారి
కిట్లనియె. ౧౭

ఉ. అంబరవీధి నీ కృతక హంసిక వాఱగ, దీని కంఠభా
గంబునఁ బొల్చు రత్నపదకం బొక దివ్యశరంబునందు లీ
లం * బడనేసి యీ షీతితలంబుపయిం బడకుండఁ బాణిప
ద్మంబునఁ బట్టు నే నృపుఁ డతండు వరుండగు మత్తనూజకుఁ. ౧౮

క. అని పలికినంత విప్రులు
మును పెట్టిన పుణ్యలగ్నమున హంసం బా
వనితా వతంసమగు న
య్యనుమతి మోచికొని పాతె నంబరవీధిఁ. ౧౯

చ. తడఁబడ నప్పు డొండొరులఁ దాఁకుదు దిగ్గన లేచి విండ్ల నె
క్కిడియెడు వారు, నెక్కిడక యేయఁ దొడంగెడివారు, నెద్దియుం
దడవక విండు లెత్తి బెడిదంబుగ మీఁదికి వైచువారు, సం
దడిఁ బడలేక పాసి యుచితస్థితిఁ జూచుచు నుండువారలుఁ. ౨౦

క. మిడుతల గతి, సురగరువలఁ
బొడమిన కారాకుగముల పోలికి, తెక్కల్
వడసిన భుజగంబుల కై
వడిఁ దఱచుగ నమ్ము లేయువారును దివికిఁ. ౨౧

క. ఈ తఱచు టంపగములా
నాతిఁ దగులకుండ మున్నొనర్చిన గేహీ
భూతరచన గడు మెఱసెం
బో తిరముగ ననుచు మెచ్చి పొగడెడువారుఁ. ౨౨

క. వడి గల్గి హంసగతికిం
గడవఁ బఱచువారు, నదియ గతిగా నానల్

విడిచి తమ తమ పురంబుల

కెడవక వనువారు, దిరిగి యేసెడువారు॥

౨౩

వ. ఇవ్విధంబున నెవ్వసుధేకు లందఱుం దమ తమ కన్నగతిం బోవ నట పోవు
హంసం జూచి రాచతనంబునకు నీచత రాకుండ నింతట నా పౌరుషంబు
నెలవవలయు నని సమద సామజ గమనంబున సతి గడవం బోయి విక్రమాధి
రాముండగు పావకలోముండు.

౨౪

పీ ధినువు క్రిందటికొమ్ము ధరణిపై మోపి, మీఁ

దటి కొమ్ము వామహస్తమునఁ బట్టి,

తత్తట పడకి త ద్దండమధ్యంబు ద

క్షిణ జానుకరములఁ జేసి యెత్తి,

యపసవ్య కరమున నయ్యెక్కుఁ గదియించి,

ప్రియమున నారి సారించి చూచి,

ధరణియు నథిము దిక్తిటములు నొక్కటఁ

దల్లడపడ గుణధ్వని యొనర్చి,

తే. శరము సంధించి దృష్టి లక్ష్యమునఁ గూర్చి

సీలఁ బుచ్చినరీల నక్కిలు ప్రదుల

నేసి, నేలపైఁ బడకుండ నెయిది పట్టి

పక్షమునఁ దాల్చెఁ బడకంబు నాక్షణంబు,

౨౫

క. ఆ లీలా హంసమునకుఁ

గీ లప్పదకంబ యనఁగ క్షితితలమునకు॥

వ్రాలె నది యతని దృగ్రుచి

జాలంబున కింపుఁ బెంపు చాతుర్యగతి॥

౨౬

ఉ అంబరవీధి * నాడు యుషయంత్రము నేసిన క్రీడిఁ దొల్లి మో

దం బలర న్వరించు ద్రుపద క్షితిపాత్యజభంగిఁ బ్రీతి పూ

ర్వంబున నగ్నిలోమ జనవల్లభునిం దగఁ జేరి, వాని కం

రంబున పై చెఁ గాంతినిబిడం బగు హారము రాజపుత్రియు॥

౨౭

* నాడు.

తే. అంత నక్కుంబి తన యాత్మ నింత లేసి

రాజా లిప్తైరి. తన తరమా జయంబు

గొనఁగ వ్యర్థుడై పోయెఁ గా కనుచుఁ గొంత

తడవునకు వచ్చె నా రాజతనయు కడకు.

౨౯

ఉ. వచ్చి కృతఘ్నుఁ డప్ట నిడు వాలికకన్నులు ముద్దుమోము నే

యొచ్చెము లేచి దేహులతయుం గల కోమలిఁ జూచి లోలుఁడై

యెచ్చట మోసపుట్టు నొకొ యీ నృపపుత్రుని నెప్పు డొక్కొ యే

నిచ్చవలాక్షి నెత్తుకొని యేఁగుదు నా కిరవైన చోటికిఁ

౩౦

క. అని యూహించుచు మిథ్యా

వినయంబును. రి త్తనగవు. వెడ మ్రొక్కుల పె

ల్లను. డక్కరిమాటల తిల

చును. నాటికి సంధ్రమంబుఁ జూపె నఖునకుఁ.

౩౧

చ. అతఁ డని కృత్రిమంబు లని యాత్మ నెఱుంగక, విత్య పౌహృద

స్థితిఁ జెలికానిఁ జూచి 'యిటు చేకుడె నాకు ననర్హ్య రత్నకో'

భిత మగు నన్విభూషణముఁ, బ్రేమరసోదయ హేతువైన యీ

యతివయస్' నంచుఁ డెప్పి దరహాస మెలర్పఁగ నెఱ్ఱొగంబునఁ.

౩౨

క. చెప్పిన విని 'దేవా! నీ

కిప్పుడు రాఁ బ్రాప్తమైన యిది యెవ్వనికిం

దప్పింప వశమె' బ్రాతిగఁ

జెప్పుదు వినుఁగూర్చి యేమి చిత్రము చెపుమా!'

౩౩

చ. అని కొవియాడి యిప్పు డితఁ దాదట నప్పురి కేఁగె నేని త

జ్ఞసవతియుం బ్రధానులును సర్వజనంబులు వీనియూరుఁ దే

రు నెఱఁగిపోదు రప్పు డొకరుండును గైకొనకుండు నన్ను మ

న్మనమున నున్న యిప్పుని యొనర్చుటకు న్మఱి సందు లేదగుఁ.

౩౪

క. అటు గాన యీ కుమారునిఁ

గుటిలాలకఁ జొప్పు దప్పుఁ గొవిపోవక యుం

డుట కార్యము గాదనుచుం

జొట జొటఁ గన్నీరు దొరుఁగఁ జుట్టమ పోరెఁ.

౩౫

- డి. పావకలోముఁ జూచి పెనుఁబాటు మొగంబునఁ దోఁపఁ గుంభి శో
కావించిత్తునట్ల మెలపారఁగ నిట్లను 'రావారలుం
దేవులు నిందు నీవు చనుదెంచు తెలుంగరు, చెప్పి రాము, వే
పోవక యున్న నెవ్వగలఁ బొందరె నీ పొడగానకుండుటఁ. ౩౫
- క. కొలఁదిపడదు పెండిలి వే
డ్కులతో నిట్లుంటిమేని కడుఁ దడ వౌనుఁ,
వెలికి వెలియఁ బోద ' మనుచుఁ
దొలఁగఁగఁ గొనిపోయె దంపతులఁ బెడత్రోవఁ. ౩౬
- క. పులు లెలుఁగు లడవియేనుఁగు
లలరెడు సింహంబు లాచి యగు మృగములచేఁ
దలచూపరాని విపినం
బుల ని ట్లవ్వంబు గాఁడి పోవగ నొకచోఁ. ౩౭
- చ అతివకు నీరువట్టియిన సంతరభేదకుఁ దొటఁ గుంభి ద
త్సతి నొక మ్రానినీడ నిడి, శైత్య జలంబులు దెత్త మంచు భూ
పతిసుతు నొక్క చిక్కునకుఁ బంపుదుఁ దా నొక చిక్కు వోయె, నా
కృతక మతంబు లెల్లఁ బరికింపఁగ నెన్నటి కింకఁ దక్కెఁ బో. ౩౮
- అ. రాచకొడుకు తిరిగి రాకుండమున్ను నా
నేర్పు మెఱయ వలయు నీశ్వపట్టు
దయ్య మెఱుఁగు ననుచుఁ దా నెందుఁ బోవక
మగిడి వచ్చి కుంభి మగువతోడ ౩౯
- ఉ. అల్లదె కంటె యొక్క జలజాకర, మేమియు దవ్వు లేదు, నీ
వల్లభుఁ డెంతప్రొద్దునకు వచ్చునో, చెప్తులఁ జిక్కుఁగాని నీ
యుల్లము రా జరించుటకు నోపెడు సంతటి వాఁడు గాఁడు నీ
వల్లన రమ్ము నావెనుక నదృటఁ జూపెదఁ బెక్కు తోయముల్. ౪౦
- మ. అని గర్భోక్తులు(౨) పల్కి యా తరుణి సుగ్రారణ్య మార్గంబునం
గొనిపోవంగ 'నదేమి? కుంభి' యిట నాకుం ద్రావ నీ రెద్ది ' యా
యన యే పోకలఁ బోయెనో : తడవ వే లన్నా ! కడుం దూర మి
ట్టు ననుం దెచ్చితి కల్లఁ జేసి ' తనుచుఁ దోలాయమానాకృతిఁ. ౪౧

క అమ్మగ్గ సోలసి పల్కిన

‘నమ్మక నీ రేమి బ్రాతి యటు నా ల్లదుగుల్

రమ్మా డస్సితి ననక ద్రు

వమ్మగ నీ మనసు పట్టువాడ లతాంగీ !’

౪౨

క అని కైదువుఁ బరిఁ జించుచు ?

ననువరి గద రన్న కుంభి యని నీతిజ్ఞుల్

విని మెచ్చవలదె పదకముఁ

గొనియె నతఁడు, నాకు దీనిఁ గొనుటనుచితమే,

౪౩

తే. నాకు బాలకి, రెండును నాచికొనిన

నేల పోవెత్తు, నెత్తైనఁ బాలు గొందుఁ

గాక, యని మల్ల చటచుమఁ గనరు ముట్టఁ

బలుక నక్కుంభిఁ జూచి యా జలజనయన.

౪౪

ఉ. గమ్మన కన్నునీ రొలుకఁగా నపు డీట్లనుఁ ‘బాపకర్ముఁదా!

నమ్మితిఁ గాక నీ విటులు న న్నడకించుట యె య్లేఱుంగుదుం

బొమ్మని యాతనిం దొలఁగఁ బుచ్చితి నీకులపేరు చెప్పి, నకా

బిమ్మటఁ దెచ్చి కాఱదవిఁ బెట్టితి నీ కిది మిత్రధర్మమే ?’

౪౫

మ అని శోకాకులచిత్త యై పలుకఁగా నక్కుంభి ‘యే అమ్మ! న

వ్విన నీవీ క్రియ నెగ్గు పట్టెదవు? నే విశ్వాసిఁ జు మ్మమ్మ! నీ

వనుమానింపక ‘వేగ ర’ మ్మనుచు మిథ్యాలాపము ల్పల్కఁగాఁ

గని యత్యుగ్రపు రక్కసుం దొకఁడు వీరకా వచ్చె నచ్చోటికిక

౪౬

ఉ. వచ్చి యనర్గళ స్ఫురిత వైర మెలర్పఁగఁ ‘బోకు పోకు నీ

వెచ్చటి కేఁగె దింక నిను నిప్పుడ యుక్కడఁగింతు’ నంచు వా

పుచ్చి యదల్పుచుకా గనపభూజమునం దనుజుండు వ్రేయఁగాఁ

జొచ్చినఁ గుంభి దా మరలి చూడక పాతె మహారయంబునకా

౪౭

వ అట్లు పాతిన దైత్యుం డతైటవ నెత్తికొని నభిశ్చరుండై యరిగె

౪౮

ఉ రావణబారిఁ జిక్కిన ధరాసుతచాడున భీతి నొంది వా

పోవుచుఁ బోవుచు స్పృహతిపుత్రునకుం దన పోక చెప్ప భూ

దేవికి లంప మిచ్చినగతి న్నరవైరి యెఱుంగకుండ రా
జీవదళాక్షి యష్ట వయిచెం దన మైతొడవుల్ గ్రమంబునఁ.

౪౯

సీ. అంతఁ బావకలోముఁ డట పోయి నిర్మలో
దకపూర్ణమై యొప్పు నొక మహాత
టాకంబుఁ గని తన డప్పి యంతయుఁ బోవ
జలపాన మొనరించి సరభనమున
నచ్చిద్ర సరసీరుహచ్ఛదంబునఁ గొంత
యుదకంబు నునిచి యయ్యువిద కినుచుఁ
గొనివచ్చి మున్ను దా నునిచి పోయినవోఁబఁ
దరళాక్షిఁ గానక తల్లడించి

ఆ దెసలు కలయఁ జూచి తిరిగి వచ్చియు లతా
కుజము లరసి యెల్ల గుహలయందు
వెదకి యోలములు వివేకించి చఱులు భా
వించి గొల్లములకుఁ బంచె దృష్టి.

౫౦

క ఎందును గానక తద్దయు
నందరి యెలుఁ గెత్తి పిలిచి 'వనజముఖీ' నీ
వెందున్న దానవే' యీ
చందంబునఁ బిల్వఁ బల్కఁ జనదే నీకుఁ.

౫౧

మ. ఉదకంబు ల్వెసఁ దేక యే దడవుగా నున్నంతఁ గోపించి యొ
క్కి దెసం దాఁగితో? నాదు చిత్త మరయంగా నీరముల్ దూఱితో? 2
పొడలం బువ్వులు గోయఁ బోయితో? మృగంబుల్ సంచరింపంగఁ జూ
చి దిగు లొచ్చి తొలంగఁబాఱితో? ననుం జింతించవేలే మదిఁ?

౫౨

వ. అని యనేక ప్రకారంబులం బ్రలాపించి, తన యరణ్యరోదనంబునకు నొండు
గతి లేకునికింటేని తన్నుం దా నుపశమించుకొని నా వెలికాఁడును రాఁడయ్యె
నట పోయి వానిం గూర్చుకొని కార్యాలోచనంబు సేయవలె నని యూహించి
యా రాజనందనుండు

౫౩

చ. ప్రథతుకఁ గానలే కునికిఁ బాయని నెవ్వగఁజేసి యెంతయుఁ
సుడిపిడి తాఁకుచుఁ దగులుచుఁ గడు దూరములందుఁ జొచ్చి పో

యెడునెడఁ గుంభి వచ్చె, నొడ లెల్లఁ జెమర్పఁగ ముల్లకంపలం
బడి తలవీర వీరఁబడి పాటిన భావము దప్పకుండఁగన్.

౫౩

ఉ. వచ్చిన 'నెంత ద వ్వరిగి వచ్చెదొ, నీకులు గానవో కదే,
యొచ్చెల! నిన్నుఁ జూచి వగ నొందెడుఁ జిత్తము త్రావు' మందుఁ దా
దెచ్చిన నీళ్ళు వానికి నతిత్వరితంబునఁ బోసి 'చూచితో
యెచ్చటి కేఁగెనో యెబల యే బొడఁగానను దొంటి చక్కటిన్,

౫౪

క. అని గద్గదకంఠంబున
వినిపించినఁ గుంభి దాను విక విక నగుచుం
'గనుతిరుగలిగా కా సతి
మన పెట్టినచోట లేక మఱి యెం దరిగెన్

౫౫

క. కందువ దప్పినాడ వతికాముకభావము నీకుఁ గల్మీ నే
పొందు నెఱుంగ వైతి వనఘాములఁ గామిను లొంటి బోదురే
మందవివేక! నీవు పదమా, వెడమాటలు మాను నీకుఁ ద
త్సందరిఁ దొంటిచోన తగఁ జూపెదఁ బాపెద నీ మనోవ్యధన్.

౫౬

క. అని యతని బ్రమయ నడపుచు
మును దత్సతి నిల్చి చనిన భూజముకడకుం
గొనిపోవ నవట నది లే
కునికిఁ బున శోకవహ్ని నుల్ల మెరియఁగన్.

౫౭

ఉ. 'ఓ చెలికాడ! నీవు నను మూరక తెచ్చితి గాక మున్ను నో
చూచిన చోటు గాదె యిది, చూడఁగఁ జాలక యా లతాంగిఁ బో
ద్రొచ్చెఁ జూమీ విధాత' యని తొలెడు పావకలోముఁ జూచి యా
నీచు మనంబులో నగుచు నిక్కమ యాపుఁడపోలె నిల్లనున్,

౫౮

అ. 'ఇంక వగవ నేల యిది నానిమి త్తమై
వచ్చినట్టి దుర్వ్యవస్థ గాదె!
నెలఁత వద్ద నిన్ను నిలిపి నీళ్ళకు నేను
బోసి తప్పు గలిగె భూపతనయ!'

౫౯

అ. చిత్తగింపు మబల చేతప్పి పోయిన
యపుడె పోయెఁ గాక యడిచి పడిన

నెచటనుండి వచ్చు నీ గతోదక సేతు

పులఁ బ్రయోజనంబు గలదె తండ్రి !'

౬౦

చ. అనిన నతండు నీకు నిటు లాడుట యుక్తమె కుంభి' నాదు నె
మృనమున మర్త్యులందును సమర్త్యులయందును నిట్టి కాంత లే
దని తలపోతు; నట్టి సుభగాకృతి యే ముఖవంగ నేర్తునే
చని పరికింపఁగావలయు శైల గుహాగహనాంతరంబులకా.'

౬౧

క. అని యతఁడు వెదకఁ దొడఁగినఁ
గని కుంభియు నంత నంతఁ గాళ్ళీడ్చుచుఁ బి
ల్చినఁ బది యెలుఁగుల కొకిమరి
మునుకుమ వలసియును వల్లములు ననుదెంచుకా.

౬౨

క. తనచేత నృపతిసుతుఁ డెఱిఁ
గినఁ బైవచ్చు నని పుల్లగిలిపోఁ జూచుకా,
వనసత్త్వము లత్యుగ్రం
ఋన మెదలఁగఁ జూచి పాటిపోవను వెఱచుకా.

౬౩

ఆ అతనిఁ దిరిగి చూచి యకట నా వెనువెంట
నితఁడు తిరిగి తిరిగి యెంత డస్సె
ననుచు నిల్చి చూచుకొనుచుఁ జావకలోముఁ
డతిన వెదకుచుండె నడవులందు.

౬౪

వ. ఇ ట్ల క్కుమారవరేణ్యుం డరణ్యమధ్యంబునం బరిభ్రమించుచు నొక్కయెడ
న య్యింతి యంతకుమున్న దిగవైచి పోయిన విమలాభరణంబు లవ్వనలక్ష్మికిం
గనక కుసుమోపహారంబు గావించిన చందంబున నందంబై చాలుపడి యుండ
నొండొండ పుచ్చకొని తన మనంబున నిట్లని విత్కరించు.

౬౫

క. శార్దూలాది మృగంబులు
మర్దించిన నిచట రక్తమాత్రము వలదే!
దుర్దముఁడగు దనుజుఁ డొకఁడు
నిర్దయుఁడై యెత్తికొని చనియెఁ గావలయుకా.

౬౬

క. అని యాందోళింపుచు న
వ్వినుతాభరణములచొప్పు విడువక చనుచుం

గనియె నెదురుకట్టల నొక

ఘన గండలిలానిదర్ద గహ్వర మొకచోక.

౬౮

మ. కవి యా గుండు దొలంగద్రోవగ నశక్యంబైన నుద్యక్తుడై
కనుగొంచుండగ నా నగేంద్రమునయిం గప్పారి ధూమంబు దోఁ
చిన నా చక్కటి కెక్కి చూచుడును దప్పిద్రంబులో దవ్వలక
వినిచెక మానవ భాషణంబులు గడుక విస్పష్టమై వీనులక

౬౯

క. వినిచినఁ జావకలోముఁడు

మనమున నాశ్చర్య మంది మనుజులొ పాతా

శనివాసులొ చూడవలయు

నవి తదమనేచ్చఁ ద్రోవ నరుగఁగ నొకచోక.

౭౦

ఉ. సన్నపుగండి యొక్కటి రసాతలమార్గము పోతె నిమ్మపై
యున్న నతండు కుంచి వెలిసుండఁగఁ దా నసహాయశూరుడై
మిన్నక యందుఁ జొచ్చి చని డేడలఁ జారు వికేతనంబులం
జెన్నగు నొక్క ప్రోలు గని చేరఁగఁ దోవగ నందులోపలక.

౭౧

క. సరిలేని యంజి. పొగటా.

లరుదగు జూదంబు, నెత్త, మచ్చనగండ్లుక

దిర మగు నోమనగుంటలు

సరసతమెయి నాడుమన్న సతులం గనియెక

౭౨

మ. కవి యా నిప్పురుషంపుఁజోట నిటు నీ కాంతాజనంబుల్ సుఖం
బున నే చింతయు లేక వేడ్కలు మదిం బొంగార నిట్లాడుచు
న్నవిమిత్తం బిది యేమి యొక్కో యనుచుక భానించుచున్నంత నా
తని యేతెంచుట బిట్టబిళ్ళు గవి కాంత వ్యస్మయాక్రాంతలై.

౭౩

క. లేచి యెదు రేగి లోచన

రోచు లలర నతనితోఁ దరుణు లిట్లని రే

లా చనుదెంచితి వుగ్రని

శాచరుఁ డొకఁ డిచట మునికి చర్చింప వాకో!

౭౪

క. నిన్న నొక తరుణి నిచటికి

నిన్నీమఁడు దెచ్చి తొలఁగ నిడి నెమ్మదితో

నున్నాడు నిదుర వోవుచు

గన్ను దెఱవఁ డాటు నెలలు గడచన కున్నఁ.

౭౫

తే కలదు పీనికి నొక చమత్కార మనఘ !

యితర పురుషుఁ డిచ్చోటికి నేఁగుదెంచె

నేని యొక జాములోనన మాను నిదుర

వాఁడు వధియించు నెంతటివాని నైన.

౭౬

క. కావునఁ బదివే లైనను

నీ వీ యెడఁ దడవుగాఁగ నిలువవలదు పొ

మ్మా ' వెన ననవుడు నిట్లనుఁ

జావకలోముండు కార్యబంధురుఁ డగుచుఁ

౭౭

ఉ. 'చెచ్చెర నాకు నీ వెఱపు చెప్పకుఁ డేను స్వయంవరంబునం

దెచ్చిన కన్య నీ యసుర దెచ్చె వెన న్ననుఁ గానకుండ ! నే

వచ్చితిఁ దన్నిమి త్తమయి, వాని వధింపక రి త్త వోవ ; మీ

రిచ్చట నిట్లు లుండఁ గత మెయ్యది చెప్పఁడ నాకు' నావుడుఁ.

౭౮

ఉ ఖేచరుడై నిశాచరుఁడు కేవలసాహసుఁ డొంటి వచ్చి మా

యాచణభావ మేర్పడఁ ద్రియామల నిద్రితలైన రాజక

న్యాచయముం గ్రమక్రమమునం గొనివచ్చి దురాత్ముఁ డిందులో

వై చిన వాఁడు తా నతె వివాహము గాఁగలఁడట్లై మీఁదటఁ.

౭౯

క. అని తమ తెఱఁగంతయుఁ జె

ప్పి 'నరోత్తమ ! యిందు వచ్చి పెక్కండు నృపుల్

నని రిట మున్న యమాలయ

మున కి ధ్దానపునిచేత బుద్ధిరహితులై.

౮౦

వ. కావున నీ యసురాధముండు లేవకమున్న నీ వెందేని యరిగి ప్రాణంబులు

రక్షించుకొనుట ల గట్లు కాక యోపుదేని వీని వధించి నిన్నును మమ్మును

రక్కసుజారి బడకుండఁ గాపాడునది' యనిన న ప్పావకలోముండు తీవ్ర

ధాముండునుంబోలెఁ బ్రతాపదీప్తుం డగుచు నచ్చోటు వాని వచ్చి కుంభకర్ణుండు

వోలె నిద్రించియున్న యసురకు దీర్ఘ నిద్ర గావింపం బూని కదిసి యిట్లున్న

యునికిన వధియించుట పౌరుషంబు గాదని యమదండంబునోని యంఘ్రిదం

దంబున వాని యెరురుతోమ్ము దన్నినఁ దన్ను మైసఱిది మేల్కవి పినపాటిగా
నల్ల నీల్లుచు వాఁ డవ్వలిప్రక్కయైనఁ జూచి కోపంబునఁ జూపంబు విసరి
వీఁపు వ్రేసిన నులికిపడి పెడచేతం గన్ను యసిమికొనుచు లేచి కూర్చుండి
తప్పక చూచి యోరీ ' నీ వే యూరివాడ? విచటి కెట్లు వచ్చితి? గుహగేహ
గోళంబున విశ్రమించియున్న పింహంబుతోడఁ జెనకు సారంగంబుభంగి నా
విదుర చెఱిచితి వింక నెందుఁ జొచ్చెద?' వనుచు దంష్ట్రాధరోష్ఠ దష్టు
డగుచు జంకించిన నతం దేమియు శంకింపక ' నీ వెడబింకంబు లేల? నిశా
నేశయందుఁ గొంద టిందుముఖులం దెచ్చి ముచ్చుదనంబున విచ్చో ముచ్చ
మునింగియున్న విన్ను మెయిమెయి నుండనిత్తునే చెండివైతుంగా' కవి
యధికరోషంబున నా దోషకారిం గడకాలు పట్టి శేవరప్రీతిగా బడిపె వైచు
చొప్పనం ద్రిప్పి చట్టుమీదఁ జొనిసి ముద్దవైచునట్లు చిదురువలై చెదరునట్లుగా
నేలతో వైచి యథర్వగర్వంబున నప్పర్వతంబు ప్రతిర్వాన భీకర ఘోరంబగు
నట్లుగాఁ జేర్చి యార్చిన.

౮౦

క. రక్కసుఁ డీ జాలునిచె

జిక్కెర మా కోర్కి నేడు సిద్ధించెర మా

మొక్కెడు మొక్కులు వేల్పుల

కెక్కెర యిన్నాళ్ళ కనుచు నింతులు ప్రీతికా.

౮౧

ఉ గ్రక్కున నేఁగుదెంచి తనుఁ గాంచిన నందఱ నాదరించి యా
చక్కటి మున్ను దా విడిచి బావము నత్ర సముచ్చయంబు నిం
పెక్కెగఁ జేరి పుచ్చుకొని యెప్పు డొకో పతిఁ గాంతు నంచు న
ల్లిక్కులు చూచు నయ్యమమతిం గవి పావకలోముఁ డిట్లునా.

౮౩

చ ' తనులక వాడె, మాసె ముఖదర్పణ. మొప్పగు మీననేత్రముల్
ఘనవిరహోశ్రుహారములఁ గాంతివిహీనత నొందె. మార్పు గా
డ్చును వెదచల్లుచున్నది, కరోరమనస్కుఁడు బ్రహ్మ, వాని నే
మని యిట దూఱువాడ వినుమా : యిటు వేయుట మానినీమజీ!

౮౪

క. అమృతమయుం డగు చంద్రుని

యమలతనువు నాడు నాటి కలుగం బెరుగం

గమలగఁ జేపిన బ్రహ్మకు

రమణి! * వి నిట్లు సేయ రాకుండెనునే!'

౮౫

వ. అని యుపలావించి తనతోడనే కూడ మంగళస్నానంబు సేయించి విషలాంబ రాభరణభోధితం గావించి గాదాలింగనంబున నయ్యంగన నవగతక్లేశం జేసి.

చ. సరకునిఁ జంపి వానిసదనంబున నున్న నృపాలకన్యలం
దిరముగఁ దెచ్చు కృష్ణనిగతికా శిథిలోమఁదు దత్పతీతతికా
వరుస ౨ వెలర్ప ముంద రజవజ్జీవికూతురు నిర్గమించినం
దరమునఁ గాచియుండిన ప్రధానిసుతుండు మనోగతంబునకా.

౮౬

మ ఒకవంగికా నృపపుత్రుఁ గన్మోఱఁగి యే సుగ్రాటపుర్ చొచ్చి యీ
సుకుమారిం గొనిపోవఁగా దనుజుఁ డచ్చో నన్నుఁ బోదోలి యు
త్సుకరీతిం గొనిపోయె దీనిఁ, దుది మత్పూర్వార్థితోదాత్త స
త్సుకృతం బీక్రియఁ దెచ్చి యిచ్చెఁ దరుణీమాదామణిం గ్రమ్మఱకా.

౮౮

క అనుచుఁ దదీయద్వారం

బునఁ దెనుగుండొకటి ద్రోచి పూర్ణేందుముఖిం

గొనిపోయెఁ గుంభి యపు డ

వ్యనితారత్నంబు శోకివహ్ని నెరియుచుకా

౮౯

ఉ. ఈ మనుజాధముండు నను నెయ్యెడ కీడ్చునొ, వీని గెల్వ నా
కేమి మతంబు గల్గు నని యిచ్చఁ దలంచి యశీకహాసమల్
మోమునఁ దోప నిట్లనియె 'ముద్దియ చేతుతె నీదుకోర్కి ర
మ్మా! మన మెట్టులున్నఁ బెటమర్త్య లెఱుంగరు చన్నసన్నయుకా.

౯౦

ఉ కావున నీవు మజ్జనకుఁ గాంచి స్వయంవరలబ్ధి యయ్యె నా
కీవనజాక్షి, యంచు జనులెల్ల నెఱుంగఁగ నన్నుఁ జూపి యా
భూవిభు మన్నన ల్గనుట బుద్ధియొ శ్రుచ్చునుబోలె నొక్కెడకా
బోవుటమేలొ, మత్పరికిఁ బోదము యిచ్చు వికారమేటికికా '

౯౧

వ అని వెడ్డువెట్టిన నతండు బేల్పడి యట్లు చేసె, నయ్యజవజ్జీండు మహాహర్ష చక్షుం డగుచు వానికి మన్నతాననంబు వెట్టించి సఖాసదులం గలయ నవలో
కించి యిట్లనియె

౯౨

ఉ. 'వాలుమగ ల్మహామకుటవర్ధను లాఢ్యులు శస్త్రహస్తు ల
వ్వేళ నొకండు నాగనపిదిని బాజెడు హంసయక్కునన్
వ్రేలెడు రత్నభూషణము వ్రేలను జూపగలేక పాసి రీ
లాలితకీర్తి నిత్యశుభలక్షణుఁ డొక్కఁడుదక్క నందఱున్.' ౯౩

వ. అని. ౯౪

ఉ. వానికి నవ్వధూమణి వివాహము సేయ నుపక్రమింప, న
మ్మానిని తండ్రిఁ జూచి 'వినుమా : యొకవిన్నవ మప్పు డెవ్వరుం
బూని యొనర్చలేనిపని బోరనఁ దా నొనరించె మద్వరుం
డైనయతండు పేట , యితఁ డాతనిఁ గొల్చినబంటు భూవరా !' ౯౫

క. అని యప్పావకబోముఁడు
దనుఁ జేపట్టినదిమొదలు దా నచటికి వ
చ్చినయది తుదియుంగా దొర
కొని యన్నియుఁ జెప్పెఁ బూన గ్రుచ్చినభంగిన్. ౯౬

ఉ. చెప్పినఁ గూతుమాటలకుఁ జిత్తము మూర్ఖిలఁ గుంభిదిక్కు దాఁ
దప్పక చూచె భూపతి ; యతండు కరంబులు మోడ్చి 'దేవ : యే
జెప్పెద విన్ము, నీతనయ చెప్పినమాటలజాడ యంతయుం
దప్పదు ; నన్ను గాదనుటఁ దా వినఁబోలదుగాని యందులోన్' ౯౭

క. మొదలం దను నేఁ బడసితిఁ
దుదీఁ దనుఁ గొనిపోయినట్టి దుష్టాసురునిం
గదనమున నేనె గెల్చితి
నుదతి బ్రమసెఁగాని రాక్షసుల మాయలచేన్. ౯౮

చ. అది మది నమ్మవే నచటి కల్పులు వోవఁగలేరు, పైన్యసం
పద మెరియంగ నావెనుకఁ బార్థివశేఖర ! నీవ రమ్ము, చూ
పెదఁ గొనిపోయి యానెలవు, భీషణమూర్తులు దైత్యు లాజికిం
గదిసిరయేచి నాకుఁ బని గాదు సుమీ ! మునుముట్టఁ జెప్పితిన్. ౯౯

ఆ సతలు ముగ్ధ లైన జననాథ ! మీరును
ముగ్ధులయ్య ! యెట్టిమూఢుఁ డైనఁ

దగిలి యొడ్లచేత తనచేతగాఁ జెప్పు
నయ్య! రి త్తసందియంబు లేల ?

౧౦౦

సీ. అనిన నయ్యజవఱుఁ డనుమతిఁ జూచి 'యా
యస్సతంబు లేమిగా ననియె?' దనియె;
నబల 'యెయ్యది దృష్ట' మనియెఁ దజ్జనకుండు
'కల్పిత హంపికా' గళసమర్పి
తాకల్ప మేమయ్యె?' ననియెఁ దత్పుత; రాజు
* దివిరి క్రిష్ణుఁడ గుంభిదిక్కు చూచె,
మొగమెత్తి కొండొక నగియె నాతఁడు
దీని కేమి మోసముగదా భూమియందు

అ. నిట్టివనులు పుట్టునే యుండెనేఁ జూపఁ
గాదె? 'యనియె నృపతి; కల్లకోపఁ
బదక మాజి నెచటఁ బడియెనో; వెలఁ జెప్పుఁ
డనుచు నిచ్చువాఁడ ననియెఁ గుంభి.

౧౦౧

చ. అంత నయ్యనుమతి వాని యసత్యవచనంబులకుం గలుషించి, వీనివృత్తం
బన్యు లెఱుంగరు, సత్యంబు కాలంబు తేటపఱచు, వీని నొల్ల, నాపతి వచ్చు
నంతకు శివారాధనతాత్పర్యంబునం గాలంబు పుచ్చెద నని వ్రతంబు
పూనియుండె.

౧౦౨

చు. అజవఱుం డిది పోలుఁ బోలదని కౌర్యాకార్యనిష్పత్తికిఁ
నిజ మూహింప నశక్తుఁడై యపుడు వానిం జంప నొంపం బరి
త్యజియింప న్మది నోడి తద్దయు నివాతంబైనచో సద్బల
వ్రజముం దోయము చేపి యున్న సుఖియై వ ర్తింపుచుండెం బురిన్

౧౦౩

వ. అంత నప్పావకలోముండు.

౧౦౪

క. తల యెత్తి చూచి తన తొ
య్యలిఁ గానక యెదుర నడ్డమైయున్న మహా

శీలఁ గని మది నద్భుతసం

చలములు దలకొనఁగ బహువిచారవివళుడై.

౧౦౫

చ. 'దనుజానివంకవాఁ డొకఁడు దాఁ బగ నీఁగఁ దలంచి పోంచి యేఁ
జనుపధ మిట్లు చేసెనొకొ, చంపెనొకో గుణశాలిఁ గుంభి, నే
మనఁగల దానుమీత్రసుతుఁ డన్నపిఱుందఁ జరించునట్లు నా
వెనుకను వచ్చుచుండుఁ దుది వీఁడును నేమయిపోయెనో కదే!'

౧౦౬

వ. అని యతని నుద్దేశించి మఱియును.

౧౦౭

చ. కవలునుబోలె నొప్పుచును గౌతుకమందఁగ పీన్వయంవరో
త్సవమను పేరు చెప్పి కడు దవ్వగఁ దెచ్చె కృపావిహీనుడై
తివిరి దురంతదుర్దశలఁ దెచ్చె విరించి భవద్వియోగసం
భవపరితాప మేమిగతిఁ బాయునొకో యని విహ్వలంపఁగఁ.

౧౦౮

ఉ. ఆతనియూర్తిఁ జూచి మనుజాధిపనందన లందఱు న్మనః
ప్రీతిగఁ దద్గుణావళులు పేర్కొని యిట్లనిపల్కి 'రేల యీ
రీతి నధీరున ట్లవధరించెడు, తాల్మి వహించి లెమ్ము నీ
యాతత భాగ్యసంపదకు నడ్డము గల్గునె యెందు నెన్నఁడుకా.

౧౦౯

క. ఆపదలు గాఁపు లిందవు,

చూపులకుఁ 1 గులాద్రులట్లు చుట్టుకొనుఁ, దుదికా

రూపేదీ విరిసిపోవు మ

హావనాహత వయోధరావలి భంగికా.

౧౧౦

వ. కావున నిశ్చింతఁడవై మమ్మింతవట్టువారిని సీవారినకాఁ బరిపాలింపు' మనిన
సీవేశ కిదియ కార్యంబనుచు నతం డంద యుండె, నంత నొక్కనాఁ డొక
కిరాతుండు వేఁటమెయి వచ్చి యచ్చేరువ మెలంగుచుండి మున్ను కుంభి
యనుమతిం బట్టి బలాత్కారంబునఁ దిగిచి తోఁకొనిపోవునప్పు డప్పడంతి
కరంబుననుండి యూడిపడి తత్ప్రాంతం బంతయుం దనమయంబకాఁ బ్రజ్వ
లిందు నొక్క యనర్థరత్నంబు గని పుచ్చుకొని యాశాబద్ధుండై మఱియు
నేమేమి విశేషంబులు గందునో యని 2 పరికించువాఁ డెదుర నగ్గుండు గని

యెట్టకేలకు దిరుగంద్రోచి యామార్గంబున బిలంబు సొచ్చి చని ధనుర్దరుం
డగు పావకలోముం గని వెఱచి పఱవందొడంగిన పావకలోముండు. ౧౧౧

చ. కనుఁగొని వానిభీతి యుడుగ న్మృదురీతి నెలుంగు సూపి గ్ర
క్కునఁ గదియంగ వచ్చి 'యిటకుం జనుదేరఁగ నేమి కారణం?'
బనవుడు నక్కిరాతుఁడు యధార్థము చెప్పుచుఁ జేరి మ్రొక్కి త
ద్ద నమణి వాని కీయఁ దన కామినిరత్నముగా నెఱుంగుచున్. ౧౧౨

చ. పొరిఁబొరి నొత్తుఁ గన్నులఁ, గపోలయుగంబున వప్పళింపుఁ జె
చ్చెర. సధరప్రయుక్తముగఁ జేయు, గళంబునఁ గూర్చు గోర్కిచే,
సురమున నున్నుఁ, దుడ్చుఁ గడు నొప్ప మనోభవ భూతశాంతికై
యరుదుగ రక్షఁవాస యథిలాంగములం దిగమోపుచాడ్చునన్. ౧౧౩

క. 'ఓరత్నమ' నాఁడతరు
ఱీరత్నము నన్నుఁ బాసి వీ విచటను నే
పారఁగ నుండితివే మన
మారాజీవాక్షిఁ గందుమా? యింక' ననున్. ౧౧౪

చ. అని తన నాతిపోకకు నిరంతరచింత మునింగియు న్మనం
బునకును ధైర్యముంచి పువుఁబోడుల కందఱకుం డగం బ్రసా
దనము దగంగ నిచ్చి వనితాసహితుండయి తత్పురస్కరం
బుఁ దన పట్టణంబురకుఁ బోయి ప్రణామ మొనర్చెఁ దండ్రీకిన్. ౧౧౫

వ. ఇట్లు ప్రణామ మొనర్చిన కుమారుం గోఁగిలింతుకొని కరుణారస మిశ్రంబులగు
నశ్రులు కన్నులఁ దొఱుంగ గద్గదకంఠుండగుచు నతని కిట్లనియె. ౧౧౬

క. 'ఇన్నాళ్ళు నిన్నుఁ గానక
కన్నులు గల్గియును లేనిగతి నుండితి నే
నన్నా! * నన్నిట పేయఁగఁ
జన్నే నీయట్టి సుగుణ సంపన్నునకున్? ౧౧౭

క. పోయెడువాఁడవు తదభి
ప్రాయ మెఱుంగఁ జెప్పి పోవరాదే వీక్షై

రేయును బగలును జింత

తోయంబులు వెల్లి విరియఁ దోఁగితి పుత్రా :

౧౧౮

చ. అది యటలుండె దైవముదయం జనుదెంచితి చాలు వింక, నా
బ్రదుకు ఫలించెఁ; గుంభి యటరాఁ డెట పోయె² దనూజః యస్సర
స్పదతులఁజోలు వీ రెవటినుందరు? లిచ్చటి కెట్లు వచ్చి రే
మిదయను³ జెప్పు * మన్నఁ దమ మిత్రునిపోకకు వెచ్చనూర్చుచు⁴. ౧౧౯

క. అనుమతిప్రసంగ మెయ్యది

యును దడవక గుహకుఁ జనుటయును నచ్చో నీ

వసితలఁ గనుటయుఁ గుంభిని

ఘనగుహవాకిటను నిలువఁగా నుంచుటయు⁵.

౧౨౦

ఉ. చెప్పి * నృపాలః యే నటులు చేసి గుహోద్గమనంబు సేయుచో
నప్పుడు మత్పదంబునకు నడ్డముగాఁ బెనుగుండు ద్రోచి యే
చొప్పనకొక్క యెవ్వఁడొక చొప్పడ నేమివిధంబొ యయ్యయో
చెప్పఁగఁ జెట్టలే నచటఁ జిక్కిరితి గుంభియు నెందుఁ బోయెనో : ౧౨౧

క. అచ్చోటఁ గొన్ని దినసము

లిచ్చెలువలు నేను నుండ నీయర్జునకుం

డచ్చటికి వచ్చి వెలువడఁ

దెచ్చిన వచ్చితిమి భాగధేయముపేర్మి⁶. *

౧౨౨

క. అని చెప్పి తదనుమతి న

వ్వనజాతీల నందఱును వివాహంబై నూ

తరమన్మధుఁ డనఁగ నతం

డనుదినమును మదనకేలి నలరుచు నుండ⁷.

౧౨౩

చ. దివిజవధూటి భావమునఁ ద్రెక్కినుదుఃఖము లెల్లఁ బోవఁగా
నితనికి నై నదిక్కును నహీనదయామతిఁ జేసి మేనకా
సుతకును గల్గలాంఛనము చొప్పడఁగా ఘనయోగవైభవో
న్నతి నొక యోగికాంత నృపనందనుపాలికి వచ్చె వేడుక⁸. ౧౨౪

వ. ఇట్లు తనమ్రోల కేతెంచిన సిద్ధవనితకు గొబ్బిన లేచి మ్రొక్కి యక్కాంత
వేతం గృతాశీర్వాదనుండై సబహమానంబుగాఁ దెచ్చి కూర్చుండం బెట్టు
కొనిన. ౧౨౫

క. పెదవులు గదలెం గదలవు
రదనంబులు గానవచ్చె రావను పాటికా
మృదువచన రచన లెనఁగఁగ
ముదిత యతని హృదయకమలముం గరఁగించెకా. ౧౨౬

వ. ఇవ్విధంబునఁ బూర్వరంగంబులగు ప్రసంగంబులు చెల్లం దదవసరంబునఁ
బావకలోముండు. ౧౨౭

తే 'ఎచటనుండి వచ్చి తిందుల' కనిన న
య్యగ్నిలోమునకును ననియె వనిత
'సకలభూములందుఁ జరియింతు నే, నిక్క
డక్క డనఁగఁ గలదె యొక్కచోటు?' ౧౨౮

క. ఆన విని 'నీవు వరించుచుఁ
గనినట్టివి వింత లేమి గల?' వని యడుగకా
గను మట్టులెనఁ జెప్పెద
నని యిట్లని చెప్పెఁ దాపసాంగన ప్రీతికా. ౧౨౯

చ. 'అనుమతినాఁగ నాట్యనగరాధిపుఁ డయ్యజవత్తుకూతు రా
కనకలతాంగిఁ దత్కమలగంధిని మున్ను స్వయంవరోత్సవం
బున వరియించినాతఁ డెట పోయిననో, మఱి యొక్కఁ డేను బొ
మ్మని కొనివచ్చి తత్పితృసమక్షమున న్మదిరాక్షి నుంచినకా. ౧౩౦

ఆ. వార లియ్యకొని వివాహంబు సేయ ను
పక్రమింపఁ గొన్ని పక్రభాష
లుచ్చరించి వీని నొల్ల, వీఁ డెక్కడి
భర్త నాకు, వీఁడు పాతకుండు. ౧౩౧

వ. వీనిం బరిహరించెద- నాపెనిమిటి వచ్చునంతకు నంబికారాధన తత్పరనై
కాలంబు పుచ్చెద నని పంతగించి యున్నయది. ౧౩౨

- అ. రాతిబొమ్మకైనఁ జైతన్య మొనరించి
కరఁగఁజేయవచ్చుఁ గావి మఱియు
రమణిదైన యంతరంగంబు గరఁగింప
నంగభవునికైన నలవి గాదు. ' ౧౩౩
- క. అని చెప్ప నాతపస్విని ;
విని రాజతనూభవుండు వెఱి గండుచు న
య్యనుమతి నెవ్వఁదొక్కో తో
దొక్కిని చని కడు దుఃఖపఱిచెఁ గుత్తితప్పత్తిక. ౧౩౪
- చ అని తలపోసి నెమ్మనమునందు జనించు వియోగశోక మ
వ్వనితకుఁ దోఁపనీక మృదువాకృత్యపురస్సర ప్తస్థనంపదల్
తనరంగ నిచ్చి పంపి. త్వరితంచున నయ్యజనక్షప్రోలికిక
జని కవియెక ప్రతస్థయగు చాన విజాంగనఁ జారులోచనక. ౧౩౫
- వ. అనుమతియుఁ దన శివారాధనంబు ఫలించెఁ గదా యని ప్రమోదంబు నొంది
నాధురాకకు సంతసించి యతని ముద్దేశించి. ౧౩౬
- చ. 'కటకటఁ గుంభి పీటఁ జెలికాఁడని పీవెనువెంటఁ ద్రిప్పఁగా
నిటువలె నయ్యె నింక నిటు లేటికి మాటలు విన్నుఁ జూడఁగాం
చుటఁ గృతకృత్య నైతి' ననుచుక వెన కగ్గు నేఁగి వానిఁ గోఁ
గిటఁ గదియింపఁ దజ్జనని క్లేశము నొందుచుఁ జేరి యిట్లనుక ౧౩౭
- క. అమ్మమ్మ : యేల బ్రమపితి
విమ్మనుజాచిపుఁడు పీకు నెక్కడి మగఁడే !
యుమ్మలిక యిడిగి రమ్మా,
కొమ్మ : వినియెనేనిఁ గుంభి కోపించుఁ జామీ !' ౧౩౮
- అ. అనినఁ దల్లిఁ జూచి 'యరయిక లేనివా
క్యంబుగాక, పాపకర్ముడైన
కుంభిఁ బెద్దఁజేసికొని యుత్తమక్షత్ర
వంశజాతు నితని వదలఁచగునె : ౧౩౯
- క. నాకింక నితనితోడిది
లోకము. సీవరుగు' మనిన లోలాక్షి మదిక

శోకించుచుఁ జని చెప్పె మ
హీకాంతున కింతవట్టు నేకాంతమునకా.

౧౪౦

క. ఇప్పుని యుక్తము గాదని
యప్పడుమకు బుద్ధి చెప్పి యదలుప కున్నకా
ముప్పుగునని యడిచిపడుచు
నప్పుడ చని కూఁతుతోడ నజవత్తుఁ డనుకా,

౧౪౧

ఉ 'ఆదిక దెచ్చుకొంటి. తగునమ్మ తనూభవః యిట్టులైన నీ
తోడికుమారికల్ నగరె. ధూతకళంకునిఁ గుంభి నొల్ల కే
వాఁడొ యెఱుంగ మాతనిని నల్లభుఁ డందువు తప్పు గాదె. నా
తోడు మదీయబుద్ధి విను. దుఃఖముగట్టకు మాకు ముప్పునకా.'

౧౪౨

ఆ. అనిఁ దండ్రఁ జూచి యనుమతి యిట్లను
'నేటిమాట లాడె దెఱుకమాలి
నీకుఁ గుంభిగాని నాకు వాఁడయ్యమే
ధ్యంబులోని క్రిమివిధంబు సుమ్ము.

౧౪౩

క. ఈరాజకుమారుఁడు దను
గారవమునఁ బెనుపఁ బెరిగి కడుఁ గ్రొవ్వి కదే
వారక వాడిటు చేసెను
మీరీ మొద లెఱుంగ రివియె మీదు విమర్శల్.

౧౪౪

క మీతో నాఁడును జెప్పనె,
పాతకుఁడగు కుంభిమాట పాటిగఁ గొని మీ
రాతని నుపేక్షచేసితి.
రాతఁడు కీడ్పటివె నితని నన్యాయమునకా.

౧౪౫

తే. రాష్ట్రముననైనపాపంబు రాజుఁ బొందు;
క్షితిపుపాపంబు మఱి పురోహితుని బొందు;
మగువచేసినపాపంబు మగనిఁ బొందు;
శిష్యుపాపంబు గురుఁ బొందు సృష్టియందు

౧౪౬

క. అని తన్నుఁ దూలఁబల్కిన
యనుమతిమాటలకుఁ గలఁగి యజవత్తుఁడు ము

న్నును నిది యిట్లులు పల్కె ని

తనివలనం దెలియవలయుఁ దత్కథ యనుచున్.

౧౪౬

ఉ. అవ్వీకుఁ డగ్నిలోముఁ గదియం జని తేకువ యల్లసిల్ల 'నీ
వెవ్వఁడవన్న ? నీ జనకుఁ డెవ్వఁడు? మత్తురి నున్న కుంభి దా
నెవ్వఁడు? నీకు నీవనిత యేమగుఁ ? జెప్పఁగదన్న ! కానలే
కివ్వీడిఁ జిక్కు దుల్పెద మనేకదినంబులనుండి' నావుడున్

౧౪౮

వ. తనపేరు తాను జెప్పవలసెనని విషాదంబు నొందియుం గాలస్వభావంబు గదా
యేమి సేయవచ్చు నని తలంచి యిట్లనియె

౧౪౯

క. 'పావకలోముఁడు నే, నో

భూవర : యంభీరనృపతి పుత్రుఁడ , నర్మ

తేవకుఁడు కుంభి , యనుమతి

నావనిత, స్వయంవరంబునం బడసితి నేన్.

౧౫౦

క. అని తనకుఁ గుంభి యొనరిం

చినద్రోహము లెల్లఁ దెలియఁ జెప్పిన విని య

జ్ఞననాయకుఁ డాకష్టని

కిని దగుదండనము సేయఁ గెరలినయంతన్.

౧౫౧

వ. మిత్రద్రోహియగు కుంభి వెఱపు గదుర వడవడ వడంకుదున్నం గాంచి
పావకలోముండు.

౧౫౨

క. 'తమ్ముఁడ ! యేమియు వెఱవకు

నమ్ముము నన్నిట్లు సేయ నాదెస నవదా

ధమ్మేమి కలిగె బొంకక

యిమ్మునుజాధిపునియెదుర నేర్పడఁ జెపుమా !'

౧౫౩

తే. అనిన 'సర్వాపరాధి నే నధిపతనయ !

నీవు పుణ్యాత్మకుండవు నీకుఁ దప్పు

మోప నే నెంతవాఁడ నా పాపమునకుఁ

గడమ లే' దంచుఁ జాఁగిలఁబడియెఁ గుంభి

౧౫౪

క. కనుఁగొని యజవక్షునితో

ననుమతి 'యిదె చూడు నీకు నల్లుఁడ నని వ

చ్చినదోహిమాట నిక్కం

బని ననుఁ గోపించి తిప్పు డైనఁ దెలిపెనే.

౧౫౫

క. అనవుడు ముడివడు బొమ్మలుఁ,

గనరెడుకన్నులును, నదరుకటములు, నెగఁబా

తినమీసలునై యతఁ డి

ట్లను భటులం గుంభిఁ జూపి యౌడు గఱచుచున్.

౧౫౬

సీ. 'ఈ పాపకర్ముని నిప్పుడ కొనిపోయి

పూరివెంటులు చుట్టి పురముచుట్టుఁ

ద్రిప్పి తోఁకొనివచ్చి తెకితెక నుడికెడి

యుక్కుఁగంబముతోడ నొత్తిపట్టుఁ,

డినువరాగోలల నిఱికించి యంతతో

నన్యకాంతోపగూహనసుఖంబు

పైఁబడి కోరిన ఫలము చేసేతన

మనసారఁ గన్గొను' ననిన నతని

అ. తెగువఁ జూచి యనుమతీవల్లభుఁడు 'వీని

నిట్లు సేయకున్న నేమి దప్పె ?

ధరణిపతులు చేయు దండనంబునకంటెఁ

దక్కువయ్యె ! జమునిదండనంబు'

౧౫౭

వ. కావున వీనిని మీదేశంబునుండి వెడలఁదోలుటయ చాలు, చంపనీ' ననిన నజ

వక్షం డల్లనిమాటమెయి నట్ల చేసె.

౧౫౮

ఉ. అంతఁ బతివ్రతాగుణమహత్వముఁ జూచి సురల్ ప్రమోదిత

స్వాంతత యొప్పఁ గ్రొవ్విరులవాన గురించిరి భామమీఁద, ది

గ్ధంతిసమానబాహుబలగర్వితుఁ డా శిఖిలోముమీఁద, ని

శ్చింతులునై కనుంగొని రశేషజనంబులు నవ్వినేషమున్,

౧౫౯

తే. అప్పు డజవక్షఁ డిరువుర నందలముల

మీఁద నెక్కించుకొని యప్రమేయవిభవ

మొనరఁ గొనిపోయి యొక పుణ్యదీనమునందుఁ

బెండ్లి సేయుడు నిశ్చలప్రేమతోడ.

౧౬౦

వ తత్పతీద్వితీయుండై యతండు రతినమేతుండగు మీనకేతనుండునుంబోలెఁ బోలుపొందుచు నాట్యనగరంబునందుఁ గొన్ని దినంబు లుండి యొక్కనాఁడు తన మామచేత ననుజ్ఞాతుండై భార్యయుం దాను విజపురంబగు దివిజపురంబు నకుం జని యంభీరమహారాజునకుం గుంభిసీమహాదేవికిం దండప్రణామంబు చేసి యనుమతిం జూపిన నారాజపుంగవుండు నిజాంతరంగం బాశ్చర్యతరం గంబుగా నతని కిట్లనియె.

౧౬౧

ఉ. 'ఏలర ముద్దుకూన' నను నెప్పుడూ గన్నుమొఱంగి పోయె ద
వ్వేలుపుటింతులట్టి యరవిందదళాక్షుల మున్నుఁ దెచ్చితి
బాలికఁ దెచ్చి తిప్పు డిదె భావజుదేవియుఁ బోనిదాని నీ
రీల దలంప నచ్చెరువు, లేమలఁ గందువఁ బెట్టి తెచ్చెదే.'

౧౬౨

క. అనిన నతఁ డింకఁ దాఁపఁగఁ
బని లే దంతయును జెప్పఁబడు నని చెప్పెకా
మును గుంభియుఁ దానును నటు
చనుటాదిగఁ గల్గు తత్ప్రసంగము లెల్లకా.

౧౬౩

వ. అంభీరనృపతియుఁ గొడుకుపలుకు లాలకించి కుంభినేతలకుఁ జీత్రంబునం గలుపించి 'వాఁడు సీకాపూఁడై యుండి యింత చేసెనే యక్కటా కృతఘ్నుల తోడ నేస్తం బిట్టులుండుఁ గాఁబోలు' నని గుణధామండగు పావకలోము భూమిపాలనంబునకు నభిషేకంబు చేసి తాను దపోవనంబునకుం జనిన నతండు సింహాసనస్థుండై దుష్టజననిగ్రహంబును శిష్టజనానుగ్రహంబును దనకు నిత్య కృత్యంబులుగా ననేకవర్షంబులు రాజ్యంబు చేసి పూజ్యంబగు శివసాయుజ్యంబు వడసె నని యప్పశురత్నంబు పుండరీకంబునకుం జెప్పె నని

౧౬౪

ఆ. బ్రహ్మరాక్షసునకు రత్నమండనుఁడు చె
ప్పుట యుపన్యసించె భోజపతికి
సిద్ధుఁ డంచు నిట్లు చెప్పిన విని తద
నంతరప్రసంగ మడుగుటయును,

౧౬౫

చ. ప్రణమ దశేషకల్మషవరాగ నిరాసపయఃప్రపూర ! మా
ర్గణగణ నిర్గతానలశిఖా పరిశోషిత సింధురాజ ! భీ

షణ్డశవక్త్ర వక్త్రజలజవ్రజ చంద్ర ! సమస్తలోకర
క్షణ పటువీక్షణ స్ఫురణ ! గర్వితదానవ మానమర్దనా !

౧౬౬

క దుగ్ధాభిశయన ! యదుకుల
దుగ్ధాంభోరాశిచంద్ర ! దుగ్ధ మరాళ
స్నిగ్ధయశ ! యశోదా స్తన
దుగ్ధప్రియ ! గోపరదనదుగ్ధ సుచోరా !

౧౬౭

భు జ ం గ ప్ర యా త ము

రమాహృ త్పయోజాత రాజీవమిత్రా !
తమా లాతసీపుష్ప ధామా బ్జినాభా !
యుమా సంతతస్తోత్ర యోగ్యాభిధానా !
సముద్య త్థగాధీశ శైలాగ్రహమా !

౧౬౮

గ ద్య ము

ఇది వాణీవరప్రసాదలబ్ధవాగ్విభవ తిక్కనామాత్యసంభవ
సుకవిజనవిధేయ అనంతయ నామధేయ ప్రణీతంచైన
భోజరాజీయంబను కావ్యంబునందుఁ
బ ం చ మా శ్వా స ము

—: ౦ :—

౩

భో జ రా జీ య ము

ష ష్టా శ్వా స ము

శ్రీయువతీ మృదువచనర

సాయని పరివార్ణకర్ణ ! శశిభవర్ణ :

మాయాతీత : సువర్ణ

స్త్రీయాద్యంహోవిభాత ! శ్రీనరసింహ :

౧

వ. అవధరింపు మమ్మహాపతి కిట్లనియె నట్లు రత్నమండమండు వెప్పు గోవ్యాఘ్రు
సంవాద కథావిశేషంబునఁ జావకలోముచరిత్రంబు విని 'చిత్రకాయం బెటు
వోయె నక్కడ విని బ్రహ్మరాక్షసుం డేమి చేసె నెఱింగింపు' మని భోజిం
డడిగిన సర్పటి యిట్లని చెప్పె నాప్రసంగంబు విని.

౨

క. తా నెఱిగినకధ చెప్పితిఁ

బో నీ కుండెడునె యింకఁ బులి యని మదిలో

నూనిన సంతపమున నా

ధేనువుఁ దాఁ జనవు మెఱిపి ఛితి నిట్లనియెఁ.

౩

క. 'పావకలోముని చరితము

భావ మలర వింటి వింకఁ బంపుము నన్నుఁ

రావలయుఁ దిరిగి వేగమ'

నావుడుఁ బులి గోవుఁ జూచి నగి యిట్లనియెఁ.

౪

క. ఏమిటికి నెట్టుకొనియెడు

వీమాటల నాకుఁ గడుపు నిండునె పుత్ర

వ్యామోహ మేల విడువవు

నాముందటఁ బ్రిదుల వచ్చునా నీ కింకఁ.

౫

- ఆ. అకట సీపు నన్ను నడకించి పోఁ జూచె
దేను మోసపోను గాని గోవ,
యడవిలోన నున్నయంతనె పులి యింత
యెఱుక లేని దయ్యెనే తలంప,
- ఉ. నావుడు ని ట్లనుం గపిల 'నావచనంబు లనర్థకంబులే?
సీపు వివేకశీలుఁడవు నీ కిటు లాడుట యుక్తమే? ననుం
బోవిడు మంట ని న్మోఱఁగి పోవుటకే? పదివేలు చెప్పినన్
భూవలయంబులోఁ బలికి బొంకుటయుం బ్రతుకే తలంపఁగన్.
- తే. అడి తిరిగినఁ జండాలుఁ దండ్రు గాని
కులము చండాలుఁ డైనను గొఱత లేదు
బొంకకున్నఁ జండాలుఁడె పో ధరిత్రిఁ
బూజ్యుఁ డనుమాట వినవయ్య! పులులరాజ!
- తే. అతిథినత్కారమునకంటె నధిక మైన
ఫలము లే దండ్రు పెద్ద నీ పట్టునందు
సీవ యతిథివి నాకు ని వ్విచట డించి
పోయి రాకున్నఁ బాపంబు పొరయ కున్నె?
- అ. కన్నకడుపుగానఁ గడుఁ బిన్న గాన నే
నతనిఁ బాసి దూర మరుగునట్టి
వేళ గాన వాని వీక్షించి రాకున్న
వగపు మాన దనిన వదల వైతి.
- క. నీ కిష్ట మైనఁ జాలుం
గా కట్టులు సేయు' మనినఁ గారుణ్యరసో
త్యేకంబై తన చిత్తము
వే కరఁగుడుఁ బుండరీకవిభుఁ డి ట్లనియెన్.
- చ. కొడుకుఁ దలంచి సీపు గడుఁ గొందల మందఁగఁ జూచి గోవ! ఎ
న్విడిచిన నాకటందనువు నిల్వదు నాకు గృహంబు కేఁగి యే
తడవుకుఁ గాని రావొ శపథంబులు పల్కక నమ్మఁ జాల' నా
వుడుఁ బులిఁ జూచి గోవు ' వినవో మదిలో ననుమాన మేటికిన్.

సీ. ఇంటికి నేఁగి నే నిచటికి రాకున్న
 వెలఁదులసంసర్గ విడువలేని
 యతి వోవుగతికి. మధ్యస్థుల మని కూడి
 పాడి చెప్పెడిచోటఁ బక్షపాత
 మతిఁ బలుకనాతని గతికి, నిల్లడసొమ్ము
 నడగోలు గొని త్రోచు నతనిగతికి,
 జట్టియుఁ బెండ్లియు సంఘటించినచోట
 విరియుఁ దన్నినదుష్టనరునిగతికి

తే. మిత్రుఁడై పొత్తు గుడిచి యమిత్రభావ
 మాచరించి లో విచ్చినయతనిగతికి
 గోవు బువవాస ముండంగఁ గుడిచినతని
 గతికిఁ జనుదాస శార్దూలగజవరేణ్యః

౧౩

ఉ. గోవులఁ దప్పు లేకయును గొట్టిపత్తిపయాతఁ డేగతిం
 బోవు వరాంగనారతికిఁ బొందినపాతకుఁ డెందుఁ జొచ్చు ముఁ
 జీవిత మంది రాచపని చేయక సాతీనపంద యేఁగు నే
 రావున కిన్ని చోట్లను బడం గలదాన ననత్య మాడినఁ.

౧౪

ఉ. ప్రల్లద మాడి పెద్దలకు బాధ యొసర్చునతండు, తండ్రికిం
 దల్లికి మాటువల్కెడు నతండును, వాఁకొని వచ్చి యొడ్లచే
 నుల్ల మెలర్చ మెయఁ జనుచున్నవృషంబు నదచ్చనాతఁడుం
 ద్రెళ్ళెడు నట్టిదుర్గతులఁ ద్రెళ్ళుడు నేమిను రాక తక్కినఁ.

౧౫

సీ. ఆపరాధ్వావేశయం దతిధి యాఁకొని వచ్చి
 యడిగినఁ బెట్టక కడపువాని
 గతికి, వర్ధాపేక్షఁ గన్నియఁ గొనిపోయి
 ముసలికి విచ్చుతామనునిగతికిఁ,
 బాపంబు లేకయె పత్నిఁ బరిత్యజిం
 చినవానిగతికి, నాశ్రితచయంబు
 గ్రాసంబు లేక దుఃఖముల నొందఁగ నన
 ద్వ్యయ మాచరించినవానిగతికి.

- తే. ధారవోసినధన మీక తత్ప్రతిగ్ర
హీతఁ బలుమాటు నడిగించదాతగతికిఁ
బోవుదాన నింటికిని నేఁ బోయి మరలి
రాక తక్కితినేఁ బుండరీకవర్య! ' ' ౬౧
- క. అని శపథంబులు పలికిన
విని వ్యాఘ్రము 'నీవు ధర్మవిదురాలవు నీ
కెన యెవ్వరు దేనువ! యే
నిను నమ్మితిఁ బోయి రమ్మ' నినఁ బటుబుద్ధిఁ, ౧౭
- బ. పులికిఁ బ్రదక్షిణించి తలఁపుం బలుకున్ నదృశంబు గాఁగ నే
స్థలితవిలాసయాన మెసఁగం బురి కేఁగెఁ జతు స్తనంబులుం
బలసి పొదుంగు ప్రేగుపటుపంగ గభీరరవంబుతోడ వీ
ధుల నడయాడుబాలకులు దోరపుభీతిఁ దొలంగి పాఱఁగన్, ౧౮
- ఉ. ఆయతరీతిఁ దద్ధ్వని రసాయనమై చెవి సోఁక నప్పు డం
బే యనుచుం బ్రతిస్వనము పెల్లుగఁ జూపుచుఁ బాటి దేనువున్
దాయఁగఁ బోయి వేడుక నొడ ల్గదలింపుచు వాల మార్పుచుం
బాయక గుప్పుచుం గుడిచె బాలవృషంబు నిజాంశదుగ్ధముల్, ౧౯
- తే. కొడుకు చనుగ్రోలుచున్నంతదడవుఁ దల్లి
యడుగు దిరుగక కదలక యన్యచిత్త
గాక పై నీగ సోకినఁ గదలకుండె
నమ్మిఁ బాషాణదేనువు నిలిపినట్లు, ౨౦
- చ. కనుఁగొని యప్పు డాగృహిణి కౌతుక మందుచు వచ్చి దద్దన
స్తనములదాయఁ జేతికలశం బటు సాఁచిన దాని నిండెఁ బో
మ్మని కొనియాడ నర్హ మగునట్లుగ నుఱును దాయి లేక చ
య్యనఁ బిడికెన్ సుధాసమసమంచిత సారపయఃప్రపూరముల్, ౨౧
- వ. అయ్యవసరంబున, ౨౨
- సీ పొట్టపొంగునఁ దల్లి పొది వాసి వీధికిఁ
బాటి క్రమ్ముఁ బెద్ద పరువుతోడఁ

వల యే త్తి చూచుచుఁ బలుమాటుఁ దను దల్లి
 పిలువంగ నిట నటఁ బోలసి యాడు
 నిలమీఁద మో మీడి యే మేని మూర్కొనుఁ
 బసి వెట్టికొనుచుఁ ద్రాప్తాంతమందు
 నంతంతఁ బసిబిడ్డ లడ్డంబు నుడిసిన
 జంకించి మిన్నంటఁ జొకళిందు

తే నిట్లు శైశవక్రీడల నెనంగుమన్న
 కొడుకుడెనఁ జూచి కన్నీరు గ్రుక్కుకొనుచుఁ
 'గటకటా యిట్టి నెత్తురుఁగందు నిదట
 వైచి పోవంగ వలసెనే నీచగతికి,

అతి

ల. తల్లు లరుగుదేరఁ దనయీడుకోడెలు
 నదమలానురక్తి నేదురువాటఁ
 దాను గూడపాటి తన మాతృహీనతఁ
 దెలిసి బిడ్డఁ డంత దలఁగ కున్నె ?'

అళ

వ. అని శోకించుచు మఱియును,

అశ

ఉ. ఏఁ దనుఁ బాసి పోవుతెఱఁ గెద్దియుఁ గానఁడు పీఁడు నేమ్మదీం
 దాఁ దిరుగం దొడంగెఁ బులి తద్దయు నాఁకొని యోర్వలేక నా
 మీఁద ననత్యదోష మిడి మిన్నక పోవునో యింక నాకు ని
 చ్చోఁ దడయంగ రా' దనుచు సూనుని డగ్గటి ధేను విట్లనుకొ.

అః

క. 'నిన్నుఁ గని యిన్ని దీనములు
 చన్నిచ్చితి నేను ఋణవశంబున నిక నీ
 వెన్నఁడు నన్నుఁ దలంపకు
 మన్న' మమత్వంబు విడుపు మన్న మనమునకొ.

అః

క. మమకారంబు నహంకా

రము సంసారానుబంధరజ్జువు అని చీ
 త్తముల వివక్షింతురు సం
 యము లీవును నడుపుమా త దాచారంబుకొ.

అహ

- క. ఆడకు మనత్యభాషలు
కూడకు గొఱగానివాని గొంకక యొరు తె
గ్గాడిన నెదు రు త్తరమీఁ
జూడకు విని విననివారి చొప్పునఁ జనుమీ. ౨౯
- క. ఒంటి చరింపకు పొలమున,
నింటికిఁ గడుప్రొద్దు గలుగ నేతెంచుచురా,
వెంటఁ బడి పొడుచుగోవుల
జంటఁ జనకు, క్రయ్యఁబడక సందడి యగుచోఁ. ౩౦
- క. అంగజకేళికి దివిరెడు
పుంగవులను మనరు కలిసి పోరాడకు, పీఁ
కం గాలు ద్రవ్యవృషభము
లం గదియకు తెవులుగొంటులం గూడకుమీ. ౩౧
- క. తొడుకు దినఁబోవు పసరము
బడిఁ బోకుము, తురగగార్దభద్విరదాదుల్
నడచుపథంబున కడ్డము
నుడియకు, దుర్జనులు మెలఁగుచో నిలువకుమీ. ౩౨
- క. నూతుల దరులనుఁ లోఁతగు
పాతటికనవులను నెట్టిపచ్చిక యున్నఁ
ట్రాతిపడి మేయఁ బోకుము
మూతి నిడకు ముగ్రసత్వములు గలనీటఁ, ౩౩
- క. ఏనుఁ గలిగియుండఁగ నె
వ్వొనికి నిను ముద్దు సేయ వాలాయ మగుఁ
గాని, యిటమీఁద నెవ్వఁడు
గానికిఁ గైకొనక చుల్కఁగఁ జూచుఁ జూమీ, ౩౪
- క. చులుకన జలరుహతంతువు,
చులుకన తృణకణము, దూది చుల్కనసుమ్మీ,
యిల నెగయుధూళి చుల్కన,
చులుకన మఱి తల్లి లేని సుతుఁడు కుమారా! ౩౫

- ఉ. కావున నిట్టిలాఘవము గానుపకుండఁ బ్రభుత్వముఁ గుణి
శ్రీ వెలయంగ నజ్జనులఁ జెంది తదీయ హితోపదేశముల్
నీ విమలాంతరంగమున నిల్పుము, కాని నిరర్థగోషికిం
బోవకు మయ్య! దుఃఖములఁ బొందకు మయ్య! వివేకహీనతఁ. ౩౬
- ఘ. అని తగ బుద్ధిఁ జెప్పెడునిజాంబఁ గనుంగొని తత్తనూజఁ డీ
ట్లను 'నిదియేమి తల్లి! యిటు లాడెదు? విప్రుఁడు నిన్ను సర్థకాం
క్ష నొకని కమ్మెనో, తనదు గాదిలిపుత్రికి నీఁ దలంచెనో,
యెనయఁగఁ బుత్రకాలమున నెవ్వరికేనియు ఛార వోసెనో. ౩౭
- ఉ. నీ వెట పోయె దేను నట నీవెనుకం జనుదేరఁజాలనే
గోవును గ్రేపుఁ దల్లి మఱుఁగుల్ల నొనర్చువివేకహీనుఁ డే
రావునఁ గల్గునే; కటకటా నను డించి యధేష్టబుద్ధిమైఁ
బోవుతలంపు నీ కెటులు పుట్టై విచారము చాలదో కదే ' ౩౮
- వ. అనినఁ గ్రేపుమాటలకు మిక్కుటం బగునక్కఱికంబు మానంబునం బొడమ
న గ్గో వి ట్లనియె. ౩౯
- క. 'ఇవిప్రపరేణ్యుఁడు నను
నెవ్వరికిని నొసఁగఁ దేన యేగెద విను మం'
చవ్వివరము సర్వంబును
నవ్వత్సముతోడఁ జెప్ప నది కడు భీతిఁ. ౪౦
- క. పిడు గడిచినక్రియ, నీతెం
బొడిచినగతి, గుండె పగిలి భూస్థలిమీదఁ
బడి పొరలుఁ, దన్నుకొను; ను
గ్గడువుగఁ గన్నీరు నించు, గడగడ వడఁకుఁ. ౪౧
- క. 'బే' యనుఁ, దల్లీ! నీ వెట
పోయెద? వను, 'నన్ను డించి పులివాతఁ బడఁ
బోయెదవే?' యనుఁ, 'జెల్లం
బో' యను, 'నిం కేటిబ్రతుకు పో నాకు' ననుఁ. ౪౨

- క ఇవ్వధమున శోకింపఁగ
నవ్వత్పిరంబుమీఁద నానన మిడి 'నీ
వెవ్వరికిఁ గాఁగ వగచెద
వివ్వలవనిజాలి పడఁగ నేటికిఁ బుత్రా : 43
- చ. అరుదుగ సత్యవాక్యము సహాయముగాఁ బులిజేసి వక్త్రగ
హ్వర మను పెద్దత్రోవను రయంబున స్వర్గసుఖంబుఁ జూఱుకో
నరుగుచునున్నదాన ; నిది హర్షము నొందెడువేళ గాక దు
స్తర మగుశోకముం బొరయుదానికిఁ గారణ మేమి చెప్పమా. 44
- క పుట్టినపిమ్మటఁ జావును
గట్టి ; వృధామరణ మొందుకంటె బుధులకుఁ
దట్టమగు కీర్తిసుకృతము
లిట్టలముగఁ గల్గువావు లింపులు గావే ! 45
- ఉ. శోకము దక్కి లెమ్ము గుణశోభిత ! నీ' వనఁ దల్లివాక్యముల్
గైకొని తత్తనూభవుఁడు కంపము నొందుచు లేచి 'యక్కటా !
గోకులభూష , నీకు సమకూరెడుశాశ్వతపుణ్యలోకముల్
నాకు నగమ్యదేశములె ? నన్నును దోకొని పొమ్ము' నావుడు. 46
- క. సంతతి యెడతెగి సంతన
నెంతటిపుణ్యగతు లైన నెడతెగు నని పి
ధాంతము విను నాతమ్ముఁడ !
చింతింపకు మొక్క తెలివి చెప్పెద నీకు. 47
- క. సుతుఁడు మహిఁ దల్లిదండ్రులఁ
బ్రతిదినమును బ్రోచు నన్నపానాదులచే ;
మృతు లై నపిదపఁ బితృదే
వతపూజలఁ జేసి వారి వదలక బ్రోచు. 48
- ఉ. కావునఁ బుత్రజన్మము జగంబున భుక్తికి నిత్యము క్తికిఁ
దావల మండ్రు , నిన్నుఁ గని ధన్యత నొందితి ; మత్సరిత్రవం
శావళి నీకతంబున నిరంతరమై కొనసాగె నేని నా
దేవనివాస మాదియగు దివ్యపదంబులు నాకుఁ జేకులు. 49

- ఆ ఇంకఁ బెనఁగ వలవ దిచట నేఁ దడపిన
నచట నన్యతదోష మావహిల్లు
దానఁ జేసి యగు నధమలోక మంత సే
యంగ నేల పనుప వయ్య నన్ను ' ౫౦
- చ. అని యిటు లెట్టకేలకు నిజాత్మజు శోకదవాగ్నికీల లొ
య్యన వచనాంబువర్షమున నాఱఁగఁ జేయుచు దాని నవ్వటం
గొనకొని యుండఁగా నిలిపి కూరిమితోఁ బులి యున్నయట్టి య
వ్వనమునకుఁ రయం బెనఁగ వచ్చుచునుండఁగ నంత నక్కడఁ, ౫౧
- వ. అప్పులి యిట్లని వితర్కించు. ౫౨
- క. 'పాటి గలదె పసరమునకు
ప్రేటలవిం గదిసినపుడె విఱువక నే న
మ్మాటల బేలువడితి మొగ
మోట దరిద్రత్వమునకు నొగిఁ బొ త్తయ్యెఁ. ౫౩
- క. తా నొక నిజమరి పోలెం
బూని పలికెఁ బెక్కుశపథములు కడపటఁ దాఁ
గానియదివోలె నాఁకొని
యే నిచ్చట నున్కి దలఁప దెటు వోయె నొకో, ౫౪
- క పులిచేతఁ జిక్కి యొక యి
మ్ముల విడివడి పోయి దానిముందటి కేఁగొ
పులు మరలి వచ్చు నేలా
తలపోతలు నోరికండ తప్పెం దప్పెఁ. ౫౫
- క. ఏ దానితోడి చలమున
నేదినమున నైన నొక్కయెడ నడరి ౧౩
చ్చేదము సేయక యూరక
పోదునె యిటు గాక యున్నఁ బులిసే నేనుఁ ' ౫౬
- చ. అని యుదరాగ్నిచేఁ బరవశాత్మకయై ధృతి మాలి నెమ్మనం
బునఁ దలపోయుచున్నపులిముందటి కిప్పుడు వచ్చి నిల్చెనో

- యనఁగ మహాద్భుతం బగురయంబునఁ దాఁ బఱతెంచి ధేను వి
ట్లను 'నిది ప్రొద్దుదాఁకఁ గడు నాఁకొని యేక్రియ నుండితో కదే. ౫౭
- ఆ. ఇంత తాల్మి లేక యిల నిట్టిసుకృతంబు
లేట్లు సంభవించు నేరి కై న
నీనిమి త్తమై కదా నాతనూజుని
బుజ్జగింపఁ గంటిఁ బురికి నేఁగి. ౫౮
- క. నామన సొక్కటి యయ్యెను
నీ మనసారఁగ భుజింపు నీ కే నధిక
ప్రేమమున సమర్పించితి
నా మే నిదె పుణ్యగతికి ననుఁ బుచ్చవనా. ౫౯
- ఆ. అనిన దానితెగువ కద్భుతస్వాంతుఁడై
పుండరీక 'మేను బుట్టి పెరిగి
యింతవాఁడ నైతి నింతనిష్కపటుల
నిట్టిధీరమతుల నెఱుఁగ * నెందు. ౬౦
- ఉ. ఇట్టిమహానుభావులకు హింస యొనర్చి దురంతదోషముల్
గట్టికొనంగఁ జాల, మఱి కల్గవె మాంసము లొందుచోట? నీ
పుట్టువునందు నన్నుమును పుట్టఁగఁ జేసినయట్టిదైవ మీ
పట్టునఁ బూరి మేపెడినె * ప్రాణము లింతనె పోవుచున్నవే? ౬౧
- మ. అని యాధేనువుఁ జూచి 'నీ విమలసత్యప్రోధికిఁ మెచ్చు వ
చ్చె, నినుం జంపఁగఁ జాల, నీదుతల గాచెఁ ధర్మ మీప్రోద్దు, పొ
మ్ము నిజావాసము చేర నీసఖలు నమ్మోదంబునుం బొంద నీ
తనయుం డత్యనురాగముం బొరయఁ జిత్తప్రీతి రమై నుండఁగఁ. ౬౨
- వ. అనిన నప్పలికి నమ్మోద వి ట్లనియె. ౬౩
- క. మెత్తని మనసే నాయది
యొత్తి యిటులు చూడ నేల యోపుణ్ణుఁడ! నే

* నేను.

౧ మైనొందఁగఁ.

నిత్రను వు నీకు మును వా
గ్దత్తము చేపినది కాదె కథ లేమిటికి.

౬౪

ఆ. చనువు చెఱువ నైతి, ననుఁ బోయి రానిచ్చి,
తదియ చాలుఁ గాక యుదరవహ్ని
వేఁగుచున్ననిన్ను విడిచి యేమని పోదు
గెలుచునంతదాఁక గలదె పాడి. '

౬౫

వ. కావున పగలింటి యువవానభారం బంతయుఁ బోవునట్లు మద్రక్తమాంసము
లతో నక్తమ్ము నేపి నాకుఁ బుణ్యమ్ము ప్రసాదింపుము '

౬౬

క. అని గంగడోలు బిగియఁగఁ
దన మెడ యెత్తుకొని కపిల దగ్గఱఁ జనుదెం
చినఁ జూచి పుండరీకము
వెనువెనుకకె పోవుఁ గాని విఱువదు దానిక.

౬౭

సీ. 'కుడువంగ ర' మృని తొడరి చుట్టముఁ బిల్వ
'నాకలి గా దొల్ల' ననుచుఁ బెనఁగు
నతఁడునుబోలె నాతతశోభనాంగియై
తనరునాధేనురత్నంబు దన్ను
భక్షింపు మని పట్టుపఱువ సద్యోజ్ఞాన
శాలియై పరగు శార్దూలవిభుఁడు
దా నొల్ల నని పల్కుఁ దమలోన నొకకొంత
దడవు ముహూర్తాషితంబు లిట్లు

ఆ. జరుగుచుండ గోవునత్యవాక్కుద్ధికిఁ
బులికృపాసమగ్రబుద్ధికిని బ్ర
సన్ను లైరి సురలు ; సాధువాదము లుల్ల
పిల్లె గగనవీధి నెల్లయెడల.

౬౮

వ. అయ్యవసరంబున గరుడారాధుండై మురవైరి ప్రత్యక్షమగుడు నాదివ్య
రూపంబుఁ గగ్గొని యమ్మొదవును నప్పులియును నప్పురుషోత్తము చరణ
సరపిజంబుల కెరగిన నవ్విశేషంబు చూచి యనిమిషు లిట్లని స్తుతించిరి. ౬౯

- చ. 'కలువలఁ దమ్ములఁ నమవితాసము నొందఁగఁ జేయుత్రాలుగ
న్నులు గలసీకుఁ బాన్పును మనోజ్ఞరథంబును *నాగ తద్విరో
ధులయినసీకు నారయఁ జతుర్భుజ! చేయఁగరాదె గోవునుం
బులియును శత్రుభావములఁ బోనిడి మైత్రి యొనర్చునట్లుగఁ. 20
- క. దైవం బాదిగఁ దిర్య
గ్గీవులు తుదిగాఁగఁ గలయశేషము నీ యా
జ్ఞావిలసితవ ర్తనములు
గావే నీమహిమఁ దెలియఁ గలరే యితరుల్ ' 21
- వ. అని కొనియాడుదుండి రంత నయ్యనంతుండుఁ దద్గోవ్యాఘ్రంబులఁ గారుణ్య
దృష్టి నీక్షించి 'మీ సచ్చరిత్రంబులకు మెచ్చితిం జెఱొక్క వరం బిచ్చెద
వేఁడుం ' డనిన నవి 'దేవా! భవద్దివ్యలోకంబు మాకుం బ్రసాదింప వలె
నని ప్రార్థించిన. 22
- క. ఇచ్చితి ననుచుం జనియె వి
యచ్చరతతి పొగడ విష్ణుఁ, డవియును జనియెఁ
జెచ్చెరఁ దమ తమ నెలవుల
కచ్చుగఁ దుది నొదవెఁ గోర్కు లయ్యిరువురకుఁ. 23
- వ. ఈ గోవ్యాఘ్రసంవాదంబు విన్న నరులు మృగపన్నగాది బాధలం బొరయరు,
వెన్నుండు వారికిఁ బ్రసన్నుం డగు ' నని చెప్పి మఱియును, 24
- క. పరరం బంద్రు, వివేకము
పన చాలనిసీచు నట్టివసరమ కాదే!
వసుధవయి సత్యవాక్యం
బసదృశముగ నిర్వహించె ' నని కడుఁ బ్రీతిఁ. 25
- ఉ. మానుగ రత్నమండనకుమారుడు పల్కుడు బ్రహ్మరాక్షసుం
డానరనాధపుత్రు వదనాబ్జము చూచి 'యచేనిఁ బొమ్ము, ము
న్నీనిజ మే నెఱుంగ, నిట నిక్కము రా నొకమాట పల్కు, మీ
చోచ్చ సుదరాగ్ని నేను గడు శోషిలకుండఁగ రమ్ము క్రమ్ముటఁ. ' 26

* నాగ=శేష సర్పము, తద్విరోధి=దానికి విరోధియగు గరుడుఁడు,

- వ. అనిన విని యతం 'దేమి పల్కుదు?' ననిన వాఁ డిట్లనియె ౭౭
- క. కుడువఁ దొడఁగునెడ నాఁకటఁ
గడుఁ దూలుచు నతిధి వచ్చి గ్రాస మడిగినం
గడపునతఁడు పడుపాటులఁ
బడుదు ననుము పోయి మరలఁ బడి రాకున్నఁ.
- ౭౮
- ఉ. నావుడు నట్ల పల్కుచుఁ బ్రణామ మొనర్చి పురంబు కేఁగి నం
దాననినాఁకుతోడ నతఁ డంతయుఁ జెప్పినఁ దిల్లదీల్లుచుం
'దైవమః యెంత చేసి తిది తప్పఁగఁ ద్రోయ నుపాయ మెద్ది వి
ప్రావళిమాటలుం జెనఁటి యయ్యెనె కార్యము తప్పెనో కదే '
- ౭౯
- చ. అని తనుఁ దాన దూఱుకొను, నాత్మజాఁ గోఁగిటఁ జేర్చు, బాష్పముల్
నినుచుఁ 'దనూజ! నీ దయన నిద్దపుమేనికి నెట్టి పాల్గొనఁ
యనుఁ దల యూచు 'బాపు విధియా' యను 'నింతకుఁ దెచ్చితే' యను
'వనరుహసంభవుండు మును వ్రాసినవ్రాతలు దప్పునే' యను.
- ౮౦
- క. ఇవిధమునఁ బలవింపఁగ
నవ్వక నవ్వినటు లాననద్యుతులు గడు
నివ్వటిల రత్నమండనుఁ
డవ్వసుధాధిపునితోడ నలరుచుఁ టల్కు.
- ౮౧
- ఉ. ధీరత లేనివానిక్రియఁ దేజము పెంపఱ నిట్లందురం
గ్రారణ మేమి? యస్థిరము గాదె తలంప శరీర మిట్టిచో
నూరక పోవుకంటె నొకయోగ్యుఁడు కోరి భుజించు బొప్పదే
బోరనఁ బంపు నేఁ బలికి బొంకఁగఁ జాల నృపాలశేఖరా,
- ౮౨
- తే. కులము వెలయింపఁ బుట్టినకొడుకు కొడుకు
గాక, కులనాశనుఁడు కొడుకా తలంప
వసుధ నేకల్పషము లేనివంశమునకుఁ
గల్పషముఁ బొందఁ జేయ యుక్తంబె నాకు
- ౮౩
- క. శతరూపాధిక దీర్ఘిక,
శతవా పృథికంబు గ్రతువు, శతయజ్ఞసము

న్నతుఁ డొక్క సుతుఁడు, దత్తుత
శతకంబున కెక్కు డొక్క సత్యోక్తిన్పా !

౮౪

వ. కాపున నీకు నస్మాదృశు లైన కొడుకుల నెందఱ నైనం బడయవచ్చుఁగాని,
సకలజగదుద్ధారకం బగు సత్యవ్రతంబు ఘటియింప వచ్చునే, నన్నింక నంకిలి
నేయికి నిష్కల్మషచిత్తుండవై యుండు మేఁ బనివినియెద నని యచ్చోటు
వాసి యటుపోయి.

౮౫

ఉ. నవ్వుచుఁ బుష్పగంధివదనంబు గనుంగొని 'యోలతాంగి' ము
న్నెవ్వఁడు చెప్పె నీవు జనియించిననాటిపలంబు, నేఁడు నా
కవ్విధ మంతపట్టు నిజ మయ్యె, మహాపురుషుండు వానికై
యవ్వనధూమి కేఁగెద రయంబునఁ బొమ్మను చెప్ప వచ్చితిఁ '

౮౬

చ అనిన ననిష్టము ల్గని యుపాయబలంబునఁ ద్రోచుఁ గాక న
జ్జనుఁ డభిముండువోలెఁ గనునన్నను జావ సువక్రమించునే
విను నృపనందనుండవు వివేకివి చక్కనివాఁడ వాత్తయౌ
వనుఁడవు నేఁడు నీకుఁ దగవా యిటు పల్కఁగ నాదు సన్నిధిఁ '

౮౭

వ అని పుష్పగంధి పఠికిన నారాజనందనుం డి ట్లనియె.

౮౮

క. 'ఇదె వచ్చెదఁ జనని మృని
సదమలమతిఁ బలికినాఁడ శపథ మతని కే
మొదలనె; బొంకెడుబ్రతుకును
బ్రదుకే పూఁబోడి వక్రభాష లుడుగుమా ! '

౮౯

క. అనవుడు 'నేమని పర్కితి
వినవలయుం జెప్పు' మనియె వెలఁది; యతండా
తనతోడఁ దాను మును ప
ర్కినశపథక్రమము దానికిఁ వినిపించె.

౯౦

క. విని నృపకన్యారత్నము
తనమదిఁ దలపోసి చూచి దానికి నొక కీ
ల్గనియెను, బుద్ధి చతుర్గుణ
మనుట సతులయందు నిశ్చితార్థ మనంగఁ.

౯౧

వ. ఇట్లు గని యయుపాయంబువలన తనమగని యపాయంబు పాయు నని నిశ్చయించి ౯౨

ఉ. 'పొమ్ము నృపాలపుత్ర' తలపువ్వులు వాడకయుండ నెమ్మదికొర ' మృనుపుష్పగంధివచనంబులకుం దరహాసభాసురా
స్యమ్మలరంగ నాతఁడు వెనం జనుచుండగఁ బొరకాంత లో
'యమ్మరొ! చూచితే యతనియాలికి నారయ నెట్టి గుండెయో ౯౩

అ. రోగయుతుఁడు గాఁడు, రూపహీనుఁడు గాఁడు,
వృద్ధు గాఁడు, దుర్వివేకి గాఁడు,
పడయ రాని రాచపట్టి నేమని పుచ్చె
బ్రహ్మరాక్షసునకు భక్షణముగ. ' ౯౪

క. అనువారు తల్లిదండ్రులు
మునుకొని చెప్పంగ వినియు మొఱకుండై వ
చ్చినపిదప నిల్చుగనునం
గనవశమా? చనినఁ జరియె గా కనువారుకా. ౯౫

క. నాఁ డెల్లవారు నీ పూఁ
బోఁడి వలదు మాను మనఁగఁ బుయిలోడక తాఁ
దూఁడరియై తఱియఁబడిన
వాఁ డితనికి నేఁడు వగవ వలద ' నువారుకా ౯౬

వ. ఇత్తైఱంగునం బెక్కండ్రు పెక్కువిధంబులం బలుకుచుండ నారత్నమండ
నుండు వివాహగమనోన్ముఖుండునుం బోలె సుముఖుండయ్యును నింద్రిదత్త
ప్రముఖులగు సఖుల వీడుకొలిపి చంద్రశర్మాదులగు మేదినీసురులకు నమస్క
రించి నిలిపి తదాశీర్వాదంబులు తోడుగా నొక్కరుండును వెడలి యరుగునప్పు
డా పుష్పగంధియుఁ దనయుపాయంబు నెరవం బూని వానివెనుకనె యొక్క
తెయు నింతనంత నరుగుచుండె నంత చిక్కడ నమ్మహాపురుషుండు ౯౭

చ. అదె యపరాధ్విఁ గ్రుంకె నినుఁ డాకలి మిక్కుటమయ్యె నాకు, వాఁ
డిదె యరుదెంతు నంచుఁ జిలి యిప్పుడుఁ జేరఁడు రాక తక్కినకా
బ్రిదులఁగనీక రాజును పురిం గలమర్తుల నెల్లఁ బట్టి మ్రిం
గుదు ' ననుచుండ నయ్యెడకు గొబ్బున వచ్చె నృపాలపుత్రుఁడుకా. ౯౮

ఉ వచ్చిన నమ్మహాత్ముడును వానిరి దత్తరుకాఖ డిగ్గి వే
వచ్చి నృపాత్మజుం గదిసి వానిరోరుహరాశి యొక్కచేఁ
జెచ్చెరఁ జుట్టి పట్టి యొకచే మొగ మెత్తి గళంబుచాయకుం
దెచ్చె మొగంబు దంష్ట్రికలు దీటుచు నుత్కటసంభ్రమంబునఁ. ౯౯

వ, అంత నియ్యతివ తనపతిప్రాణభయంబు తప్పింప నిదియ యవసరం బని
యూహించి. ౧౦౦

క 'భిక్షం దేహి' యనుచుఁ గమ
లాక్షి యతనియెదుర నిల్చి హస్తము నెత్తఁ
వీక్షించి యతఁడు 'నీ కే
భిక్ష' మనినఁ 'బెట్టు పురుషభిక్షం' బనియెఁ, ౧౦౧

చ విని యతఁ డాత్ముఁ జోద్యపడి వీఁ డిటఁ గ్రమ్మఱ వచ్చునట్లుగాఁ
బరిపడి యేను గొన్నపరిభాషయె నాకు మరల్చి యివ్విన
బున నను గెల్చె నీసతి, ప్రబుద్ధులు లే రనవచ్చు నయ్య భూ
మి ననుచు నాతని నివ్వడిచె మెచ్చి నుతించిరి మువ్వరిక సురల్ ౧౦౨

వ. అయ్యవసరంబున మహనీయవైభవస్థానం బైనవిమానం బొక్కటి మహికి
నేఁగుదేర బ్రహ్మరాక్షసుండు తన వికృతరూపంబు విడిచి దేవరూపంబు
గైకొని 'మీనిమిత్తం బై కదా నాకుఁ బుణ్యలోకంబులు సిద్ధించె' నని యా
రత్నమండన పుష్పగంధుల దీవించుచు నద్దివ్యవిమానం బెక్కి యప్పరో
గణంబులు గొలువ నిండ్రసభకుం జనియె, నవ్వధూవరు లిరువురు నిజపురం
బునకుం జని నందమహీనాధునకు బంధుయాధంబునకుఁ దమ గమనాగమనం
బులక్రమంబు చెప్పిన విస్మితులై వీని కిది పునర్జన్మంబు పొమ్మని వీఁ డెవ్వరి
చేతను దిట్టు వడవికాలంబునకు నిట్టి యాపద తరియించె నని పరమానందం
బునుం బొంది విప్రవాక్యంబు నిక్కంబు గదే యని కొనియాడుచుండి రటు
గావున. ౧౦౩

క. కుడుపుతటి నతిధి గ్రాసం
బడిగినఁ దన కుడువఁ దొడఁగునశనం బైనఁ
వడి నొసగంగా పలయుట
యడర మహాపురుషుచేత నభినుత మయ్యెఁ. ౧౦౪

చ. అనవుడు భోజుఁ డ్దీ యితిహాసము నే నెఱుంగంగ నేర విం
క నొకటి నాకు విన్నడుగఁగా వలయుకా గృహమేధి కర్షపుం
బవి సదనాగతాతిధిసపర్యయకా తెలివొందెఁ జిత్త మో
మునివర ' యందుఁ గల్గు ఫలము విష్వవరింపఁ గదయ్య' నావుడుకా. ౧౦౫

అన్న దా న ప రు ఁ డ గు వి ప్రు ని క థ

క. భోజనృపా! విను మతిధికి
భోజన మిడునతని కొదవు పుణ్యమహిమ యం
భోజభవుఁ డైన నెఱుంగఁడు
నా జగమున నింత నంత నా నెచ్చోటకా. ౧౦౬

సీ ఈ యర్థమున కొక్క యితిహాస మేను జె
ప్పెద నొక్కవిప్రుఁడు సదమలాత్మఁ
డతనికి మువ్వరు సుతు బాత్తములు వారు
పితృమాతృభక్తులై పేర్చి యుందు
రగ్రజస్మలఁ గొల్తు రనుజు లగ్రజులును
సనుజులఁ జాటింతు రనుదినంబు
నందులోఁ జిన్నవాఁ డతిధర్మశీలుఁడై
విప్రుల కిశనంబు వెలయఁ బెట్టు

ఆ. నట్లు జరుగుచుండ నమ్మేలు చూడఁ జా
లక విధాత దుదిఁ గలంచె ననఁగఁ
గతివయాబ్ధములకు మృతుఁ డయ్యె నవ్విప్రుఁ
డతనియతివ తోన యనుగమించె. ౧౦౭

క. తల్లియుఁ దండ్రీయు నీక్రియఁ
జెల్లినఁ బరలోకవిధులు చేసినతుది న
య్యిల్లు చెడకుండఁ దమలో
మల్ల మలరఁ గలిపి మెలసి యుండిరి కొడుకుల్. ౧౦౮

క. అప్పుడు నయ్యనుజస్మఁడు
తప్పక యతిధులకు నన్నదానము వినయం

బొప్పగ నిడునదిగారణ

మెప్పుడు సిరి గదల దతనియింట నృపాలా !

౧౦౯

వ. ఇట్లు జరుగుచుండ నొక్కనాఁ డాతనివదినెలుఁ దమ మఱఁది ప్రియవాదితనంబు
చూచి కనుకుట్టుఁదనంబున నతనిధర్మంబునకు విఘ్నంబు గావింపఁ దలంచి
తమ పురుషులం జేరి సఖేదంబుగా నిట్లనిరి. ౧౧౦

ఉ. 'అత్తకు నేము మార్పలుక మాయమచిత్తములోనివారమై
వత్తుము. పెద్దవారు గలవారికి నన్నియుఁ జెల్లుఁగాక, నేఁ
డిత్తటి మమ్ముఁ బుచ్చి పని యెవ్వరు గొందురు? మిమ్ముఁ జూచి నో
రెత్తగ నోడి యేపలుకు లెన్నఁడుఁ జెప్ప మెఱింగి యుండియున్. ౧౧౧

క. ఇంతట నెఱిగెద రొండే
నంతట నెఱిగెదరు గాక యని యుండక మీ
రెంతట నెఱుఁగరు బ్రతికెడు
పంతమె యిది మీకు నేము పగవారలమే. ౧౧౨

క. ఒకనాఁ డైనను మాతో
నొక యాలోచనముఁ జేయ కూరక మోమె
త్తికొనుచుఁ బోదురు మీ రాం
డ్రకు మగలకు నిట్టి వేఱడంబులు గలవే. ౧౧౩

క. మగఁ డెఱుఁగ వలయుఁ గాదేన్
మగువ యెఱుఁగ వలయుఁ గాక మనుగడతెఱు గ
మ్మగువయు మగఁడును వెలిగా
జగమున సంసార మెట్లు జరగును జెప్పఁడి ' ౧౧౪

వ. అని పలికి తమ తోడికోడలిం బ్రసంగించి. ౧౧౫

క. పని పంప వెఱుకు మాబిడ
పని యెప్పుడు చేసి చేసి పాయవడితి మె
వ్వనిరాజ్యమని యెఱుంగదు
తనచేతకుఁ దోడు మమ్ము తప్పులు పట్టున్. ౧౧౬

క. తా మాకు సత్త యైనది,
యామఱఁదియు మాకు మామయై వర్తింపున్,

మే మయ్యిరువురచేతను

బాములఁ బడలేము నాతిపాపులభంగిఁ. (?)

౧౧౭

ఉ. పాటుల పేరు చెప్పుకొని బానెడుపప్పునుఁ బాయసంబు నై
దాటు పనంట్లవంటకము నాజ్యముఁ గమ్మనికూరగాయలుఁ
జూటలు దించు వారనతిచొప్పున గోళ్ళను మీటుకొంచు దా
దూటులు పట్క నీదగరతోఁ బడఁజాలము వేయి చెప్పినఁ.

౧౧౮

ఉ. ఏతరిలాగు మానఁ డతఁ, దెవ్వరి నైనను బిల్చి పెట్టు ; మీ
రాతని కొక్కమాటయును నడ్డము చెప్పఁగ లేరు ; జీవనం
బీతెఱఁ గైన నేమి గల దింతయు నిప్పుడు గాపి కాదె మీ
రాతనితోడి యంశమున కర్హులు గారె విచార మేటికిఁ.

౧౧౯

క తన గడన లేదు మీ తె

చ్చినయవి తోడ్తోన వ్యయము చేసెడి నింకి

తనితోడి పొత్తు పదివే

లును వచ్చె మనకు విభక్తులును గావలయుఁ.

౧౨౦

క. కాకున్నను జీవనరుచి

మీకుఁ గలుగునంతదాఁక మీపెట్టినచో

నేరణి నైన నుండెద

మీకస్తులఁ బడఁగఁ జాల మెన్నాళ్ళైనఁ.

౧౨౧

ఉ ఉమ్మడి సొమ్ము గానఁ దన యోపినయంతయు నన్నివంకల
న్నెమ్మదిఁ బాఱఁ జల్లుచును నీల్లెడు దాన ప్రదాత నంచు ని
క్కమ్ముగ వేఱు పడ్డతుది గానఁగ రాదె యతండు పొందులా
భమ్ముల కెల్ల మూల మనుపాటిగ నాలును దాను నుండఁగఁ.

౧౨౨

క తన యాలును దానును గుడు

వను గట్టను , నిట్టి యాయవస్థలఁ బడ నే

మును మీరును నటె ; బాబుం

దనిపితి మీ బ్రతుకుపట్టు దయ్య మెఱుంగుఁ.

౧౨౩

క. అనవుడు 'నది యట్టిద' యగు

నని యెండొరుమోము చూచి యన్నయఁ దమ్ముం

దును నైకమత్య మై తమ

యనుజన్ముని వేటు పెట్టి రట్టదకాదే,

౧౨౪

చే. అన్నదమ్ములు దమలోనఁ బిన్నపెద్ద
వరుస రెఱిగి యథోచితవర్తనముల
మెలఁగుచుందుట తమయాండ్ర సౌలభ్యమాట
లోలిఁ జెవిఁ బడ్డపిమ్ముట నేల జరుగు ?

౧౨౫

చ. ఇట్లయ్యన్నదమ్ములు మువ్వరు విభక్తురై పిన్నాతని నొంటి చేసి పెద్దవా
రిద్దఱు నొద్దికయై కలసి యుండి రట్లుండియుఁ గుటుంబ భారంబునందు
బ్రుంగుడుపడి దానమానంబురంమప లరసికొని తిరుగనె పోయెం గాని
పహాపకారంబునకు నవకాశంబు లే దయ్యె, నతం డొంటి యయ్యును దొంటి
యట్ల తన పట్టినవ్రతంబు వదలక యన్నదానంబు సేయుచుండె నంత నా
పెద్దవారియందు

౧౨౬

చ శిశువులు కూడు కూ డనుచుఁ జిందఱి వందఱి సేయ నాడు వా
రశనము లేక క్రొవ్వు చెడి యంటలు గట్టి చరించుచుండ దు
ర్దశలకు నెల్ల మూల మయి తా రొకయప్పుడు సీరెలుంగుతో
మహకము లట్లు తూలుచు నమరులమోములవ్రేలుచుండఁగఁ

౧౨౭

చే పిన్న యయ్యును గూఢములఁ బెద్ద గాన
వాణిజీవన మేమియు హీనపడక
యుండె నయ్యుక్కి గగ్గొని గుండె లెల్లఁ
గుళ్ళుచుండంగ వదినెలు కుంది కుంది

౧౨౮

చ. మగలమొగంబు చూచి ' యణుమాత్రయుఁ బేదఱికంబు లేక భ్యా
తిగ మనుచున్నవాడు భవదీయఁనిష్ఠఁడు వానిఁ బట్టి పా
లు గొనఁగ రాదె ము న్నతఁడు లోన నడంపఁగఁ బోలు సొమ్ము మీ
కగఁపఁకున్న రాజానకు నైన మొతో యని చెప్పఁ జాలరే ' "

౧౨౯

చ అని పల్కుచు నతనియతివ నుద్దేశించి యాకన్నులకల్కికి ధన మెట్లు గూడెనే
యని గునగుచు వోవుచుండును రీ కుటిలప్రసంగంబు లెఱుంగ కతండు
సౌజన్యధనుండు గావున విశేషతిథులయందు సపుకశత్రంబుగాఁ దన యగ్రజద్విత
యంబు రావించి తన పంక్తి నశనంబు వెట్టుచుండు నమ్మగువయు మగని

మనసులోనిద యై మెలంగుచుండు ; బ్రాహ్మణోత్తములు ప్రతిదినఁబును
నతనిగృహంబున నాహారంబు గొని దీవించుచుం బోదు రిట్లు చెల్లుచుండ
నొక్కనాఁ డాగృహసునితో గృహిణి యిట్లనియె ౧౩౦

క. 'మీ రెల్లప్పుడు విప్రస
మారాధన తత్పరాత్ములయి వారల కా
హారములు పెట్టుచుండుదు
రారయ నందు నగుసిద్ధి యది యెద్ది యొకో.' ౧౩౧

క. అనవుడుఁ దత్ఫల మింతిం
తని యేనును మున్ను విన్నయది లే దబలా !
నను నీ విపు డడిగితి గా
వునఁ జెప్పెద విప్రపుంగవులు రా నిమ్మా ' ౧౩౨

చ. అని తన యింటి కద్దివనమం దరుదెంచిన విప్రజాతి క
య్యనఘుండు షడ్రసాన్వితము లైనపదార్థచయంబుతోడ భో
జన మిడి వారు తృప్త లయి చల్లనిసీడ వసించి యుండ న
వ్వనితయుఁ దాను వారలకు వందన మొప్పఁగఁ జేసి యిట్లనుటా. ౧౩౩

క 'ఊహించి మాకు నొక సం
దేహము వాపుటకు నరుగుదెంచితిమి మహో
త్సాహమున విప్రవర్యుల
కాహారము వెట్టుసుకృత మది యెట్టిదియో ? ౧౩౪

క. మా కేర్పడ నానతి యీ
రే కృపతో ' ననుడు వార లిందఱు మది నా
లోకించి కొలఁది గానక
మూకత్వము దాల్చి రపుడు మూఱుల భంగిణా. ౧౩౫

ఉ. వారలఁ జూచి విప్రు 'లిటువంటిమహాత్ములు మీ రెఱుంగరే
యూరక యుండు చేతెలివి యుక్తివిహీనుల భంగి ' నావుడు
వారలలోన మేటి యగువాఁ డొకవిప్రుండు 'విప్రజాతి కా
హారము వెట్టునట్టి ఫల మన్యు లెఱుంగరు భూసురోత్తమా ! ౧౩౬

చ. వరదుడు కాశికాపుర నివాసుడు నాదగు విశ్వనాథుఁ డే
తరుణి వరించు నట్టిహిమదామనిభానన శీతసానుమ
ద్వరజ యెఱుంగుఁ బొ' మృనిన వాఁ డది తీర్థముస్వార్థముం గదా
యరిగెద నంచు గ్రక్కునఁ బ్రయాణము గైకొని భార్య కిట్లనుఁ. ౧౩౭

క. 'కాశికి నేగెద నని పర
దేశం బనుతలఁపు నీమదిం జొనుపకు మ
కేశగతిఁ దిరిగి వచ్చె
నోశశధరవదన' యోడకుండుమి నెమ్మిఁ ౧౩౮

క. ఆకొని వచ్చిన విప్రుల,
దాకింపక యశన మిడుము తత్పరమతి న
ఱ్ఱాకలి సేయకు కుడువం
దోకొని రా పర్వమగు తిథుల మన వారిఁ. ౧౩౯

వ. అని చెప్పి యాతం డరిగిన నయ్యెలనాగయుం బ్రతిదినంబు సతిధిపూజ
గావించుచు భర్తృభాషితంబు చొప్పునఁ దప్పక విశేషతిథులం దన బావలను
దోడికోడండ్రను వారిబిడ్డలను రావించి యశనంబు వెట్టుచు వసుమతియ పోలెం
దామ్మి గలిగి మెలంగుచుండె; నంత నక్కంతమగఁ డత్యంతదూరం బరిగి
యొక్కనాడు పదత్రాచార్దం బొక్క చర్మకారసదనంబుచక్కటికిం జనిన
నతం డిట్లనియె ౧౪౦

క. 'ఎం దుండి రాక మీ రిట
తెందుల కేకార్యమునకు నేగెద రది నా
కుం దెలియఁ జెప్పఁ డ' నవుడు
మందస్మితలలితవదనమండలుఁ డగుచుఁ. ౧౪౧

చ. 'తిరముగ దక్షిణాంబునిధితీరమునం దొక యూర నుండి యే
బరగఁగ నొక్కనంశయము పాపుకొనం జనుచున్నవాఁడ శం
కరగిరిజానివాస మగుకాశికి' నావుడు 'నట్ల యేని నో
పురుషవరేణ్య' నేఁడుఁ గడుఁ బుణ్యుడ నైతిఁ ద్వదీయసేవనఁ. ౧౪౨

క. అడరఁగ నే నాజాహ్నువి
నడిగితి నని చెప్పి నాకు నయ్యుత్తర మే

ర్పడఁ జెప్పు మయ్య! యే నీ

యడుగుల తెరఁగెద మహీసురాన్వయ తిలకా!'

౧౪౩

చ. అనవుడు విప్రుఁ డియ్యకొని యచ్చటు వాని క్రమప్రయాణభే
లన మమరంగ సోమశకలద్యుతిశోభిజటాకలాపరం
జనుఁ డగుపార్వతీకు ప్రియనద్యమునాఁ దగు కాకిక ముదం
బునఁ జని జాహ్నువీనలిలపూరము చొచ్చి పవిత్రగాత్రుడై

౧౪౪

శా. ఈ శానుం బరమేశు పాలనయనుక హేలాజితానంగు గౌ
రీకుం గేశవతల్పభూషణుఁ ద్రిలోకేశు నివ్యయత్నేకు న
క్షేశోదంచిత భుక్తిముక్తిపలదుక గీర్వాణనిర్వాహకుం
గాశీనాయకు విశ్వనాథుఁ గొలిచెం గారుణ్యవ్యాఙ్గాకృతిక.

౧౪౫

ఉ బొందులు వేటు గాని తలపోయఁగఁ బ్రాణము లేకమం డ్రీలం
గొందఱు, లేతమాట లవి కూరిమిపట్టున నంమఁ, బ్రాణముల్
బొందులు నేమై రనఁగఁ బొల్పుగు శంకరుని న్నవాని న
స్పందితభక్తిమై గదిసి బ్రాహ్మణపుంగవుఁ డానతాంగుడై.

౧౪౬

ఆ. అచటఁ గొన్నిదినము లతఁ డా భవానిఁ బ్రా
ర్థించుచుండఁ దద్గరిష్ఠనిష్ఠఁ
జూచి మెచ్చి తనదు శోభనాకృతిఁ జూపి
గౌరి యొక్కనాఁడు కిరుణలోడ

౧౪౭

క 'ఓవిప్రుఁడ! నీ వేపని

తై వచ్చితి చెప్పు' మనిన నతఁ డిట్లనుఁ 'ద

శ్రీ : విను మే నొకధర్మము

సేవలనం దెలియ వచ్చి సీకృపఁ గంటిక.

౧౪౮

ఉ. ఈ పురి నేఁడు నాఁ డనక యెప్పుడుఁ దప్పక యన్నదాన మే
రూపమునందు నైన నొకరుండును నాఁకొనకుండునట్లుగాఁ
దీ పెసలారఁ బెట్టు దఁట దేవి : తదీయశృంగంబు చెప్పుమా
యిపరమార్థనిర్ణయము నెవ్వరుఁ గానరు నీవు దక్కఁగఁక,

౧౪౯

వ. అనిన నప్పరమేశ్వరి యతని కిట్లనియె

౧౫౦

ఉ. 'వారణగంగ నాఁగ హిమవద్గిరిచేరువఁ జూడ నొప్పుఁ బెం
పారఁగ నొక్కపుణ్యనది, యానదిపొంత ననంతవైభవ
స్ఫూరత నొక్కప్రో లమరుఁ, బన్నుగ హేమవతంబు నాఁగ; సం
గీరుఁడు నాఁగ నొక్క నృపకేశరి యప్పుర మేలు మేలుగఁ.

౧౫౧

క ఆవసుధావల్లభునకు
దేవి యొకతె సుమతి నాఁగ ధృతిమతి కాంతి
శ్రీవిలసద్గౌరవముల
రావై పతిభక్తిచే దృఢందై మెలయుఁ

౧౫౨

కి. ఆదేవికి నంతతి ముఁ
లేడు పతియు నేకభామినివ్రతుడై సం
పాదింపఁడు మఱి భార్యల
నాదంపతు లున్నయెడకు నరుగుము విప్రా'

౧౫౩

క అరిగి యధోచితవేశం
గర మనురాగమున వారిఁ గదిసి ధరిత్రీ
భరణక్షముఁ డొక తనయుఁడు
హరినత్వుఁడు మీకుఁ బుట్టు నని చెప్పుతగఁ.

౧౫౪

ఆ పుట్టినపుడ సజ్జమట్టును బెఱవారు
జనని యాదిగాఁగ సకలజనులు
తొలఁగి యుండి నన్నుఁ దొలుతఁ జూడఁగ నిచ్చి
సుతునిఁ బిదప మీరు చూడుఁ డనుము.

౧౫౫

చ. అని యొడఁబాటు చేసికొని యాశిశురత్నముఁ జేరి యేకతం
బున నడుగంగ వాఁడు దెలుపుఁ విశదంబుగ నన్నదానకో
భన సుకృతంబుదొ ప్ప 'నుచుఁ బార్వతి చెప్పిన నద్భుతాత్ముడై
పనుపుము పోయి పచ్చెదఁ గృపారసమానస' యంచుఁ జయ్యనఁ.

౧౫౬

చ. వలగొని మ్రొక్కి నేత్రకరవారిజసంజ్ఞల నాభవాని పీ
దొల్లువఁ బునఃప్రణామములు గోరి యొనర్చి 'భవత్కటాక్షమె
వ్వలనను నాకు రక్ష' యనువాక్యముతోడఁ దదీయసద్భముఁ
వెలువడి యొక్కరుండు కడు వేడుక నుత్తరభూమి కేఁగుడుఁ.

౧౫౭

వ్యా ధు ని క థ

శా అవిప్రుం డొకచోటఁ జొచ్చి వని హెరారణ్యమార్గంబునఁ
దీవ ల్గాళ్ళను జుట్టఁ దొట్రుపడుచుం ది కేక్కిది విభ్రాంతుఁడై
పోవం బోవగ నొక్కబోయ గని యీపుణ్యాత్ముఁ డేయూరికిఁ
బోవం బోయియొ త్రోవఁ దప్పె ననుచుం బూర్ణానుకంపామతిఁ. ౧౫౮

ఉ, ఆతనిఁ జేరఁ బోయి 'వసుధామర ! యేపురి కేగె దీవు ? ఖ
ద్యోతనుఁ డస్తవర్వతగతుం డగుదెంచెఁ బధంబు దూర మీ
రీతి నరణ్యమధ్యమున రేయి చరింప వశంబె యెట్టిని
రీతుల కై న² వన్యమృగబృందము మైమయిఁ బోవ నిచ్చునే ! ౧౫౯

క, అనవుడు నాబ్రాహ్మణుఁడా
వనచరుతో 'నేను హేమవతపురమునకుఁ
జనుచుండి త్రోవ దప్పితి
నెనయఁగ నా త్రోవ మాపు మేగెద' ననినఁ. ౧౬౦

క ఏటికి వేగిరపడ నీ
పూట నిచట నిలిచి రేపు పోవఁగరాదే
మాటలఁ దప్పితి తెరు వి
చ్చేటికి నామడకుఁ బడియెఁ జు మ్మది ' * యనియెఁ. ౧౬౧

చ. అని తన పోడువేవికడ కాతనిఁ దోఁకొని పోయి బోయ యి
ట్లను 'నివె పొట్టికందులును నమ్మలు మన్నవి క్రొత్తకుండ లే
దనఁను ! యుపాయ మెద్ది ? కడు నాఁకొని వచ్చినవాఁడ వీవు నీ
పనిచినయట్ల చేసెదఁ గృపామతి నానతి యిమ్ము' నావుడుఁ. ౧౬౨

క. 'సీసౌజన్యమున మదా
యాసము సర్వమును బాపె నంతియ చాలుఁ.
గ్రాసేచ్చ లేదు ; నీవు వృ
ధా సంకటపడకు సౌఖ్యతర మిది నాకుఁ.' ౧౬౩

వ. అని యతవి నూటడించి యవ్విప్రుండు తన కలశోదకంబున సాయంకరణీ
యంబులు దీర్చి హుచ్చుండునెడ నక్కిరాతుండు రెండుదొప్పల చారబియ్యం
బును దేనెయుం దెచ్చి యిచ్చిన నవి భగదర్శితంబు చేసి యుపయోగించి
యాప్యాయనంబుగా నుదకంబు గొని కృతాచమనముండై పర్ణతల్పంబున నుప
క్రియించిన.

౧౬౪

క. 'త్రూరమృగంబులు గల పీ
మోరాటవి, నివట నిద్ర గూరుట గొఱ గా;
దీరును మత్సరియును బొడ
వారిన మంచెపయి నుండు' డని యొక్కించెఁ.

౧౬౫

వ ఇ యొక్కించి యక్కిరాతుండు.

౧౬౬

ఉ. తా నొక విల్లు నమ్ములును దాల్చి ముదంబున నిద్ర గాచి యా
చేనికి దుష్టనత్వములు చేరక యుండ నదల్పుచుండ న
చ్చో నరుణోదయం బగుట చూచి యొకించుక కన్ను మోడ్చె నా
లోనన యొక్కబెబ్బలి విలోలత వచ్చి వధించె నాతనిఁ.

౧౬౭

క. అప్పులి గవిసిన యప్పటి
చప్పుడు విని యక్కిరాతనతి మేల్కొని వా
తప్పక యొక్కశరంబునఁ
జెప్ప నరిది గాఁగ దాని జీవము గొనియె.

౧౬౮

కా. ఆవిప్రుండును నష్ట బిట్టలికి యత్యాకంపముం బొంది వా
పోవం జొచ్చె; అతాంగి వె న్నఱచి విప్రుం దేర్చె; బద్మప్రియుం
దావార్త ల్విని వచ్చినట్లు కరసంఘాగ్రంబునం జీకటూల్
పోవం ద్రోచుచు దోచె నాదిమదిశా భూమీధ్రశృంగంబునఁ.

౧౬౯

ఉ. అంతఁ గిరాతకాంత వగ నందెడువిప్రునిఁ జూచి 'తండ్రీ! యే
నింతకు నోచి యుండ నిది యేరికి వశ్యమె తప్పఁ ద్రోవ ని
శ్చింతత నేఁగుఁ డాతపముచేఁ గడుఁ జిక్కెద రింక నైన; న
ల్లంతనె పోవుత్రోవలె యుదగ్రమహోగ్రమృగప్రకీర్ణముల్.'

౧౭౦

చ. అనిన నతండు 'నాకుఁ దగవా; యిటువంటి పరోపకారి నెం
దునుఁ బొడగాన నీతండు ముతుం డగు పేఁ గనుఁగొంటి, జూచి యే

మని చనువాడ మిన్నక యధాపరతంత్రము సేయ ' కించుఁ బే
ర్చినకృపతోడఁ జేయఁ బనిచెకా దహనక్రియ వాని మేనికికా.

౧౭౧

క వనితయు నప్పుడు పతితో

ననుగమనము చేయఁ బూని యావిప్రుని న

వ్వనభూమి వెడలునంతకు

ననిపి మరలి వచ్చి చేయునదియై నిర్వేకా.

౧౭౨

వ. అతండును దాని మూరార్చి ' సీనేర్చువిధంబున నితనికిఁ బరలోకక్రియలు
నిర్వృత్తింపుము నాకుం బోవలయు ' ననిన నవ్వెప్పుమాటకు నబ్బోటి యిట్లనుఁ
' దండ్రీ ' సీవీయరణ్య మార్గంబులు మున్నెఱుంగవు నిన్నవిపి వచ్చెదం
బద ' మని ధనురత్రుపాణి యగుచు నా సుశ్రోణి యతనిం దోడ్కొనిపోయి
గతాగతజనంబులవలన విరంతరనంకులం బగు హేమవతపురంబు తెరువు
చూపి యతని వీడ్కొని వచ్చి పచ్యమానుండగుచున్న తనభర్తం జూచి యే
నిట వచ్చెద నిలువు మని సస్మితంబుగాఁ బిల్కచు నయ్యగ్నియందుఁ
బ్రవేశించె నంత నక్కడ

౧౭౩

ఉ. హేమవతాభిహనపురి కేఁగి మహీసురుఁ దాన్మపాలచూ

డామణితో రహస్యపుటెడ న్మును పార్వతి చెప్పినట్లు చే

తోముద మొప్పుఁగాఁ బలికి ధూతకళంకతఁ గొన్ని మాసముల్

సోమశాధరాలయము సొచ్చి జపం బొనరించుచుండఁగకా.

౧౭౪

ఉ. పుట్టెఁ దనూజుఁ దాన్మపతిపుంగవుదేవికిఁ బుణ్యవేళ న

ప్పట్టునఁ దత్తఱించుచును బాణి యశోచితభంగి నేఁగి ' మా

చుట్టమ ' కన్ను విచ్చి ననుఁ జూడుము చెప్పుము విప్రజాతికిం

బెట్టినయన్నదానమునఁ బేర్చుఫలం ' బని వేఁడె విప్రుఁడుకా.

౧౭౫

చ. కల కల నవ్వచుకా శిశుశిఖామణి యిట్లని చెప్పె నపు ' వి

ప్రులకుఁ బ్రయత్నపూర్వముగ భోజన మిడ్డఫలంబు చెప్ప నా

యలవియె మీ రెఱుంగరె యనంతఫలప్రద మన్నదాన మేఁ

దెలుపఁగ నేల వేతె యొకదృష్టము చెప్పెదఁ జిత్తగింపుఁడా !

౧౭౬

ఉ. మీ రలనాఁడు పంకరుహమిత్రుఁడు పశ్చిమవార్ధిలోనికిం

జేరెమవేళ మద్భుహము చేరినఁ బెట్టితి నింత దేనియం

జేరేఁదు చాఱియ్యమును జిత్త మెలర్పఁగఁ దానఁ జేసి బృం
దారకరాజ్యతుల్య మగువారుణి యేలుట కిట్లు పుట్టితిఁ.

౧౭౭

వ. అని పనికి యర్హకుండు పూర్వజన్మంబునందాను గిరాతుండై యుండిననఁ
డతనికిఁ జేసిననత్కారంబుకొలంది దెలిపి మతీయు నిట్లనియె; 'అయ్యా!
యయ్యల్పదానంబువలన నా కిట్టి యనల్పపలంబు సిద్ధించె నీవు నిరంతరాన్న
దాసకీలుండవు నీ కెంతటి ఫలంబు గల్గునో యది యాపరమేశ్వరుండె
యెఱుంగుం గాని యన్యు లెఱుంగ లేరు, నీవు విచ్చేయు' మనిన నాద్విజా
తుండు ప్రీతుండై.

౧౭౮

క అగిరునిం దగ వీడ్కొని
యంగీకృతసుప్రయాణుడై ముక్తిపుర
ప్రాంగణ మగుకాశీపురి
కిం గర మనురాగమున మగిడి చనుదెంచెఁ.

౧౭౯

ఉ. క్రమ్మట నాభవానిపడికంజయుగంబు శిరంబు సోఁక మో
దమ్మునఁ జాఁగి మ్రొక్కి 'వనితాతిలకంబ! భవన్మతంబునం
గ్రమ్మట నేఁగి యాశిశుముఖంబున నే వినఁగంటి నన్నదా
నమ్ముఫలం బగణ్య మని' నావుడుఁ బార్వతి ప్రీతి నిట్లనుఁ.

౧౮౦

క. 'విను విప్రోత్తమ! నీ వ
చ్చినపని సిద్ధించె నింకఁ జేరుము భవదీ
యరివాసమ్మునకు గృహ
స్థనకుఁ బ్రవాసైకవృత్తి దోషము సుమ్మీ :

౧౮౧

క. మఱి యాశ్రమస్థు లెల్ల ను
వఱలు గృహస్థాశ్రమంబువారి న కానం
బలకెంతురు తమ దగు న
క్కట దీర్చుకొనంగ నొందుగతి లే కునికిఁ.

౧౮౨

చ. వ్రతులు గృహస్థవాకిటికి వచ్చి యశోచితపూజఁ గానరే
నతనిగృహస్థధర్మ మది యంతయు నిష్ఫల మండ్రు; వెండి య
య్యతిధికృతాఘనంచయము లన్నియు నాతనిఁ బొందుఁ, దత్సమం
చితసుకృతంబు లయ్యతిధిఁ జెందుఁ జూపి పరమార్థ మారయఁ.

౧౮౩

క. గృహపతి తేనిగృహం బది

గ్రహపతిరహిత మగుదినము గతి మధ్యందై

మహిమ చెడి యుండుఁ గావున

బహుచింతాలతలఁ జిక్కు వడక యరుగుమా ! *

౧౮౪

చ. అనవుడు నల్ల కాక యని యంబిక వీడ్కొని యాత్మభూమికిం

జనియెడువేడ్క నివ్వటిల జాహ్నువి వాటి మహీసురుండు నె

మ్మనమున నల్ల యంత్యజునిమాట డలంచి య దేమిచందమో

కనుగొని పోదు నంచు నెనకంబుగఁ *గ్రమ్మటి నిల్చి యిట్లనుక.

౧౮౫

క 'ఓదేవి' వినుము ని న్నొక

మాదిగవాఁ డడిగె వానిమాటకుఁ గలదే

యే దైన నొక్కయుత్తర

మాదట నెఱిగింపు నాకు నరుగఁగ వలయుక.

౧౮౬

మా ది గ వా ని క థ

మ. అనినం గంగ నిజాంగదీ ప్తినిచయం బవ్వాహిసేమధ్య మే

ల్ల నతిస్నిగ్ధముగా నొనర్ప నయనోల్లాసంబు మందస్మితా

ననకాంతిం బొదలించఁ గంకణ శ్రవణోన్నాదంబుతో హస్త మే

త్తి నయం బారఁగఁ బల్కు నోద్విజుఁడ ! యర్థిక్ వింటి నీపాక్యముల్.

ఉ. శిలగుఱోన్నతుం డమలచిత్తుఁడు మత్రియసేవకుండు చం

డాలుఁ డనంగ రా దతిదృఢవ్రతుఁ డాతనికికా శుభంబె; నా

మేలును జెప్పు మాతనికి; మిత్రజ లోనగు పుణ్యవాహిని

జాలముతోడ విశ్వపతిసన్నిధి నెమ్మదిఁ బాయ కుండుదుక.

౧౮౭

మ. అని గంభీరరవంబునం బలుకుపుణ్యకారణం బ్రీతిఁ గ

న్గొని విప్రుండు కరాజ్ఞము తొలిగి 'నీకున్ మ్రొక్కెదక' దేవి! యే

జనులుం గానరు నీదుదివ్యతను వస్మద్భాగధేయంబుపెం

పున నేఁ గంటి భవత్కటాక్ష మెలమిం బొందించె నాడెందముక.

౧౮౮

* గ్రమ్మటనిల్చి

శ్ర రవోన్నాదంబుతో.

క, వాడును గేవలపురుషుడు

గాఁ డెవ్వఁడో, యంత్యజుండు గాఁ గత మేమో,

పోడిగ వినవలయు నినుఁ

వేడెదఁ జెప్పు మని జాహ్నువిని బ్రార్థించెఁ

౧౯౦

వ అట్లు ప్రార్థించి యడిగిన నమ్మహానది యతని కిట్లనియె 'దొల్లి గొతమీ
సింధుసమీపంబున నొక్కపసులమంద యుండ నొక్కనాఁ డయ్యేటివెంట
నీటివడిం బడి యొక్కగర్భిణి కిర్కటి వచ్చి యచ్చో నొక్క బొక్క గావించు
కొని యుండుడు దానిమీఁద నచటిగోపాలుఁ డొక్క పాలకడవ యడిన నది
ప్రమాదంబునం బగిలి తత్ప్రదేశంబు జొచ్చిలం దడిసె సంత. ౧౯౧

క, ఆకర్కటిగర్భమున న

నేకంబులు పుట్టెఁ బిల్ల, లీనుచు మృతయై

పోక యది యేమికతమున

నో క్రమ్మఱ బ్రతికి యందె నొగిఁ గర్కటియుఁ.

౧౯౨

అ. అట్లు పుట్టి పిల్ల లాదుగ్ధపూరంబు

వలనఁ దోఁగి కమ్మ వలచుచున్న

మంచిమృత్తికి దిన మఱికొన్ని దినముల

సంతపట్టు దెగిన నరుచి పుట్టె

౧౯౩

ఉ. అం దొక యర్భకంబు దమ యమ్మకు నిట్లను 'నాదుజిహ్వా కే

చందమొ మున్ను వోలెఁ జవి చాలదు మృత్తిక రోగ మెద్దియుం

బొందదు దీపనాగ్నియును బుటక మానుట లేదు నా కయో

యిందఱి కిట్లనో తలఁప నేమి యుపద్రవమో తలంపఁగఁ.

౧౯౪

చ ఆనపుడూ బుత్రుతోడ దరహాస మెల్లర్పఁగ నెండ్రితేమి యి

ట్లను 'విన వన్న' పట్టి' యిది యచ్చపుమంటిగుణంబు *గాదు; తోఁ

చిన దొక దోష మేమియును జెప్పఁగఁ జొప్పడ, దొక్కకారణం

బున రుచి పుట్టె, యామిపిమి పోయినఁ గ్రొత్త యొనరెచ్చ జిహ్వాకుఁ.

వ. అని యమ్మన్ను మున్ను వయఃపూరంబువలన రుచిపారం బగుటఁ దెలిపి

'నీవు పుట్టినకోలె నదియ నేవించి పెరిగితి గానఁగేవల మృద్ధక్షణం బెఱుంగ

వట్లు గావున నీకిప్పు డిది యరుచి పుట్టె 'ననిన విని వెఱుగు పడి యప్పల్ల
తల్లి కి ట్లనియె. ౧౯౬

క. పా లని చెప్పెద వది దా
నేలాగున నుండు? దాన నెనసిన యీజం
బాలం బింత మధుర మదీ
గ్రోలెడువారికిని జవులు గొఱతయె చెప్పుమా! ౧౯౭

ఆ. పాలు లేనివాని బ్రతుకు నిరర్థంబు
పాలు గల్గువాఁడు చాల భోగి
పాలు మనకు నేయుపాయంబునందు నీ
ద్ధింఁచుఁ దల్లి ' నాకుఁ దెలుపు ' మనిన ౧౯౮

క. సురలోకమునకు నమ్మతము
నరలోకంబునకుఁ బా లనఁగ నీరెండుకా
సరి చేసెఁ బహ్మ , యల్పుల
కరయంగాఁ దత్పుంబు లబ్బునె కొడుకా! ౧౯౯

వ. అనిన నది మఱియు ని ట్లనియె, ౨౦౦

క. 'నరలోకం బెటువంటిది?
సురలోకం బెట్టి? దీవు చూచితే మన మం
దిరముల సాటివి యౌనో
విరచితగతి నింతకంటె వి స్తీర్ణములో' ౨౦౧

క. అం దుండెడువారికి మన
చందమొ రూపములు వేతె చందమొ నాకా
చందము వివరింపు ' మనిన
నందనుమాటలకుఁ దల్లి నవ్వుచుఁ బల్కెన్. ౨౦౨

క. మన ముండెడు బొక్కలకును
మనకును నుపమేయమాత్రమా వారల భ
వ్యలివానస్థలములుఁ ద
ద్వినుతాకారములుఁ దెలియ విను మట్లయినకా ౨౦౩

క. నాక మనఁ బరగు దివిజాల

లోకము *దా నరయ సూర్ధ్వలోకము, మఱి భూ

లోక మనఁ బరగు మనుజుల

లోకము మన మిప్పు డున్నలోకము పుత్రా !

౨౦౪

చ. చరణము లూరువు ల్జఘనచక్రము లానతనాభు లంచితో

దరములు పీనవక్షము లు దారభుజంబులు కంబుకంఠముల్

సురుచిరవక్త్రపద్మములు శోభితచక్షులు ప్రాణకర్ణముల్

శిరములుఁ గేశపాశములుఁ జెన్నగుమేనులవారు దేవతల్.

౨౦౫

క. దేవతలకు విను ముదిమియుఁ

జావును లే దెన్నఁడును బ్రశస్తగుణాధ్యుల్

కావున విమానయానులు

నై విహరింపుదురు వా రుదాత్తప్రీతిక.

౨౦౬

క. జరయును రుజయును నరులకు

దొరకొనె నని కాని యాకృతులు దలఁపగ ని

ర్జరులట్లనరులు , వారికిఁ

గరితురగాందోళికలును ఘనవాహనముల్.

౨౦౭

వ. కావున నట్టిప్రభావంబు లొక్కొక సుకృతవిశేషంబునం గాక యూర కెట్లు

సిద్ధించు? మనము పూర్వజన్మంబున దూరీకృతసుకృతుల మగుట నిట్టి దుష్ట

జన్మంబు వాటిల్లె ననిన విని 'జననీ! నీ కిట్టి పరమజ్ఞానం బేమివిధంబునం

గలిగె? నెఱిగింపు మనిన వాని కిట్లనియె.

౨౦౮

శా. ఏ నాగౌతమిలోన నుండునెడ నయ్యేటం గృతస్నానులై

నానాదేశసమాగతద్విజులు నానాధర్మము లెచ్చెప్పుచో

నానారీతులమాట లేను వినుట న్నాకిట్టి యత్యుత్తమ

జ్ఞానం బబ్బెఁ బురాణగోషి కెనయే సౌఖ్యంబు లొం డెవ్వెయుక.

౨౦౯

మ. విను మయ్యుత్తమగోష్ఠియందుఁ గొడుకా! విశ్వంభరం గల్గుపు

ణ్యనదీతీర్థవిశేషముల్ తెలిసె నెన్నుం బెద్ద యాగంగ , త

ద్విసుతస్సానఫలంబునం గలుగుఁ జువ్వే పుణ్యలోకంబు లె
వ్వనికిం బొంద నశక్యమైనయవి దుర్వారప్రచారంబుగఁ.

౨౧౦

క. అనవుడు భవదుపదేశం

బునఁ దల్లి ! నాకు వేడ్క పుట్టెడు నన్నుం

బనువుము గంగాస్నానం

బున కీదివనములు రిత్త వోవక యుండఁ.

౨౧౧

ఉ. నీ కిదె చాఁగి మ్రొక్కెద ననింద్యగుణాస్పదమూర్తి ! నేను గం
గాకమనీయతోయములఁ గాయము దొప్పఁగఁ దోచి యెత్తి య
స్తోకపురాకృతాఘముల దొంతులు నర్వము దూలఁ దన్నుడుం
గాక భవత్తనూభవతఁగాంచియు నిర్వ్యవసాయి నొదునే :

౨౧౨

క. నాతెగువకుఁ దగ నీవును

నోతల్లి ! యచుజ్ఞ మొసగు మొయ్యరఁ జని సు

స్నాతుఁడనై మన యస్వయ

జాతులకును బుణ్యలోకసౌఖ్య మొసర్తుఁ.

౨౧౩

ఆ. అనినఁ గొడుకుమాట కడ్డంబు చెప్పంగ

నలవి గాక యుండి వెలఁది పలికెఁ

‘ దీర్ఘయాత్ర సేయఁ దివురువారల నడ్డ

పెట్టి పాప మేల కట్టుకొందు.

౨౧౪

ఆ పొమ్మనంగఁ జాలఁ బో కని మాఝంగఁ

జాల నీకు నెట్లుపోలు నట్లు

చేయు’ మనిన నతఁడు చిఱునవ్వు నవ్వుచు

మాతయడుగులకు నమస్కరించి.

౨౧౫

క. మానుగ వెడలి సమంచిత

యానంబురఁ గొంతనేల యరుగఁగ నొకవో

మ్రానిపయి నుండి చూచె మ

హానిపురమూర్తి యొక విహంగము దానిఁ.

౨౧౬

క. చూచి పఱతెంచి యొడిసి య

గోవరవేగమున నెత్తుకొని పోయి సమీ

పాచలలిపయిఁ దినియెఁ

వాచవి కలరుచును వాని నంజుడు పెలుచఁ.

౨౧౭

వ, ఇట్లు తిని యాఖగం బెగసి పోయె; నాకర్కటికుమారుండును నట్లు మర
ణంబు నొంది గంగాయాత్రలు సేయువారలు విధివశంబున నడుమనె మృతిం
బొంది రేని జన్మత్రయంబునఁ దద్దర్శనంబు సిద్ధించు ననుట సిద్ధంబు గావునఁ
దదనుకూలంబుగా నొక్కమహిపాలు కీలారంబుగోవులలో నొక్క గోవు
కరువున జన్మించి.

౨౧౮

ఆ. తనకు నెదురు లేని ఘనసత్వసంపద

నలరి గోపికాచయంబులోన

గోపకృష్ణు నట్లు గోరత్నములలోన

వృషభ మధికసౌఖ్యవృత్తి బెరిగె.

౨౧౯

క. కరువునఁ బోసినవిధమున

నరుదుగఁ దనరూప మెట్టి దట్టిదకాఁ ద

త్సరభులు గ్రేవుల నీనఁగఁ

బొరిఁ బొరి నేపేటఁ గదుపు పొదు పగుడెంచెఁ.

౨౨౦

క. ఈతెఱఁగునఁ బెక్కిదులు

బ్రాతిగ భోగించి తనిసి పదపడి వృషభం

బాతను వొక మృగపతికి న

నాతంకప్రీతి నొసఁగె నాహారముగఁ.

౨౨౧

వంజరుని కథ

క. మఱి కొంకణదేశంబున

నెఱసిన సితద త్తనామన్వపతికి సుతుడై

గుఱి లేని పరమగుణముల

వఱలెఁ దృతీయభవమందు వంజరుఁ డనఁగఁ.

౨౨౨

క. వంజరుఁ డఖిలాశ్రితకుక

పంజరుఁడు విరోధిభయదబాహుబది

క్కుంజరుఁ డఖిరామయశో

మంజరుఁ డన నొప్పె నతినమంజసవృ త్తిఁ.

౨౨౩

- ఉ. ఆతని పెండ్లి సేయుటకునై పితదత్తవిభుండు రాజక
న్యాతిలకంబులం దడవునప్పు డతండును దండ్రితోడ 'న
య్యా! తనుదోషము ల్పొలియునట్లుగ జాహ్నువి కేగి యందు ను
స్నాతుడనై నినుం గొలువఁ జయ్యన వత్తునె వేడ్క పుట్టెడుకా. ౨౨౪
- క. అనవుడు 'నే నెటు దలఁపఁగఁ
దనయుం డెటు దలఁచె బాపు దైవమః యింకే
మని పల్కుదు నీతఁడు పొనఁ
గనికోరికఁ గోరె నెట్లు గా నున్నదియో.' ౨౨౫
- వ. అని యిందుకసేపు విచారించి యాన్యపన త్తముండు దన కుమారోత్తముదెసఁ
గ్రమ్మట నవలోకించి, ౨౨౬
- క. అక్కటిక మెసఁగ నిట్లనుఁ
'జెక్కడిచినఁ బాలు వడుచు చిన్నవడుగః నీ
వెక్కడ గంగాస్నానం
బెక్కడ పసిబిడ్డ వేమి యెఱుఁగుదు చెపుమా !' ౨౨౭
- క. అని పుత్రస్నేహంబునఁ
దనుఁ బల్కినతండ్రితో నతం డిట్లనుఁ 'బ్రా
గ్జననోదాత్తసుక్రితవా
సన నూనినమానసాంబుజము వికసింపకా, ౨౨౮
- సీ. ధర్మకర్మము నేయుదానికి నిది ప్రాయ
మిది కాల మని వాలయింపఁ గలదె ?
తన యోపినంతయుఁ దవలి యొనర్పంగ
నట యబ్బినంతయు నబ్బెఁ గాక,
చేయార ధర్మంబు చేయఁ గాలము లేదె
యనుచు నేమటి యున్న నజానితలఁపు
తనచేతిలోనిదే ? ధర్మేచ్ఛ గలుగుట
యల్పమే ? కలిగినయది నిరర్థ
అ. కంబు చేసికొనుట కర్తవ్యమే ? నేత్ర
హినుఁ డైనయాతఁ డెట్లు లున్న

నుండెఁ గాక తనకు రెండుకన్నులు గల్గి
యుండి యంధునట్ల యుండఁ దగునె ?

౨౨౯

క నీ వెఱుంగని ధర్మస్థితి
భూవర ! మఱి కలదె, నన్నుఁ బుచ్చుము, త్రిజగ
త్పావని యగుగంగానది
‘కేవిఘ్నముఁ జేయవలవ దిచ్చో’ ననినఁ.

౨౩౦

క ‘అన్నన్న యేల నీకీ
పిన్నొడలికి నలవిగాని పెనుఁబోకలు ? నే
నున్నంతకాలమును నా
కన్ను లెదుర నుండవన్న కథ లేమిటికిఁ

౨౩౧

క అని తన్ను నివారించిన
జనకునితో నతఁడు ‘నన్నుఁ జననీ కున్నం
జనవర ! నీమీఁద నభో
జన ముండుచు’ ననుచు గెంటసము లాడుటయుఁ.

౨౩౨

సీ. ఏఁ దన్ను వల దని యెన్ని చెప్పిన మానఁ
డని పంప నేఁడాది కాఱునెలల
కైనను గ్రమ్మఱ నరుడెంచు బలిమి నేఁ
డడ్డపెట్టితి నేని నశన ముడిగి
వేగంటె ప్రాణము ల్విడుచు నీరెంటియం
దును వీనిఁ గాకిఁ బనుచుపనియె
పొనఁగి యున్నది యని వసువత్తఱాన్యాది
కముగఁ బాఠేయంబు గలుగ నొనఁగి

ఆ. పరిజనముల నుచితభంగిఁ దో డిడి కొంద
అవనిసురులఁ గూర్చి యవ్యభుండు
తనకుఁ బ్రణతుఁ డైన తనయుని నాశీర్వ
దించి వీడుకొలిపెఁ దెగువతోడ.

౨౩౩

క. ఈ విధమునఁ దనుఁ బాసియు
భావంబునఁ బాయకున్న బాలునిరూప

శ్రీ విభవము పలుమలు శో
కావేశమతిం దలంచు నశ్రులు నించుకా.

౨౩౪

క. నాయనుఁగుఁదనయుఁ డింతకు
నేయెడ కరుగు ననుఁ, దొల్లి యెఱుఁగండు ప్రవా
సాయాసం బను, నేనునుఁ
బోయెదఁ గా కనును, గడచి పోకున్నె యనుకా.

౨౩౫

క. ఇవ్విధమునఁ దలపోయుచు
నివ్వటిలెడు పుత్రశోక నిష్ఠరవహ్నికా
గ్రొవ్వు చెడ నెరసి జీవం
బవ్విభుఁడు దొఱంగె స్వజను లాక్రందింపకా

౨౩౬

క. సితదత్తుఁ డవ్విధంబున
మృతుఁ డగుటయు మంత్రివరులు భృత్యులును బురో
హితసామంతాదులు స
మృతి నాలోచించి యైకమత్యం బెసఁగకా.

౨౩౭

ఉ ఆతనిపాలి కేఁగి 'సుగుణాకర ! నీజనకుండు నిర్జర
వ్రాతములోని కేఁగె మనరాజ్యము కెవ్వరు దిక్కు లేరు నీ
వీతఱి దీర్ఘసేవ కిటు లేఁగుట నీతిపదంబె వైరిధా
త్రీతలనాధు లిం కిట మదింపరె శిక్ష యొనర్చకుండినకా. '

౨౩౮

క. అనిన విని 'యకట నాకై
తన ప్రాణము విడిచెఁ దండ్రీ, తత్పురి కే నే
మని వత్తు గంగ కరిగెద
నని వెల్వడి వచ్చి మగుడ నర్హంబగునే!

౨౩౯

క. ఎక్కడి పితృమరణము మఱి
యెక్కడి రాజ్యంబు గంగ కేఁగెడుచో మీ
రిక్కడి విఘ్నము చేసెద
రెక్కడి బ్రాహ్మణులు మరలుఁ డే రా నొల్లకా. '

౨౪౦

వ. అని విడియ నాడిన నతని యాగ్రహంబునకు నిగ్రహపడక సామోపాయంబునఁ
గార్యంబు గొనవలయు నని వార లిట్లనిరి.

౨౪౧

సీ. 'ఏము ధర్మస్థితి యెఱుంగనివారమే
మామాట నీకు నమ్మంగఁ దగదె
మీతండ్రి మమ్ము నేరీతి మన్నించు నీ
పును నట్లకాఁ గనుఁగొనఁగఁ దగదె
ప్రార్థితంబుగఁ జేయుపని దోష మనిపింప
నేల యీవలవనిజోలి నీకు
నంతియ వలసిన సంతతి వడసి రా
స్వ్రమునకుఁ బుత్రుఁ బట్టంబు గట్టి

తే. పిదపఁ బోయిన నడ్డపెట్టెదమె రాజ
పుత్ర ! ' నావుడు వీరు చెప్పుట హితంబు
గానఁ బోవుట గాదని కడఁకతోడఁ
గాఁగి కెదు రుండి కృతనమస్కారుఁ డగుచు.

౨౪౨

క. 'క్రమ్మఱ బనివినియెదఁ జు
మ్మమ్మ ! భవత్సేవ' కనుచు నచ్చపుభక్తి
మమ్ముఁ దలంచుచు నాత్మపు
రమ్మునకుం జనియె వంజరప్రభుఁ డెలమి.

౨౪౩

వ. ఇట్లు చని సితదత్తమహీభర్తకుఁ బితృకృత్యంబులు యధోచితంబుగా నొనర్చి
యొక్కపుణ్యదినంబునఁ బుణ్యనదీజలాభిషేచనపురస్సరంబుగాఁ బట్టంబు గట్టు
కొని యప్రతిహతప్రతాపంబు దీపింప ననేకవర్షంబులు భూమి యేలుచు భామిని
యను కామినియందు నుగ్రలోచనుం డను నుదగ్రపరాక్రమం డగు కొడుకుం
గని వానిమీఁద నకలసామ్రాజ్యభారంబును బెట్టి నన్ను దర్శించి తపోవనంబు
నకుం జనియె

౨౪౪

చు అని సిద్ధుం డల భోజరాజునకు ని త్తైతిహ్యముం జెప్పె నం
చనసూయాతనయుండు చెప్పిన మహాం దానందము బొంది మో
డ్చినకే లొఁదలఁ జేర్చి నమ్రుఁ డయి 'తండ్రి' యే గృతార్థుండ నై
తి నెఱింగింపఁ గదే తదుత్తరకథల్ తెల్లంబుగా' నావుడు.

౨౪౫

చ. త్రిభువనవంద్య ! దానవసతీగళమంగళసూత్రభంగ ! ది
గ్విచునముదాయసేవిత ! రవిద్విజరాజసునేత్ర ! సర్వతో

కభరిత ! యోగిహృద్విమలకంజమధువ్రత ! సూర్యకోటిస
న్నిభ ! యభరాజరక్షణ ! ఘణిద్విషదద్రినివాసభాసురా !

౨౪౬

త. కరుణారస భరితాంతః

కరణా ! సుకపీంద్రరచితకవితాచరణా :

శరణాగత జనభయవరి

హరణా ! దివిజగణసంత తార్చితచరణా ,

౨౪౭

ఇ ం ద్ర వ జ్ర ము

శ్రీరాజతల్పీకృత సింధురాజా :

స్వారాజ నీలామల చారుదేహా :

గోరాజ రాజానల గోవిలాసా !

క్షీరాజపత్ని హిమసింహ క్షీర్తీ !

౨౪౮

గ ద్య ము

ఇది వాణీవరప్రసాదలబ్ధివాగ్విభవ తిక్కనామాత్యసంభవ

సుకవిజనవిధేయ అనంతయ నామధేయ ప్రణీతందైన

భోజరాజీయంబను కావ్యంబునందుఁ

షష్ఠా శ్వా స ము

— . ౦ : —

ॐ

భో జ రా జీ య ము

సప్త మా శ్వా స ము

శ్రీ

శ్రీతవిపులోరస్తలః

యాశ్రితజనపారిజాత ' యానందసుధా

మిత్రమానసః నిగమప

రిశ్రితఫలపాకరూప ' శ్రీనరసింహః

౧

ఉ. ప్రీతి యెలర్పఁగా నవధరింపు భవద్విమలాంశజుండు వి
ఖ్యాతతపోమహాత్ముఁ డగు నత్రితనూభవుఁ డానతిచ్చునా
భూతలనాధుతో నిటులు భోజవిభుం డడుగంగ సిద్ధుఁ డ
ర్యాతతయుక్తిఁ జెప్పెను నమంచితపుణ్యకథాప్రసంగముల్.

౨

వ. అంత నవ్విప్రుండు వంజరుని తదనంతరవృత్తాంతం బెట్టి దనిన.

౩

క. ' కంజభవాన్వయదీపక :

వంజరుచరితంబు భువనవర్ణ్యము విను నీ

కుం జెప్పెద ' నని యాభవ

భంజని యి ట్లనుచుఁ జెప్పె బ్రాహ్మణుతోడ॥

౪

ఉ. * వేసవికాల మాతవమువేడిమిఁ గాలినతాలమీదఁ బ
ద్మాసనరీలఁ గైకొనుచు, నంబుదవేళ నుదాసనాబ్జుడై
వేసట లేక ఘోరతరవృష్టిని దోఁగుచు, శీతకాల మా
యాసము నోర్చి పెన్మడుగులందు వసించుచుఁ బెక్కు వర్షముల్.

౫

* ఇది షష్ఠాశ్వాసములోని పద్యము. కథను సంగ్రహించుటలో నిక్కడ
ఉపయోగించుకొనుట యైనది.

- వ. మహాగ్రంథై న తపస్సు చేయుచున్నంతఁ దదీయతపంబు చెఱువనో యన
నచ్చరలేమం బోని కామిసీమణిని. ౬
- క. ఒక్కతెఁ దోడ్కొని యచటికి
నొక్క మహీసురుఁడు, నొక్క యుర్వీశ్వరుఁడుఁ,
జొక్కమగు నొక్క వైశ్యుఁడు,
నొక్కచతుర్థుండు వచ్చి యొందొరుఁ గడవఁ.
- క. ఆమనుజాధీశునకుఁ బ్ర
ణామము లొనరింప నతఁడు నలుగురఁ గని 'మీ
రీమగువయుఁ దగ నిచటికి
నేమిటి కిట్లరుగుదెంచ పేర్పడఁ జెప్పుడా!'
- వ. అని యడిగిన నతనికి బ్రాహ్మణుం డిట్లనియె, ౮
- చ. అనయము వేశ్య యీతరుణి, యాతఁడు క్షత్రియుఁ, దేను విప్రుఁడఁ
విను వణిజుండు వాఁ, డతఁడు వెల్మయు నల్వరుఁ దొల్లి దీరి ది
క్కునఁ జరియించుచుండుమము! కొండొకకాలము చెల్ల నింతి మా
మనములఁ గల్గు ప్రేమపరిమాణ మెఱుంగఁ దలంచి యిట్లనుఁ, ౯
- ఉ. 'నీరును బాలుఁ బోలె మర నెయ్యము తియ్యము నొంది నేఁడు సొం
పారెడు, మీఁద నా కొకటి యైనఁ బదంపడి యే మొనర్తురో
మీ' రని యొత్తి చూచుటయు మేలుగ విప్రుఁడు 'నీకు నగ్నిసం
స్కార మొనర్చి శల్యములు జాహ్నువికిం గొవిపోదు నే' ననెఁ. ౧౦
- ఉ. చచ్చినతోన చత్తు ననె క్షత్రియజాతుఁడు, వైశ్యుఁ డర్థముఁ
వెచ్చము సేయువాఁడ ననె, విప్రముఖంబున మించి కౌష్ఠముల్
దెచ్చి దహించువాఁడ ననెఁ దెంపున నాలవజాతియాతఁ డీ
యచ్చునఁ బల్కు నప్పలుకు లాదటఁ గైకొని యుండు నింతియుఁ. ౧౧
- ఆ. అంతఁ గొంతకాల మరుగ నాయంతి కృ
తాంతుప్రోలి కరిగె, నతఁడు దోన
చచ్చె, నితఁడు ధనము వెచ్చించె, వాఁడు ద
హించె, నేను శల్యసంచయంబు ౧౨

సీ. గంగకుఁ గొని పోయి కలుపుచో గంగ ప్ర
 త్యక్షమై 'నీవు బ్రాహ్మణుఁడ వకట
 తూద్రశల్యములు దెచ్చుట నీకుఁ బాడియే?'
 యనిన నేఁ బూర్వవృత్తాంత మెల్ల
 జెప్పి నాయొడఁబాటు దప్పక యిట్లు దె
 చ్చితి నేమి సేతు నయ్యతివరూప
 మచ్చొత్తినట్లు నా యంతరంగంబునఁ
 బాయ కున్నది మరుజాణములకు

ఆ. దెప్ప మైతి ననుచు తెప్పలఁ గన్నునీ
 రపుడు గ్రుక్కికొనుడుఁ గృప దలిర్ప
 న్గృహయముమీఁద నాగంగ యొకమందు
 వైవ నిది పునర్భవంబు నొందె.

౧౪

క. కీరాంబుధిఁ దఱువఁగ మును
 శ్రీరమణి జనింపఁ దోన శీతకరుండుఁ
 బోరన పుట్టినక్రియ నీ
 భూరమణుఁడు పుట్టెఁ బొలతి పుట్టుకతోడఁ.

౧౫

ఉ. అంత నదృశ్యమై చనియె నాదివిజాపగ, యేను వేడ్క ని
 య్యంతికరంబు పట్టఁ గర మెత్తఁగఁ దా నెడ సొచ్చి దీనితోఁ
 బంతము దక్కి మున్ను ఘనపావకకీలల మేను వైచి యీ
 యంతరమందు నీకుఁ గుటిలాలక నొప్పన చేసి పోదునే.

౧౬

ఆ. వలదు తొలఁగు వెట్టివాఁడ వయ్యెద నీ ల
 తాంగిఁ గదిసితేని యనిన నస్తి
 సంచయంబు పుణ్యజలములఁ గలిపి ప్రా
 ణములు మగుడఁ బడసినాఁడ నేను.

౧౭

ఆ. నానిమి త్తమునను మానిని యిచ్చోట
 బ్రతికె నింతితోడఁ *బరిణయింతు

నబ్బవదనమీద యభిలాష విడిచి నీ

కిష్టమైనయెడకు నేగు మంటి, *

౧౮

వ. అనిన నతం డువరి యాకసంబు దాకి యేమీ కొంకక యింకను నిట్లు
పల్కుమా! నాచేతికొలది చూతుఁ గాని, యని భుజాస్పాలనంబు సేయుచు
నిలిచి యదత్సై: నేనును నాధాతో త్రరీయంబు నడుమునం జుట్టుకొని నెట్టుకొని
యుండితి; నప్పు డీ తనుచుధ్య మధ్యస్థయై మమ్ము వారించి. నామనోనేత్రంబు
లకు మీరిరువురు నొక్కనిభంబు కాని భేదంబు లేదు, వాదంబు దక్కి మన
పురంబునకు నన్నుం దోఁకొని పోయి నలుగురు చెప్పినట్లు పొం డని
పల్కెనంత.

౧౯

క. ఇట్టిద యగు కార్యం బని

గట్టిగ నింతిఁ గొని పోయి కతిపయతిధులం

బట్టజము పొరఁగఁ గోమటి

సెట్టియు నీరెడ్డికొడుకుఁ జెఱి యొకవలనఁ

౨౦

చ కనుఁగొని హర్షచిత్రపులకంబులు మేనుల నివ్వటిల్లి నీ

వనితకునై కదా ధనము వంపన సేయక పాఱఁ జల్లితిం,

బనివడి బేగ కట్టియచు బండ్లకుఁ బూన్చితి నంచుఁ దారు చే

పినపను లుగ్గడించుచును శీఘ్రగతిం గదియంగ వచ్చినఁ

౨౧

ఉ. 'చేరకుఁ డింతి నెవ్వఁ డిటు చేరినఁ బ్రాజముమీద వచ్చు నం

భోరుహసంభవాన్వయుఁడు పూజ్యుఁడు గాన సహించి యుంటిఁ గా

కారయ నన్య లెంతటిబలాధికు లైనఁ దృణీకరింపనే

మీర లెఱుంగ రిట్లు పులిమీసల నుయ్యల లూఁగ వచ్చునే.'

౨౨

క. అని యా రాజకుమారుఁడు

కినిపి పలికె; నపుడు వారికిని మాకును నీ

వనితకు వాదము ముదిరినఁ

జని చెప్పితి మప్పురంబు సభవారలకుఁ.

౨౩

వ. చెప్పిన విని యాసభాసదు లందఱు నొండొరుల మొగంబులు చూచి యిముడి
మాచేతం దీరదు, తత్పురంబునమీపంబున నొక్క రాజుర్ని యున్నవాఁ డతని

చేతఁ జక్కనగు, నందుఁ బొందనిన మిమ్ముఁ గాన వచ్చితి, మని యంత
వృత్తాంతంబును జెప్పి యవ్వీప్రండు మఱియు నిట్లనియె, ౨౪

క. 'మానలువుర వర్తనములు
పీను లలర మీరుఁ దొలుత వింటిర కాదే
యీనారీరత్నము మా
లో నెవ్వరి కర్హమగుఁ * దెలుపరే కరుణఁ.' ౨౫

మ అని భూదేవుఁడు పల్క వంజరనరేంద్రాధీశ్వరుం *దేనుఁ జె
ప్పిన మీ రందఱు సమ్మతించెదరె, యీ బింబోషి మీలోన నొ
క్కని సొ మ్మయ్యెడిఁ గాన మాన రితరుల్ కామాతురస్వాంతులై
పెనఁగం బడ్డ నమంద మయ్యెడుఁ జూడీ పెన్పొరులై' నావుడుఁ. ౨౬

క. వినుతయశా! తగవునకుం
జని యోడిననరుఁడు ముదిపి చచ్చిన వగవం
బని లేదు బుద్ధిమంతుల
కనునానుడి వినమె యింత యన నేమిటికిఁ. ౨౭

తే. మీరు నిఖిలార్థవేదులు మీరు చెప్పి
నట్లు గా దని త్రిప్పంగ నగునె మాకు
ననుచు నందఱు నేకవాక్యముగఁ బల్క
వారిదెసఁ జూచి యా రాజవల్లభుండు, ౨౮

సీ. పూఁబోడి నెక్కటిఁ బుట్టించుటకు హేతు
వైతి గావునఁ దండ్రి వగుదు విప్ర!
వనజాక్షి పుట్టుతోడన నీవుఁ బుట్టితి
కాన సోదరుఁడవు క్షత్రియుండ!
యువతి యీల్గినఁ బూని యుత్తరక్రియలు సే
యుటఁ దనూజుఁడవు వైశ్యుండ! నీవు
లలనకు నున్నకాలము కూడుఁ జీరయు
నడిపి చచ్చినఁ గట్టె లిడుటఁజేసి

తే. నీవు భర్తవు గాఁదగుఁ జూవె శూద్ర!'

యనుచు వివరించి చెప్పిన యతనిమాట
విని రయంబున శూద్రుండు వికచపదనుఁ
డగుచు నయ్యింతిఁ జేపట్టె నాక్షణంబు

౨౯

చ. కనుగొని యున్నమువ్వురును గామశరానలత ప్రచిత్తులై
కనలుచుఁ బోలుఁ బోల దని కాన కితం దొక కాఁపువాని తే
మని కొనిపోయి నిష్కరుణుఁడై నవపల్లవకోమలాంగిఁ గ్ర
క్కునఁ దగ నిచ్చె మానికముఁ గ్రోఁతికి నిచ్చినమూఢు కైవడికి.

౩౦

తే. ఎంత చెప్పిన నావగింజంత భూతి

పూయువానికి గుమ్మడికాయయంత
వెట్టి గల వను నార్యోక్తి వినమె తొల్లి
యితని యవివేక మది వేఱె యెన్న నేల

౩౧

చ. అదియునుఁ గాక పేరడవులందు మృగంబులఁ గూడియున్నపెళ్
ముదుకవి కెట్లు పుట్టుఁ దుదిముట్టిన నాగరికంపుఁజందముల్
వదలక తోడఁ జచ్చుట, సువర్ణము దానముసేత, ప్రేతరా
ట్నదనము చొచ్చి యున్ననతిఁ జయ్యనఁ దెచ్చుట యెందుఁ బోయెనో.

౩౨

త. మోపెడు *కట్టెలఁ గాల్చిన

కాపే యర్థుఁ డగునటె జగన్మోహనలీ
లాపరిచయద్వగీప్తి
వ్యాపారాపాంగ మైన యంగనఁ గవయక.

౩౩

చ. అని కోపోద్రేకంబు సైరింపం జాలక యాపెద్ద సుద్దేశించి 'యోయీ! నీవు
మావేడ్క చెఱిచితివి గావున వనితానిమి త్తమై వహితపుండవు గ' మృని
బ్రాహ్మణుండును, పీదయితకు నీవు భ్రాతవు గ మృని క్షత్రియుండును, నీ
కళత్రంబునకు నీవు పుత్రుండవు గ మృని వైశ్యుండును శాపంబు లిచ్చిన
నెడ సొచ్చి యాశూద్రుండు వారి కి ట్లనియె.

౩౪

క. "ఓహో! యిటు సేత గురు

ద్రోహ మగుట గాన నేరరుం గదె 'కామాం

ధోహీ స పశ్య' త్యను పలు

కూహింపంగ నిర్భి మయ్యె నుడిగి మిచేకా.

౩౫

తే. ఇచట మీ రిచ్చుకాపంబు లెన్ని యైన

నాక కానిండు, సత్యవ్రతై కశీలు

డితఁ డనపరాధిఁ డగు క్షమియింపుఁ" డనఁగ

నతని వారించి వారి కి టనియె విధుఁడు

౩౬

అ 'రాముకునకుఁ బాపకర్మన, కవివేదె,

కవనిపతికిఁ, గోపవివశమతికి,

మదవిజ్ఞంధితునకు, మద్యపాయికిఁ, గ్రూర

చేతసునకుఁ దగవు చెప్పఁ జనదు.

౩౭

వ అదియునుం గాక సకలద్వంద్వంబులు విడిచి సమలోష్ఠకాంచనుండనై యుండియు మీతో భాషించినదోషం బూర కేల పోవు, నైనను మీకు నాచెప్పినట్లగుంగదా యని వాలాయించి యడిగినప్పు డియ్యకొని యిప్పు డిటు చేత నా భాగ్యంబు కాక మీ రేమి సేయుదు రోపితి రేని కాపంబులు క్రమ్మటింపుండంతకు శస్త్రులు గా రేని యూరక పొం' డనిన వారు 'తండ్రి' వేసరినవాడు వెలుంగుమీఁద పేన్నీళ్ళుచల్లినట్లు నిలు పోవక పలికితిమి గాక నిన్ను శపింప మే మెంతవార' మని యుపవారోర్తులు పలుకుచు దుస్సి పోయిరి గాని కాపంబులు మరలింప నోప రైరి; శూద్రుండు నతనిచేత ననుజ్ఞాతుండై యీసతియుం దానును నిజగృహంబునకుం జనియె, మఱి కొందొకకాలంబు ననుటయు నొక్క నాడు

౩౮

క. ఆవనమున కొక భూపతి

భావ మలర వేఁట వోయి ప్రత్యక్షభివా

సింహిఁడో యన నొప్పెడు

నాపంజరుఁ గాంచి నక్షుండై యచ్చోటకా.

౩౯

౬ కొందొకసేపు తద్విధులగోష్ఠి సుఖింపుచు నుండి యీన్యపా

లుండు మహానుభావుఁ డని లోకమువారిలు చెప్ప నెప్పుడుకా

విందును మిన్ను నాకు నిదె నేడు నిదర్శన మయ్యె నన్ను నీ

తండు గృతార్థుఁ జేయఁదె ముదంబున మత్పరి కేగుదెంచినకా.

౪౦

- వ. అని తలంచి, ౪౦
- క. ఆతనిఁ దనపట్టణమున
కాతతభక్తిఁ గొని పోయి యతనికిఁ బరివ
ర్యాతంత్ర మొనర్పఁ దనూ
జాత సునుప నతివివాతసదనమునందుకా ౪౧
- క. ఆరాజుచేత నతఁ డటు
లారాధితుఁ డగుదు నుండె, నంతట నొకినాఁ
డారామారత్నము దన
చేరువ మెలఁగంగఁ గోర్కి చిగురొత్తుటయుకా ౪౨
- వ. విప్రాదీకంబగు విటత్రయంబువలన నైన శాపంబులు దన్నుఁ బ్రేరేప *నాగోతి
నతిప్రీతిం జూచి వ్యంగ్యరీతి నతం డిట్టచియె. ౪౩
- క. పెక్కుఁదెలుంగుల నా కి
త్రైక్కుడు పరిచర్య చేసె దీ వేస్పడు నిం
కొక్కటియ సుమీ కడమం
జిక్కినయది తెలిసికొమ్ము శితాంశుముఖీ ! ౪౪
- చ. అనవుడుఁ గేలు మోడ్చి వినయంబున నిట్టను నాలతాంగి 'మ
జ్జనకుఁడు మీపదాబ్జములు చల్లన కాన భవత్సమీపమం
దునిచిన సున్నదాన మఱి యొం డన నేరక సన్మనీశ్వరా !
కనుఁగొన సర్వముం గడమ గాక యొకం డని చెప్ప సున్నదే. ౪౫
- ఆ ఏను బాల నగుట యెఱుఁగరే నాయందుఁ
గడఁగి కొఱత లెన్నఁ గలరె మీరు
నోలిఁ దప్పు లైన నొప్పులుగాఁ జూడుఁ
డిట్లు లవధరింప నేల యనఁఁడు : ' ౪౬
- ఉ. నావుడుఁ జెక్కు మీటి 'నలినస్ఫుటబోచన : మాట లేల నీ
యౌవనలక్ష్మికికా భటుఁడ నైతి, ననుం గరుణింపు' మంచు వాఁ
డూవిశులూరుచుం బలువ నుత్పలగంధియు 'నోమహాత్మ : నీ
కీవిధ మెట్లు చొప్పడియె నే నొక బ్రాతియె నీదు కోర్కికికా. ౪౭

ఉ. కన్నియ నేను ధర్మగతి గామి యెఱింగియు నిట్టు లానతీఁ
జన్నె ?' యనఁ 'లతాంగి ! యిది క్షత్రియవంశమునందుఁ జెల్లు, నా
కిన్నియుఁ జెప్ప నేల నను నేల గదే !' యను వంజరుండు ; ము
న్నెన్నఁడు లేని నింద యిది యెట్లగునో యని తూలు బాలయుఁ. ౪౯

ఉ. కొమ్మపదారవిందములకుం బ్రణమిల్లె విభుండు, మేనఁ గం
పమ్ము దలిర్ప నప్పడఁతి 'పాపము గట్టకు పార్థివేంద్ర ! నీ
విమ్మెయి నిష్ఠ వేగపడి యీలుపుపెం పెడలించి పోవఁగాఁ
విమ్మటిమాట కోర్వ ననుఁ బెండిలిగ మ్మటు లైన మే లగుఁ. ౫౦

వ. అనిన నతం డిట్లనియె. ౫౧

క 'ఇది గాంధర్వవివాహము
సుదతీ : మన కిప్పుడు సాక్షి సూర్యుడె' యన 'నో
ముదుకఁడ : నీకొద దీతిన
వదలెద పే నొల్ల' ననుఁ బ్రవాళాధరియుఁ. ౫౨

క. 'ఏ నేల నిన్ను వదలుదు
మానిని ! యనుమాన ముడిగి మన్నింపుము, నా
చే నొకశపథము గొను ' మని
దానియడిగినట్ల చేసె ధరణీపతియుఁ. ౫౩

వ రైతెరింగున నత్తెటవచిత్తంబు మెత్తం జేసి చిత్తజనుఖకేళిం దేలి యుండం
దనివి వోక యాకన్నియ నెత్తుకొని పరదేశంబున కరిగి యొక్క వివిక్తిదేవా
లయంబునందు నయ్యించవడున నునిచి, గ్రాసార్థం బాసమీపగ్రామంబునకుం
జనిన నంచొక వారనారీపరివారిక వచ్చి పరిణతవయస్కుం డయ్యు వళితపలి
తంబులం దొరయక తరుణవయస్కుండ పోలె నున్న యన్నరనాథుం జూచి
'మాయక్కి యెక్కడనేని యొక చక్కనివాఁడు గల్గినం గాని కేవలనర
మాత్రుల నెల్ల నంగీకరింపదు, నేఁ డితనిం జూపి యమ్మచ్చెకంటిచేత మెచ్చు
పడయును, సని తలంచి యతనిం దోడ్కొని పోయిన. ౫౪

ఉ. ఆతనిఁ జూచి వేశ్యయుఁ దదాగమనోచితభాషణాదులం
బ్రీతునిఁగా నొనర్చి యధరీరృతమన్మథుఁ డివ్విటుండు నేఁ

దీతఁడు నాకుఁ జొప్పడునె యే విల వింతకృతార్థ మౌదునే
నాతికిఁ జారుభ ర్తయ ధనంబులు సొమ్ములు వేయునేటికిఁ.

౫౫

ఆ. ఇతనిఁ దడవు గాఁగ విచ్చోట విలువను
వీని మనసులోని వింతదనము
పాయఁ ద్రోవ వేయుపాయంబు గలదోకో
యుచితభంగి యయ్యునుండవలయు.

౫౬

క. అవి తలఁచి వెండి పలకయుఁ
గనకపుసారెలును రత్నఖచితములై పే
ర్చినపాచికలును దెప్పిం
చి నృపోత్తము నెత్తమాడఁ జీరిన నతఁడుఁ.

౫౭

క. సీతోద నాడఁ దీరదు
నాతీ ' నానాతి నేఁడు నావెంట నతి
ప్రీతిఁ జనుదెంచి శ్రాంతిస
మేతయగుచు నొంటి నున్న దేఁ బోవలయుఁ.

౫౮

క. అనిన విని సీకు విప్పుడు
వనితలు లే రనుట గాదు, వచ్చినపిదప
న్యనసార విష్టసుఖవ
ర్తనముల నొక్కింతసేపు దడయుట కీదే.

౫౯

క. పోయెదవు గాని రమ్మవి
యాయంబుజనేత్ర దన కరాకర్షణముం
జేయుడు నొం డన నేరక
కాయజునురిగోలఁ దగులు ఖగమును బోలెఁ.

౬౦

వ. దానితో నెత్త మాడఁ గడంగిన.

౬౧

క. దశవిధముల నెత్తంబుల
శశిముఖి యే నెత్త మడిగెఁ జయ్యన నది త
ద్వశ మగు ద్యూతవిధిజ్ఞులు
ప్రశంస యొనరింప నానృపతి లజ్జింపఁ.

౬౨

- ఉ. ఓటమి పుడవ వైచుకొని యూరక పోపుట యెత్తు సాల ది
య్యాట యవ్యముం గెలుతు నంచుఁ జలంబున నాడు, నాడి యా
యాటయు నోడి, నోడి యురియాడు నిజాంగన యున్నయున్నికిం
బాటలగంధిరో గెలువఁ బాటయి యుండమికిఁ విభుం డెడఁ. ౬౩
- వ. ఇవ్విధంబున నమ్మహిపాలునకుఁ గాలవిడంబులు సిద్ధించె, నంతఁ జొరకాంత
యొకితై యొక్కి పనివెంట నారాజపుత్రి యున్నదేవాగారంబునకుం బోయి.
- క. పూచినతంగెడు వోరె మ
రీచి నిమిషమణిగణస్ఫురిత భూషణి
లాచాతురీ జెలు వొందెడు
నాచపలాక్షిఁ గని యమ్మతాత్మిక యగుచుఁ. ౬౪
- ఉ. ఎక్కడనుండి వచ్చె నొకొ యీనవనీరజకోమలాంగి తా
నిక్కడ నొంటి నుండఁ గత మెయ్యదియో శశిమౌళి మాళిపై
నెక్కినయేటితోడఁ గలహించి హిమాద్రిజ యల్లి వచ్చి యీ
చక్కటి నిచ్చెనో, యసుచుఁ జప్పుడు సేయక డాయఁ బోయినఁ. ౬౫
- అ. చెదరి చూచు లేఁడికొదమహాపులఁ గీడు
పలుచునచ్చి తనదు మెఱుఁగుఁజూపు
లడర నెమరు పచ్చి యప్పొరకామిని
తోడ నిట్ట లనియొఁ చోయడాక్షి. ౬౬
- కి. ఎందుల దానవు ? వెలది ! న
నుం దా నిట కించి మన్మనోనాయకుఁ దే
గెం దడపు గలదు, రాఁడే
చందమొ కావున గదా యివట నెచ్చోటఁ. ౬౭
- మ. హరవిద్వేషము చక్కి మన్మఘడు రుద్రాక్షంబులుఁ భూతియుం
బరగం దార్చి తదీయసత్కృపకుఁ దాఁ బాత్రుండు కాఁ బూని ను
స్థిరధర్తిం జరియింపఁ జొచ్చెనన నక్షీణద్యుతిం బొల్పు నుం
దరదేహుం డతఁ దేమి యయ్యెనొ కదా ! తల్లి ! తలం కయ్యెచుఁ. ౬౮
- చ. అనుచు వివర్ణవక్త్రీ యగు నానృపపుత్రిక నూరడించి 'కా
మిని ! యొకదిక్కు చన్నతుది మిన్నక క్రమ్ముట వత్తు రమ్మ ! పో

యినపని గాక , భానుఁ డదె యిమ్ములఁ బిచ్చిమవార్ధికిఁ రయం
బునఁ జనుచున్నవాఁడు తమముం గదుఁ దెల్లగు నింకఁ దైవయిఁ. ౭౦

క. చోరులు వత్తురు గాదే
క్రూరమృగావళులు వచ్చు గుడిలోపల నీ
వీరేయి యొంటి నున్ని వి
చారముగా దరుగుదెమ్ము చయ్యన నాతోఁ. ౭౧

చ. ఎదురుగ వచ్చు నీదు హృదయేళుఁడు, నంతకు రాక తక్కినఁ
సుదతి : మదీయగేహమున సు స్తి వహించుట భార మైనఁ గాం
చెద నతఁ డెందు నున్న నని చెచ్చెర నచ్చపలాక్షిఁ గొంచు న
మ్ముదునలి యేగె నంత నృపముఖ్యుఁడు వచ్చి యదృష్టభార్యుడై ౭౨

ఉ. చిత్తము జల్లన న్నిగులఁ జేడ్పడుఁ, బెద్దయుఁ గన్నునీరు చే
నొత్తుదుఁ జూచు నలైనలు, నూరక యిట్టును నట్టుఁ బాటు, నె
లైత్తి పొరిం బొరిం బిలుచు, నెవ్వరు పల్కిన నాలకించు, డ
గ్గుత్తిక పెట్టు నెట్లగు నొకో యను, నెక్కిడి కేఁగెనో యనుఁ. ౭౩

ఆ. ఏను బోయి తడవుగా నున్న నబల యి
చోచ్చట నాకు నెదురు చూచి చూచి
యొంటి నుండ వెఱచి యూరిలోనికిఁ బోవఁ
బోలు ననుచు మఱియుఁ బోయి వెదకు. ౭౪

అ. నిప్పు ద్రొక్కినట్లు నిలువఁ డెచోచ్చటను,
నాఁడుముసుకుఁ గని మహాశతోడఁ
గూడఁ బాటి తేటకొనఁ జూచి, య
ప్పొలఁతి గాకయున్న బుల్లవడును. ౭౫

చ. పలుమఱుఁ దన్నుఁ జూచి మఱి పౌరజనంబులు వీఁగి వెట్టి నా
నలయక వీధులందు నిటు లాటడిఁ ద్రిమ్మరుచున్నయమ్మహీ
తలపతివంద మంతయును దా విని తొల్లిటి వారకాంతయుఁ
వెలయఁగ నాతనిం బిలిచి వేగ వివేకము నివ్వటిల్లఁగఁ. ౭౬

క. ఉపవారోక్తుల నాతని
యుపతాపము డిందుపఱచి యొయ్యెయ్యనఁ దా

నువగూహనాదిసుఖముల

నవరిమితప్రీతుఁడేయ నతఁ డట్లుండెన్

౭౭

ఉ. అక్కడఁ బేదరాలినిలయంబున నాన్వపపుత్రి నెవ్వగం

బొక్కుచు మేర లేని తలపోతలఁ దూము నుండఁ నొక్కనాఁ

డక్కమలాక్షిఁ గన్గొనియె నప్పుర మేకెడు రాజసేవకుం

డొక్కఁడు . వాఁడు పోయి యది యున్నతెఱిం గెఱిగించె భర్తకున్.

౭౮

అ. అవధరింపు దేవ! యయ్యంబుజానన

యొప్పు చూడ నేత్రయుగము చాల,

దాలతాంగిగుఱము లభినుతింపఁగ నొక్క

జిహ్వ చాల దేమి వెప్ప నింక.

౭౯

క. అవ్వనశాయతలోచన

యెవ్వరిసొమ్మై పరించు నివ్వరుమతిలోఁ

బువ్వియరుఁ డతఁడ కొకొకఁ

డవ్వల మది కలఁదె' యని మహాశగఁ జెప్పెన్.

౮౦

క. ఆరాజు వానిచే నటు

లారాజీవాయతాక్షియౌవనవిభవం

బారఁగ విని మడనాస్త్రవి

దారితహృదియుఁ డయి తగవు తలఁపని మదితోన్.

౮౧

క. ఆవడఁడిఁ విప్పి తెం డని

పై పై టాతికలఁ బనుప భయ మందుచు 'నో

పాపపుడై వమ! తుది న

న్నీసాటులఁ బడఁగఁ దెచ్చితే యిచ్చటికిన్.

౮౨

ఉ. చల్లనిఁ పండ్రిఁ దాసి కులధర్మము చూడక వెట్టదాననై

యిల్లును బట్టు డించి యిటు లేటికి వచ్చితి? వచ్చి మన్మనో

వెల్లభు నిందుఁ గోల్పడితి, వాఁ డిటు వెప్పుడు వచ్చు? నింతలోఁ

గల్గిరిబ్రహ్మ యేది గతిగా నొనరించెనొ యేమి చేయుదున్.

౮౩

క. ఈన్మపతి పాపరర్కుం,

దే నీతనినమ్ముఖమున కే మని పోదున్,

మానము వెలి యగు ప్రాణము
మానినులకు నేమి బ్రాతి మహి నూహింపకా.

౮౪

క. అని తలఁచి యబల దూతీ
జనముల కిట్లనియె ' గొంత సైరణ వలదే
కనుమఱుగు లేక యూరక
తన వలసినచోట్ల మెఱుగుతరుణులు గలరే.

౮౫

ఉ. ఎప్పుడు ప్రొద్దు గ్రుంకెడినో యించుక సైపుఁడు మీన్మపాలుతోఁ
జెప్పుఁడు వేగ మెల కడుఁ జేరువ నున్నది కార్య' మంచుఁ దా
నప్పని కియ్యకొన్నయటు లాడినఁ బోయిరి వారు , నాటిరే
యప్పటుబుద్ధిబుద్ధియుతు లాదట మెచ్చఁ దొఱంగె దేహముకా.

౮౬

క. పుడమి నపప్రధ యగునెడఁ
బడతికి దేహంబు విడువఁ బాడియ కాదే
నడి కంచెఁ జావు మే లను
నొడువు పురాతనము గాక నూతనపదమే.

౮౭

వ. ఇట్లాసతి మృతి పొందుట విని యమ్మనుజేంద్రుఁ ' డిది యెట్టి పతివత్రయో
కాక నాచేసినదౌర్భ్యంబునకు లజ్జించి ప్రాణంబు బుజ్జగించె' నని పశ్చార్తా
పంబు నొందుచు నెట్లకేలకు నారాత్రి గడపి మఱునాఁడు దానికి నగ్నిసంస్కా
రంబు సేయ నియాగించె . నా వృత్తాంతంబుఁ గర్ణాకర్ణినాకర్ణించి వంజరుం
డది తన యింతియ కాఁ బోలు నని యాందోళించుచు వచ్చి చూచి నిశ్చయంబు
బగుటయు శోకాక్రాంతుం డయి.

౮౮

బ ' నలినదళాక్షి ' నీవు నలి నావెనుకం జనుదెంచి నాకుఁ బే
రెలమి యొనర్చి తిప్పు డిటు లీ వమరావతికిం జనంగ నే
నిలుచుట పంతమే, యిపుడు నీవెనుకం జనుదెంతు ' నంచుఁ బో
రులు వెఱఁ గందఁగా నుతీకె స్రుక్కుక వంజరుఁ దాచితాగ్నిలోకా.

౮౯

వ ఇట్లావిప్రశాపంబునకు ననురూపంబుగా నతండు మృతుం డగుటయు, నా
వేశ్యయు ' నానిమిత్తంబై కదా వీ రిరువురు నిట్టై ' రని తాను నయ్యగ్ని
యందు కూలె; నమ్మువ్వరి మరణంబులకుం గారణంబై యుండి యే నూర
కుండుట ధర్మంబు గాదని దాసియుం దదనుగమనంబు చేసె నంతయు విని

క. ఆరా జచ్చెరు వందుదు

నారాజనరోజములు యెప్పుడు గంగా

వారి గలిపి రం డని తన

వారిం బనుపంగఁ బోయి వారును నొకవోక.

౯౦

వ. ఒక్కవిప్రుండు పెద్దకాలంబు దేవి పురశ్చరణంబు చేసి తత్ప్రసాదంబున
సంజీవని వడసి యుండుట యాత్మపరంపరవలన నెఱింగి యతని యున్నెడ
కేగి తదురెఱంగు చెప్పి 'విప్రా' నీవు పెద్దయు నాయాసపడి గడించినదివ్య
వస్తువునకుం దాత్కాలికంబై యత్యంతసుకృతప్రదంబగు ప్రయోజనంబు
సిద్ధించె, వీరలప్రాణంబు లెత్తు మిదియ నీదగు నౌషధంబునకు నిదర్శనంబు
నగు' నని ప్రార్థించిన నతం డట్ల చేసెన.

౯౧

క. తారయు జ్యేష్ఠయు లక్ష్మీయుఁ

దారాధీశుండు నెవ్విధంబున దుష్టాం

బోరాఁ బుట్టి రట్టుల

యారమణులు నతఁడుఁ బుట్టి రౌషధశక్తిక.

౯౨

ఆ. ఇట్లు పుట్టి యతనియింతి మన్మథవికా

రావలోకినంబు లడర నతని

చెట్ల పట్టఁ బోవఁ 'బట్టరు పట్టకు

పొలఁతి నీకుఁ దోడఁబుట్టు నైతి.

౯౩

వ. న న్నింకి పరించుట యుచితంబు గా యారకుండ' మనిన వెఱుగుపడి యుండె
నంత నవ్వేళియు నాలా గె ట్లనిన నతండు దాని కి ట్లనియె

౯౪

క. 'ధర్మాధర్మపథంబుల

మర్మ మొకని కొకఁడు చెప్పుమాటయ లోకం

బర్కిరి గొని రెలియ వలదె

కిర్యాకర్మైకయుక్తి గనియెడుపనికిక.

౯౫

క. మదిరాక్షి! వినుము నీవును.

మదంగనయు, దాసియును నమంబు సుమీ! నా

హృదియమున' కిప్పు డనవుదుఁ

బొదలెఱుఁపమున రాజపుత్రిక పరికె.

౯౬

వ. ఏ మే మీ గ్రుడ్లు దింటయుం గాక గూ డెక్కి కూసెద వీ వేశ్యయు దాసియు
 నీకన్నుల కెంత ప్రియ మయిన నయిరి కాక నాకు సవతుగా నిట్లు పలుక నెల్లు
 నో రాడె? నీవు నన్ను వరించునప్పు డన్యకాంతానంగమంబు సేయ కుండు
 టకును, నన్ను వదల కుండుటకునుం జేసినశపథంబును గాడు పఱచితి,
 పాపకర్ముఁడా: నీవు శుద్ధాత్ముండవైన నిన్ని యలజ శ్మేల వచ్చు' నని
 నిషేధించి పలికి యంత నిలువక.

౯౨

క. విందుము బొంకెడుపురుషునిఁ
 జందాలుం డనఁగ నీవు క్షత్రకులుఁడవై
 యుండియు బొంకితి గావునఁ
 జందాలత నొందు ' మనుచు కాపం బిచ్చెన్.

౯౩

క. అన వంజరుండు 'వనితా'
 నిను గదిసిన నట్ల యగుదు, నీవును ననుఁ జే
 రిన నట్టులు కావలదే '
 యనుచుం బ్రతికాప మిచ్చినట్లుగఁ బల్కెన్.

౧౦౦

అ. పలికి తపము సేయుతలఁపున వనభూమి
 కరిగె, నదియు నొక్కయడవి కరిగెఁ,
 జూచి వేశ్య వనరుచును బోయె నింటికి
 వాసి తనదువెంటఁ దగిలి రాఁగ.

౧౦౧

వ. మఱియుఁ గొంతకాలంబునకు నొక్కనాఁ డవ్వంజరుండు నిజానుష్ఠానంబులు
 దీర్చి వన్యఫలంబు లనుభవించునప్పు డం దేమి విశేషంబు సోఁరెనో మస్త
 కంబు మొదలుకొని సకలావయంబులందును నొక్క పొర యూడి సర్పంబు
 కుటుసం బూడినట్టైన షణ్మాసమాత్రబాలుండై బాలలీలల మెఱయించుచుండ
 నంత నతనికాంతయు దైవవసంబున నాపైత్రోవ నరుగుచుండి యతనిం
 బొడగని పీఠెవ్వరివాఁడో, పీని తల్లిదండ్రు లె క్లే మైరో, యామిష్ఠాంబు
 పక్షిరాక్షసులం దెవ్వ రేని పీనిం గొని పోయి పోయి చేతప్పి పడవై విరో,
 కాక యిందు రాకకుం గారణం బేమి యని నలుదిక్కులం బరివరించుచు నెత్తు
 కొని యురంబున నొత్తుకొని.

౧౦౨

- క పే నెంతయుఁ బులికింపం
గా నప్పుడు ప్రాణనాథుఁ గొంగిట నిడిన
పై న, మది సంశయించుచు
వానిం గొని పోయి పెంచె వనిత ముదమునకా. ౧౦౩
- క. దినదిన మొక్కొక కిళగాఁ
దెనుపొందెడువంద్రుమాడ్కిఁ బెరిగె నతం డే
దెరిమిది దినములనాటికి
మరిసిజురై పడి నతిసుకుమారాకృతితోకా. ౧౦౪
- వ. ఇట్లు నయ్యోవనుండై యావనితపై నివ్వటిలు తనకోర్కి వితర్కించి దాని
కిట్లనియె ౧౦౫
- ఉ మాతివు నీవు, నిన్నుఁ గని మానన మారయ నేమి పాపమో
నాతి! యభర్మలక్షణమునం జొరఁ దాటెడు నోజ లేక, నా
కీతలఁ పేల పుట్టె నొకా యేగతి నేగుదు నొక్కొ నావుడుం
జేరులు మోడ్చి యవ్వనిత వెచ్చెర నిట్లని వల్కె వానితోకా. ౧౦౬
- ఉ. నీవు భిరుత్వ మొంది యవనిం బడి యుండఁగ నెత్తుకొన్నమ
చ్చావము నిట్లయై వెఱఁగుపాటు జనింపఁగఁ దెచ్చి పెంచితిం
డేవ! నిజంబు చెప్పుము. మదీయమనోహరుఁ డైన వంజర
కైవిధు నట్ల రోడెదవు కావు గదా యనుమాన మయ్యెడుకా. ౧౦౭
- ఆ. అనిన నరఁడు చెప్పి యనుమాన మేటికి
వంజరుండ నగుదుఁ గంజనయన!
వెడలఁ బడిరిఁ బొమ్మ విప్రదులగువారి
ఝూఁడుశాపములను ముక్తి పడసి ౧౦౮
- వ అనిన నయ్యతివ వాని కిట్లను, 'విప్రదులనువా రెవ్వరు? వారు నిన్ను
శపింపం గారణం దేమి? నీ విప్పుడు శాపవిముక్తుండ నైతిం బొమ్మనుట
యేమిటంజేసి : యనిన నవ్విటచతుష్టయంబు వనితావాదనిమిత్తంబునం దన
సమ్ముఖంబునకు వచ్చుటయు, దానుఁ దీర్చినతగవు శూద్రునకుఁ దక్కఁ
దక్కినముప్పురకు నసహ్యం బైనం గోపించి, శాపంబు లిచ్చినతెఱంగునుం
జెప్పి మఱియు నిట్లనియె, ౧౦౯

- క. నీతోడఁ జచ్చి క్రమ్మఱ
నీతో జన్మించి పిదప నీవు పెనుపఁగా
నీతనయుఁడ నై పెరుగుట
నోతరుణి! త్రిశాపము క్తి నొందితి నంటిన్, ' ౧౧౦
- క. అని చెప్పుదు నెట కేనియుఁ
జన నుద్యోగించురాజన త్తముఁ గని య
వ్వనిత మది బెదరు గదుర న
తని కి ట్లను మోమునందు దైన్యము దోఁపన్. ౧౧౧
- క. ' రుషగర్భంబునఁ బొడమిన
రుషకేతునిఁ గాంచి సంతనము నొందినయా
రుషకేతువనితఁ బోలితి
రుషకేతునమాన! చూడు సత్కృప నన్నున్ ' ౧౧౨
- వ. అని తొల్లి మన్మధుండు విటలనేత్రు నేత్రవహ్నివలన సమసిననాఁడు శరమా
యాడంబరుండగు శంబరుం డంబరమార్గంబునఁ బటతెంచి తత్సతీయగు రతి
నతిత్వరితగతి నెత్తుకొనిపోయి యంతఃపురంబున వైచుకొనిన నది మాయావతి
యనుపేరం దత్సంగతం బొక్కటియు వెలిగాఁ దక్కటివను లన్నియుఁ దాన
యనుసంధించుచు, స్వసంకల్పకల్పితయు స్వమూర్తినదృశయు నగునొక్క
కృతకవనిత సతనికోర్కి దీర్ప నప్ప టప్పటికి నియోగించుచుఁ దన పాతి
వ్రత్యంబునకు హాని లేకుండ నిట్లు చరించుచుండఁ బెద్దకాలంబునకు ద్వాప
రాంతంబున నఖిలభువనావనగుణభ్రాజిష్టుండగు విష్ణుండు కృష్ణుండై పుట్టిన
సప్తజ్యోత్స్నానికి రుక్మిణీదేవికిఁ గాముండు ప్రద్యుమ్నుండై పుట్టుట శంబరుం
డెఱింగి యాశీశువుం గొని పోయి సముద్రమధ్యంబున వైవ నొక్కమీను
మ్రుంగె, నది యొక్కపేఁటకానిచేతం దగులు వడి యాశంబరునకు వాఁడు
కానుకగాఁ దెచ్చి యొప్పింప మాయావతిచేతం దణుగంబడునప్పుడు శుక్తి
మధ్యంబునం బొల్చు ముక్తాఫలంబునుం బోలె నాఝుషజరరకుహారంబున
సున్నబాలునిం గని యతని గూఢవృత్తి నెత్తుకొని పోయి యద్దేవి రహస్య
ప్రదేశంబున నునిచి పెనుచుచుండ నతండు సంప్రాప్తయౌవనంబునై శంబరు
వధియించి శంబరారి యనుపేర నిజనతీయోగసౌఖ్యంబు లనుభవించుచుండుటఁ
జెప్పు నప్పురాతనకథారూపంబు దీపింప నాడిన నతం డి ట్లనియె. ౧౧౩

- ఆ. 'నరినవదన' యల్లనాడు నీ వాడిన
మాట మఱచి తెల్లు మాలతనము
వచ్చు నన్నుఁ జేర వచ్చిన నే నింత
కోర్వ నింక నూరకుండ నిమ్ము. ' ౧౧౧
- క. అని యతఁడు విడియ నాడిన
'ననఘా : యింతనెగు లైన నతులితనత్యం
బున కుపఘాతక మయ్యెడు
పని కొడఁబడుదురె వివేకపరిణతు తెందుఁ.' ౧౧౨
- ఆ. నన్ను వదలరుండ మున్ను చేసినబాసఁ
దలఁప వైతి గాన దానఁజేసి
సౌలసి నిన్ను నట్లు పలికితి నీవు నా
వలుకు లింత యెగు పట్టఁ జనునె ? ౧౧౩
- వ. అది యట్లుండ నిమ్ము. ౧౧౪
- మ నరకం వైనను నాక మైన మది నానందంబు గావింపదే
పురుషుం డింతియుఁ దానుఁ గూడి చనినం భూమీశ ! వందాలదు
స్తరభావం బది నాకు నీకు నమమై సంధిల్లఁ ; భ్రారబ్ధముల్
పరిభోగం బధికంబు లౌ పెఱుఁగవే పౌరాణికప్రోక్తిమై. ౧౧౫
- క రాపుర మన మెత్తైనను
వై పృథుపంచేసి బ్రతిరెదము గాని ధరి
త్రీవర : నాచోరిక వృధ
గావింపరు ' మనుమ మ్రొక్కెఁ గన్నీ రొలుకఁ. ౧౧౬
- చ నృపతియుఁ దక్కిరూపాలము నెమ్మిఁ గమంగొని యాత్మఁ దద్దయుం
గృహ విగురొత్త నాశముఖిం దగఁ గొఁగిటఁ జేర్చి మేన ద
ట్రపుఁబులర్చి జనింపఁగఁ దొడంగి మనోభవకేశిఁ దేర్చె. నా
నెపమున నంత్యదాకృతులు నెట్టనఁ దార్చిరి వార లిద్దఱుఁ. ' ౧౧౭
- ఉ నాపురు విద్రుఁ డిట్టి లను నాకమహానదితోడ ' వంజరుం
దాల మూఁడునృముల యప్పటఁగోరెను యుష్మదీయసే

వావిమలాత్ముఁ డట్టె, తుది వారక శాపము లంది యిట్లు లే
లా వివిధంబు లైన వ్యధలం బడఁజొచ్చెఁ దపంబు పెంపఱఁ? ' ౧౨౧

చ. అనిన 'నతండు ముక్తి వడయఁ సమయం బరుదెంచెఁ గాన యా
తనికిఁ బురాకృతంబు లగు దాచుకర్మము లొందె, నివివిధం
బున నఘముక్తి గావలసె, భూసురసత్తమ! యట్లు గాక త
క్కిన భవబంధముల్ తెగునె కేవలకర్మనిబద్ధదేహికిఁ? ' ౧౨౨

ఉ. కావున వాఁడు క్షత్రియుఁడు గాని తలంపఁగ హీనజాతి గాఁ
డో వసుధామరేంద్ర! యతఁ డున్నెడకుం జని చెప్పు మయ్య! నా
జీవనగౌరవం బటులు చెప్పిన నప్పుడు వాఁడు ముక్తుడై
పోవుఁ బ్రియాసమేతుఁ డయి పొమ్ము : నమస్తము విస్తరించితిఁ. ' ౧౨౩

క. అని గంగానది చెప్పిన
విని విప్రుఁడు తల్లి ' యే బవిత్రుఁడ నైతిఁ.
బనివినియెద ' నని మ్రొక్కుచుఁ
జని కతివయతిధుల కతనిసదనము చేరెఁ. ౧౨౪

ఆ. అతఁడు నతనిరాక కత్యుత్కటప్రీతి
దనర నెదురు చూచుచునికిజేసి
కన్నయదియు మొదలు గాఁగ సాష్టాంగ దం
డప్రణామములు గడంగి పేయ. ౧౨౫

క. ఉర్వీసురవర్యుఁడు నా
శీర్వాదము లొనరఁ జేసి స్మితవదనుండై
' గీర్వాణుల కెన వచ్చు న
ఖర్వగుణుఁడ వీవు సవతు గలదే నీకుఁ. ౧౨౬

ఉ. ఏను భవన్నియోగమున నేఁగితిఁ గాకి, గంగలోఁ గృత
స్నానుఁడ నైతి, నీదగువత్స్పృతి చెప్పితి నప్పవిత్రతో,
నానది దివ్యతేజ మొలయు దనరూపము చూపె మందహా
సాననకాంతితోడ నయనామలరోచులు మేళవింపఁగఁ. ౧౨౭

క. తనుఁ జూచినయట్టులకా
ననుఁ జూచి ప్రహర్ష ముది నాభృత్యుఁ డతం

దనితరసదృశుడు సుమ్మి
యని ప్రస్తుతి జేసె నమ్మహానది నిన్నున్.

౧౨౮

అ అట్లు ప్రస్తుతించి యతఁడు సేమంబున
నున్నవాడె? నా *మహాన్నతియును
జెప్పు మతని కినియె నప్పుడే విట్లంటి
గంగతోడఁ గుయుగంబు మొగిచి

౧౨౯

ఉ నీకిరుజారసంబునకు నిక్కముగా నిటు ప్రాప్తుఁడైన సు
శ్లోకుఁడు హీనజాతుఁ డని మాడఁగరా దతఁ డెట్టిపుణ్యుఁడో
నా తెలిఁగింపవే! యనిన నాకమహానది నీప్రభావముల్
తైకొని చెప్పి వీడ్కొలిపె, గంఠిమి నీవగునద్భుతక్రియల్.

౧౩౦

సీ. గాఢనీహారంబు గప్పినఁ దప్పునే
మా ర్తాండబింబ విస్ఫూర్తి పెంపు ?
నీఱు పైఁ గవిసిన నాటంగ నేర్చునే
ప్రకటితదావపావకుని వేడి ?
మసికోక ముడిచినఁ బస చెడిపోవునే
తనరు ననర్హ్యైరత్నంబు కాంతి ?
భూరిశైవాలంబు బొదిచినఁ బొలియునే
విలసదంధోరుహ విభ్రమంబు ?

తే దైవవశమున నీకుఁ బ్రాప్తవ్య మైన
ఘోరదురితంబు నీఁగెడుకొఱకు నిచట
నంత్యజాకృతి నొందినయంతలోన
వర్ణ్యమగు నీ తపోమహత్త్వంబు చెదనె ?

౧౩౧

క కింకుఁ డయి ధర్మజుఁడు, వల
లాంఁబుండై వాయుజుఁడు, ధృహన్నలయై వి
శ్వంకుఁడు పార్థుఁడు, హయ గో
కింఁబుడై కమల చొల్లి గెలువరె చిరముల్,

౧౩౨

ప నీవు వంజరుండవు గాని చందాలుండవు గా వని యద్విప్రుండు పల్కు
ప్రస్తుతవాక్యంబు లలనివండాలత్వంబునకు నుచ్చాటనమంత్రంబునై శివసా
రూప్యపదకారణంబు లగుటయు. ౧౩౩

సీ. బహుశుజంగమభోగభారంబుక్రియ మౌళి
నురుజటాజూట మచ్చెరువు గాఁగ
శకలేందుమధ్యగైరికరేఖగతి మోడ్పుఁ
గన్ను పాలమున కక్కజము గాఁగ
రజతాద్రిపై మంచు గ్రమ్మినవగిది భ
స్యపుఁబూత యొడల విస్మయము గాఁగ
ద్రువతటిత్పుంజంబు భువి నిల్పుఁ బొడిచిన
పోల్కిఁ ద్రిశూల మద్భుతము గాఁగ

తే లలితగజదైత్యదర్శంబు వెలయ భూరి
భుజగభూషణరాజవిస్ఫూర్తి యెనఁగ
నోలిఁ జండాలవేషంబు నుజ్జగించి
శంకరాచార మొందె వంజరవిభుండు. ౧౩౪

చ. అనిమిషు లప్పు డర్థిఁ గొనియాడఁగ, నాడఁగ నప్పరస్పతులీ.
పనివడి కిన్నరాంగనలు పాడఁగఁ, జూడఁగ నెల్లవారలు
గనకవిఘ్నాక్షణాంబరసుగంధసముజ్జ్వలమూర్తిఁ దార్చె, ద
ద్వనితయు నావిమానగతిఁ (?) దాఁ గదిసెం బతివామభాగముల్. ౧౩౫

ప అయ్యవసరంబున ౧౩౬

ఆ. కప్పురంపుఁబ్రతిమ కై లాసనగరంబు
నొద్ది పాదరసముముద్ద యనఁగ
నాన్మపాలుపాలి కతిచిత్రగతులతో
వచ్చి నిలిచె వృషభవల్లభుండు. ౧౩౭

ప. అట్లు సదాశివలాంచితుండును, నంగనాసమన్వితుండును, గోరాజవాహనుండు
నునై యారాజపరమేశ్వరుండు ప్రమఘ లేదుర్కొన హరనివాసంపై న కైలా
సంబున కేగె నట్లు గావున ౧౩౮

- క. సత్సంగతి గదుఁ బుణ్యము,
సత్సంగతి సేయవలయు సర్వురషలకుఁ ,
సత్సంగతి గని వంజరుఁ
దుత్సుకమతి నభవుపురికి నొప్పుగఁ జనఁడే ! ౧౩౯
- క. ఆరాడేంద్రుం డటు శివ
సారూప్యపదంబు నొంది గనినతెఱఁగు గ
న్నారఁగఁ జూచుచునికిఁ వెం
పారఁగ నన్నిప్రఁ డిట్లు లని వర్ణించుఁ. ౧౪౦
- ఉ. 'ఏమని చెప్పవచ్చుఁ బరమేశ్వరభక్తుల సచ్చరిత్రముల్
రామయలల్ల యుందుచురు ఛారుణిలో చుటి శంఘపాలి కు
ద్దామత నేఁగుచోఁ దమస్వరావముఁ దేజముఁ జెప్పఁ జిట్టై
ఘామిఁ బొగడ్త కెక్కి తమపోడిమి చూపుదు రెల్లవారికిఁ ౧౪౧
- క. పుష్పపుల తెల్లఁ గడపటి
పుష్పపుగా నిట్లరండు పుట్టినదానం
గట్టిగ నంత్యజుఁ డని పే
రెట్టివిశేషార్థ మయ్యెనే యాతనికిఁ ! ' ౧౪౨
- చు. అనిపిండుచుఁ దద్విచిత్రమహర్వాధిక్య మూహించి వా
రని వేడ్కల్ విగురొర్త బాష్పజలఛారాభౌతగండద్వయం
బును లోహంచనమందితాంగరములుం బ్రోత్కుల్లవక్త్రజ్జముఁ
విసతాకంపితమస్తకింబుఁ దగ నన్నిప్రోత్తముం దుండఁగఁ. ౧౪౩
- ఉ. పౌరులు చేరి 'యోవరమపావనమూర్తి ! భవత్సమాగమం
జాయ నెట్టిదో యిచటి యంత్యజుఁ డిప్పుడ ముక్తఁ డయ్యెఁ బం
కేరుఁబాసులివో, వృషభకేతుఁడవో, హరివో కదయ్య ! నీ
వారిరకఁ దలంపు బుధుత్సల ! మ' మ్మని పల్కి రందఱుఁ. ౧౪౪
- క. ఆపక్కుల కతఁ డిట్లను
' నోహిఁ శ్రేష్ఠుడార ! యెప్పుగ వినుఁడే
నాపర్మజనివర్జుల
లోపల నెవ్వఁడనుఁ గాఁ బయకు లే మిటికిఁ. ౧౪౫

క. విప్రఁడ నే, నయ్యంత్యజఁ
డాప్రమథాధిపతిభక్తుఁ డాతఁడు తనధ
ర్మప్రాభవమున నియ్యెడ
నప్రతిహతతేజుఁడై హరాద్రికిఁ బోయెన్, ౧౪౬

క. వినుఁ డతనిమహిమ చెప్పెద
నని తన కాశీప్రయాణమాదిగ మఱి యా
తనిమోక్షము తుదిగాఁ గ
ల్గునడిమివృత్తాంత మెల్లఁ గొనకొని చెప్పెన్. ౧౪౭

ఉ. చెప్పినఁ బ్రీతులై యతనిఁ జెచ్చెరఁ దోకొని పోయి బూరెలుం,
బప్పును, నెయ్యి, పాయసముఁ, బక్వఫలాదులు నేత్రతృప్తిగాఁ
గుప్పిరి మున్ పదశ్రమము గూరినమేనికి దప్ప దీటున
ట్లప్పురివిప్రముఖులు ; ప్రియంబునఁ గైకొని యేగె నాతఁడున్. ౧౪౮

వ. ఇ ధ్లేగి తనపురంబు చేరి యాత్మగతంబున, ౧౪౯

ఉ కాశికిఁ బోవఁ గంటి, మణికర్ణికఁ గ్రుంకిడఁ గంటి నేను, వి
శ్వేశుపదాబ్జసేవఁ బరమేశ్వరిసత్కృపఁ జాలఁ గంటి, న
క్షేత్రగతిన్ హిమాదలముక్రిందటిభూములుచూడఁ గంటి, న
చోళ శిశువక్త్రజంబు లగు సూక్తు లొగి నిష్వినఁ గంటిఁ దేటగన్. ౧౫౦

ఆ అక్కజంబులైన యట్టివిశేషంబు
లర్థిఁ జూడఁ గంటి నచట నచట ;
దిరిగి వచ్చి జన్మదేశము చొరఁ గంటి
మంటి ననుచు నాతఁ డింటి కరిగె. ౧౫౧

క. భయభక్తిసంత్రమంబులు
రయమున ముప్పిరి గొనంగఁ బ్రణమిల్లినయా
ప్రియసతి నుచితవచనసం
చయములఁ దగ గారవించి సౌహార్దమునన్. ౧౫౨

ఉ. ఇమ్ములఁ గాశికాపురికి నేగెడునప్పుడు, నందునుండి య
య్యమ్మికివంపునన్ హిమవదద్రిసమీపము కేగునప్పుడున్,

గ్రమ్మటి వచ్చునప్పుడును గన్నవిశేషము లింతితోడ మో
దమ్మనఁ దెప్పె విట్టఁ, డది దానును తెప్పె నిహస్రనంగముల్. ౧౫౩

వ. ఇట్లన్యోన్యవిశేషభాషణంబులం గొందొకసేపు వినోదించి, యెల్లదానంబుల
యందును నన్నదానం బసమానం బనియును, నందు సిద్ధించుపుణ్యం బగణ్యం
బనియును నెఱింగినవారై యాదంపతులు తదీయాచరణంబులు తమకు శరణం
బులుగాఁ బ్రవర్తించుచు ధనధాన్యసమృద్ధియు, బుత్రపౌత్రాభివృద్ధియుం గలిగి
బ్రతుకుచుండి రని చెప్పె సర్పసిద్ధుండు ౧౫౪

పీ. 'అన్నంబు బలకరం బన్న మాయుర్వృద్ధి
కిర మన్న మత్యంతకాంతికరము
తనుఁ జంప వచ్చిన ఘనశత్రునకు నైన
సన్నంబు బంధుత్వ మావహించు
నన్నంబువలనన యమరులు ప్రీతులై
పరులకుఁ గోరినవరము లిత్తు
రన్నదానముఁ దోల వన్యదానంబులు ;
ధుఞిలోపల నన్నిదానములకు

అ. ఫలము సరిగఁ జెప్పఁబడుఁ గాని యన్నదా
నంబునేత కీ ఫలం బనంగ
నన్జాఫుఁడు నోపఁ డటు గాన నీవును
నన్నదానపరుఁడ వగుము భూపః ౧౫౫

క. ఇది నీ యడిగినప్రశ్నకు
నవమలమగు నుత్తరంబు జనవరః యే బో
యెవ ' ననిన నాతఁ డిట్లను
'నిది తగవా, మిము భజించు టిట్లనుటకునే! ౧౫౬

పీ. అథిలదానములందు నన్నదానంబు వి
శేషంబుగా మీరు చెప్పుచున్న
వారు తత్ఫలములవలనను జేరెడు
ననువు పేయను మీరె యగుటఁజేసి

తత్ప్రతిగ్రహము పేతకు మీర యర్హు లా
రయ నిప్పు డవ్వేళ యయిన దదియుఁ
గాక మీయందును గనఁగ నామీది య
సుగ్రహం బధికసమగ్ర మగుటఁ

తే, బరిహరింపక నావిన్నపంబు మీర
లవధరింపంగఁ దగు ' నన్న ' నవనినాధ '
యింత చెప్పంగ నేల నే వింతవాఁడ
నయ్య! ప్రతభంగ మగు నని యంటిఁ గాక.

౧౫౭

ఆ. నృపకులాబ్ధిచంద్ర! నీ వింత నెఱ్ఱుకొ
నంగఁ ద్రోచి పోవ నాకుఁ దగదు,
వివరగ వలయు నాదువిధమును నీకు న
ట్లగుట నొక యుపాయ మవధరింపు

౧౫౮

చ. అనఘ! భవద్వధూవిమలహస్తసరోరుహదత్తభిక్షయుం
దనరఁగ పేడి నాల్గు సదనంబులభిక్షయుఁ గాంచి యివ్విధం
బునఁ గల పంచభిక్షయును భూపవరా! భవదీయపంక్తి విం
పెనయ భుజింతు; నొండ నకు మిప్పని దా నుభయార్థముం జూమీ!

౧౫౯

ఉ అచ్చటఁ దెచ్చుభిక్షయు నరాధివ! నీయశనంబు గాదె. నీ
వచ్చపుఁగూర్మిఁ బ్రోచుమనుజావళిసౌమ్ము భవద్దనంబికా కె
చ్చటనుండి వచ్చె? నిది యిట్టిదకా మది నిశ్చయింపు; నా
కి చ్చన విమ్ము ' నావును ' నిట్టి దృఢవ్రతుఁ డెందుఁ గల్గునే.

౧౬౦

క. పట్టఁగ వలవదు వ్రత మది,
పట్టినఁ దుది విడువ వలదు, పట్టినవ్రత మే
పట్టున వదలక జరిపెడు
నట్టిజనులు పూజ్య లనిమిషావళి కై న॥.

౧౬౧

చ. అని కొనియాడుచు నమ్మనుజేంద్రుం దనుమతింప నతండల్ల చేసె, నట్లీరు
వురు నాహారంబులు గొనిన తదనంతరంబ.

౧౬౨

క, భోజమహిపతిచేతం
బూజితుఁడై యరిగె సిద్ధపుంగవుఁడు నరేం

ద్రా' జగతి నన్నదాన

బ్రాజిష్టుం డయ్యె నానృపాలవరుండుకా.

౧౬౩

చ. వినుము నరేంద్ర! భోజవృధివీతలనాధుని రాజ్యలీలయుం
బొనరఁ దదీయకాలమునఁ బుట్టినయట్టివిశేషరీతులుం
గొనకొని నీదు కర్ణములకు న్వికదంబుగ విస్తరించితికా ;
మనువిఘఁ డవ్విఘం డతనిమార్గము తక్కినవారి కబ్బునే.

౧౬౪

సీ మొదలు సామోపాయమున సర్వభూప్రజా
పరిపాలనము సేయుఁ బాడితోడ
నడరి రెండవయుపాయం బైన భేదముఁ
బచరించుచుఁ బుణ్యపాపములయందు
మొగిఁ దృప్తియోపాయ మగు దానవిభవంబు
నెఱపు నశేషార్థినికరమందు
నటఁ జతుర్థోపాయ మైన దండక్రియ
యడరించు మృగయావిహారమందుఁ

తే. దనకు నెందును నెదురు లే కునికిఁజేసి
చతురుపాయములకు నిట్లు గతి యొనర్చె
నొర యితఁ డందు నీతిజ్ఞు లాదరింప
బుధపయోధిసుధాంశుండు భోజవిభుఁడు.

౧౬౫

సీ. చర్చింప రెండవచంద్రుఁడు, మూడవ
యశ్వని, నావల యగ్నిదేవుఁ,
దైదవ లోకపాలాఖ్యుఁ, డాఱవ పాండు
సంతాన, మేడవ చక్రవర్తి,
యెనిమిదయగు సన్మునీకుఁడ, తొమ్మిద
యగు భోగిపతి, పదియవ విరించి,
పదునొకొండవ చక్రపాణి, పండ్రెండవ
శూలి, పద్మాడవ సూర్యుఁ డనఁగఁ,

ఆ. దనరుఁ గాంతి, రూపమునఁ, బ్రతాపమున, స
త్యమున, ధర్మచరిత, నాజ్ఞ, శుచిని,

భూరిసత్వమునఁ, బ్రబుద్ధతఁ, గలిమివి,
భూతిఁ, దేజమునను భోజవిభుఁడు

౧౬౬

ఉ. ఆరసి వీరు వీ రని కృతాదియుగంబుల మూఁటియందు విం
పారఁగఁ జేర్కొనం గలుగునట్టి ఘనులల రెన్నుచో బహు
జ్ఞైరమణోత్తముల్ ; కలియుగంబున భోజవిభుఁడు సద్గుణా
కారుఁ డొకండ కాని మఱి కల్గుడు తత్సర్వకుండు భూవరా !

౧౬౭

తే. క్షీరపూరితపుటము, కర్పూరయుతక
రండ. ముద్యదించుద్యుతిరమ్య మైన
కైరకాకర మనఁగ జగంబు మెఱయు
భోజవిభునిత్యక్తేర్తి విష్ణుర్తిఁ జేసి.

౧౬౮

చ. అవిరళక్తేర్తినిత్యుఁడు, సమంచితసత్యుఁడు, శ్రీప్రయాగమా
ధనకరుణావలోకనసుధారసజన్ముఁడు, కామివీజన
ప్రవిమలచిత్తజన్ముఁడు, ప్రభాకరతేజుఁడు భోజుఁ డొప్పు వై
ష్ణవకుభయాగలక్షణవిచక్షణుఁడై చిరజీవనోన్నతిఁ.

౧౬౯

క. అభినవభోజుఁ డనంగాఁ
బ్రభవించెఁ దనూజుఁ దాన్యపశ్రేష్ఠసకుఁ.
కుభలక్షణలలితుఁడు, శ
త్రుభయంకిరుఁ ; దార్యసన్నతుఁడు దీయుక్తిఁ.

౧౭౦

క. నెట్లన భోజవికడుపునఁ
బుట్టినపుత్రుఁడఁట, యవ్యభుని చారిత్రం
బెట్టి దన నేలఁ? బులికిం
బుట్టినకూన యఁట ! వేడి పులు మేపెడినే ?

౧౭౧

చ. అవనికిఁ జందనంపుఁగలయంపి, పయోధికి ఫేనచిహ్నా, వృ
క్షవితతికిం బ్రసూనతతి, శైలదయంబునకుఁ నితాద్రగో
రవ, ముడువీధికిఁ సురతరంగిణివెల్లి యనంగ నొప్పు భూ
భువనబిడోజుఁడైన నవభోజవిక్తేర్తి మనోజ్ఞమూర్తి యై.

౧౭౨

ఉ. ఆతఁడుఁ గాంచెఁ బుత్రుల ననంతగుణాఢ్యులఁ, దత్తనూజులుం
జాతిగఁ గాంచి రాత్మజులఁ జారుయశస్కులఁ, వారలుం దనూ

జాతులఁ గాంచి రున్నతవిచారుల, సీక్రియ భోజవంశ మ
త్యాతతక్తి నొప్పె భరతాన్వయసన్నిభమై జగంబునఁ.

౧౭౩

క. ఈభోజరాజచరితము

భూభువనమునందు నిఖిలపుణ్యాస్పదమై

కోభిల్లు నధికతేజో

లాభంబుల నిచ్చు శ్రోతలకు వక్తలకుఁ.

౧౭౪

వ. అని భోజరాజీయంబు నెయ్యంబున నాద్యంతంబు నత్యంతహృద్యంబుగా
సుపన్యసించి,

౧౭౫

సీ. అతిపుత్రుండు పవిత్రచరిత్రుండు

వితత తపోమార్గ సతతపథికుఁ

దక్షానదూరుఁ దత్తిక్షానసారుఁ

*దంత రైవరివిదళనాఖర్వబలుఁడుఁ

జిరతరాయుష్మంతుఁ దురుతరస్వాంతుఁ ద

ష్టాంగయోగప్రియానంగతుండు

లక్ష్మీనివాసుండు లక్ష్మీనిరాసుండు

నిఖిలాశ్రితవ్రాతసుఖకరుండు

ఆ. నజరుఁ డచలుఁ దనఘుఁ డజుఁడు దత్తాత్రేయ

మునివరుండు దనకు వినతుఁ డైన

మహాని వీడుకొల్పి మహితకృపాదృష్ట

రీచు తెనఁగ బుఘులఁ బ్రోచుచుండె

౧౭౬

క. దత్తాత్రేయప్రోక్త ము

దాత్తసుకృతభోగవిశ్రుతసునీతిపదా

యత్తందై యతిహాసము

క్రాత్త గదే భూమి ననుచుఁ గొనియాడంగఁ.

౧౭౭

క. ఆవక్రవాళ మాపృ

ద్వీచక్రం, దాశరౌంకతిగ్మమయూఖం,

బాచతురాస్యముఖాఖిల

భేచర మగుఁగాత నాదు కృతిరత్నము దాన్.

౧౭౪

సీ. అఖిలజగత్సేవ్యమై భూమిపై నహో

బలము దా నెందాఁక వెలయుచుండు

నాతీర్థమందుఁ బ్రఖ్యాతమై భవనాశ

సీనది యెందాఁక నెగడుచుండు

నామహానదిపొంత నత్యంతపూజ్యమై

గరుఁడాది యెందాఁక గదలకుండు

నయ్యదిశిఖరంబునందును నెందాఁక

శ్రీనృసింహస్వామి స్థిరత నుండు

అ. నస్మదీయకృతియు నందాఁక సంతత

శ్రావ్యమై సమ స్తనభలయందు

వి స్తరిల్లుఁ గాత వివిధకదానూత్న

రత్నభూషణాభిరామ మగుచు.

౧౭౫

క. గోవులకును బ్రాహ్మణులకు

భూవలయములోని పుణ్యపురుషులకు నభీ

ష్టావాప్తి యొదవుఁ గావుత

దేవార్చితుఁడగు నృసింహదేవుని కరుణన్,

౧౭౬

చ. అని జగదేకవందునకు, నాదిన్మసింహున, కిందిరామనో

వనజమధువ్రతేంద్రునకు, వారిజనాభునకున్,

చనునకు, సూరిలోకనుతచర్యునకున్,

భవబంధజాలమో చనునకు నేను నీవిమలసత్కృతి కానుకగా నొనర్చితిన్

౧౭౭

త. నన్ను భవద్భృత్యులలో

నెన్ని దయాదృష్టిఁ జూచి యిది మొదలుగ నీ

వెన్నఁడు వదలకు మిది నా

విన్నప మ ట్టైన సమవివృత్తుఁడ నగుదున్,

౧౭౮

ద. సరసిజపత్రనేత్ర ! భవసాగరబాడబీతిహోత్ర ! ని

ర్జరపరివార : తాత్రివరసంఘవిదార ! విఘాతపాతకో

త్కర ! సుకృతార్థకై రవసుధాకర ! యాశ్రితపారిజాత ! సు
స్థిరవరదాత ! యోగిజనసేవిత : శాస్త్రపురాణభావితా :

౧౮౩

క. అవయవయుతపరతత్త్వా !

భువనత్రితయాంతరాత్మ ! పూర్ణమహత్త్వా :

భవనాశనితటిసీతీ

రవిహారా ! భాస్వదిందిరావనికీరా !

౧౮౪

తోటకవృత్తము

చందనకుంకుమనంయుతవజ్ర !

కుందసుకుట్మలకోమలధామా !

వందితభక్తజనప్రియ ! యోగా

నంద ! యహోబలనాథ ! నృసింహా :

౧౮౫

గద్యము

ఇది వాణీవరప్రసాదలబ్ధివాగ్విభవ తిక్కనామాత్యసంభవ

సుకవిజనవిధేయ అనంతయ నామధేయ ప్రణీతంబైన

భోజరాజీయంబను కావ్యంబునందు సర్వంబును

సప్తమా శ్వాసము

—: ౦ :—

సం ద ర్శో చి త ము ల గు

అ ర్థ ము లు

అశ్వాసము - ౧

శురపు=అశపడజేయు
ఉగ్రడువు=అధికము
నెఱవాది=నేర్పరి
పురుణించు=పోలు
సదృశము=సమానము
పుష్పవంతులు=సూర్యచంద్రులు
అరిషడ్వర్గము=కామ, క్రోధ, లోభ,
మోహ, మద, మాత్సర్యములు
విశ్వర్యపద్వర్గము=విశ్వర్యము, జ్ఞానము,
కీర్తి, శ్రీ, వైరాగ్యము, శీర్యము
ముమ్మడి=మూఁడురెట్లు
ఏవ్యము=భవిష్యత్తు
దృష్టము=దృష్టానము
ఉద్దవడి=మిక్కిలివడి
కందువ=స్థానము, జాడ

అశ్వాసము - ౨

నట్టు=స్థానము, వాసస్థానము
కోర=గిన్నె
పాఁగెము=సంబంధము, సంతతి
తానకము=స్థానము
కప్పెర=బిత్తపాత్ర
తాతము=సన్నానములదండము

ఒచ్చెల=ఓచ్చెలరూపాంతరము, సంతా
పమును చెలుపును
ఒడ్డరితనము=అశపెట్టువానితనము
పెంచిక=కుండలోనగువాని పెంకు
అలందురు=దుఃఖించు
వంధ్యత=సంతానము లేకపోవుట

అశ్వాసము - ౩

ఒడమి=
ఒడగోలుగొను (రూ అడగోలుగొను)
అపహరించు
నన=మొగ్గ, పూవు, చిగురు
కాల్కాను=కాలును, కాలుమోపు
చిట్లు=వృత్తాంతము
గాము=గ్రహము
పొలయు=సంచరించు
పుత్తడి=బొమ్మ
పెగురుకట్లు=పెదురు
కన్ను=జాడ
వీక్ష=ఉద్ధతి
పక్కెర=గుఱ్ఱము మున్నగువాని అంగీ,
చొక్కాయ
లెప్పము=లత్యము, గుటీ
దీనుము=పక్షులు మొదలగు వానిని బట్టు
టకు పెంపఁబడు పక్షి మున్నగునది

పానుఁగుపటుచు=నశింపఁజేయు

అశ్వాసము - ౪

నడుఁకు=వణఁకు, భయపడు

బడె=చిన్న దుడ్డుకట్ట

పూట=పూచీపడుట

బిట్టుబిళ్ళు=తటాలున

చిట్టంటు చేతిలు=నిభదంతెత్త తాగులు

పోఁకు=మంచుక ప్పనగడ్డి

ఊటు=బందము

పెద=పిల్లకాయ

చిటికెనవట్టు=పెండ్లాడు

కడి=వాసన

చెనఁటిరంటులు=వెత్తి ఆటలు

ఉపధానము=దిండు

తెక్కలి=ప్రమాదము

బాపు=బరీ

దృక్కరణోన్మాదము=కంటిపిచ్చి, కను

వేగులు

బడికము=నేర్పు, ఉపాయము

పూపు=పూనిక

ఎడ=గడువు

పరిభాష=ప్రతిజ్ఞ నియమము

వయ్యము=వ్యర్థము

సజ్జవారు=ఆయితమగు, సిద్ధపడు

అంకిలి=అడ్డగింత

నెట్టుకొను=పూనుకొను

ఉత్తుఁడు=అర్హుఁడు

ఎలుకతీఁగె=జ్ఞానలత

నిషద్వరజము=అడుగు నుండి పుట్టిన

తామర

అశ్వాసము - ౫

జచ్చెము=కొఱత లోపము

బ్రాతి=దుర్లభము

కసరు=శోపము

కనుతిరుగలి=కంటిభ్రమ, కన్ను గుర్తింప

లేకపోవుట

అడకించు=మోసగించు

గనపభూజము=పెద్దచెట్టు

జలము=వృక్షదులచే మలుగగుచోటు

గొల్లము=లోతగు పల్లము

కందువ=సంకేత స్థలము

ముచుకు=మాటుపలుకు

పుల్లగిలు=భయపడు

వెడు వెట్టు=వంచించు

ఆడిక=నింద

అశ్వాసము - ౬

క్రయ్యబడు=కలయు

మసరు=ఆవేశము

తొడుకు=దొంగమేత

ఇట్టలము=అధికము

గొనుకొను=ప్రయత్నించు

కడపు=ఇయ్యకపొమ్మను

తూడరి=దుష్టుఁడు

కనుపట్టుఁడనము=ఈర్ష్య, ఓర్వలేని

తనము

పనంటు=పండలు

ఏతరి=దుర్నితిపరుఁడు

దగర=పిశాచి

కస్తీ=దుఃఖము

అక్షేపము=విఘ్నము

సజ్జ=పురిటిల్లు

జొబ్బిలు=నిండార

నిర్వ్యవసాయి=నిరుద్యోగి

కీలారము=పసులమంద, ఘోషము

బ్రాతి=ప్రేమ, ప్రియము

వాలయించు=నిర్బంధించు

గెంటుసము=పరుషపుమాట

పాథేయము=దారిబట్టెము

అశ్వాసము - 2

దెప్పము=లక్ష్యము

ఈలుపు=పాతివ్రత్యము

ఉరియాడు=చలించు, ఊగులాడు

పుల్లవడు=స్తంభించు

ధౌర్యము=చెడతనము, మోసము

స్సుక్కు=సంకోచించు

చిట్ట=ఆశ్చర్యము

దప్పి=ఆయాసము, శ్రమము

అమ్మిక=పార్వతి.

— o —

